ЦЕЛЕНАСОЧЕНА
ИНВЕСТИЦИОННА
ПРОГРАМА

Целенасочена инвестиционна програма в подкрепа на развитието на

Северозападна България, Родопите, Странджа – Сакар, пограничните, планинските и полупланинските слабо развити райони

ПРОЕКТ ЗА ОБСЪЖДАНЕ

НЦТР ЕАД

30.11.2015 г.

Проект: Разработване на целенасочена инвестиционна програма в подкрепа на развитието на Северозападна България, Родопите, Странджа - Сакар, пограничните, планинските и полупланинските слабо развити райони

Договор №: РД-02-29-124/05.05.2015 г.

Възложител: Министерство на регионалното развитие и благоустройството,

Главна дирекция "Стратегическо планиране на регионалното развитие и административно-териториалното устройство";

Ул. "Св. Св. Кирил и Методий" № 17-19, 02/94 059

Изпълнител: "Национален център за териториално развитие" ЕАД; София, 1000, ул. "Алабин" № 16-20, 02/980 03 08, office@ncrdhp.bg; Изпълнителен директор: Проф. д-р. арх. Веселина Троева

Разработващ екип: арх. Стойчо Мотев – ръководител, проф. арх. Веселина Троева – консултант, арх. Петко Еврев, икон. Димитър Димитров, икон. Стойко Дошеков, инж. Светла Василева, геогр. Емил Никитов, урб. Бойко Кермекчиев, мат. Мария Новакова, урб. Мария Иванова, урб. Соня Григорова, инж. Стоян Букиков, урб. Калоян Карамитов, арх. Камелия Пешунова, арх. Пламен Ценов.

Сътрудници: урб. Деян Младенов, урб. Антония Йорданова

Срок за изпълнение: 24 ноември, 2015 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

ОПИС НА ФИГУРИТЕ ii
ОПИС НА ТАБЛИЦИТЕ iii
СЪКРАЩЕНИЯ v
I. ВЪВЕДЕНИЕ 1
1. Цели, структура и принципи на Целенасочената инвестиционна програма 2
2. Териториален обхват на Целенасочената инвестиционна програма 11
II. АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА ЧУЖДЕСТРАНЕН И БЪЛГАРСКИ ОПИТ В ПРИЛАГАНЕТО НА ЦЕЛЕНАСОЧЕНИ ПРОГРАМИ ЗА СЛАБО РАЗВИТИ РАЙОНИ 15
1. Чуждестранен опит 15
2. Български опит 16
3. Синтезирана оценка на действащата нормативна и планова рамка 19
III. ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА В ПОДКРЕПА НА РАЗВИТИЕТО НА СЕВЕРОЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ 27
1. Синтезиран анализ на проблемен район „Северозападна България“ 27
2. SWOT анализ на район „Северозападна България“ 41
3. Стратегия за развитие на район „Северозападна България“ 44
4. Бюджет на Целенасочена инвестиционна програма на Северозападна България 58
IV. ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА В ПОДКРЕПА НА РАЗВИТИЕТО НА РАЙОН „РОДОПИ“ 101
1. Синтезиран анализ на район „Родопи“ 101
2. SWOT анализ на район „Родопи“ 128
3. Стратегия за развитие на район „Родопи“ 129
4. Бюджет на Целенасочена инвестиционна програма на район Родопи 141
V. ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА В ПОДКРЕПА НА РАЗВИТИЕТО НА РАЙОН „СТРАНДЖА - САКАР” 175
1. Синтезиран анализ на район „Странджа - Сакар“ 175
2. SWOT анализ на район „Странджа – Сакар“ 214
3. Стратегия за развитие на район „Странджа Сакар“ 217
4. Бюджет на Целенасочена инвестиционна програма на район „Странджа - Сакар“ 230
VI. ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА В ПОДКРЕПА НА РАЗВИТИЕТО НА ДРУГИ СЛАБО РАЗВИТИ ПЛАНИНСКИ, ПОЛУПЛАНИНСКИ И ГРАНИЧНИ РАЙОНИ (ЦИП 4) 251
1. Синтезиран анализ на териториите, съставени от „други слабо развити планински, полупланински и гранични“ общини 251
2. SWOT анализ на териториите, съставени от „други слабо развити планински, полупланински и гранични“ общини 282
3. Стратегия за развитие на териториите, съставени от „други слабо развити планински, полупланински и гранични“ общини 284
4. Бюджет на Целенасочена инвестиционна програма на териториите, съставени от „други слабо развити планински, полупланински и гранични“ общини 294
VII. УПРАВЛЕНИЕ НА ЦЕЛЕНАСОЧЕНАТА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА 326
VIII. МОНИТОРИНГ НА ЦЕЛЕНАСОЧЕНАТА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА 330
IX. ОЦЕНКА НА ЦИП 336
X. ЗАКЛЮЧЕНИЕ 339
XI. ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ 340
XII. ПРИЛОЖЕНИЯ 343

ОПИС НА ФИГУРИТЕ

Фиг. 1. Определяне на териториален обхват на район Родопи и Странджа-Сакар 12
Фиг. 2. Определяне на обхвата на слаборазвити планински, полупланински и гранични територии 13
Фиг. 3. Райони. Териториален обхват и базови характеристики 14
Фиг. 4. Райони за целенасочена подкрепа 22
Фиг. 5. Цитати от Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013-2025 г. (НКПР), илюстриращи обхвата на специфичните територии: 24
Фиг. 6. Административна карта, Северозападен район от ниво 2 28
Фиг. 7. Обезлюдяващи се територии, Северозападен район от ниво 2 28
Фиг. 8. Равнище на безработица за периода 2011 - 2013 г., район „Северозападна България“ 30
Фиг. 9. Полюси и оси на развитие, Национална стратегия за регионално развитие на Република България (2012 – 2022 г.), Северозападен район от ниво 2 31
Фиг. 10. Урбанистичен модел „Умерен полицентризъм“ съгласно НКПР, Северозападен район от ниво 2 32
Фиг. 11. Нетни приходи от продажби на жител (хил. лв) за периода 2010-2012 спрямо средното за страната, район Северозападна България 33
Фиг. 12. Дял на земеделска земя от територията на общините, район Северозападна България 34
Фиг. 13. Национална екологична мрежа, Северозападен район от ниво 2 39
Фиг. 14. Снимки от пещера „Венеца“, с. Орешец, обл. Видин 39
Фиг. 15. Приоритетни проекти за финансиране от държавния бюджет, Северозападна България 63
Фиг. 16. Локализация на проектите по Цел 1 и Цел 2, Северозападна България 95
Фиг. 17. Локализация на проектите по Цел 3, Северозападна България 96
Фиг. 18. Локализация на проектите по Цел 3 (линейни и дългосрочни), , Северозападна България 97
Фиг. 19. Административна карта, район „Родопи“ 101
Фиг. 20. Обезлюдяващи се територии, район „Родопи“ 103
Фиг. 21. Равнище на безработица за периода 2011 - 2013 г., район „Родопи“ 104
Фиг. 22. Полюси и оси на развитие, Национална стратегия за регионално развитие на Република България (2012 – 2022 г.), район „Родопи“ 107
Фиг. 23. Нетни приходи от продажби на жител (хил. лв) за периода 2010-2012 спрямо средното за страната, район „Родопи“ 109
Фиг. 24. Дял на земеделска земя от територията на общините, район „Родопи“ 110
Фиг. 25. Дял на горските и земеделските територии от територията на общините, район „Родопи“ 111
Фиг. 26. Снимки от район Родопи 128
Фиг. 27. Локализация на проектите по Цел 1 и Цел 4, район Родопи 171
Фиг. 28. Локализация на проектите по Цел 3, Район Родопи 172
Фиг. 29. Локализация на проектите по Цел 3 (линейни и дългосрочни, район Родопи 173
Фиг. 30. Административна карта, район „Странджа - Сакар“ 175
Фиг. 31. Дял на земеделска земя от територията на общините, район „Странджа – Сакар“ 178
Фиг. 32. Дял на горските и земеделските територии от територията на общините, район „Странджа – Сакар“ 179
Фиг. 33. Равнище на безработица за периода 2011 - 2013 г., район „Странджа - Сакар“ 201
Фиг. 34. Центрове и оси на урбанистично развитие, Национална стратегия за регионално развитие на Република България (2012 – 2022 г.), район Странджа - Сакар 212
Фиг. 35. Приоритетни проекти за финансиране от държавния бюджет, район Странджа-Сакар 238
Фиг. 36. Локализация на проектите по Цел 1 и Цел 4, район Странджа-Сакар 248
Фиг. 37. Локализация на проектите по Цел 4, район Странджа-Сакар 249
Фиг. 38. Локализация на проектите по Цел 3, район Странджа-Сакар 250
Фиг. 39. Териториален обхват на ЦИП4 Други слаборазвити планински, полупланински и гранични общини 252
Фиг. 40. Равнище на безработица за периода 2011 - 2013 г., ЦИП 4 256

Фиг. 41. Средна работна заплата за периода 2011 – 2013 г., ЦИП 4.....257
Фиг. 42. Нетни приходи от продажби на жител (хил. лв) за периода 2010-2012 спрямо средното за страната, ЦИП 4.....262
Фиг. 43. Нетни приходи от продажби на жител (хил. лв) за периода 2010-2012, ЦИП 4.....263
Фиг. 44. Собствени приходи на общините, в % от общинския бюджет, ЦИП 4.....264
Фиг. 45. Дял на земеделската земя от територията на общините от ЦИП 4.....265
Фиг. 46. Дял на горските и земеделските територии от територията на общините от ЦИП 4.....267
Фиг. 47. Локализация на проектите по Цел 1 и Цел 2, други слаборазвити планински, полупланински и гранични райони (1/2 Запад).....320
Фиг. 48. Локализация на проектите по Цел 1 и Цел 2, други слаборазвити планински, полупланински и гранични райони (2/2 Изток).....321
Фиг. 49. Локализация на проектите по Цел 3, други слаборазвити планински, полупланински и гранични райони (1/2 Запад).....322
Фиг. 50. Локализация на проектите по Цел 3, други слаборазвити планински, полупланински и гранични райони (2/2 Изток).....323
Фиг. 51. Локализация на проектите по Цел 3 (линейни обекти), други слаборазвити планински, полупланински и гранични райони (1/2 Запад).....324
Фиг. 52. Локализация на проектите по Цел 3 (линейни обекти), други слаборазвити планински, полупланински и гранични райони (2/2 Изток).....325

ОПИС НА ТАБЛИЦИТЕ

Табл. 12. Проекти по ЦИП1 Северозападна България - Резюме.....61
Табл. 13. I част „ИНВЕСТИЦИОННА” - Приоритетни проекти за финансиране от държавния бюджет – Резюме 61
Табл. 14. I част „ИНВЕСТИЦИОННА” - Приоритетни проекти за финансиране от държавния бюджет.....61
Табл. 15. II част „КООРДИНИРАЩА” - Проекти за финансиране по оперативни програми и източници, различни от държавния бюджет за периода 2016 – 2020 г. – Резюме.....64
Табл. 16. II част „КООРДИНИРАЩА” - Проекти за финансиране по оперативни програми и източници, различни от държавния бюджет за периода 2016 – 2020 г.....64
Табл. 17. III част „БАНКА ИДЕИ” - Проекти за периода 2020 – 2027 г. – Резюме.....98
Табл. 18. III част „БАНКА ИДЕИ” - Проекти за периода 2020 – 2027г.....98
Табл. 19. Стойности и дял от БДС в областите Кърджали и Смолян и по сектори.....110
Табл. 20. Проекти по ЦИП 2 Родопи – Резюме.....144
Табл. 21. I част „ИНВЕСТИЦИОННА” – Приоритетни проекти за финансиране от държавния бюджет – Резюме.....144
Табл. 22. I част „ИНВЕСТИЦИОННА” – Приоритетни проекти за финансиране от държавния бюджет.....145
Табл. 23. II част „КООРДИНИРАЩА” – Проекти за финансиране по оперативни програми и източници, различни от държавния бюджет за периода 2016 – 2020 г. – Резюме.....148
Табл. 24. II част „КООРДИНИРАЩА” – Проекти за финансиране по оперативни програми и източници, различни от държавния бюджет за периода 2016 – 2020 г.....148
Табл. 25. III част „БАНКА ИДЕИ” - Проекти за периода след 2020 г. (хил.лв.).....174
Табл. 26. Нетни приходи от продажби на жител (хил.лв.).....177
Табл. 27. Републиканска пътна мрежа в ЮИР и област Хасково към 31.12.2014 г.....184
Табл. 28. Достъп и използване на Интернет в ЮИР и област Хасково към 31.12.2014 г.....186
Табл. 29. Относителен дял на населението в ЮИР и област Хасково, обхванато от водоснабдяване, канализация и ПСОВ към 31.12.2013 г.....189
Табл. 30. Защитени територии и зони по общини в обхвата на района „Странджа Сакар”.....193
Табл. 31. Население по населени места към 31.12.2014 г.....195

Табл. 32. Баланс на територията към 31.12.2000 г. по вид територия, статистически зони, статистически райони и по области и общини в дка 209
Табл. 33. Проекти по ЦИП 3 „Странджа – Сакар“ - Резюме 234
Табл. 34. I част „ИНВЕСТИЦИОННА” - Приоритетни проекти за финансиране от държавния бюджет – Резюме 234
Табл. 35. I част „ИНВЕСТИЦИОННА” - Приоритетни проекти за финансиране от държавния бюджет 235
Табл. 36. II част „КООРДИНИРАЩА” - Проекти за финансиране по оперативни програми и източници, различни от държавния бюджет за периода 2016 – 2020 г. – Резюме 239
Табл. 37. II част „КООРДИНИРАЩА” - Проекти за финансиране по оперативни програми и източници, различни от държавния бюджет за периода 2016 – 2020 г. 240
Табл. 38. Сборни количествени характеристики на ЦИП4 252
Табл. 39. Списък на общините, включени в ЦИП4 252
Табл. 40. Планински, полупланински и гранични слабо развити общини – урбанистична картина 261
Табл. 41. Проекти по ЦИП 4 други слаборазвити планински, полупланински и гранични райони - Резюме 297
Табл. 42. I част „ИНВЕСТИЦИОННА” - Приоритетни проекти за финансиране от държавния бюджет след 2018 г. – Резюме 297
Табл. 43. I част „ИНВЕСТИЦИОННА” - Приоритетни проекти за финансиране от държавния бюджет след 2018 г. 297
Табл. 44. II част „КООРДИНИРАЩА” - Проекти за финансиране по оперативни програми и източници, различни от държавния бюджет – Резюме 299
Табл. 45. II част „КООРДИНИРАЩА” - Проекти за финансиране по оперативни програми и източници, различни от държавния бюджет 299
Табл. 46. Индикатори за изпълнение 331
Табл. 47. Индикатори за резултат 332
Табл. 48. Индикатори за въздействие 333
Табл. 49. Индикатори за изпълнение – целеви стойности 333
Табл. 50. Индикатори за резултат 334
Табл. 51. Индикатори за въздействие 335
Табл. 52. График за провеждането на наблюдението и оценката 337
Табл. 53. Общини, които попадат изцяло или частично в Родопи 344
Табл. 54. Общини, попадащи в Странджа и/или Сакар 347
Табл. 55. Планински и полупланински общини, включени или не в ЦИП 4: 350
Табл. 56. Гранични общини, включени или не в ЦИП 4 353
Табл. 57. Обхват на ЦИП 2 - Родопи 354
Табл. 58. Обхват на ЦИП4 - 52 общини в 3 условни групи 355

СЪКРАЩЕНИЯ

АГКК	Агенция по геодезия, картография и кадастър
АЕЦ	Атомна електрическа централа
АИС	Автоматични измервателни станции
АМ	Автомагистрала
АТЕ	Административно-териториална единица
БАН	Българска академия на науките
БВП	Брутен вътрешен продукт
БДС	Брутна добавена стойност
БКП	Българска комунистическа партия
БПК	Биохимична потребност от кислород
ВЕИ	Възобновяеми енергийни източници
ВЕЦ	Водна електрическа централа
ВтЕЦ	Вятърна електрическа централа
ВУЗ	Висше учебно заведение
ГКПП	Граничен контролно-пропускателен пункт
ДБ	Държавен бюджет
ДВ	Държавен вестник
ДФЗ	Държавен фонд земеделие
ЕС	Европейски съюз
ЕСИФ	Европейските структурни и инвестиционни фондове
ЕСО	Електроенергиен системен оператор
ЕСФ	Европейски социален фонд
ЕТК	Европейски транспортен коридор
ЕФРР	Европейски фонд за регионално развитие
ЗЗ	Защитени зони
ЗРР	Закон за регионалното развитие
ЗТ	Защитени територии
ЗУТ	Закон за устройство на територията
ИКТ	Информационни и комуникационни технологии
ИНИ	Икономически насочени инвестиции (*Economically Targeted Investments*)
ИПГВР	Интегриран план за градско възстановяване и развитие
ИПП	Инструмент за предприсъединителна помощ
КЦМ	Комбинат за цветни метали
КАВ	Качество на атмосферния въздух
МЗП	Министерство на земеделието и продоволствието
МИГ	Местни инициативни групи
МСП	Малки и средни предприятия
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
МС	Министерски съвет
НЕМ	Национална екологична мрежа
НИРД	Научно изследователска и развойна дейност
НКПР	Национална концепция за пространствено развитие
НПП	Нетни приходи от продажби
НСИ	Национален статистически институт
НСРР	Национална стратегия за регионално развитие
НЦТР	Национален център за териториално развитие ЕАД
ОПНОИР	Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“
ОПР	Общински план за развитие
ОПОС	Оперативна програма „Околна среда“
ОИСР	Организацията за икономическо сътрудничество и развитие
ОПРР	Оперативна програма „Региони в растеж“
ОПТТИ	Оперативна програма „Транспорт и транспортна инфраструктура“
ОСР	Областна стратегия за развитие
ОЦК	Оловно-цинков комплекс
ПП	Природен парк
ПРООН	Програма на ООН за развитие
ПРСР	Програма за развитие на селските райони
ПСОВ	Пречиствателна станция за отпадни води

ПСПВ	Пречиствателна станция за питейни води
ПЧП	Публично частно партньорство
РОУКАВ	Район за оценка и управление на качеството на атмосферния въздух
РПМ	Републиканска пътна мрежа
РПР	Регионален план за развитие на район от ниво 2
РЦТНО	Регионален център за третиране на неопасни отпадъци
РЦУО	Регионален център за управление на отпадъците
САЩ	Съединени американски щати
СЗР	Северозападен район
ТБО	Твърди битови отпадъци
ТГС	Трансгранично сътрудничество
ТЕ	Териториална единица
ТИНА	Оценка на нуждите от транспортна инфраструктура (TINA - Transport Infrastructure Needs Assessment)
ФПЧ	Фини прахови частици
ФтЕЦ	Фотоволтаична електрическа централа
ЦИП	Целенасочена инвестиционна програма
ЮЗР	Югозападен район
ЮИР	Югоизточен район

Целенасочената инвестиционна програма …….конкретизира мерките за постигане на целите на Програмата на Правителството за стабилно развитие на Република България за периода 2014-2018 г.

Тя може да бъде приложена успешно единствено във взаимодействие с проектите, финансирани по Оперативните програми, чрез финансови инструменти, публично-частно партньорство и частни инициативи, подкрепени от обществото и допринасящи за преодоляване на последиците от икономическата и демографска криза.

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Целенасочената инвестиционна програма (ЦИП) за целенасочено интегрирано развитие на изоставащите райони в България - Северозападна България, Родопи, Странджа и други погранични, планински и полупланински слабо развити райони е разработена въз основа на Програмата на Правителството за стабилно развитие на Република България за периода 2014-2018 г. и по-конкретно, по Приоритет 13.1. „Преодоляване на икономическата изостаналост на отделни райони в страната – целенасочена инвестиционна програма в подкрепа на развитието на Северозападна България, Странджа, Родопите и други погранични, планински и полупланински слабо развити райони“.

Поставената цел е: „Повишаване на заетостта на населението и привличане на инвестиции в икономически изоставащите райони в страната“. Очаква се чрез програмата да се подкрепи икономическото развитие на изоставащите райони за постигане на растеж и откриване на нови работни места. Програмата изразява политическата воля на Правителството за преодоляване на установената тенденция за изоставане на икономическото развитие и повишаване на безработицата в Северозападна България, Родопи и Странджа, граничните, планинските и полупланинските райони.

С целенасочената намеса на държавата се подпомагат изоставащите райони за преодоляване на ключови проблеми като - негативни демографски процеси, силни вътрешни и външни миграционни процеси, липса на работни места и ниски доходи, ограничен достъп и ниско качество на предлаганите публични услуги. Специфична особеност са големите вътрешнорегионални различия в степента на социално-икономическото развитие и значителното изоставане от средните показатели за регионите в ЕС.

Програмата е разработена във връзка с чл.5, ал.3 на ЗРР, съгласно който „Обособените райони за целенасочена подкрепа са териториална основа за концентрация на ресурси за намаляване на вътрешнорегионалните различия в степента на развитие на отделните общини и за постигане на целите на държавната политика за регионално развитие“.

Разработването на програмата е осъществено от Националния център за териториално развитие ЕАД на основа на проведена процедура за възлагане на обществена поръчка и сключен договор с Министерството на регионалното развитие и благоустройството.

Съгласно сключения договор между МРРБ и НЦТР ЕАД, програмата съдържа:

- Териториален обхват на програмата;
- Анализ и оценка на социално-икономическото развитие на Северозападна България, Родопите, Странджа - Сакар, пограничните, планинските и полупланинските слабо развити райони;
- Анализ на тенденциите на процеса на пространствено развитие и урбанизация на територията на всеки от географските райони;
- SWOT анализ за всеки от географските райони;
- Стратегически цели и приоритети за развитие за всеки географски обособен район;

- Инвестиционни приоритети, мерки и ключови проекти за реализацията на стратегията за развитие;
- Финансиране на програмата;
- Механизъм за управление; координация и функции на органите при прилагането на програмата;
- Система за наблюдение и оценка на изпълнението на програмата;
- Карти за визуализация на програмата;
- Кратко резюме.

При определянето на териториалния обхват на целенасочената инвестиционна програма са използвани проучвания на Националния институт по геофизика, геодезия и география към Българската академия на науките (Приложение 1).

При разработването на мерките за подпомагане на изоставащите райони е използвано проучване за опита на други държави, осъществено от Националния център за териториално развитие ЕАД, което е приложено към програмата (Приложение 2).

Отделни етапи от разработването на Целенасочената инвестиционна програма са представени и дискутирани на заседания на Регионалните съвети за развитие в районите от ниво 2 и Съвета по регионална политика.

В рамките на проекта са проучени намеренията на общините за реализация на проекти в периода до 2020 г., които са отчетени при разработването на програмата.

Реализацията на програмата ще осигури дългосрочно позитивно въздействие върху социално-икономическото развитие на Северозападен район, Родопите, Странджа, граничните, планинските и полупланинските райони.

ЦИП е програма, която интегрира въздействията от всички ОП в идентифицираните райони за целенасочена подкрепа, като ги допълва със средства от държавния бюджет, бюджетите на общините и частния сектор на основа на публично-частни партньорства.
За постигане на реално въздействие на територията на районите и устойчиви резултати от прилагането на Програмата е необходимо срокът на прилагането й да не бъде по-кратък от 10 г. Това означава, че освен проектите, чието изпълнение ще съвпадне с настоящия програмен период 2014 – 2020 г., програмата трябва да продължи своето развитие и след 2020 г. в следващия програмен период до 2026 г. Опитът на други държави показва че, такива програми изискват дългосрочно въздействие. Следователно периодът на действие на програмата да продължи и след 2026 г.

1. Цели, структура и принципи на Целенасочената инвестиционна програма

Целенасочената инвестиционна програма е фокусирана върху най-изостаналите в социално-икономическото си развитие и географски необлагодетелстваните територии - Северозападна България, Родопи, Странджа, погранични, планински и полупланински райони, обхващащи 53, 7 % от територията на страната и 29, 2 % от населението й.

Северозападна България

Междинната и последващата оценка на основния стратегически документ за регионално развитие на Северозападен район (СЗР) – Регионален план за развитие на Северозападен район за периода 2007-2013 г., отчитат трайна тенденция на изоставане на СЗР сред районите от ниво 2, както в страната, така и в Европейския съюз (ЕС) по ключовите социално-икономически показатели. Основни проблеми на СЗР са слабо развитата икономика, драстичното намаляване на броя на населението, ниското ниво на заетост и доходи, вкл. обезлюдяване и задълбочаващите се демографски проблеми. Постигнатият икономически напредък на СЗР през периода 2007-2013 г. е силно ограничен. Предприети са мерки за постигане на ефективни резултати, които обаче са недостатъчни като обем и недостатъчно ефективни като въздействие. Негативните тенденции са характерни за целия район и на това основание в обхвата на ЦИП са включени петте области - Видин, Монтана, Враца, Плевен и Ловеч. Участието на областите Плевен и Ловеч е подкрепено от Регионалния съвет за развитие на Северозападен район.

Родопи

Сходни проблеми се наблюдават и на територията на общините в Родопите. Установени са трайни негативни тенденции в развитието на демографския профил – застаряване на населението, засилена миграция, което се отразява негативно на работната сила и намалява инвестиционната привлекателност. Ниската степен на изграденост на пътната мрежа от висок клас ограничава възможностите за икономическото развитие на планинските територии и понижава качеството на живот и достъпа до публични услуги. Закриването на индустриалните предприятия е довело до висока безработица, надвишаваща средните за страната стойности на индикатора. Висок е рискът по отношение на последиците от климатични промени, свързани с опасност от наводнения и свлачищни процеси. Незадоволително е нивото на общото състояние на техническата и социалната инфраструктура - режим на водоснабдяването, амортизирана вътрешна водопроводна мрежа, липса на изградени пречиствателни станции за отпадни води, нерегламентирани сметища в някои от малките населени места. Наличен е значим природен потенциал, който не се използва ефективно.

Странджа - Сакар

Странджа - Сакар е един от изоставащите райони на страната. Странджа има статут на природен парк. Районът се отличава със слабо развита образователна, културна и социална инфраструктура и е най-рядко населената територия в България. Като основни проблеми се открояват обезлюдяването и безработицата. Демографската ситуация е критична - възрастовата структура на населението е силно неблагоприятна. Икономиката на района се характеризира с упадък на всички отрасли, с изключение на горското стопанство. Наблюдава се незадоволително експлоатационно състояние на пътищата от II и III клас, които имат главна роля за транспортното обслужване на населението, живеещо на територията на Странджа. Недостатъчно изградена е канализационната мрежа в населените места. Нисък е делът на населението, обслужено от ПСОВ. Налице са проблеми, свързани със системите по депониране и оползотворяване на отпадъците. Трябва да се отбележи, че

все още не е намерен компромис между икономическото развитие на района и статута на природен парк на значителна част от територията му.

Планински и полупланински райони

Негативните демографски процеси и изоставането в социално-икономическото развитие се наблюдават и в повечето общини, разположени в планински и полупланински райони в страната. Климатът и релефът ограничават икономическото развитие. Планинските територии са изправени пред редица предизвикателства - липса на социални и здравни услуги, обезлюдяване, лоша транспортна достъпност и др. Множеството проблеми водят до изолация на планинските общини от процесите на социално-икономическото развитие, протичащи в централните, урбанизирани територии на страната.

Гранични райони

Граничните райони в България са територии с изявен дисбаланс спрямо комплексното развитие на районите в страната, обикновено са с по-ниски показатели за наблюдаваните сфери на развитие. Периферното местоположение на тези райони е предопределило тяхната изолация от по-динамичните процеси на развитие във вътрешността на страната. Те се характеризират с влошена транспортна достъпност, недостатъчно развити публични услуги, както и с недостатъчен брой на гранични контролно-пропускателни пунктове, което ограничава развитието и трансграничното сътрудничество. Недостатъчно изградената инфраструктура в комуникационния и водния сектор води до спад на социално-икономическата активност и до ускоряване на темповете на обезлюдяване.

В посочените географски райони негативните тенденции в демографските и икономическите процеси са установени както по отношение на малките населени места, така и по отношение на градовете. Това налага мерките на програмата да се насочат към територията на общините като цяло и да имат интегриран характер, с цел постигане на по-силно въздействие.

Без прилагането на компенсиращ изоставането финансов инструмент, който да създаде условия за нови инвестиции и да стабилизира демографски слабо развиващите се райони, какъвто е целенасочената инвестиционна програма, те ще се изправят пред икономически, демографски и социален колапс.

Проведените анализи на слабо развитите райони в България показват, че проблемите им са сходни. Спецификите им са във физико–географските условия, а не в социално-икономическите профили, които Целенасочената инвестиционна програма цели да подобри. Това е основание да се прилагат аналогични инструменти за подпомагане на развитието им.

Основна цел на програмата

Съгласно Закона за регионалното развитие (ЗРР) държавната политика за регионално развитие следва да създава условия за балансирано и устойчиво интегрирано развитие на районите и общините, изразяващо се в:

- Намаляване на междурегионалните и вътрешнорегионалните различия в икономическото, социалното и териториалното развитие;
- Осигуряване на условия за ускорен икономически растеж и високо ниво на заетост;
- Развитие на териториалното сътрудничество.

Основната цел на целенасочената инвестиционна програма е преодоляване на икономическата изостаналост, привличане на инвестиции и повишаване на заетостта. За постигане на целите на държавната политика за регионално развитие държавата се подпомага от ЕСИФ, като помощта в отделните сектори се осъществява на основа на прилаганите оперативни програми. Целенасочената инвестиционна програма ще се реализира паралелно с тези програми, като дейностите ще създадат синергия с реализираните по програмите проекти и ще помогнат на районите и общините в тях по-ефективно да насочват инвестициите за развитието им. Една от важните задачи на целенасочената програма е да постигне реално въздействие върху икономиката на изоставащите райони в дългосрочен план, да подкрепи развитието на човешкия капитал и същевременно да създаде условия за по-ефективна териториална координация на инвестициите в районите.

Съгласно чл. 5, ал.3 на Закона за регионално развитие, „район за целенасочена подкрепа“ е територия, определена за обект на специфична държавна политика чрез система от мерки за постигане на стабилно и ускорено развитие, водещо към преодоляване на вътрешно-регионалните неравенства. В териториалните общности на четирите целеви района липсват общини, които могат да бъдат определени като изявени райони за икономически растеж.

Всички общини в посочените райони са за „целенасочена подкрепа”. Продължителният индустриален упадък и отрицателният темп на растеж на БВП, оказват дългосрочно влияние върху състоянието на икономиката и заетостта на тези райони. Икономическото преструктуриране и влиянието на пазара са деформирали икономическите и социалните процеси на тези територии.

Структура, инструменти и принципи на програмата

Основната програмна цел е „преодоляване на икономическата изостаналост, привличане на инвестиции и повишаване на заетостта“.

В общата ***структура*** на програмата са включени четири подпрограми:

- Целенасочена инвестиционна подпрограма за Северозападна България;
- Целенасочена инвестиционна подпрограма Родопи;
- Целенасочена инвестиционна подпрограма Странджа - Сакар;
- Целенасочена инвестиционна подпрограма за планински, полупланински и гранични райони[1];

[1] В спецификацията фигурира заявка за 5 под-програми, но на работно съвещание с Възложителя МРРБ, беше взето решение за обединяване на „други планински и полупланински” и „други гранични” райони в една под-програма. Мотивът е да се избегне излишна раздробеност на ЦИП.

Всяка от подпрограмите включва отделни части - териториален обхват, анализ на социално-икономическото развитие, основни проблеми, SWOT анализ, стратегия на подпрограмата - стратегически цели, приоритети и мерки, финансова рамка и програмна част.

Инструментите на ЦИП са два типа – публични инвестиции в инфраструктури и стимули за частния бизнес. По същество, публичните инвестиции ще бъдат пакети от проекти с регионално и национално значение, създаващи косвени предпоставки за съживяване на икономиката и осезателно увеличаване на заетостта. С оглед приложимост и гарантиране на осезателни резултати в краткосрочен план, за всеки от предметните райони са проучени нуждите от проекти в общините, включени в обхвата им. Стимулите за частния бизнес са необходим пряк инструмент за повишаване на инвестиционната привлекателност на даден район. Подходящо е Целенасочената инвестиционна програма да съдържа или да се съпътства от пакет „меки“ мерки, включващ:

1. Облекчени данъчни ставки за фирмите, откриващи нови работни места в предметния район;
2. Субсидия от 50% върху лихвите по инвестиционни кредити;
3. Предоставяне на възможност за наемане на терени и сгради в индустриални зони/паркове от предприятия, осъществяващи дейност на територията на съответния район;

Прилагането на посочените мерки 1 и 2 следва да е в съответствие с разпоредбите на националното законодателство и законодателството на ЕС за държавните помощи. Ако се приеме и приложи подходът за създаване на икономически привлекателно пространство чрез пакет от преференции за бизнеса, то те следва да се гарантират поне за период от 10 години, за да има траен и видим ефект.

Основните принципи, върху които се изгражда Целенасочената инвестиционна програма заложени и в условията за нейното успешно изпълнение, не се отличават съществено от водещите принципи в съвременната практика и в регионалната политика на ЕС.

Интегрираният подход, задължителен за всички програми, ще гарантира постигането не само на икономическите, но и на социалните цели на ЦИП, като допълнително ще подсили техния ефект чрез осигуряване на по-устойчива на промените среда. Интегрирането на участници, идеи и проекти, на материални, информационни, човешки и финансови ресурси и източници на финансиране е насочено към преодоляването на онази негативна синергия, която е резултат от въздействието на негативните демографски тенденции, периферното разположение, затруднения достъп до услуги и работни места, бавните темпове на икономическо развитие, нарастващата поляризация и ограничения капацитет.

Концентрацията на материални, социални, финансови и интелектуални ресурси, в териториите с доказан неизползван потенциал, се използва в ЦИП като стимулиращ социално-икономическото развитие фактор, който допълнително ще подсили въздействието на вече реализирани проекти в районите. От друга страна, този принцип се прилага и при

подбора на районите за подкрепа и включените в обхвата им общини, с концентрация на местни ресурси, на природни и културни ценности.

Координацията на действията на институциите, на местните власти и общности, на публичния, неправителствения и частния сектор, както и на заложените цели, приоритети и мерки в действащите планови документи за регионално развитие на различни нива, ще гарантира постигането на „икономия от мащаба“, ще намали допълнителната административна тежест при прилагането, наблюдението и контрола по изпълнението на ЦИП, ще повиши ефективността на предложените мерки и на стратегическите документи. Добрата координация е използвана и за постигане на допълняемост между предложените мерки и проекти и за по-добър контрол върху използването на различни източници на финансиране.

Публичността и прозрачността, които съпътстват обсъждането и одобряването на ЦИП са задължителен принцип на работа и в процеса на нейното прилагане, защото така ще се подобри информираността за изразходваните средства от държавния бюджет и от оперативните програми, съфинансирани от фондовете на ЕС.

Принципът на субсидиарността, пренесен от основополагащите документи на ЕС за целите на ЦИП защитава интересите на държавата, на включените в обхвата на районите общини и на местните общности. Той гарантира компетенциите на участниците в процеса на подпомагане на местното развитие, но също така ще стимулира споделената отговорност и съпричастност за постигане на дългосрочните цели на ЦИП.

Същност на ЦИП - подходи и методи на разработване

За създаване на ЦИП са приложени комбинации от три ***принципни подхода***:

- „*Селектиране*” – този подход се основава на преглед на вече проведени анализи, разкрити проблеми, формулирани стратегии, идентифицирани проекти. Всичко изброено се съдържа в актуалните общински планове на съставните общини, в съответните областни стратегии и регионални планове за развитие за периода 2014 – 2020 г. Целевата програма отчита и обобщава резултатите от анализите и проблемната картина, прави подбор на подходящ стратегически пакет от приоритети и мерки и съответни инвестиционни проекти, които отговарят на изискванията за постигане целите на ЦИП. Така се създава целева програма, насочена към проблемните сфери – икономика, инфраструктура, човешки ресурси, екология. Целенасочената инвестиционна програма отчита действащите стратегически документи, но извежда свои стратегически цели, фокусирани главно върху редуциране на демографските проблеми чрез привличане на инвестиции за икономически растеж и откриване на нови работни места.
- „*Пряка намеса на държавната политика“*” – този подход се изразява в директна държавна намеса за преодоляване или намаляване на установената негативна тенденция и осигуряване на „животоспасяващи” условия – например, пряко създаване на престижни и стабилни работни места. Това е нещо, което частната

инициатива, пазарът и ресурсите по оперативни програми не успяват да създадат. В резултат на този подход се създава еднопрофилна програма с държавно/централно управление и ресурс. Недостатъкът е в отсъствието на комплексни мерки. Предимството е в концентрираността на въздействието и високата степен на реализуемост. В случая на ЦИП, този подход се изразява в структурна част от приоритетни проекти (предимно за бизнес инфраструктура), които ще разчитат на цялостно финансиране от държавния бюджет;

- „*Генериране*" – този подход се прилага широко при изработването на целеви секторни програми, обслужени с дълбочинни анализи по предмета си, професионална експертиза, генерирани за специфичните цели проектни идеи с маркетингови и териториални аргументи. Подобен подход изисква значително по-голям човешки, финансов и времеви ресурс, в сравнение със заложения в изработването на ЦИП. Независимо от това, той е частично приложен при комплектоването на разностранни и обвързани намеси в целевите райони. Изразява се в генерирани и предложени от Консултанта мерки и проектни идеи.

Методите за изработване на ЦИП са обусловени от нейната същност. Програмата е тясно свързана със „семейството" на стратегическите планови документи за регионално и местно развитие по ЗРР и по силата на това обстоятелство са приложени същите методи. Принципната разлика е в представения подход „селектиране". Програмата отчита действащите стратегически документи на различните териториални нива, като по този начин е постигната и много добра съгласуваност с плановата рамка на предметните територии.

Съществена специфична характеристика на ЦИП е фактът, че програмата не е монолитен набор от действия/проекти, осигурени от собствен/програмен ресурс, а сложен пакет от намеси, целящи съживена икономика с адекватни човешки ресурси, основани на различни финансови инструменти, подчинени на прецизирана териториална координация. Така програмата се стреми да обедини и координира мерки и проекти, включени в Общинските планове за развитие и Интегрираните планове за градско възстановяване и развитие, допринасящи за реализацията на целите и приоритетите на Областните стратегии за развитие и на Регионалните планове за развитие.

Предметният обхват на ЦИП се базира на селекция на предложени от съответните общини и областни администрации проекти и на генерирани и развити идеи в процеса на консултации, които имат ключово значение за района. Селекцията е проведена в три стъпки:

- Групиране на проектните предложения по предметна насоченост;
- Номиниране на проекти за ЦИП;
- Тестване по критерий „реализуемост" и формиране на 2 групи проекти – за средносрочна реализация (в рамките на настоящия планов период) и за дългосрочна реализация – след 2020 г.

Според предметната си насоченост, проектите попадат в 11 групи:

1. Бизнес инфраструктура, вкл. устройване на туристически обекти/ресурси

2. Пътна и ЖП инфраструктура - ТНТ и РПМ
3. Пътни връзки към бизнес (индустриални зони и туристически обекти)
4. Хидромелиорации/водоснабдяване, земеделска инфраструктура, рекултивации
5. Превенции на риск от наводнения, ерозия, свлачища
6. Образование - професионално и висше, квалификации, консултации
7. Пътна инфраструктура - общински пътища
8. Улични мрежи, градска среда, зелени системи
9. ВиК - селищни мрежи, третиране на отпадъци
10. Социална инфраструктура - всичко, без образование, вкл. жилища и енергийна ефективност
11. Други инвестиционни и меки мерки

Първите 6 групи са с най-пряк и силен принос към основната цел „нови работни места и квалифицирани кадри“. Огромни потребности са доказани и в останалите 5 групи, но тяхната роля за повишаване на инвестиционната привлекателност на районите е косвена. Затова тези проекти се отклоняват за реализация в контекста на съответните общински планове и ИПГВР.

Третата стъпка при селекцията отрежда проектите за реализация през следващите 5 години и тези за след 2020 г. Критерият „реализуемост“ включва идентифициран източник на финансиране, различен от държавния бюджет. Към включените за средносрочна реализация проекти ще бъдат адресирани искания за допълнителна информация в стандартен проектен фиш.

Така се формират 3 структурни части на ЦИП с различна степен на подпомагане на включените в тях по описания път проекти:

I част – „ИНВЕСТИЦИОННА” – Това е пакет от приоритетни проекти за инвестиране от държавния бюджет в периода 2016-2020 г. Подбрани са мащабни проекти в сферата на бизнес инфраструктурата, имащи потенциал за осезателни резултати в постигане на основната цел на програмата – подсилена реална икономика и увеличена заетост. За началната година на държавно финансиране са планирани предимно разходи за предпроектни проучвания и инвестиционно проектиране. В хода на проучванията се очаква, че голяма част от публично инициираните проектни предложения ще прераснат в ПЧП. Затова общата индикативна стойност на пакета проекти за финансиране от ДБ на този етап следва да се третира условно. Прогнозата е за значително редуциране за сметка на други финансови източници – оперативни програми и частно финансиране.

II част – „КООРДИНИРАЩА” – Това са проекти за финансиране от източници, различни от държавния бюджет. Освен от оперативни програми, тези проекти ще търсят финансиране от други европейски и национални фондове, както и от частни източници. Периодът за изпълнение е 2016-2020 г. Подкрепата на ЦИП към тях ще се изразява в предоставен ресурс за предварителни проучвания и инвестиционно проектиране. Ще се предостави и

индиректна подкрепа под формата на преференция (изразяваща се в „бонус точки”) при оценяване на съответните апликации в съответствие с приетите преференции за СЗР и за райони с други ограничения в Програмата за развитие на селските райони.

III част – „БАНКА ИДЕИ” – Това са проектни идеи с недостатъчно изяснена същност, цел и възможно финансиране, но подкрепени от местните общности, които се нуждаят от доразвитие и евентуално изпълнение в периода след 2020 г. Подборът на проектите ще продължи в процеса на приложението на ЦИП и ще бъде съобразен с оценката на постигнатите резултати и въздействия.

Подобно на НКПР (която е пространствен координатор на процесите в националната територия), ЦИП има подчертано координиращи функции, наред с по-ограничените пряко инвестиционни. Координиращият аспект на ЦИП я доближава и до ИПГВР, като я зарежда и с качествата „интегрираност” на намесите и „синергичен” ефект от публичните инвестиции. По аналогия с ИПГВР, ЦИП може да се нарече Интегриран план за регионално възстановяване и развитие (ИПРВР).

ЦИП може да се разглежда и като своеобразен инструмент за прилагането на Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013 – 2025 г. (НКПР) в териториите, към които е насочена Стратегическа цел 5 на документа “Стимулирано развитие на специфични територии”. Към тях е възприето да се прилагат целенасочени и интегрирани политики, чрез които да се съхранят и оползотворят специфичните местни ресурси и да се преодолеят натрупаните проблеми.[2]

По своята същност, ЦИП следва да се възприема и като *надстройка* на съществуващите планови документи за съответните райони, вливаща допълнителни ресурси и „енергия” в пряко постигане на основната цел – „съживена икономика – нови стабилни работни места – задържан/привлечен човешки ресурс”. Сценарият на програмата включва:

- *Привличане на нови инвестиции* в производства – в желани пространства и сектори на икономиката – това се постига с публични инвестиции в инфраструктурата на индустриални, логистични и технологични паркове, както и с пакет от икономически преференции/стимули (субсидирани лихви по кредити, данъчни облекчения по смисъла на Раздел IV на ЗКПО, достъп до инвестиционни фондове и др.);
- *Привличане и задържане на квалифицирани кадри* – чрез осигуряване на жилища, стипендии и по-добро качество на средно професионално и висше образование;
- *Подобряване на инвестиционната атрактивност на района* – чрез подобряване на достъпността (доизграждане и рехабилитация на елементите на републиканската пътна мрежа), изграждане на свързващата обектите на производството, бизнеса и туризма инфраструктура и намаляване на риска от природни бедствия (наводнения, пожари, свлачища);

[2] НКПР определя като територии със специфични характеристики „крайбрежните територии (Черноморски и Дунавски), планинските територии, граничните територии, териториите в риск и териториите за опазване на ландшафта, природните и културни ценности.“

2. Териториален обхват на Целенасочената инвестиционна програма

Териториалният обхват на ЦИП е определен в програмата на правителството. С оглед точността на определяне на териториалния обхват на районите Родопи, Странджа - Сакар, планински и полупланински райони, е използвано проучване на Националния институт по геофизика, геодезия и география на БАН. Обхватът на всеки от географските райони е определен въз основа на ясни критерии.

- *Северозападна България* – 51 общини, покриващи обхвата на СЗР от ниво 2 (по задание) – областите Видин, Монтана, Враца, Плевен и Ловеч. Този обхват е обсъден и съгласуван от Регионалния съвет за развитие на Северозападен район;
- *Родопи* – включва Родопския масив (географски обхват[3]) с 40 общини от области Смолян (всички общини), Кърджали (всички общини), Хасково (4 общини), Пловдив (6 общини), Пазарджик (6 общини) и Благоевград (4 общини);[4]
- *Странджа – Сакар* – 5 общини – Тополовград, Елхово, Средец, Болярово, Малко Търново (определени по аналогичен с горния метод и критерии[5]);
- Други слабо развити планински, полупланински и гранични райони[6] – 52 общини в 3 условно обособени групи – Западна планинска, Старопланинско–Средногорска и Гранична[7];

Така пълният обхват на ЦИП с четирите под-програми обхваща 148 общини, 29, 2 % от населението на България и 53, 7 % от националната територия.

[3] Определен от Институт по геофизика, геодезия и география при БАН. Като критерий за включване на частично попадащи в географския обхват общини е прието - повече от 40% от територията или повече от 10% от населението на общината да попада в обхвата.

[4] Пълният списък на включените общини е даден в приложение

[5] Общините Созопол, Приморско и Царево имат територии в Природен парк Странджа, но те принадлежат към групата „гранични общини", където не попадат в категорията „слабо развити"

[6] С географски обхват, определен от Институт по геофизика, геодезия и география при БАН и редуциран обхват за целите на ЦИП чрез обективната работа на 4 показателя – „относителен дял на собствените приходи на общината към общите в бюджета й"; „средна заплата на наетите по трудово правоотношение", „нетни приходи от продажби" и „равнище на безработица". Критерий за включване в целевата група е по-лоши стойности по четирите показателя от средните за страната.

[7] Пълният списък на включените общини е даден в приложение

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА
ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ТЕРИТОРИАЛЕН ОБХВАТ НА РАЙОНИ РОДОПИ И СТРАНДЖА-САКАР

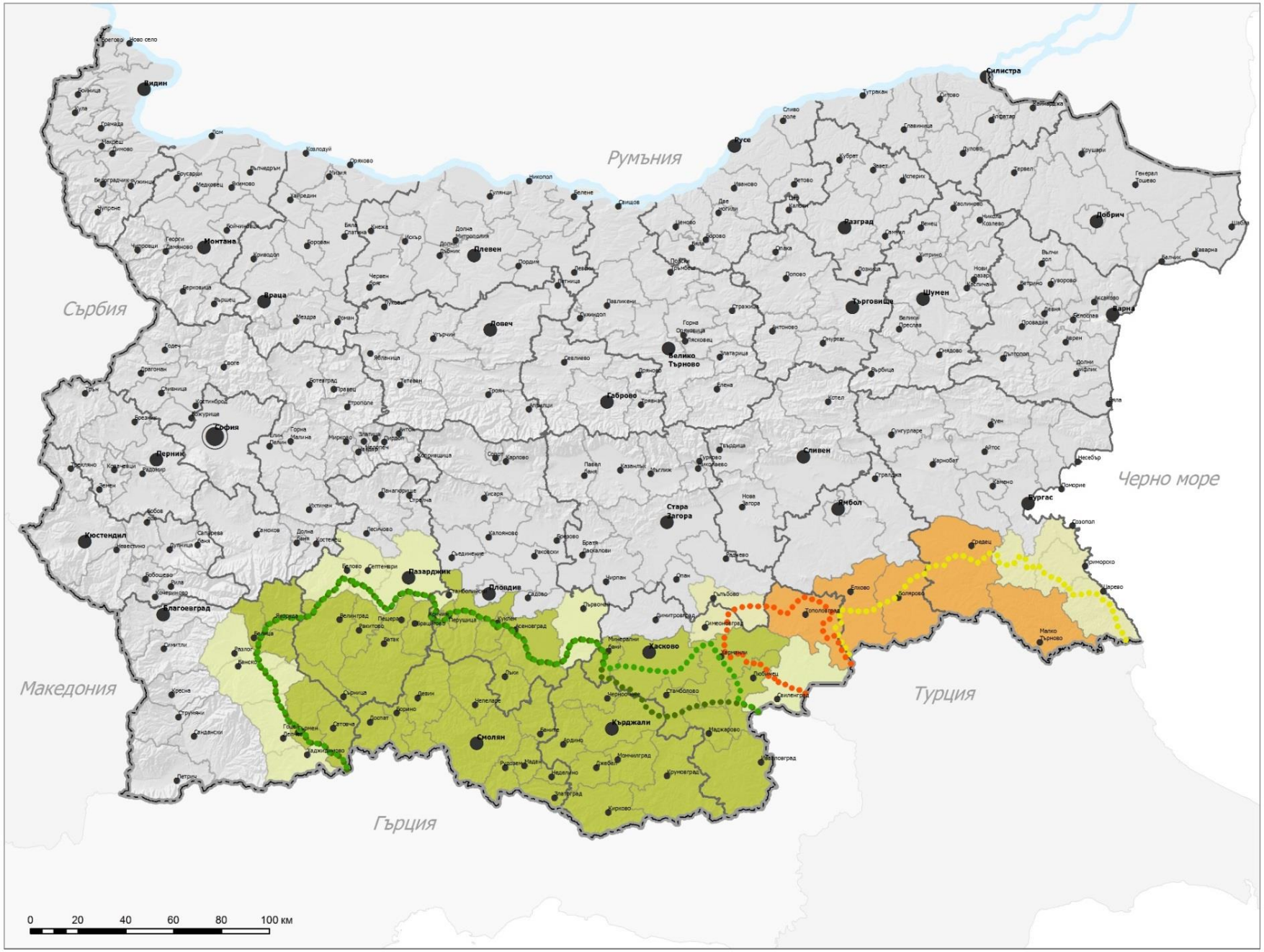

Физически граници на планински масиви Родопи, Странджа и Сакар (БАН)

- Граница на Родопи (1)
- Граница на Родопи (2)
- Граница на Странджа
- Граница на Сакар

Общини в районите:

- Район Родопи
- Район Странджа - Сакар

Други засегнати общини

- с ограничен % от засегнати територия и/или население в съответните райони

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА
ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ОБХВАТА НА СЛАБОРАЗВИТИ ПЛАНИНСКИ И ГРАНИЧНИ ТЕРИТОРИИ

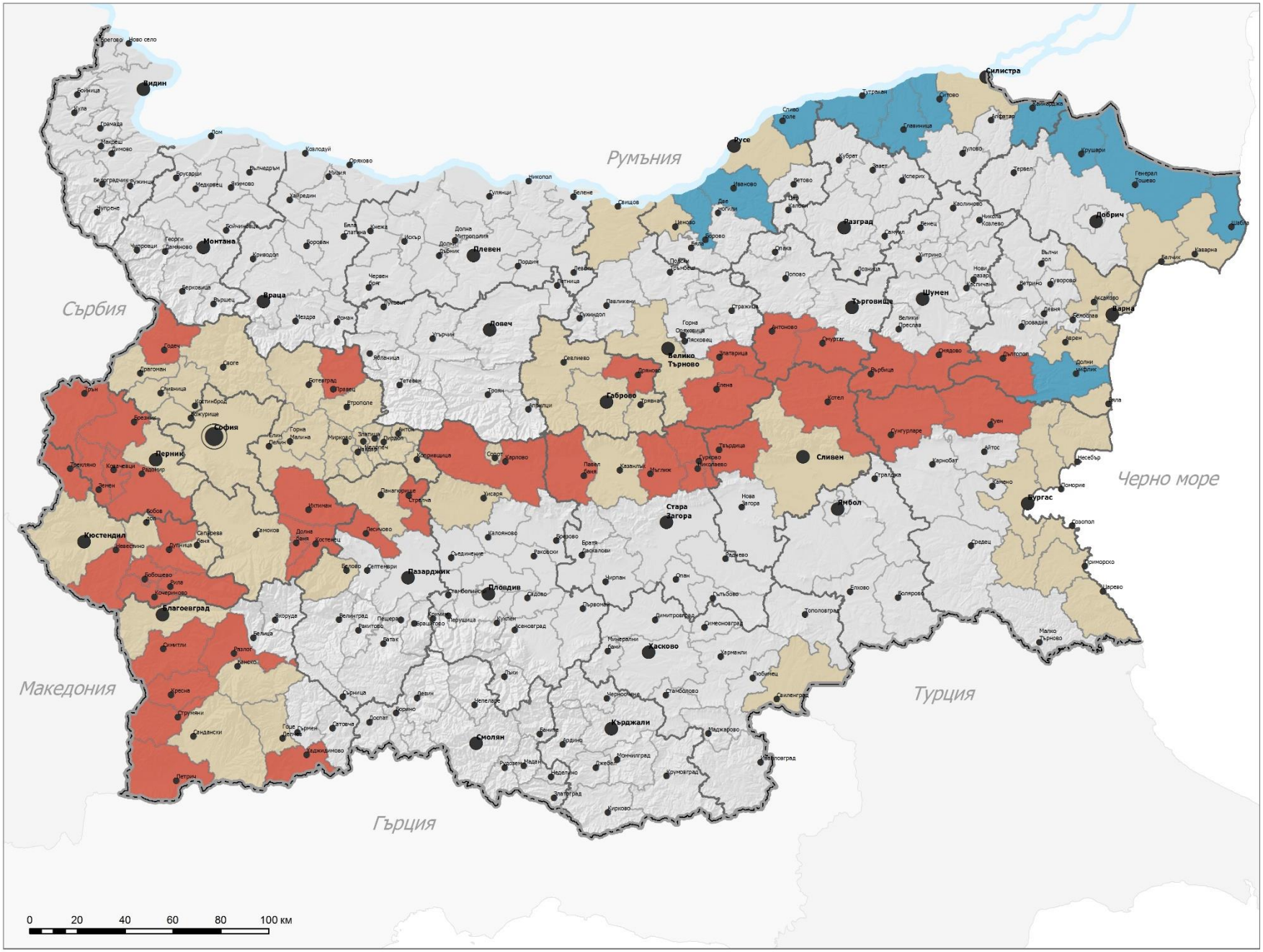

Планински, полупланински и гранични общини, извън ЦИП 1, 2, 3 включени на базата на икономически показатели

Слаборазвити планински

Слаборазвити гранични

Планински и полупланински общини и гранични общини с икономически показатели над средните за стрсната

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА
РАЙОНИ.ТЕРИТОРИАЛЕН ОБХВАТ И БАЗОВИ ХАРАКТЕРИСТИКИ

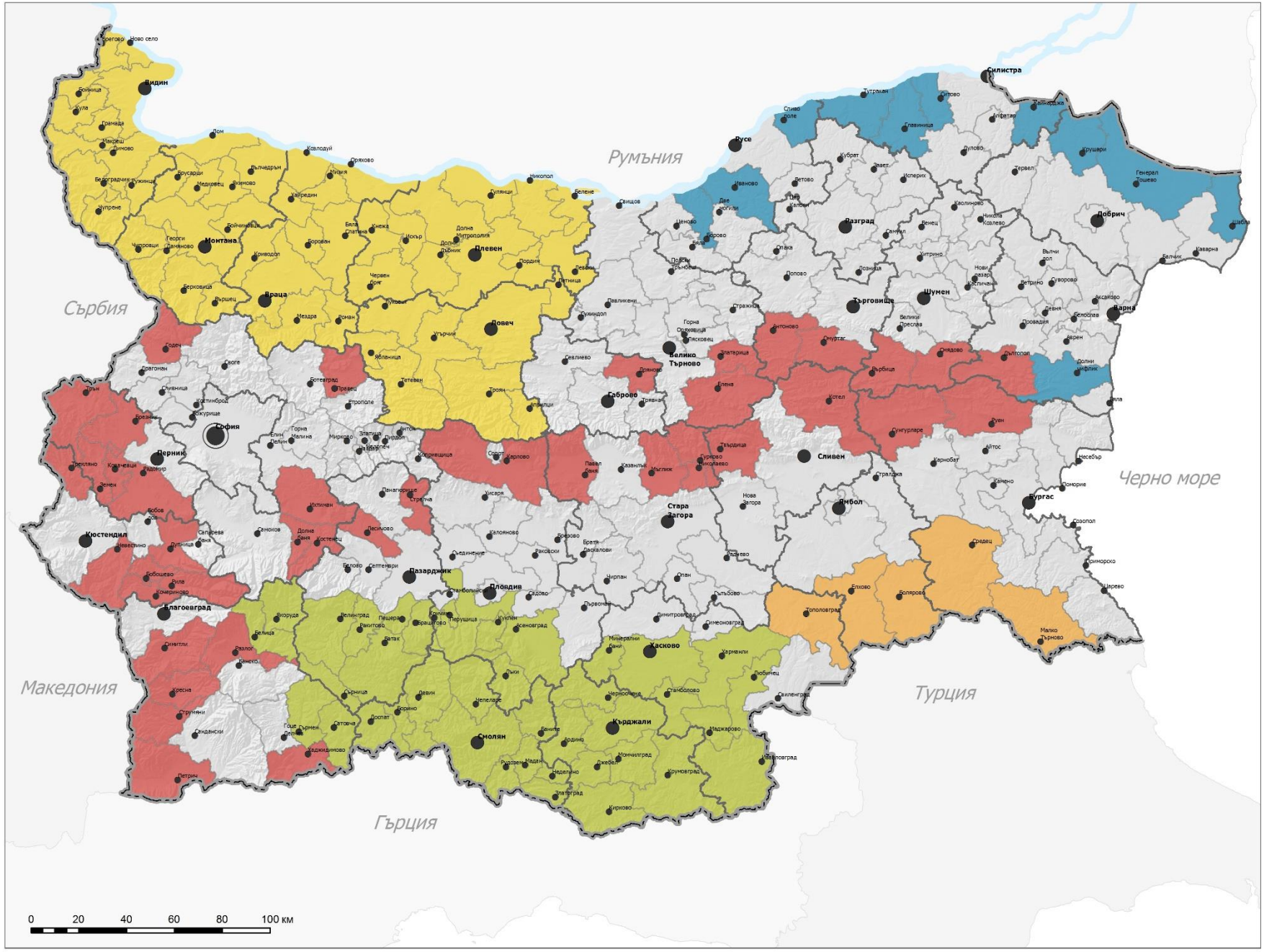

- Северозападен район
- Район Родопи
- Район Странджа - Сакар
- Слаборазвити планински
- Слаборазвити гранични

Характеристика на районите

Северозападен		**% от БГ**
Общини (брой)	51	19,2%
Население (брой)	797 142	11,1%
Територия (кв.км.)	19 085	17,2%
Родопи		**% от БГ**
Общини (брой)	40	15,1%
Население (брой)	665 531	9,2%
Територия (кв.км.)	14 918	13,4%
Странджа-Сакар		**% от БГ**
Общини (брой)	5	1,9%
Население (брой)	48 143	0,7%
Територия (кв.км.)	4 011	3,6%
Слаборазвити планински		**% от БГ**
Общини (брой)	41	15,5%
Население (брой)	489 725	6,8%
Територия (кв.км.)	16 721	15,1%
Слаборазвити гранични		**% от БГ**
Общини (брой)	11	4,2%
Население (брой)	102 312	1,4%
Територия (кв.км.)	4 756	4,3%

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

II. АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА ЧУЖДЕСТРАНЕН И БЪЛГАРСКИ ОПИТ В ПРИЛАГАНЕТО НА ЦЕЛЕНАСОЧЕНИ ПРОГРАМИ ЗА СЛАБО РАЗВИТИ РАЙОНИ

1. Чуждестранен опит

Съществува богат чуждестранен опит в създаването и изпълнението на целенасочени политики за подкрепа на изоставащи в развитието си райони. Направеният обзор (представен в Приложение 2) осигури богат набор от инструменти, който би могъл да се адаптира и използва за целите на българската целенасочена инвестиционна програма:

- Създаване на заетост чрез набор от взаимообвързани проекти с фокус върху управлението на земите и горите, местните хранителни продукти, природното и културно наследство, традиционните занаяти и поминък. Финансирането е съчетание на различни източници, но основно от преразпределение на финансови средства по оперативните програми за периода 2014-2020 г. (Италия);
- Привличане на инвестиции в производства с висока ангажираност на работна ръка чрез пакет от икономически стимули - нулеви ставки на данъците, 50% намаление на лихвата по инвестиционни заеми, предоставяне на безплатни терени за строителство, инвестиционен фонд за МСП (Турция);
- Местни инвестиционни фондове - осигуряват субсидии (до 40%) за капиталови разходи на частни инвеститори (Великобритания);

В долните обобщени изводи от разгледаните чуждестранни практики се съдържат важни принципи при съставянето и изпълнението на целенасочени програми и политики. Те са залегнали в проекта на ЦИП и следва да се следват при изпълнението й:

- Потенциалът на един изостанал район корелира с неговата *изолираност/свързаност* – за да се оползотвори потенциалът, следва да се подобри свързаността на съответната територия;
- Проектите трябва да са насочени не само към подобряване на инфраструктурата и услугите, но и към *факторите за икономическа активност* и развитие – бизнес инфраструктурата и пакет от икономически стимули са поставени в основата на ЦИП;
- Субсидирането на *неефективни предприятия* не дава очакваните резултати в дългосрочен план – това не следва да се допуска при изпълнение на ЦИП;
- Секторите, в които попадат субсидираните икономически дейности, трябва да се подбират съобразно *местните ресурси и квалификацията* на работната ръка;
- Изолираните секторни дейности имат нежелан ефект, поради което е необходима *междусекторна координация* и обособяване на целенасочените инвестиции в *интегрирани пакети*;
- Успешните примери са базирани на *интегрирания подход* – съчетаване на икономически, административни и социални инструменти;

- Успешните примери се основават на *сътрудничеството между различните нива на управление*, както в процеса на разработване на програмите, така и при тяхното изпълнение;
- Въвличането на *частния сектор* е критично важно, а често се подценява и пропуска;
- Важно условие е чрез финансираните проекти да не се създава нелоялна конкуренция сред местните фирми;
- *Капацитетът на публичната администрация* е решаващ – ЦИП са „лекарство" срещу провала на пазара и този на публичния сектор;
- Препоръчително е използването на *различни източници на финансиране* и е необходимо съблюдаването на особеностите им, свързани с допустимите дейности;

Един от основните изводи от прегледа на чуждия опит, показва, че в европейски мащаб е необходимо да се търси повишаване на синергията между Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони и Европейския фонд за регионално развитие. Конкретно при нашите условия е необходимо да се търси по-категорична връзка и допълване между Програмата за развитие на селските райони и Оперативната програма „Региони в растеж".

2. Български опит

В българската практика също има поредица от опити за стимулиране развитието на слабо развитите периферни райони. В примери на целеви програми от близкото минало се открива не само дълбока приемственост във формулировката на основната цел на ЦИП, но и висока степен на съвпадение в проблемните картини отпреди 10 години и сега. Едва ли са необходими съвременни цифрови аргументи и качествени оценки, за да се твърди, че сегашната проблемна картина съдържа същите характеристики, при това, с влошени показатели.

Програмата „Странджа Сакар" от 1982 г. е резултат от Решението на Политбюро на ЦК на БКП „За ускорено социално-икономическо развитие на селищните системи от 4-ти и 5-ти функционален тип, от граничните райони и в Странджанско-Сакарския край", прието на 27 април 1982 г. Известното 22-ро Постановление на МС има за цел да спре обезлюдяването на тези райони чрез разкриване на 4000 работни места в „Републиката на младостта" с акцент върху един от най-обезлюдените райони на страната. В Постановлението са заложени три програми – за развитие на промишлеността, за селското стопанство и за социалната и техническата инфраструктура. Предвиден е и богат пакет от облекчения – стимули в образователната сфера, финансови облекчения (освобождаване от данъци, акцизи, такси и т.н.), натурални субсидии (50% от стойността на столовото хранене, безплатни детски ясли и градини, безплатна закуска и обяд в училищата). Приложеният подход е познат от аналогични програми за прекратяване на обезлюдяването на периферни планински и градски територии от 1980те години във Франция и САЩ, където стимулите се предлагат само на хората, оставали да живеят и работят на територията не по-малко от 10 години.

Към програмата „Странджа – Сакар“ се отправят множество критики за лошите условия на живот и работа, за липсата на подходящи услуги и забавления за младите хора и техните семейства, за социалното напрежение между местното население и новодошлите, ползващи привилегиите. Въпреки че програмата се проваля след прекратяване на насочения към района ресурс през 1990 г. и проектът се забравя след поредица от научни форуми и публикации, тя е най-успешната целенасочена програма, защото интегрира икономически, финансови и социални мерки.

Програмата за развитие на алтернативно земеделие в Родопите, 2003 г. обхваща 41 общини в областите Благоевград, Кърджали, Пазарджик, Пловдив, Смолян и Хасково. Тя е насочена към „Устойчиво развитие на региона чрез възстановяване на традиционното и създаване на алтернативно земеделие с цел повишаване заетостта на населението и повишаване на доходите му”. Основните щрихи на проблемната картина, към която е била насочена тази цел, визират:

- Високо ниво на безработица в региона вследствие от закриването на рудодобива и други промишлени и селскостопански дейности;
- Разпокъсана, маломерна и нископлодородна земя;
- Земеделие в планината, основаващо се главно на две основни култури (тютюн и картофи) и трудно реализиране на продукцията;
- Ниски добиви от основните култури, вследствие на неправилен сеитбооборот;
- Разпокъсано животновъдството в региона без реални стокови производители;
- Ниско-продуктивни пасища и ливади и примитивно и неефективно фуражно производство.

За реализирането й са предвидени 10 млн. лв. и се е очаквало да се разкрият около 6000 работни места. Програмата остава нереализирана поради неосигуряване на необходимите финансови ресурси, но научно обоснованите предложения за алтернативни производства могат да се използват и днес.

По-новата програма за подпомагане на района на Странджа Сакар - *Програмата за развитие на земеделието и селските райони в Странджа – Сакар* от 2005 г., разработена в резултат на споразумение между МЗП и ПРООН, е секторна програма, насочена към стимулиране развитието на земеделието в селските райони на Странджа – Сакар. Разглежда се като трета регионална програма на МЗП, ориентирана към слаборазвитите райони в страната и подкрепя краткосрочни и средносрочни дейности за интегрирано развитие на земеделието и селските райони в Странджа-Сакар за периода от 2005 до 2013 г. Тя включва мерки за изграждане на капацитет в региона за изготвяне и прилагане на програми и проекти, финансирани от фондовете на Европейския съюз, за да се подпомогне местното икономическо развитие в общините от този район след приемането на България в ЕС. Обхванати са 13 общини от 3 области и 2 района за планиране. Сред стратегическите цели на програмата са „стимулиране развитието на ефективно и модернизирано земеделско производство, повишаване на инвестиционната атрактивност на района, създаване на предпоставки за устойчивото му и интегрирано развитие и повишаване качеството на живот

на населението“ . Предвижда се разработването на пилотни проекти в периода 2005 – 2006 г., финансирани от ДФЗ и интегриране на източниците за финансирането на програмата в следващия период. Анализи за резултатите от тази програма и за причините тя да не бъде приложена не са достъпни на този етап на проучване. Програмата остава нереализирана поради неосигуряване на необходимите финансови ресурси.

Следователно ЦИП не е прецедент в българското планиране. Районите „Родопи” и „Странджа – Сакар” са били обекти на подобни програми отпреди десетилетия. Аналогични опити са били насочвани и към по-общите категории специфични територии – „слабо развити гранични” и „слабо развити планински”, но остават неосъществени. Нереализирана е и *Програмата за реализация на дейности в районите за целенасочена подкрепа 2010 – 2013 г*. И в този случай основната причина е неосигуряване на заявените финансови ресурси.

Прегледът на българския опит показва, че историята ни изобилства с неуспешни опити за целенасочена подкрепа за постигане на регионалното сближаване. Поуките и съответните препоръки, извлечени от неуспешната ни история в планираното развитие на слабо развитите райони са:

- Предметните териториални общности са твърде големи и сложни организми, за да се повлияват трайно и осезателно от привнесени отвън целеви програми с ограничен срок на действие (5-7 години). Необходимо е *да се гарантира по-дълъг срок на действие*;
- Регионалната политика към специфичните територии е подвластна на динамиката в политическата конюнктура. Предметните територии се нуждаят от *трайна, последователна политика и гарантирана приемственост*;
- С изключение на програмите/мерките от периода на държавния социализъм, опитите за целеви намеси са *в среда с пазарни отношения*. Те са подкрепяни с неадекватно малка или никаква пряка държавна намеса. Не е имало опити за пряко управление на предметните териториални общности. Затова, поколението „целеви намеси” досега формира само „фонд неприложени планови документи”;
- Повечето досегашни опити адресират ресурсната обезпеченост към собствени неоползотворени потенциали. При всички проведени анализи те са силно надценени. Така се стига до симулиране на подкрепа. Проблемните райони се нуждаят от свежи идеи и привличане на млади хора, от *постоянна и дълготрайна подкрепа в продължение на десетилетия, за да настъпят трайни, осезателни и необратими процеси в желана посока*.

В заключение по темата, проблемните райони се нуждаят от нещо повече от класическа целева програма, дори тя да е с осигурени значителни ресурси. За да се гарантира успеха на една програма, то тя трябва *да бъде разработена и прилагана на базата на интегриран многосекторен подход.*

3. Синтезирана оценка на действащата нормативна и планова рамка

Държавната политика за регионално развитие създава условия за балансирано и устойчиво интегрирано развитие на районите и общините и обхваща система от нормативно регламентирани документи, ресурси и действия на компетентните органи, насочени към: „намаляване на междурегионалните и вътрешнорегионалните различия ....“, „осигуряване на условия за ускорен икономически растеж и високо ниво на заетост“ и „развитие на териториалното сътрудничество“[8].

Законодателната рамка на регионалното развитие включва Закона за регионалното развитие (ДВ бр. 50/2008 г.) и Правилника за прилагането му (ДВ бр. 80/2008 г.). С приетия през 2012 г. ЗИД на ЗУТ стратегическите документи за пространствено развитие на национално и регионално ниво са включени в приложното поле на Закона за регионалното развитие, с което се цели по-добро обвързване на регионалното и пространственото планиране.

Законът за регионалното развитие урежда: „планирането, програмирането, управлението, ресурсното осигуряване, наблюдението, контролът и оценката по изпълнението на стратегиите, плановете и програмите за провеждане на държавната политика за регионалното развитие“ и „ разработването, управлението и информационното осигуряване на концепции и схеми за пространствено развитие на национално, регионално, областно и общинско ниво“.

Съгласно чл. 5 на ЗРР на територията на районите от ниво 3 могат да се обособяват *<u>райони за целенасочена подкрепа от държавата</u>*. „Районите за целенасочена подкрепа обхващат територията на една или повече съседни общини. Обособените райони за целенасочена подкрепа са териториална основа за концентрация на ресурси за намаляване на вътрешнорегионалните различия ..... и за постигане на целите на държавната политика за регионално развитие“. Териториалният обхват на районите за целенасочена подкрепа се определя въз основа на група критерии, отчитащи равнището и динамиката на икономическото развитие, структурата на икономиката, заетостта и безработицата. Законът дава възможност при промяна на стойностите на тези показатели да се променя и териториалният обхват на районите, което намира отражение в Областните стратегии за развитие, но това усложнява процеса за подбор и целенасочена намеса. Многогодишното действие на тази законова провизия все още не е доведено до практическо подпомагане в развитието на „райони за целенасочена подкрепа“. Причините за това са както икономическата криза и ограничените бюджетни възможности на държавата, така и несъвършенствата в действащото законодателство.

Независимо от положителните резултати от прилагането на нормативната уредба, между които своевременното адаптиране на законодателната рамка към променените приоритети в регионалната политика на ЕС, внасянето на порядък в организацията и програмирането на регионалното развитие, повишаване качеството на изготвяните документи, на капацитета и ефективността на регионалните съвети за развитие, се констатират и някои пропуски.

[8] Чл. 2 от Закон за регионалното развитие, обн. ДВ бр. 50/2008 г.

Отстраняването им би направило регионалната политика по-ефективна и резултатна, а координацията със секторните политики по-добра.

Промените в националното законодателство имат за цел да се постигне съответствие и по-добро взаимодействие със законодателната рамка на ЕС и направените промени в нея за програмния период 2014-2020 г. Някои нови стратегически документи на ЕС като стратегията на ЕС Европа 2020, Териториалният дневен ред и др. , също наложиха промени, чрез които във фокуса на разработваните стратегически документи и политики да се поставят актуалните проблеми и предизвикателства пред регионалното развитие и териториалното сближаване.

Направената през 2014 г. междинна оценка на изпълнението на Регионалните планове за развитие 2007-2013 г. показа задълбочаване на вътрешнорегионалните различия в районите от ниво 2, характерно и за някои други страни в ЕС. Това наложи да се преразгледат разпоредбите в националното законодателство, отнасящи се до прилагане на допълнителен механизъм за подпомагането на районите за целенасочена подкрепа и създаване на ясни и прозрачни правила за определяне както на обхвата на подпомагане, така и на конкретните мерки и координацията с други, прилагани финансови инструменти.

Внесеният през 2015 г. от МРРБ проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за регионалното развитие (ЗИД на ЗРР), предлага нови решения за установените пропуски. Най-важното предложение за изменения и допълнения, свързано с ЦИП, е за цялостна промяна на критериите и показателите за определяне на районите за целенасочена подкрепа от държавата. За основа е използвана въведената със Закона за административно-териториалното устройство на Република България (ЗАТУРБ, ДВ бр. 154/1998 г.) категоризация на общините в България. Това предложение има за цел да отстрани затрудненията в прилагането на закона от 2008 г., свързани с твърде широките прагове на индикаторите за определяне обхвата на тези райони, с които се нарушава принципа за „концентрация“ на ресурсите. Изменението предвижда при определянето на обхвата на районите за целенасочена подкрепа да се отчита категорията на общината. Критериите и показателите за категоризацията на общините се одобряват от Министерския съвет и периодично се провежда мониторинг, на база на който се правят промени в категоризацията на общините. Предимството на предложението е използването на вече установена процедура, резултатите от която намират по-широко приложение, без да вменяват допълнителни изисквания и функции на различни органи и институции. Комплексната оценка, на базата на която се категоризират общините, е достатъчно показателна относно степента на социално-икономическото и демографското им развитие и по този начин по-ясно и точно може да бъде определен териториалният обхват на районите за целенасочена подкрепа. Предвижда се районите за целенасочена подкрепа да включват общините от IV и V категория. Освен това се дава възможност за целенасочено подпомагане не само на изоставащи в икономическото и социалното си развитие райони, но и на такива по географски признак като планински, полупланински и гранични. В този случай ще се подпомагат и общините от II и III категория, когато най-малко 50 % от територията им попада в планински, полупланински или граничен район.

В подкрепа на Целенасочената инвестиционна програма е и предложението за допълване на съдържанието на Областните стратегии за развитие с „мерките и средствата за реализация на дейности в районите за целенасочена подкрепа“.

Заедно с предложенията за подобряване и обогатяване на съдържанието на стратегическите документи за пространствено и регионално развитие от всички равнища се въвеждат изисквания за по-добра съгласуваност между тези документи и секторните стратегии, регламентират се по-ясно взаимовръзките между тях, участието на обществеността в процеса на консултации при разработването, актуализацията и оценката на изпълнението им.

С предложените изменения се разширяват функциите на Регионалните съвети за развитие за по-добра регионална координация при изпълнението на оперативните програми и при управление на регионалното развитие, както и компетенциите на областните управители при разработването на секторни стратегии и координацията на изпълнението им на територията на съответната област. Регламентирана е процедура за планиране, и осигуряване на ресурси за изготвяне, актуализация, наблюдение и оценка на изпълнението на стратегическите документи за регионално развитие.

С всички тези промени, заедно с останалите, които прецизират ролята, мястото и съдържанието на ИПГВР и РПР, засягащи косвено разработваната ЦИП, се очаква да бъдат постигнати следните резултати:

- Ускоряване на процеса на териториална кохезия (сближаване) на българските райони с районите в ЕС и редуциране на вътрешнорегионалните различия, вкл. чрез ефективно прилагане на механизма за подпомагане на районите за целенасочена подкрепа на основата на целенасочени инвестиционни програми;
- Подобряване приложимостта и териториалната ангажираност на стратегическите документи, т.е. по-реалистична, резултатна и отговаряща на проблемите и потенциалите на територията политика за регионално развитие;
- Включване на актуални въпроси в политическия дневен ред като интегрираното градско развитие и функционирането на мрежите от градски центрове, разширяването на териториалното сътрудничество, адаптирането на районите към промените в климата и приноса на българските райони за постигане целите на стратегия Европа 2020 на Европейския съюз.

В контекста на ЦИП, представените промени в ЗРР осигуряват възможност както за дълготрайното и действие, така и за гъвкавост в определяне на различни териториални обхвати в зависимост от специфични проблеми и политики. Част от тези предложения директно ще повлияят върху по-доброто и ефективно управление и наблюдение на изпълнението на ЦИП.

Анализът и общата оценка на законодателната рамка на стратегическото планиране на регионалното развитие и на предложенията за промени показват, че въпреки някои констатирани недостатъци, тя се прилага успешно от 2008 г. досега. Разработени са и са

приети от компетентните органи стратегическите документи на национално, регионално и общинско ниво за периода 2014-2020 г. Приети са Националната стратегия за регионално развитие на Република България (2012 – 2022 г.) и Национална концепция за пространствено развитие 2013-2025 г., а основните им постановки са отчетени не само в регионалните планове за развитие 2014-2020 г., но и в поредица от национални секторни стратегически документи.

Националната стратегия за регионално развитие на Република България за периода 2012-2022 г. съдържа ***с***интезирани регионални профили, разкриващи проблемните картини, спецификите и потенциалите на районите от ниво 2. Особено информативни за ЦИП са моделите за пространствено развитие, изявяващи основните и второстепенни оси на урбанизация, както и характеристиките на инфраструктурните мрежи с европейско, национално и регионално значение. Още тук е направен анализ на *районите (общините) за целенасочена подкрепа* - общините с малко население и без стабилни градски центрове. Разкрита е закономерността, че натрупването на повече такива общини води до влошена картина в района. Приложената карта (фиг. 4) е съставена по старите критерии на ЗРР, но тя не би била много по-различна и по новите – общини от категории 3, 4 и 5.

Фиг. 4. Райони за целенасочена подкрепа

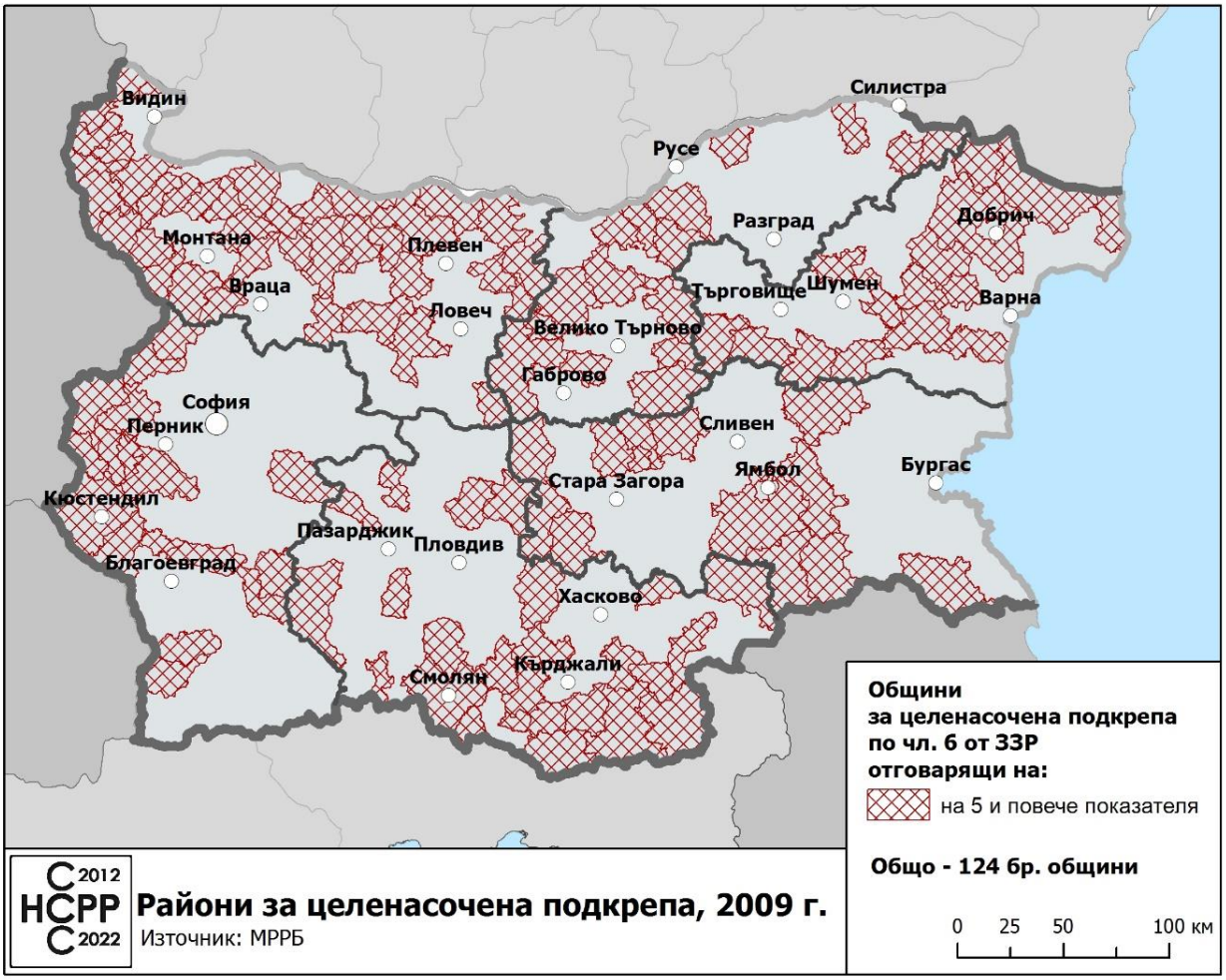

Източник: МРРБ, Национална стратегия за регионално развитие на Република България за периода 2012-2022 г.

НСРР извежда и следните закономерности в пространственото развитие:

- Състоянието и развитието на районите е в пряка зависимост от състоянието и развитието на мрежата на големите и средно големите градове - това дава основание на регионалната стратегия и политика да се опира и да се обвързва по-категорично с насочването на териториално-урбанистичното развитие;
- Равномерното разположение на средните и малките градове в националната територия е добра възможност за използване и засилване на техния потенциал с оглед организиращата им роля за периферните изоставащи територии и за ефективна подкрепа на общините в критично състояние (районите за целенасочена подкрепа);

Генералната цел на регионалната политика *„сближаване“* има три аспекта – икономическо, социално и териториално сближаване. То има и три равнища – европейско – с регионите на ЕС, национално – между българските райони и вътрешно регионално – между общините в отделните райони.

Първият аспект – икономическото сближаване, означава намаляване на разликите в основните показатели за икономическо развитие на трите нива. Основните двигатели на икономическо развитие са: конкурентноспособност, икономика на знанието и иновации.

Вторият аспект - социалното сближаване е пряк резултат от икономическото и се изразява в общо повишаване на стандарта на живот (заетост, доходи, потребление, екология) и качеството на човешкия ресурс (образование, здравеопазване, социални услуги, култура).

Третият аспект – пространственото/териториалното сближаване визира всички възможни форми и мащаби на сътрудничество (трансгранично, междурегионално и транснационално), водещи до взаимна изгода за районите и страните. То включва и интегрирано развитие на градовете и свързването им в мрежи на сътрудничество, както и съхраняване на природното и културното богатство и идентичността. Териториалното сближаване включва и реализиране на физически елементи за по-голяма пространствена свързаност – линейни инфраструктури от всички видове.

Стратегическият пакет на НСРР отразява представените аспекти на желаното сближаване – икономически, социален и териториален и към тези три цели добавя четвърта стратегическа цел за укрепване на мрежата от градове-центрове и на връзките между тях, като важно условие за намаляване на междурегионалните различия.

Пряко обвързана с ЦИП е и една от стратегическите цели на ***Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013 – 2025 г.*** за стимулирано развитие на специфични територии и особено на онези, които са изправени пред икономически, демографски или природни рискове. Една от задачите на НКПР е „Дефиниране и определяне на територии със специфични териториални характеристики на основата на подходяща методология и система от индикатори и определяне на функционални зони с важно национално и регионално значение, които изискват прилагане на специфична политика за развитие”.

Стратегическа цел 5 "Стимулирано развитие на специфични територии" е подкрепена от пакет приоритети, насочени към обособените „специфични територии“:

- Интегрирано управление и устойчиво развитие на Черноморското крайбрежие и черноморските общини ....;
- Приобщаване на българските *крайдунавски общини* ..... и развитие на трансгранични партньорства и еврорегиони за интегрирано управление на басейна на реката ....;
- Подкрепа за *планински гранични територии* чрез развитие на биоземеделие в общини с поливни земи, био-животновъдство в сертифицирани райони, екотуризъм в най-щадящите му форми, данъчни преференции за конвенционални производства (хранително-вкусови, шивашки, дървообработващи) и др. ;
- Реализация на инициативата Европейски зелен пояс за устойчиво развитие и опазване на природата в *планинските крайгранични територии* чрез създаване и съвместно управление на трансгранични защитени територии.

Обособяването на територии със специфични характеристики е традиционен инструмент за пространствено насочване на политики и програми за постигане на желани цели. По този начин ще се открият пътища и подходи за определяне и водене на целенасочена и интегрирана политика за съхраняване на тяхната специфика и преодоляване на натрупаните проблеми.

Фиг. 5. Цитати от Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013-2025 г. (НКПР), илюстриращи обхвата на специфичните територии:

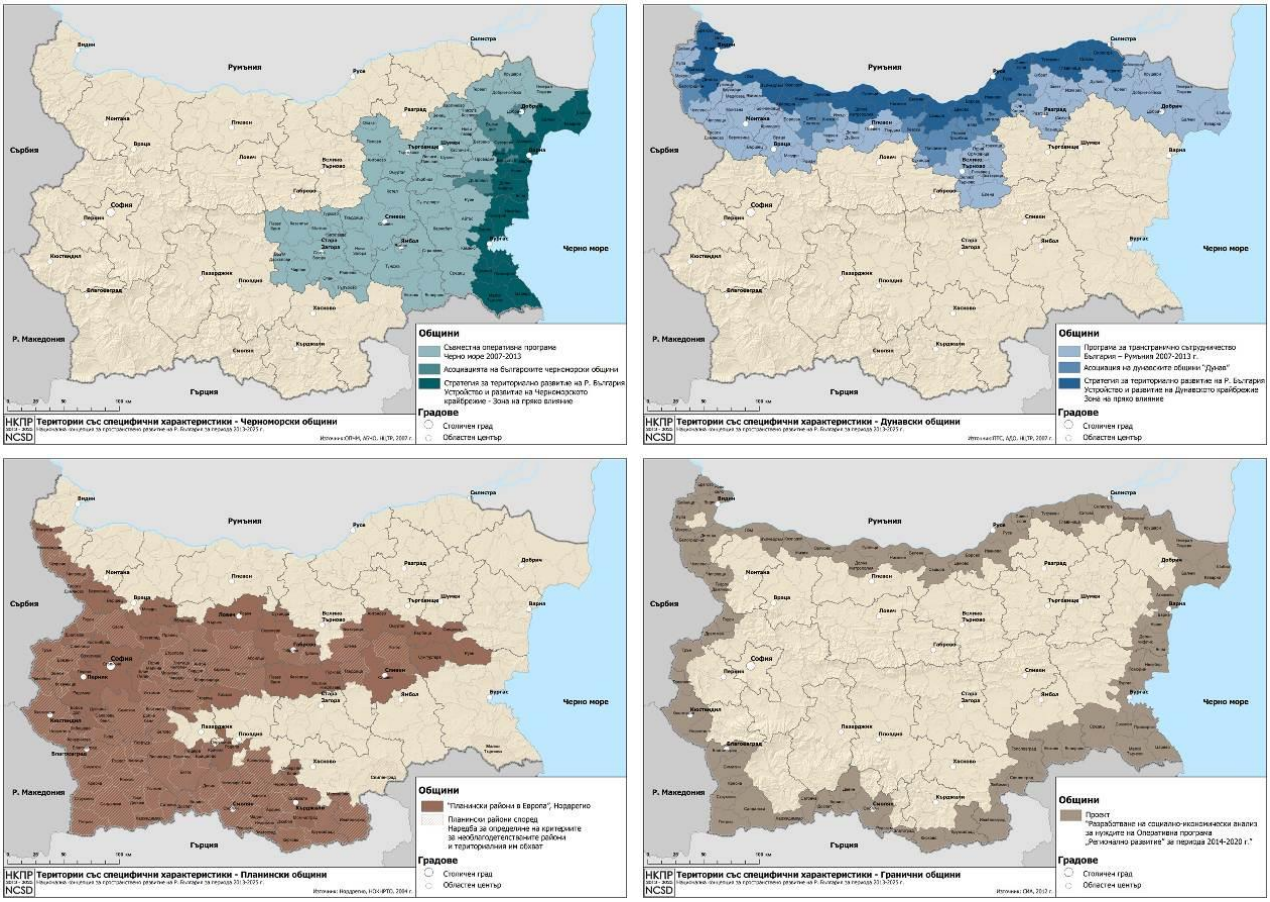

Проучванията на трите вида общини – планински, гранични и селски в рамките на НКПР показа не само висока степен на пространствено припокриване на тези специфични/проблемни категории, но и тяхната корелация с категорията „обезлюдяващи се територии”. Този факт е основание като пространствени адреси за специфични проблемни територии и съответни политики за тях да бъдат посочени землищата с пределно ниски гъстоти на обитаване (от „нула” до 100 човека в цялото землище). В зависимост от локализацията и пространственото им групиране, тези землища формират следните видове ареали:

- *Землища с много ниски гъстоти на обитаване и много нисък агрономичен потенциал* в западните и югоизточните гранични територии. За тези територии е препоръчително провеждане на политика за приобщаването им към „зелената система” и Европейския зелен пояс;
- *Землища с много ниски гъстоти на обитаване и с нисък до среден агрономичен потенциал* и специфична политическа значимост в южните гранични територии – предимно в Източните Родопи. За тези територии е препоръчително провеждане на политика за подкрепа на субсидирани производства и дейности, осигуряващи поминъка;
- *Землища с много ниски гъстоти на обитаване и с висок агрономичен потенциал* в североизточните гранични територии на Добруджа. За тези територии е подходящо прилагане на политика за стимулиране на интензивно аграрно производство, наред с широко разпространените зърнени слети култури;
- *Землища с много ниски гъстоти на обитаване и с разположение във вътрешни планински периферии* на националната територия. За тези територии е подходящо прилагане на политика за стимулиране развитието на алтернативни форми на туризъм.

Цитираните постановки и препоръчани от НКПР политики са репер и за настоящата ЦИП, която е утвърден инструмент за намеса в периферни и слабо развити райони, чрез който ще бъдат постигнати и целите на националните програмни документи от по-високо йерархично равнище, насочени към намаляване на изолацията, бедността и изоставането в развитието.

Една от приоритетните оси на ***Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014-2020 г.***, предвиждаща инвестиции от Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР) и национално съфинансиране, е пряко насочена към проблемни територии: „Подкрепа за енергийна ефективност в опорни центрове в периферните райони” с бюджет 106 млн. евро. Това е нова приоритетна ос, подобряваща териториалния баланс на Финансовата подкрепа по ОПРР 2014 – 2020 г. Така, пряката помощ по ОПРР се насочва и към развитието на периферни географски области, най-силно засегнати от бедност и социална изолация. Тази приоритетна ос цели да намали социално-икономическите различия на регионално ниво, преодоляване на неконкурентноспособната среда и постигане на ефект за преодоляване на негативните миграционни процеси.

Разработването и прилагането на ЦИП е свързано и с един от приоритетите на ***Национална програма за развитие: България 2020*** „Постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие и използване на местния потенциал“. Мерките са планирани да допринасят за намаляване на икономическите и социални неравенства, за интегрирано развитие на градовете, за подобряване на техническата инфраструктура и за засилване на икономическото, социалното и териториалното сближаване. Специален фокус е развитието на селските и изоставащите в развитието си райони. Вниманието е насочено към създаване на по-добра бизнес среда, включително подкрепа на микро, малки и средни предприятия (МСП) за осигуряване на заетост и повишаване на конкурентоспособността на регионалната икономика. Специално внимание е насочено към малките градове в селските райони, които се явяват единствен градски център на територията на селския район. Ще се стимулира развитието на слабо развитите гранични селски райони, чийто потенциал е използван ограничено досега. Препоръчително е предложените в ЦИП проекти да намерят отражение в актуализацията на Тригодишния план за действие по изпълнение на НПР България 2020 за периода 2017 – 2019 г.

Наличието на множество взаимообвързани програмни и стратегически документи на общностно, национално, регионално и локално равнище, които отчитат междурегионалните и вътрешно регионалните различия и определят мерки за преодоляването им, подсилват значението на Целенасочената инвестиционна програма и обосновават нейната необходимост. Заедно с това обаче те налагат изискването за превръщането й в действащ и „жив“ инструмент, адаптиран към промените в регионалната политика на ЕС и на страната, устойчив на политически промени и достатъчно гъвкав, за да съответства на динамичните социално-икономически промени.

III. ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА В ПОДКРЕПА НА РАЗВИТИЕТО НА СЕВЕРОЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ

1. Синтезиран анализ на проблемен район „Северозападна България“

Целенасочената инвестиционна програма за Северозападна България е допълнителен финансов инструмент, който ще допринася за реализацията на действащия Регионален план за развитие на Северозападен район от ниво 2 (2014-2020). В контекста на аналитичния раздел, този факт мотивира търсенето на по-рационален път към крайната му цел – разкриване на актуалната специфика на района в две основни направления:

- Специфични проблеми и значими потребности;
- Специфични ресурси и потенциали за развитие.

Анализът следва утвърдената структура на аналогични планови документи и се позовава на най-нова налична информация по отношение на динамични и важни за района процеси, които могат да бъдат повлияни с ЦИП 1. Такива са миграцията, безработицата, заетостта, БВП и др.

Кратка характеристика на Северозападен район

Северозападният район обхваща териториите на областите Видин, Монтана, Враца, Плевен и Ловеч, съдържащи 51 общини и 646 населени места. Географският обхват на района е западната част на Дунавската равнина, заключена между Стара планина и река Дунав. Западната му граница е обща със Сърбия, а северната – с Румъния. На изток районът граничи със Северния централен район, който има сходни проблеми с тези на СЗР, а на юг с Югозападния район, който е най-развитият икономически район в страната.

Площта на района е 19 070 км^2, покриващи 17, 2 % от територията на страната. По данни на НСИ населението към 31 декември 2014 г. е 797 142 души или 11.07 % от населението на България, а неговата гъстота е 41, 80 д/км^2, при 64, 88 д/км^2 за страната. Преобладаващата част от територията (70, 6 %) са земеделски земи, 21, 2 % - горски, 5, 2 % - урбанизирани.

Население и демографски характеристики

Населението на района в края на 2014 г. е 797 142 души. Голяма част от района е слабо населена и с характер на обезлюдена територия. В 112 населени места от района живеят по-малко от 100 човека. В 43 от тях обитателите са под 50 души, а в 11 населени места – до 10 човека. В периода 2004 – 2014 г., населението е намаляло със 177 хил. души или с 18, 2 %. През периода 2007-2014 г. районът намалява с около 13 000 души всяка година, с изключение на 2010-2011 г., когато населението на Северозападен район е намаляло с около 50 000 души. Това е най-голямото намаляване на населението сред всички райони и приблизително 3 пъти по-високо от съответната национална величина – 7, 2 %.

Фиг. 6. Административна карта, Северозападен район от ниво 2

Задълбочава се процесът на застаряване на населението. В края на 2014 г., 197 784 човека или около 25 % са били на 65 и повече години. За сравнение, националният дял на тази група е чувствително по-нисък – 20 %.

Фиг. 7. Обезлюдяващи се територии, Северозападен район от ниво 2

С най-висок относителен дял застаряващо население в района са областите Видин (27, 9 %) и Ловеч (25, 6 %). Сред общините, най-застаряло е населението в Бойница – 54, 3 %.

Коефициентът на възрастова зависимост в района е 61, 3 % (при 51, 2 % за страната). Това означава, че всеки работещ издържа по един пенсионер или по едно дете. За сравнение, през 2004 г. този коефициент е бил съответно 54, 0 %.

Населението в *трудоспособна възраст* към края на 2014 г. е 450 903 души (56, 6 %, при средно 61, 1 % за страната). Паралелно с негативните демографски процеси, този брой намалява с тревожен темп – 2, 5 % годишно (при 1, 5 % за страната). Над трудоспособна възраст са 233 120 души (29, 2 %), а под трудоспособна възраст – 113 119 души (14, 2 %).

Коефициентът на раждаемост в района през 2014 г. е 8, 3 ‰ (при 9, 4 ‰ за страната). Всички съставни области имат по-ниски от средния за страната коефициент. С по-висока стойност от националната е и коефициентът на смъртност – 19, 8 ‰ при 15, 1 ‰ за страната, като в областите Видин и Монтана стойностите са и най-високи спрямо останалите райони от ниво 3 (22.2 ‰ и 21.3 ‰).

Естественият прираст е подчертано отрицателен – 11, 5 ‰ (при -5, 7 ‰ за страната). Факторите влияещи за поддържането на отрицателния естествен прираст в СЗР са ниската раждаемост, високата смъртност, ниската средна продължителност на живота, миграционните потоци. Само през 2014 г., населението в района е намаляло с 9 250 души (все едно, че е изчезнала община като Вълчедръм).

Механичният прираст също е отрицателен – 5, 0 ‰ (при -0, 3 ‰ за страната. В резултат, само за 2014 г., районът е загубил други 4 009 човека (още една община като Кула или Ружинци).

Комбинацията от напускане на населението, високите нива на смъртност и малкото новородени деца, води до влошаване на цялостната демографска картина. Повишаващата се средна възраст и продължаващите процеси на изселване от района създават допълнителни предпоставки за влошаване на възрастовата структура на населението.

В заключение, демографският проблем в района се очертава като основен или като един от порочния кръг: „западаща икономика - безработица и бедност - намаляващо и напускащо население – западаща икономика“.

Заетост и безработица

Коефициентът на заетост в района се увеличава с 0, 9 % за периода 2012-2014 г. Стойността на коефициента през 2014 г. възлиза на 58, 9 % (при 65, 1 % за страната). Останалите 5 района от ниво 2 са със значително по високи показатели. На областно ниво, най-ниска заетост е регистрирана в област Ловеч (36, 9 %), следвана от областите Видин (38, 8 %), Враца (39, 5 %), Монтана (41, 0 %) и Плевен (42, 5 %).

Средният коефициент на безработица за 2014 г. е 14, 2 % - по-висок от средния за страната (11, 4 %). На областно ниво, най-сериозен е проблемът с безработицата в област Видин с 22.2 %, следват Враца (18, 1 %) и Монтана (16, 3 %). На положителния полюс, със стойности на безработица под националните са област Плевен (9 %) и област Ловеч (10, 2 %). С

изключение на общините с областни центрове и други три (Троян, Мездра и Белене), всички останали общини в района са с безработица, по-висока от средната за страната.

Фиг. 8. Равнище на безработица за периода 2011 - 2013 г., район „Северозападна България“

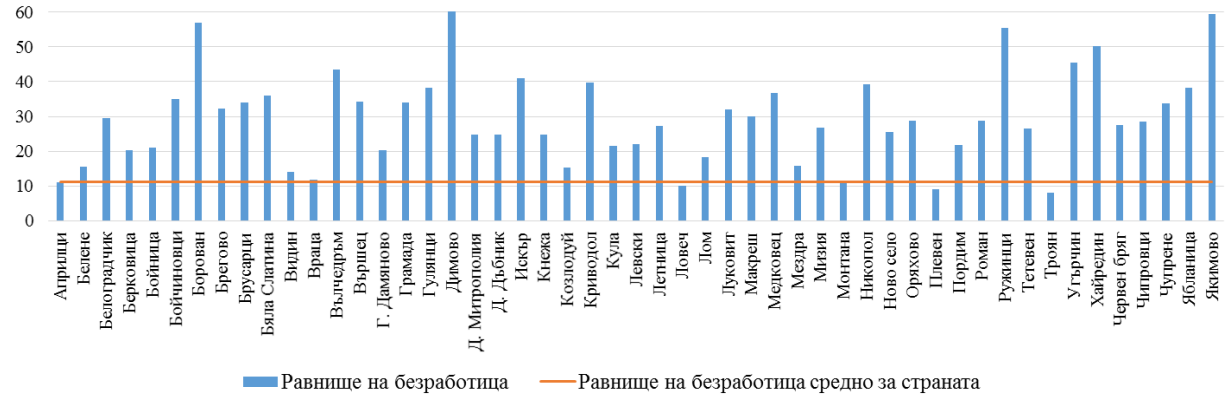

Необходими са спешни мерки за откриване на нови работни места и повишаване на професионалната квалификация на работната сила в съответствие с нуждите на бизнеса в района.

Професионално и висше образование

Предвид икономическия фокус на ЦИП, особен интерес представлява професионалното и висшето образование, „произвеждащо“ кадри за реалната икономика. *Образователната система* в района е с трайни и задълбочаващи се проблеми. Проблеми, които всъщност са национални и отдавна мотивират натиск за радикална реформа. Най-сериозният е разминаването между потребностите на бизнеса и профилите на учебните програми.

Висшето образование е представено само от две заведения - Медицински университет, гр. Плевен и факултет “Авиационен” в гр. Долна Митрополия на Национален военен университет “В. Левски” – гр. Велико Търново. По тази причина, СЗР е с най-нисък дял студенти сред останалите статистически райони от ниво 2 – само 0, 9 %[9] от всички студенти в страната и липса на центрове за научни изследвания и развитие. Това е израз на дълбокия дисбаланс в осигуреността с адекватно образование за нуждите на една по-конкурентна регионална икономика.

За разлика от висшите учебни заведения, мрежата от *средни професионални училища* е сравнително равномерна и наситена. Районът разполага с общо 66 професионални училища и множество професионални паралелки към СОУ, обучаващи над 16 хил. ученици, чийто брой намалява паралелно с намаляването на населението. Необходими са мерки за по-точно разчитане на нуждите от работна ръка за регионалната икономика и броя и специализацията на учениците в професионалните училища.

Необходимо е специално внимание на професионалната квалификация и преквалификация

Работната сила в района трябва да се адаптира към новите изисквания на инвеститорите и модернизираните и технологично обновени производствени процеси в предприятията в

[9] За учебната 2014-2015 г.

района. Необходими са допълнителни мерки за задържане и привличане на квалифицираните кадри в СЗР.

Териториално развитие и урбанизация

Към края на 2014 г., степента на урбанизация (градското население) е 63, 6 %[10] и е също най-ниската сред районите на страната, въпреки че урбанизираните територии (5, 2 %) са на средното за страната ниво (5, 0 %). Градовете в района са общо 45, от които 7 са с население над 20 хил. души. Освен петте областни центрове, в групата са Лом (21 466 д.) и Троян (20280 д.). В тези градове живее малко над 40 % от населението на района. Средно големите градовете (с население от 30 до 100 хил. д.), които са и центрове на области, са: Видин – 45327 д., Монтана - 41814 д., Враца - 56517 д. и Ловеч - 34752 д. Само град Плевен е от категорията „голям град“ - с население 101978 д. Населението на всички градове трайно намалява през последните 2 десетилетия.

Поляритетът в големината на общините е силно изразен. Най-малката община Бойница (1 126 човека) се нанася над 111 пъти в най-голямата – Плевен (125 623). Съществува и корелация в степента на развитие, но разликите не са толкова големи.

Фиг. 9. Полюси и оси на развитие, Национална стратегия за регионално развитие на Република България (2012 – 2022 г.), Северозападен район от ниво 2

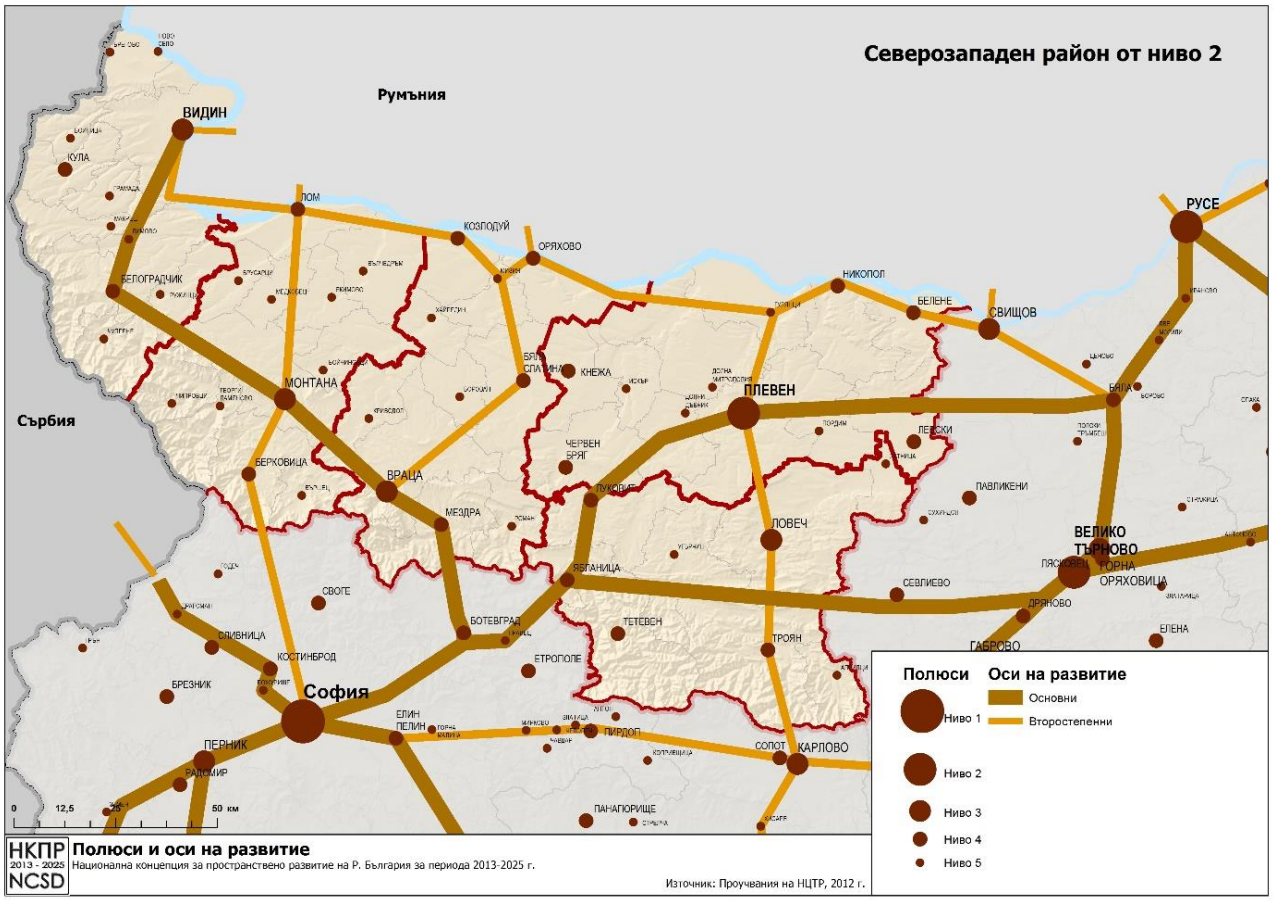

[10] При 73,1 % градско население за страната

Основни оси на урбанизационно развитие в района са транспортните направления Видин – Мотана – Враца – Мездра – София и София – Ябланица – Плевен – Русе. Второстепенни оси на развитие се формират по направленията Никопол – Плевен – Ловеч – Троян, Козлодуй – Враца и Лом – Монтана.

Фиг. 10. Урбанистичен модел „Умерен полицентризъм“ съгласно НКПР, Северозападен район от ниво 2

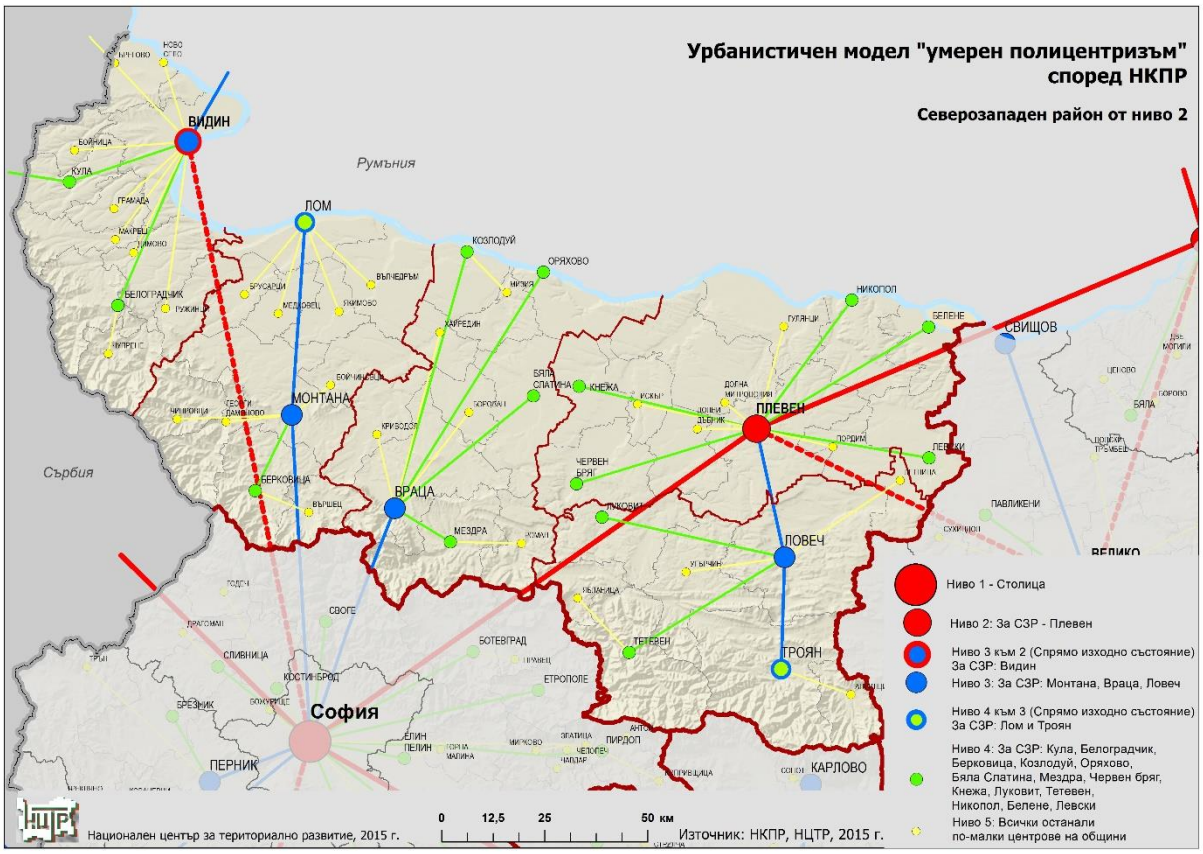

Развитието на транспортната инфраструктура по направлението на главната ос Видин - Монтана - Враца – София изостава, като се отразява негативно на центровете Видин, Монтана и Враца.

Липсва утвърдена силна ос на развитие, която да свързва общините, граничещи с река Дунав, притежаващи сходни потенциали за развитие. От икономическа гледна точка, потенциалът на р. Дунав и крайбрежните територии не е усвоен в достатъчна степен.

Неудовлетворителното състояние на общинската пътна мрежа в селските и периферните територии, ограничава функционалните зони на малките градски центрове и затруднява достъпа на населението до публични услуги.

Над 90% от общините в района (46 бр. от общо 51) са от категория „селски“, без изявен градски център. В допълнение, 43 от тези общини попадат и в обхвата на „райони за целенасочена подкрепа“[11], при това, от най-проблемния вид, тъй като отговарят на 5 и повече показателя (от общо 8 по законовия регламент). Освен петте областни центъра, с по-

[11] По чл.6 на ЗРР

малко от 5 проблемни показателя са само Троян (4 бр.), Лом (4 бр. , но заради голямата ромска общност) и Козлодуй (само 2 бр. – благодарение на АЕЦ).

Пространственият облик на района е доминиран от територии с тежки проблеми и дефицити при намаляващ човешки капитал, като необходимо условие за успешно развитие. Методиката за определяне на общините за целенасочена подкрепа вероятно скоро ще претърпи промени, предвид внесения за обсъждане в Народното събрание ЗИД на ЗРР. Предвижда се определянето на районите за целенасочена подкрепа да се базира на традиционната категоризация на АТЕ и ТЕ (в 5 степени). Всички общини с категория 4 и 5, както и планинските, полупланински и гранични общини с категории 2 и 3 ще формират проблемното множество.

Икономическо развитие

В сравнителен национален план, икономическото развитие на района е на най-ниското равнище. Районът е на последно място по всички основни икономически показатели – БВП, БВП на човек, БДС. Общият размер на брутния вътрешен продукт създаден в Северозападен район през 2013 г. е 5 640 млн. лв., като приносът на района по този показател е 7 % в съвкупния БВП, а брутният вътрешен продукт на човек от населението е 6 903 лв. и бележи увеличение от 2010 г. с 1 085 лв.. Брутната добавена стойност отчетена през 2013 г. в района е 4 856 млн. лв., което представлява 7 % от общата БДС за страната (69 126 млн. лв.). По данни на НСИ за 2013 г. с БВП 6 903 лв./човек СЗР е на последно място в страната и ЕС при 11 050 лв./човек средно за страната[12].

Фиг. 11. Нетни приходи от продажби на жител (хил. лв) за периода 2010-2012 спрямо средното за страната, район Северозападна България

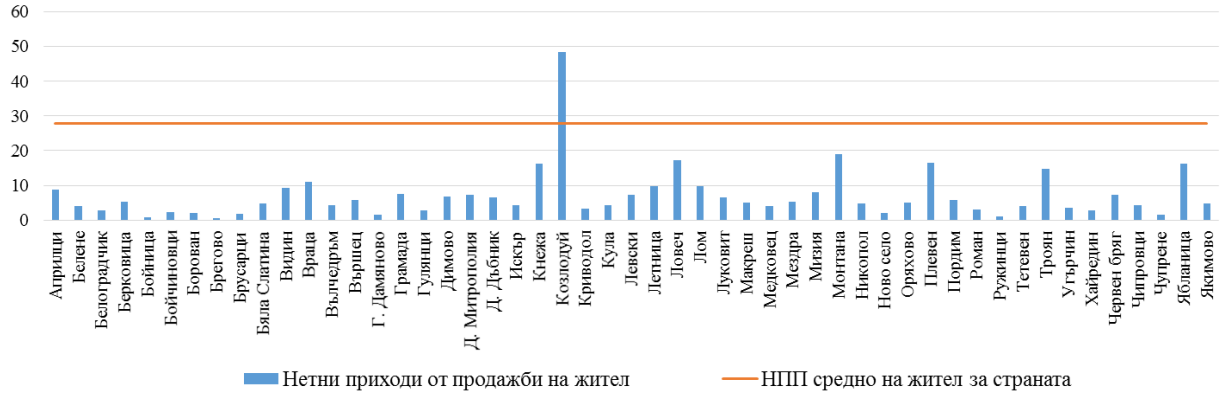

През периода 2010-2012 г., нетните приходи от продажби на жител за страната са 27, 93 хил. лв. С изключение на Козлодуй (48, 5 хил. лв.), всички останали общини в района имат стойности далеч под националната величина. Водач сред общините с областни центрове е Монтана (18, 9 хил. лв.), следван от Ловеч (17, 3 хил. лв.) и Плевен (16, 4 хил. лв.). Последна е община Видин – само 9, 2 хил. лв. Еталон за икономическа изостаналост е община Брегово

[12] По данни на Евростат за 2013 г. при средно за 28-те страни в ЕС (ЕС28) БВП на глава от населението 55 741 лв, за страната ни 10 953 лв, БВП на глава от населението за Северозападен район е 6 845 лв Източник: http://www.southernassembly.ie/images/text_pages/regional_statistics_2015.pdf

– с 0, 6 хил. лв., което е близо 47 пъти под националната величина. В сравнима слаба позиция са повече от половината общини в района.

Икономическа структура

Икономическата структура се доминира от услугите и индустрията. Ключово за района е производството на електроенергия в АЕЦ Козлодуй. Това е стратегическа опора с национално значение, но с малка вероятност за увеличаване на мощности и допълнителни позитивни въздействия в района.

В района през 2013 г. функционират 28 194 предприятия от нефинансовия сектор (7, 5 % от тези в страната). От тях, 98, 6 % (25 968 бр.) са малките предприятия до 50 души заети. Големите фирми (над 250 заети) са общо 48 броя. Общите приходи от дейността на предприятията от нефинансовия сектор през отчетената година е 11 687 137 хил. лв. или 4, 8 % от стойността за страната. Районът е на последно място и в структурата на разпределение на преките чуждестранни инвестиции - с относителен дял от 3 % от всички преки чужди инвестиции за страната.

Необходими са спешни мерки от страна на държавата за подобряване на бизнес средата в района и привличане на инвестиции, с които да се преодолеят наложилата се негативна тенденция в последните години за драстично икономическо изоставане на района.

Аграрен сектор

Районът се отличава с висок потенциал за развитие на селското стопанство. По данни на РПР СЗР 2014-2020, районът разполага с 15 дка земеделска и 12 дка обработваема земя на човек – най-висока задоволеност сред другите райони от ниво 2. Бонитетната оценка на земята е висока, а 13, 4 % са поливни площи. С най-висок принос в производството на селскостопанска продукция в СЗР е област Плевен (26 %), следвана от области Враца (23 %), Ловеч (20 %), Монтана и Видин (по 15 %). Структурата на селското стопанство в СЗР е представена от растениевъдство и животновъдство. Районът е основен производител на зърнени култури и слънчоглед.

Фиг. 12. Дял на земеделска земя от територията на общините, район Северозападна България

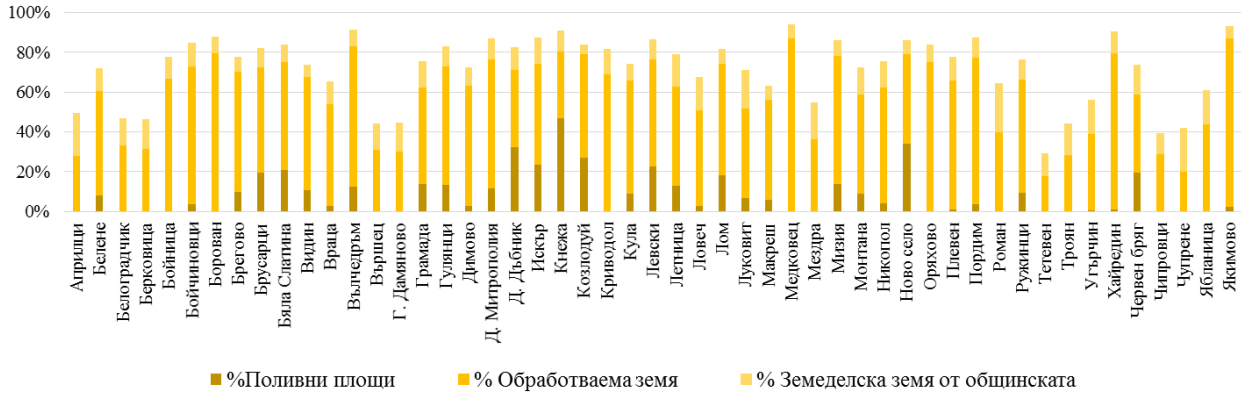

Поради факта, че функциониращите преди няколко десетилетия *хидромелиоративни системи* западат значително, напоявани в миналото площи се използват за неполивно земеделие. Това е и основната причина за силното редуциране на зеленчукопроизводството и овощарството в района (и в национален план).

В секторния планов документ *„Проект за Обща стратегия за управление и развитие на хидромелиорациите и защита от вредното въздействие на водите", 2015 (МЗХ)*, е отбелязано: „Съществуващите сега земеделски стопанства се основават предимно на производството на зърнено-житни култури и слънчоглед, които или завършват вегетацията си рано, преди началото на горещото и сухо лято, или са издръжливи на продължителна суша и недостиг на вода. Докато някои овощни насаждения са умерено издръжливи на воден дефицит, то зеленчукопроизводството в България изцяло зависи от напояването, за да бъде конкурентноспособно". В същия документ се констатира, че „Хидромелиоративната инфраструктура в България е сериозно увредена. Средствата получавани на ниво система са недостатъчни дори за основна поддръжка, като едва около 8 % от „годните" площи, обслужвани от „Напоителни системи" ЕАД, реално се напояват". Отводнителните системи и системите за защита от наводнения, включително язовирите, са изправени пред сходни предизвикателства, свързани с необходимостта от реконструкция и поддържане.

Що се отнася до инвестициите за поливна и отводнителна техника, съответните мерки по ПРСР ще стартират едва след приемане на споменатата стратегия, изработване и одобрение на поливната мярка от ЕК.

В заключение по темата, развитието на селското стопанство в района има всички характерни проблеми на развитието на отрасъла в страната, допълнително усложнени от обезлюдяването, високата възраст на заетите, високия дял пустеещи земи, липсата на достатъчно инвестиции.

Транспортно-комуникационна система

Меридиално, през територията на района преминава един от основните коридори на Трансевропейската транспортна мрежа (ТЕМ-Т) „Ориент – Източно Средиземноморие", а по северната му граница - коридорът „Рейн – Дунав", включващ водния път по р. Дунав и интермодалния терминал в Русе, пристанища Видин и Русе.

В северния български участък, коридорът „Ориент – Източно Средиземноморие", включващ железопътно и пътно трасе по направленията Видин – София – Кулата и София – Пловдив – Бургас/Свиленград (турска граница), както и летище София, пристанища Видин и Бургас, интермодални терминали София и Пловдив, още не е достигнал плановата си изграденост (скоростен път и модернизирана жп линия) и създава затруднения за засиления трафик след пускане в експлоатация на Дунав мост 2 при Видин.

Делът на пътищата с национално и международно значение – автомагистрали и пътища I клас е съответно 0, 2% и 11, 4% - по-нисък от средните стойности за страната. Районът се обслужва предимно от пътна мрежа с регионални функции (II и III клас), чийто относителен дял (88, 2 %) е по-висок от средния за страната (81, 9 %) и най-висок сред всички райони.

Поддържането на пътната мрежа в добро експлоатационно състояние е определящо за икономическия растеж, за доброто транспортно обслужване и подобряване на достъпността до центровете на развитие.

Определяща роля за транспортното обслужване на района имат пътищата втори и трети клас, което определя необходимостта от цялостно подобряване на експлоатационното им състояние и параметри. Общинската пътна мрежа допълва транспортното обслужване на населените места, провеждайки ежедневните комуникации между тях. Много участъци от тази пътна мрежа се нуждаят от среден и основен ремонт. Поради хроничния недостиг на финансови средства за поддържането, в преобладаващата си част, тези пътища са в лошо състояние. Наводнения в последните две години, доведоха до компрометиране на пътни съоръжения и цели участъци от общинските пътища.

Железопътната мрежа е втора по значение и важност за осигуряване на транспортен достъп и обслужване на населението. Общата дължина за 2014 г. на функциониращи жп линии в района е 648 км (16, 1 % от националната мрежа). От особена значимост е завършването на проекта за модернизиране на жп линията Видин – Мездра - София като съставен елемент на трансевропейския коридор „Ориент – Източно Средиземноморие“ в направление за ж.п. товарни превози, съгласно Регламент 913/2010/ЕС.

Водният транспорт по река Дунав се обслужва в пристанищата Видин, Лом, Оряхово и Никопол, но няма онова значително влияние за икономиката на района, каквото е в състояние да предложи. Пристанище Лом е второто по големина международно дунавско пристанище в България, като изградената инфраструктура осигурява най-късата директна сухоземна връзка Дунав - Егейско море (пристанище Лом – пристанище Солун). Пристанище Видин експлоатира четири пристанищни терминала, вкл. ферибота Видин/Калафат и като съставен елемент на двата коридора от ТЕМ-Т, се нуждае от модернизация. Тук са необходими сериозни действия в изпълнение на Дунавската стратегия. Отдавна са идентифицирани приоритетните за района транспортни проекти:

- Изграждане на скоростен път Видин-София (съгласно мярката за привеждане на републиканските пътища от Трансевропейската транспортна мрежа към европейските стандарти)[13];
- Завършване на модернизирането на жп линията Видин-Мездра-София[14] и повишаване значително на скоростта на движение;
- Развитие на дунавските пристанища като съвременни логистични центрове, предлагащи атрактивни условия и услуги на националните и международните превозвачи.

Краткият анализ на състоянието на комуникационно-транспортната система в СЗР показва, че за да се използват основните предимства от разположението на района трябва да се доизградят важни елементи от тази система и да се създадат условия за интегриране на

[13] Стратегия за развитие на пътната инфраструктура в Република България 2016 – 2022 г.
[14] Като първи етап участъкът Видин – Медковец ще се финансира по механизма за свързване с Европа.

подсистемите в транспорта. На по-ниските равнища подобряването на състоянието на третокласните пътища ще повиши инвестиционната привлекателност и ще улесни достъпа до бизнес инфраструктура и услуги.

Телекомуникации

По отношение на телекомуникационните мрежи и системи, СЗР изостава спрямо другите райони от ниво 2. Разширяването на мрежите на ИКТ извън големите градове ще създаде възможности за по-широк достъп до услуги и информация за населението и бизнеса от периферните територии.

Водоснабдяване и канализация

Благоустройствените и комуналните системи в населените места са недоизградени. Подобно на цялата страна, в края на 2013 г., всички общини в района покриват негативния показател „над 30 % от населените места без канализация“. Все пак, този факт не е решаващ дефицит и фактор, възпрепятстващ развитието, особено в по-малките населени места. Делът на обслуженото от водоснабдителната мрежа население е 99, 5 %, при среден показател за страната – 99, 3 %. Значими проблеми с качество и режим на водоподаване имат ловешките общини Луковит и Тетевен, както и община Вълчедръм в област Монтана.

Необходимо е да се обърне внимание на развитието на канализационните мрежи на териториите, където се планира развитие на туристически дейности, както и решаване на проблемите с водоподаването в териториите с режим на водоснабдяването.

Екология и рискове

Атмосферният въздух извън обхвата на областните центрове е с много добри качества. С изключение на фините прахови частици (ФПЧ$_{10}$), всички останали показатели за качество на атмосферния въздух са под установените норми. Основен източник на праховото замърсяване е битовото отопление на твърди горива. Съществен принос имат още трафикът и лошото състояние на уличните мрежи. Дългогодишен локален проблем е замърсяването с амоняк в района на гр. Никопол. Източникът е химически завод в румънския град Турну Мъгуреле. През 2014 г. не са регистрирани превишения на нормите за пределно допустима концентрация на амоняк.

Общините в региона са изпълнили мерките, предвидени в плана за действие по Програмите за намаляване на нивата на ФПЧ$_{10,}$ но въпреки това, проблемът с основния източник на тези замърсявания (твърдите горива) остава нерешен.

Повърхностните водни течения отговарят на проектната категория на съответните реки и специфични техни участъци. Основен проблем за качеството на природните води остава ниската степен на изграждане на канализацията на населените места и ПСОВ. Освен в малките селища, пречиствателни станции за отпадъчни води нямат и много градове с над 10

хил. е.ж.[15] Друг проблем е неспазване на емисионните норми вследствие на неефективна работа на съществуващите пречиствателни съоръжения. С малки изключения, общото състояние на повърхностните води в района е добро. Тази оценка дава възможност за оползотворяване на потенциала им за напояване. Същото се отнася и за подземните води.

Почвите са с висок бонитет и в общо добро състояние. В съчетание с благоприятната геоложка и релефна среда, те създават много добри условия за развитие на интензивно земеделие, особено в равнината част на района. Нарушените от добивна промишленост земи са с ограничени размери[16]. Замърсяването на почвите с тежки метали е в границите на нормите. Същото се отнася и за пестицидните замърсявания. *Ерозията* (ветрова и водна), в съчетание със свлачища, е сериозен проблем за дунавското крайбрежие, особено за община Никопол. Водната ерозия е застрашително силна в област Ловеч. Там годишно се губят над 10 т. почва на хектар. Устройването на земеделските земи с мрежа от селскостопански пътища, водоотвеждащи канали и ветрозащитни пояси е потребност и фактор за съхраняване на потенциала на този стратегически ресурс.

Районът е на първо място в страната по обработваеми земеделски земи на човек, а селското стопанство е ключов отрасъл за икономиката на района.

Рисковете, свързани с климатичните промени са евентуалната активизация на водната и ветрова ерозия, наводненията, засушаването и възможното засилване на свлачищните процеси, които са характерни за района. Според индекса на уязвимост от климатичните промени (за всички региони NUTS 2 на ЕС), СЗР попада в групата на най-уязвимите. Най-застрашени са селското стопанство, туризмът, управлението на водните ресурси и горския фонд. Безкомпромисни мерки следва да се вземат по отношение на увеличаващата се потенциална заплаха от наводнения и активизиране на свлачищата.

Биологично разнообразие и защитени територии

За европейските измерения, СЗР притежава значително биологично разнообразие. С дял от 6, 05 % защитени територии (ЗТ), районът е над средното национално ниво и отстъпва единствено на ЮЗР. На областно ниво, най голям принос към ЗТ има Ловеч, а най-нисък, Видин (под 1 %).

По отношение на защитените зони (ЗЗ) по НАТУРА, районът е малко под средното национално ниво с 31, 3 % от територията си. Защита на природата в СЗР е съсредоточена в териториите с най-високо биологично разнообразие – Старопланинската верига и Дунавското крайбрежие. Възможностите за разкриване на нови обекти от Националната екологична мрежа (НЕМ) в този район са изчерпани, но потенциалът за стопанско използване на обектите от НЕМ за рекреация, познавателен и екотуризъм е значителен и слабо усвоен. Неизползвани възможности съществуват и по отношение на трансграничното

[15] Градове над 10 хил. е.ж., в които няма ПСОВ - Видин, Лом, Берковица, Червен бряг, Левски. Населени места от 2 до 10 хил. е.ж., без ПСОВ - Белоградчик, Брегово, Вълчедръм, Дунавци, Кула, Белене, Тетевен, Луковит, Летница и Угърчин.

[16] Нарушени земи от добив на строителни материали – във всички области на района, рудодобив – основно в област Монтана, от добив на нефт и природен газ - Плевенска и Врачанска области.

сътрудничество в тази сфера. В района попадат голяма част от Националния парк „Централен Балкан” с природните резервати „Царичина”, „Боатин”, „Стенето”, „Северен Джендем” и др. , както и едни от най-забележителните природни феномени - Белоградчишките скали и множество атрактивни пещери като „Магура”, „Леденика”, „Венеца” и др.

Фиг. 13. Национална екологична мрежа, Северозападен район от ниво 2

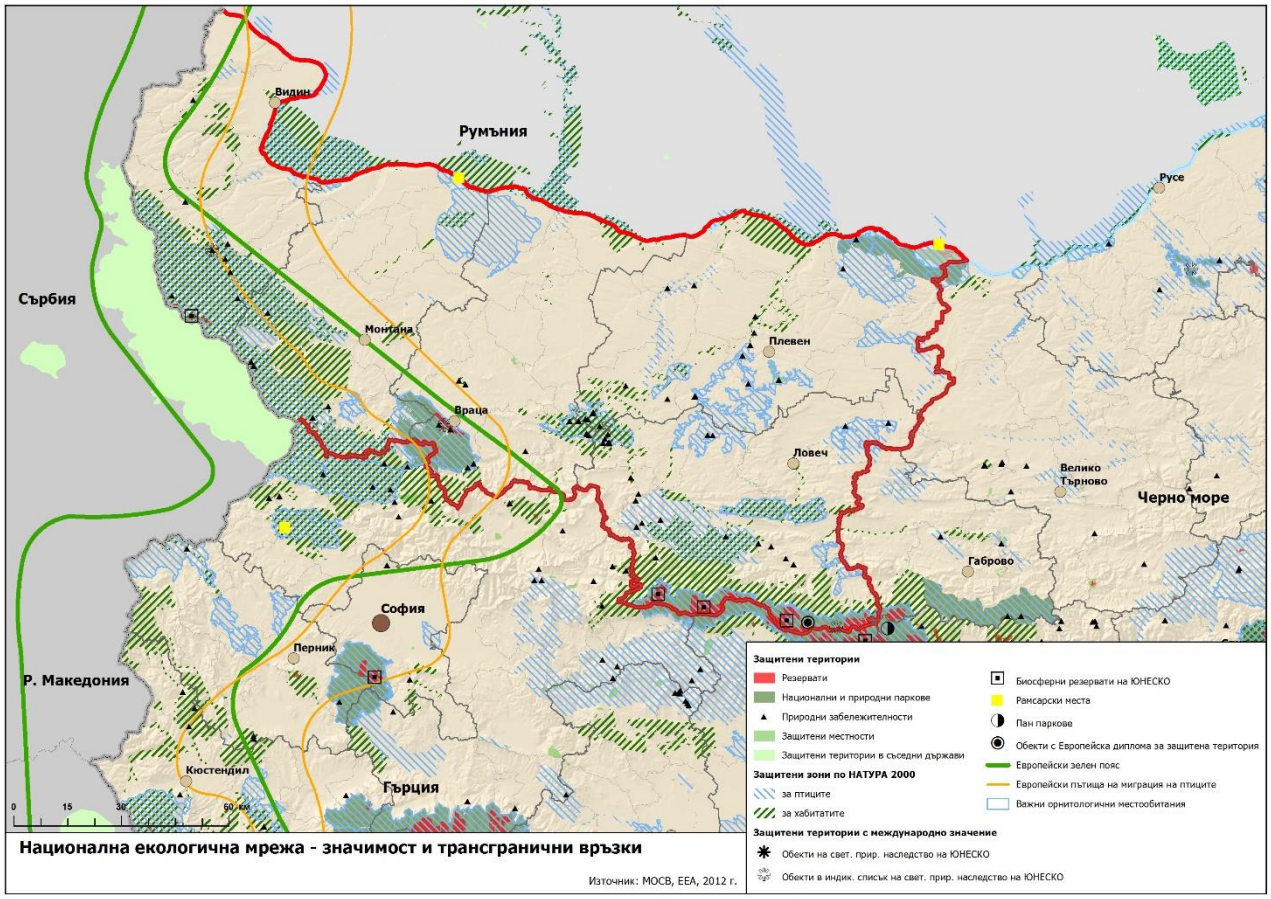

Фиг. 14. Снимки от пещера „Венеца“, с. Орешец, обл. Видин

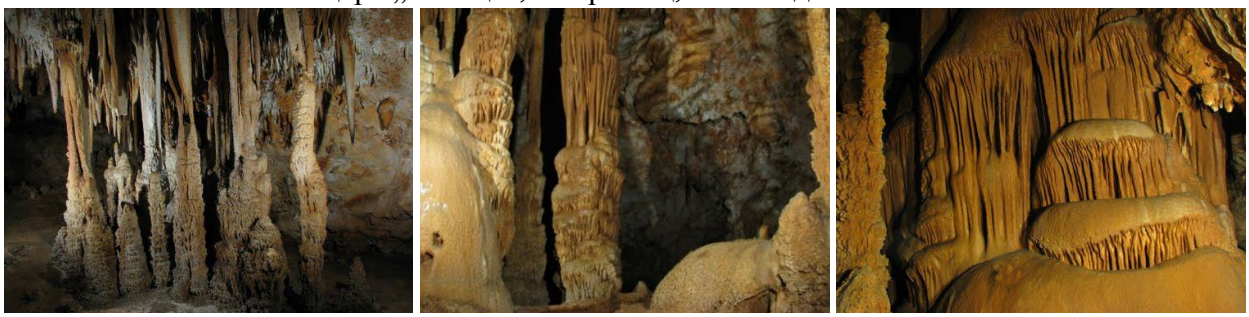

Обобщено, *потенциалите за развитие на района*, са:

- Плодородните земи, река Дунав, горите и атрактивните природни комплекси са основните ресурси на района, подкрепени с потенциала на културното наследство. Това са предпоставки за целенасочено интензифициране на ефективно земеделие, транспортни дейности и туризъм;

- Качеството на околната среда и екологичните условия повишават привлекателността на територията за обитаване, бизнес и туризъм;
- Транспортната инфраструктура - трансевропейски транспортни направления „Ориент – Източно Средиземноморие“ и „Рейн – Дунав“, пристанищата и фериботните комплекси, мултимодалните превози и изграждането на трети мост при Оряхово - Бекет са потенциали за тласък на бизнеса и туризма, както и за ефективно трансгранично сътрудничество;
- Развитието на оста Видин – Монтана - Враца – София, като част от трансевропейската транспортна мрежа, съчетана с индустриални паркове, в близост до големите градски центрове би била добра основа за привличане на значителни инвестиции в района.
- Добър шанс за района е доизграждането на автомагистрала Хемус и подобряване на меридиалните връзки на север до Дунав (Лом и Оряхово) и на юг до Стара планина и през планината към по-развитата Южна България;
- Районът има потенциал за засилване на териториално сближаване в урбанизациония ареал на Видин и Калафат;
- Река Дунав притежава сериозен транспортен и енергиен потенциал и като воден ресурс има важно значение за икономическото развитие на района.

Културно наследство

Както във всички български райони, и в територията на СЗР има културно напластяване от Античността до Възраждането и наши дни. Недвижимите културни ценности в района са с внушителен брой (3883). Сред тях са множество археологически паметници, средновековни крепости[17], архитектурни паметници[18], църкви и манастири[19]. Движимото културно наследство се съхранява в 23 музея. Видимо съхранени са и местни занаяти - чипровското килимарство и троянската керамика. Не страда от празноти и културният календар, включващ събития с национално и дори с международно значение[20].

Регистрираната наличност е значима, но ако трябва да се направи обобщена оценка за състоянието на недвижимото културно наследство, тя би била „посредствено“. Археологическите паметници не са проучени докрай, не са консервирани и експонирани. Познавателната им стойност остава скрита и недостъпна както за местното население, така и за потенциалните туристи. Църквите са с потребност от обновяване. Повечето регистрирани къщи за гости са без обитатели, изоставени и самосрутващи се. Ако районът иска да вгради културното си наследство в продаваеми туристически продукти, ще са необходими сериозни

[17] “Баба Вида”, “Хисаря”, Белоградчишката крепост, кулите на “Куртпашови” и на “Мешчиите” във Враца и др.
[18] Възрожденските къщи в кв. “Вароша”, Ловеч, в Тетевен, Троян и в много други населени места.
[19] Троянски, Клисурски, Лопушански, Чипровски, Черепишки, Гложенски, Новоселски и др.
[20] Международен фолклорен фестивал “Танци край Дунава”, “Фестивал на влашката песен и танц” в гр. Видин, Международен пленер по изобразително изкуство в гр. Лом, Национален панаир на художествените занаяти в с. Орешак, Люляковите музикални празници и Национален пленер по живопис в Ловеч, Международен музикален фестивал “Катя Попова” и Празници на българската и руската култура в гр. Плевен.

усилия в проучвания, консервация, експониране, анимиране, както и инвестиции в довеждаща инфраструктура (най-вече пътища).

Необходимо е да се подчертае, че културното богатство и природните забележителности на района са един от важните му потенциали за бъдещо развитие на туризма.

В заключение към синтезирания анализ на района може да се твърди, че той няма достатъчно финансов и човешки потенциал, за да провокира сам продуктово и технологично обновяване на икономиката си. За съжаление, това твърдение касае по-голямата част от страната ни. По данни в последния Годишник на световната конкурентоспособност (2015 г.) на швейцарския Институт за развитие на управлението, България остава сред най-неконкурентоспособните държави (55–та от 61 изследвани икономики), като с по-ниски показатели в Европа са единствено Хърватия и Украйна. Това е признак, че българските административни и бизнес институции все още не съумяват да дефинират и проведат последователни политики за развитие на конкурентоспособността, съобразени с интересите, нуждите и конкурентните предимства на регионите ни. Основните предимства на българската икономика остават свързани с ниските цени на работната сила, което от своя страна ограничава покупателната способност на населението и свива потреблението на местния пазар. Подцененият труд ограничава потенциала на регионалния и на националния пазар и прави страната ни непривлекателна за мащабни инвестиции.

2. SWOT анализ на район „Северозападна България“

Традиционното формализиране на анализите в четирите теми на SWOT инструмента е проведено в три стъпки:

- Обобщаване на аналозите от действащите планови документи за района (РПР на СЗР, петте областни стратегии, общинските планове на по-големите общини);
- Извличане на обобщени констатации и оценки от анализа на ЦИП 1;
- Изготвяне на синтезиран анализ (SWOT – анализ).

Резултатът е вече позната картина на района – цветна мозайка от силни страни и трудно реализуеми възможности, изпъкваща върху сивия фон на доминиращ блок от слаби страни и заплахи.

Силни страни

- Благоприятно географско положение – широк излаз на р. Дунав;
- Инфраструктурни елементи от регионален, национален и международен клас – основни направления на ТЕМ-Т „Ориент – Източно Средиземноморие“ и „Рейн – Дунав“, Дунав мост 2, дунавските пристанища Видин, Лом, Оряхово, Никопол;
- Балансирана, равномерна мрежа от малки и средни градове – центрове, предпоставка за полицентричен модел на пространствено развитие;
- Доминиращо развитие на електропроизводство (АЕЦ Козлодуй), добре развита електроенергийна мрежа;

- Благоприятни агро-климатични условия, плодородна земя, ефективно използван поземлен ресурс, сравнително ниски нива на почвена ерозия;
- Традиционни отрасли с добра история и настояще - земеделие, електропроизводство, дървопреработване, мебелно производство, металообработване, фармацевтична, шивашка и преработваща промишленост, електротехника, строителни материали;
- Постигнат ръст на инвестициите и продукцията в зърнопроизводството и лозарството (Плевен);
- Богато природно и културно наследство – потенциален ресурс за туризъм;
- Големи ареали с ненарушен екологичен баланс, високо биологично разнообразие в Стара планина и по поречията (най-вече на р. Дунав, р. Искър, р. Осъм и р. Вит);
- Добре изградена мрежа от средни професионални училища;
- Добре развита здравна инфраструктура;
- Развити трансгранични връзки с Румъния и Сърбия;
- Над 1000 проекта за 1, 2 млрд. лв. по донорските фондове на ЕС – подобрен капацитет за усвояване;

Слаби страни

- Няма изявени полюси на растеж (въпреки 5-те областни центъра), силни неравенства между общините в района;
- Слабо развита икономика, технологична изостаналост и ниска конкурентноспособност, няма структуроопределящи производствени предприятия, слаба експортна насоченост на индустрията и бизнеса;
- Ниско ниво на икономическа активност, силно ограничен пазар на труда;
- Масова миграция на млади и квалифицирани кадри;
- Наличие само на едно ВУ (МУ Плевен), няма изследователски центрове;
- Нисък дял на чуждестранните инвестиции в икономиката на района;
- Негативни тенденции към монокултурност в земеделието – силно преобладаващо зърнопроизводство, намаляващи трайни насаждения и зеленчукопроизводство, задълбочаваща се криза в животновъдството;
- Лошо състояние на хидромелиоративните съоръжения, частично унищожени отводнителна и напоителна системи, пораждащи риск от наводнения и свлачища;
- Амортизирана и недостатъчна материално-техническа база на туризма, неоползотворен туристически потенциал;
- Ниска изграденост на пътищата с национално значение - транспортното обслужване преобладаващо се базира на второкласни и третокласни пътища в преобладаващо лошо експлоатационно състояние;
- Пределно ниска степен на газификация;

- Амортизирана водоснабдителна мрежа, липса на канализационна мрежа и/или пречиствателни съоръжения в повечето населени места;
- Наличие на зони с нерешени екологични проблеми (Никопол);
- Наличие на големи зони с влошени демографски, икономически и социални показатели и достигнати критични нива на обезлюдяване;
- Влошени социални характеристики - висока безработица, големи групи нискообразовани и трайно безработни, висок дял на живеещите в бедност и произтичаща от това ниска покупателна способност;
- Ниско качество на селищните среди, амортизирана инфраструктура на социалния сервиз;

Възможности

- Използване на река Дунав като сериозен транспортен и енергиен потенциал за съживяване на икономическото развитие на района;
- Разработване на механизми за привличане на преки чуждестранни инвестиции в СЗР;
- Въвеждане на реални стимули с финансов и друг материален характер за подпомагане на демографското развитие и задържане на населението в СЗР;
- Използване на възможностите за развитие на района, заложени в Дунавската стратегия на ЕС;
- Ефективно използване на помощта от ЕСИФ, предоставяна чрез оперативните програми, съ-финансирани от тези фондове за периода 2014-2020 г. за технологично обновяване на производствата, въвеждане на иновации и нисковъглеродни технологии, стимулирано развитие на преработвателната промишленост, насърчаване на биоземеделието;
- Подобряване на енергийната ефективност на публични, частни и производствени сгради чрез привличане на ресурси по оперативните програми 2014-2020;
- Развитие на човешките ресурси чрез квалификация и преквалификация;
- Използване на възможностите за интегрирано развитие на градовете като катализатор за развитие на агломерационните им ареали (чрез изпълнение на ИПГВР);

Заплахи

- Неизползване на предимствата на периферното положение на района като шанс за отварянето му към съседните страни и Дунавския регион;
- Продължаващо въздействие на икономическата криза, водещо до продължително “свиване” на пазара на труда и нови фалити на местни фирми;
- Забавяне на възстановяването и развитието на пътната мрежа от регионално значение заради липса на финансиране;

- Свиване на пристанищната дейност по р. Дунав поради нисък експортен потенциал на българската икономика;
- Забавяне изграждането на газопреносна мрежа и невъзможност за битова газификация, поради проблеми в осигуряването и доставката на природен газ;
- Замърсяване на околната среда на базата на трансгранични замърсявания и невъзстановяване на замърсените територии;
- Ограничаване на възможностите за усвояване на природния и друг териториален потенциал на района поради намаляващия капацитет на човешкия ресурс, в резултат на миграция и емиграция;
- Продължаващ процес на "изтичане" на квалифицирана работна сила от района към други райони и извън страната на основа на свободното движение на работна сила в рамките на ЕС
- Продължаващо проявление на външнополитически процеси, формиращи и задълбочаващи междурегионалните и вътрешнорегионалните контрасти;

Обобщените изводи от направения SWOT анализ показват, че един от най-сериозните проблеми в района е демографският. Задълбочаващата се демографската криза е най-изявеният ограничаващ фактор за социално-икономическото развитие. Силното обезлюдяване на териториите, застаряването на населението, в допълнение на ниската степен на грамотност и липсата на работна ръка с подходяща квалификация са сред причините за слабата инвестиционна привлекателност на района. Именно поради тази причина, към предложените мерки за икономическо съживяване, е изключително важно да се добавят и мерки за преквалификация на работната ръка, в съответствие с икономическия профил на района. Това е възможно да се осъществи чрез използване на мрежата от професионални училища. Традициите и качеството на образованието в съществуващите математически гимназии също могат да се използват за да се стимулира подготовка на кадри и за съвременните технологии, като се приложат добрите практики за привличане на частния бизнес в този процес на повишаване на квалификацията.

Неоползотвореният потенциал на територията, който съчетава благоприятно разположение на района на р. Дунав и на границата ни с р. Сърбия, с възможните връзки през съседните страни към центровете на растеж в Европа, с традициите в трансграничното сътрудничество и с недостатъчно познатите и използвани природни и културни ценности, ще бъде използван като стимулиращ развитието на района фактор.

3. Стратегия за развитие на район „Северозападна България"

Както беше отбелязано, обхватът на подпрограмата за Северозападна България съвпада с този на Регионалния план за развитие на Северозападен район от ниво 2. Този факт е основание за търсене на съответствие с действащите планови документи в тази територия. Визията на регионалния план за развитие на района е противодействие на многократно констатираната изостаналост и упадък: „СЗР преодолява същественото социално-

икономическо изоставане и сериозните структурни и демографски проблеми чрез подходящи инвестиции в свързваща инфраструктура и укрепване на потенциала за растеж".

Почти без изключения, стратегическите пакети на плановите документи (регионалния план и петте областни стратегии) съдържат по 3 стратегически цели с аналогичен предмет – „икономика", „човешки капитал" и „свързаност", които показват важността на тези три тематични области за бъдещото развитие на района и необходимостта от приоритизирането им в Целенасочената инвестиционна подпрограма за развитие на Северозападна България.

СЦ1 Развитие на конкурентноспособна икономика чрез развитие на собствения потенциал (РПР)
СЦ 1 Ускоряване на икономическото развитие *(Видин)*
СЦ 1 Подобряване на конкурентоспособността на областната икономика и повишаване на икономическата активност *(Монтана)*
СЦ 1: Стимулиране и развитие на конкурентна местна икономика *(Враца)*
СЦ 3 Устойчиво икономическо развитие и повишаване конкурентоспособността на местната икономика (*Ловеч)*
СЦ1: Икономически растеж чрез ревитализиране на традиционните икономически отрасли и увеличаване на секторната конкурентоспособност и заетост *(Плевен)*

СЦ2 Съхранение и развитие на човешкия капитал (РПР)
СЦ 2 Повишаване на жизнения стандарт *(Видин)*
С Ц 2 Съхранение и подобряване качествата на човешкия капитал *(Монтана)*
СЦ 2: Съхранение и развитие на човешкия капитал .. *(Враца)*
СЦ 2 Развитие на човешкия капитал и местните общности *(Ловеч)*
СЦ 2 Социално сближаване, укрепване и развитие на човешкия капитал *(Плевен)*

СЦ 3 Подобряване на териториалната устойчивост и свързаност (РПР)
СЦ 3 Свързаност и териториално сътрудничество .... *(Видин)*
СЦ 3 Подобряване на териториалната устойчивост и свързаност *(Монтана)*
СЦ 3: Подобряване и развитие на териториалната устойчивост и свързаност *(Враца)*
СЦ 1: Повишаване на териториалната свързаност и устойчивост ....*(Ловеч)*
СЦ 3 Развитие на модерна инфраструктура, качествени комунални услуги и подобрени условия за живот ... *(Плевен)*

Само стратегията на област Плевен съдържа четвърта цел – „Съхраняване на природното и културно наследство".

Така стратегическата рамка на района в действащите планови документи на двете нива (район и област) може да се опише с 4 ключови фрази:

- Конкурентноспособна икономика;
- Човешки капитал;
- Свързаност и териториално сътрудничество;
- Природно и културно наследство.

В пълно съзвучие с тази рамка е и Дунавската стратегия с нейните 3 стълба на развитие:

- *Свързаност* - подобряване на достъпността, транспортните връзки и комуникации по и към Дунава и ефективното използване на енергийните ресурси;

- *Околна среда* - мерки за подобряване качеството на водите, биоразнообразие, превенция и управление на риска;
- *Отключване на потенциала* - икономическо развитие и повишаване на конкурентоспособността, образование, култура, туризъм ....., запазвайки регионалната идентичност и културното наследство.

Това е и безспорната предметна насоченост и на стратегическите цели в ЦИП 1. Основният проблем на Северозападния район е намаляващото население, на основата на негативни демографски процеси и силни вътрешни и външни миграционни процеси, водещи до намаляване на хората в работоспособна възраст и младите хора в района и увеличаване дела на хората над 65 г. Запазването на настоящата тенденция би компрометирало икономическото развитие на района независимо от неговите потенциали за развитие. Противодействието, което целенасочената инвестиционна програма си поставя за цел да окаже е насочено към подкрепа на икономическото развитие на района и създаване на по-атрактивни условия за инвеститорите. Очакванията са за откриване на нови работни места и повишаване доходите на населението. Специално внимание се обръща на образованието и професионалното обучение и преквалификация с цел максимално да се отговори на нуждите на бизнеса и потенциалните инвеститори. Богатството на културни паметници и природни забележителности на района са основа за подкрепа на развитието на устойчиви форми на туризъм и създаване на регионален туристически продукт.

Погледнат като цяло, районът е съвкупност от необвързани помежду си общини, развиващи се самостоятелно. Състоянието им е полюсно противоположно. На единия полюс са областните центрове и няколко малки градове (Козлодуй, Троян, Мездра, Лом). На другия, множеството малки общини, вече лишени от енергия да обърнат посоката на развитието си без външна помощ. Тук е и най-бедната община в ЕС – Бойница. Целостта на района е само статистическа – сбор от 5 области и 51 общини. ЦИП за Северозападна България ще създаде основа за изграждане на партньорства между общините за реализация на проекти от общ интерес и решаващи общи проблеми.

В този контекст, визията е обобщената представа на държавата (консолидирана с местните общности) за ефекта от инициираната от правителството Целенасочена инвестиционна програма за този район (ЦИП 1).

Визия

Подпомогнат от ЦИП, оползотворявайки потенциала на р. Дунав, плодородните земи, атрактивното природно и културно наследство и трансграничното съседство, СЗР достига средните национални показатели в икономиката, привлича младите хора и акумулира енергия за позитивно развитие.

Стратегия на ЦИП СЗР

Стратегическият пакет на ЦИП съдържа 3 стратегически цели със съответни приоритети, мерки и конкретни действия/проекти.

Ц1 Съживена икономика

Основната потребност на СЗР е от работещи конкурентноспособни предприятия – както високотехнологични, така и с конвенционални технологии, ангажиращи и по-ниско квалифицирани кадри. Основният инструмент за привличане на желаните инвестиции е инфраструктурно съоръженият индустриален парк - изграден от държавата или общините, където фирмите могат да наемат терени и сгради и да развиват дейността си. Развитието на индустриални производства в СЗР е необходимост, тъй като ще осигури по-висока добавена стойност, по-високи доходи и нови работни места. Към настоящия момент развитието на селското стопанство в района не може да осигури тези резултати. Нещо повече, на основа на пазарните отношения са настъпили видими деформации в развитието на отрасъла, които само задълбочават негативните тенденции.

П1 Нови инвестиции – в индустриални паркове и в клъстери от преработвателни предприятия.

Постъпилите от съставните общини проекти са в подкрепа на този приоритет, който от своя страна отразява препоръките на ЕС за подобряване на икономическото развитие на изоставащи райони чрез кооперирание в клъстери. Очертават се три мерки – „бизнес паркове“ (индустриални, технологични и логистични), „друга бизнес инфраструктура“ и „технологично обновяване и нови предприятия“. Повечето проектни идеи са в сферата на публичните инвестиции, но има и значителен брой идеи за ПЧП, както и частни инвестиционни проекти.

Мярка 1.1.1. Индустриални, технологични и логистични паркове

Мярката предвижда създаването на привлекателни инвестиционни полета под формата на устроени и съоръжени с публична инфраструктура държавни и общински имоти за създаване на индустриални, технологични и логистични паркове. Фирмите могат да наемат терени, складове, сгради на територията на индустриалните паркове или сами да изграждат необходимите за дейността им сгради и съоръжения. Мотивацията на необходимостта и локализациите е направена и в други стратегически планови документи за предметната територия (ОПР, ИПГВР, ОСР). С реализирането на тази мярка ще се осигури една от най-важните предпоставки за привличане на желаните инвестиции в реалната икономика на района. На този етап са селектирани 10 проектни предложения, разположени освен в областните центрове, в Лом, Белене, Козлодуй, Мизия и Бяла Слатина. Индустриалните и технологичните паркове могат да привличат както големи инвеститори, така и МСП, които да бъдат подкрепени да модернизират производството си. Възникването на връзки между предприятията н индустриалните паркове ще стимулира формирането на регионални клъстери - мрежа от предприятия, чиято дейности е взаимосвързана. Наличието на индустриални и технологични паркове ще подкрепи и интелигентната специализация.

Подходящи за създаването им са терени с добра транспортна достъпност за осигуряване на връзките с пазара и доставянето на суровини.

Мярка 1.1.2. Друга бизнес инфраструктура

Подобно на предходната, мярката има за цел да подпомогне бизнеса и заетостта чрез публични инвестиции в по-дребномащабна бизнес инфраструктура – бизнес зони и бизнес инкубатори, пазари, рибарски пристанища и друга речна инфраструктура, рехабилитация на техническата инфраструктура в работещи индустриални зони и др. За разлика от проектите по предходната мярка, попадащите тук са много повече и са разположени предимно в малките общини. Тази мярка е насочена в подкрепа предимно към МСП и микропредприятия, които са в основата на икономическата структура в малките общини, които ще ползват бизнес инфраструктурата. Целите са за разширяване на производството и откриване на нови работни места, усвояване на производството на нови продукти и иновации.

Мярка 1.1.3. Технологично обновяване, изграждане на нови предприятия

Тази мярка може да се нарече не предпоставка, а директна стъпка към реална икономика. Тук са обединени инвестиционни инициативи за нови производствени мощности. Техни носители са предимно частни субекти и ПЧП, но има и кандидати за т.нар. „социални предприятия“, които по правило са публична инвестиция. На този етап са селектирани общо 11 проекта, предложени от дисперсно разположени в района общини.

П2 Атрактивно икономическо пространство - пакет преференции

Следвайки опита на аналогични програми в други европейски страни, стратегията на ЦИП 1 залага и на пакет от „меки“ мерки, създаващи реални и осезателни преференции за бизнеса в района. Тяхното осигуряване би гарантирало привличане на желаните инвестиции в пространствата, устроени по предходния приоритет.

Мярка 1.2.1. Преференциални данъчни ставки за местния бизнес в първичния и вторичния сектор

Преференции за местния бизнес в първичния и вторичния сектор по смисъла на ЗКПО и преференции от „Местни данъци и такси“ за първите три години от съществуването на нова стопанска единица.

Мярка 1.2.2. Субсидия върху лихви по инвестиционни кредити (минимум 30 %, оптимално 50 %)

Мярка 1.2.3. Целеви инвестиционен фонд за МСП (осигуряващ безлихвени заеми)

Реализирането на предложенията зависи от политически решения и от законовото регламентиране на подкрепата за бизнеса.

П3 Аграрен сектор - подкрепено зеленчукопроизводство, овощарство, биоземеделие, животновъдство

Безспорно, най-значимият ресурс на района е плодородната земя. Ползването й през последните десетилетия се е „деформирало“ към слети култури, почти заличавайки зеленчукопроизводство, овощарство, биоземеделие и животновъдство. А именно в тези сфери се съдържа огромен потенциал – както за увеличено и диверсифицирано производство, така и за осезателен сектор на трудова заетост (макар и сезонна). Освен за частни проекти, ПРСР отрежда значителен ресурс и за публично инициирани проекти в подкрепа на секторите с изостанало развитие.

Мярка 1.3.1. Подкрепа за зеленчукопроизводството

Тази мярка е мотивирана и подкрепена в Програмата за развитие на селските райони (ПРСР), но е включена и в пакета на ЦИП1. На този етап е регистрирано само едно проектно предложение за изграждане на модерен масив за интензивно зеленчукопроизводство в рамките на ПЧП в Лом. Тази идея би могла да се репликира във всички общини на района, в които има подходящи условия и инвестиционен интерес. Предимството на предложението е осигуряването на работни места за хора с по-ниска степен на образование.

Мярка 1.3.2. Подкрепа за овощарството

Аналогично на предходната, и тази мярка е защитена в ПРСР. На този етап има само едно проектно предложение за изграждане на общинско предприятие за посадъчен материал в Роман. Тази идея би могла да се репликира във всички общини на района, в които има подходящи условия и инвестиционен интерес. Изпълнението на идеята не изисква допълнителни инвестиции за преквалификация на работна ръка, което прави мярката особено подходяща за СЗБ.

Мярка 1.3.3. Подкрепа за животновъдството

Частните проекти в този под-сектор са предмет на подкрепа по ПРСР. В контекста на ЦИП, помощта се насочва към публични и публично-частни инвестиции в обслужваща инфраструктура. Пример е селектираният проект за изграждане на пчеларска лаборатория и пчеларска борса в Лом.

Мярка 1.3.4. Биологично земеделие

Темата е актуална от десетилетие, но едва сега биологичното земеделие получава реален шанс за осезателно развитие с подкрепата както на ПРСР, така и на ЦИП1. Засега, „Насърчаване на биологично земеделие и прилагане на агроекологични мерки в Бойчиновци“ е единственото регистрирано проектно предложение.

Мярка 1.3.5. Полски и горски пътища, рекултивации

Нормалното стопанско ползване на земеделските земи и горите изисква развита и добре поддържана мрежа от полски и горски пътища. Подобни заявки се съдържат в проектни

предложения от Видин, Долни Дъбник и Бойница, но те биха могли да се мултиплицират за всички общини в района.

Рекултивацията на увредени и замърсени земи е регламентирана и утвърдена устройствена практика, която не винаги е последвана от реализации. Залагането на тази проектна линия в ЦИП1 е мотивирано не толкова с екологични, колкото със стопански съображения. Пример е проектното предложение за рекултивация замърсени земи по поречието на р. Тимок, Брегово.

Мярка 1.3.6. Научно обслужване в земеделието

Логическата верига на планираната подкрепа в аграрния сектор се затваря с научното обслужване – най-надеждният фактор за създаване и реализация на успешни бизнес планове. Добър пример е предложението от Кнежа за създаване на регионален агроцентър за професионално обслужване на земеделски производители.

След консултиране на проекта за ЦИП1 и с производителите в аграрния сектор, този приоритет вероятно ще се запълни с адекватно количество и качество на проектни идеи и инвестиционни намерения. Мотив за хипотезата са наличните ресурси за горните мерки по новата ПРСР.

П4 Туризъм - регионален туристически продукт

Валоризирането на природното и културното наследство чрез продаваеми туристически продукти е непостигната цел не само за този район. Затова този приоритет присъства в плановите документи на всички нива. Доказателство за големите надежди за развитие на туризма са многото проектни предложения (над 40) на съставните общини и съответните областни администрации. Следвайки тематичната им насоченост, проектните предложения са групирани в 3 мерки – „обекти/атракции“, „маршрути/инфраструктура“ и „продукти“.

Мярка 1.4.1. Туристически обекти/атракции

Анализите на сектор „туризъм“ в други планови документи констатират наличието на туристически ресурси почти повсеместно, но често археологическите обекти са само научен/исторически факт, музейните експозиции са остарели, а урбанизираната среда е лишена от атракции. Тази мярка е пряко насочена към тези дефицити. Ресурсите й ще се инвестират в експониране на археология, обновяване на музеи и други туристически обекти за обогатяване на туристическото предлагане в района.

Мярка 1.4.2. Туристически маршрути и инфраструктура

Екопътеките и ландшафтните паркове са утвърждаваща се форма за експониране на атрактивното природно наследство и валоризирането му в богато „меню“ от туристически продукти. Освен еднозначно отложените на терен пешеходни маршрути, съществуват и така наречените „наследствени пътеки“, включващи предимно обекти от културното наследство, тематично композирани в пространства с регионални мащаби. Примери за такива са „Виа Траяна Балканика“, „Православни манастири в Северозападна България“, СПА туризъм в общините Летница, Троян, Априлци и Тетевен. Реализацията на подобни проекти би довела

до изграждането на желаните регионални туристически продукти и извоюването на позиция „туристическа дестинация“ на района.

Мярка 1.4.3. Туристически продукти

Тази мярка подпомага директните дейности по създаване на туристически продукти. Проектните идеи варират от ограничено локално предлагане (като магията на чипровските занаяти) до регионални композиции като: „Римска крайпътна станция Ад Путеа”, с. Рибен, област Плевен античен град „Улпия Ескус” до с. Гиген и крепостта „Сторгозия” до гр. Плевен. Идеите за туристически продукти прерастват и до трансгранични мащаби.

ЦЕЛ 2 Укрепен човешки ресурс

В преследване на ясната цел „квалифицирани кадри за съживена икономика“, ЦИП1 оставя на другите планови документи проблемите на ниските нива на образование, фокусирайки се само върху създаването и привличането на специалисти със средно професионално и висше образование.

Второто самоограничение на целта е прилагането на условно наречения „Карнегиански подход“. Това означава фокусиране върху личността и развитие на нейния потенциал, оставяйки настрани чисто социални проблеми.

Логиката на интервенциите по тази цел се вписва в три направления:

- *Привличане на изградени специалисти* в желани сфери – чрез осигуряване на основна житейска потребност – жилище;
- *Привличане на бъдещи специалисти* – ученици и студенти – чрез стипендии срещу завръщане в района;
- *Повишаване на качеството в образованието* – чрез обновяване на оборудване и учебни програми в професионалните училища, както и чрез укрепване на базата за висше образование в съответствие с разработените и приети от МОН стратегически документи и Методология за приоритизиране на обектите на образователната инфраструктура за територията на Република България.

П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (1000 жилища)

Сред основните причини за емигриране на младите поколения се нарежда и липсата на достъпна възможност за покупка или наемане на подходящо жилище.

В условията на голям демографски спад, огромен брой необитавани жилища и остри бюджетни дефицити би било трудно да се извоюва приоритетно политическо внимание (и ресурси) за жилището само от позицията на традиционната жилищна политика. Мотивирането на жилищните цели и програми с ефекти като “съживена икономика”, “увеличена привлекателност на инвестиционни полета”, “задържани в страната квалифицирани кадри”, “увеличена трудова заетост и намалена безработица”, “намалена необходимост от социални плащания”, прави заявка към регионалната политика. Затова

ЦИП1 включва жилището като елемент на стратегията си, която е стъпка към реализация на структурен аспект от регионалната политика за района.

Предварителните разчети калибрират програма за 1000 жилища. С осигуряването им в района се разчита да се гарантират потребностите от готови квалифицирани специалисти в стимулираните сфери на реалната икономика. В следваща фаза на програмата ще се уточнят важните детайли като:

- Форми на финансиране, собственост и владеене;
- Локализации и брой;
- Критерии за легитимност на кандидатите.

П6. Студентски и други стипендии - срещу завръщане/оставане в района

Системата на студентски стипендии е традиционна и за България. В подкрепа към недостатъчния ресурс от стипендии, от 2010 г. функционира и студентското кредитиране[21]. Новата Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж" (ОПНОИР) предвижда подкрепа на студентите с два вида стипендии – за развитие на специалисти в приоритетни области, насочени към решаване на проблемите на пазара на труда, и за разширяване на достъпа до висше образование. Системата на студентското кредитиране ще бъде запазена и развивана, но без финансов ангажимент от страна на оперативната програма. За целта ще бъдат използвани възможностите на Закона за кредитиране на студенти и докторанти и националния бюджет.

ЦИП1 ще се възползва от описаните провизии и за своята цел, като предлага доразвитие на системата, изразяващо се в създаване на регионален фонд, захранван както с публични средства по действащите национални провизии, така и с частно финансиране от местния бизнес. Прецедент на подобна практика в ново време вече съществува. Успешното предприятие „Електростарт", гр. Вършец, демонстрира на практика „устойчиво развитие, иновации и корпоративна политика за развитие на човешкия капитал", като наред с регулярните обучения, предлага стипендии за ученици и студенти в предметната специализация – електроника. Предлаганият фонд ще отпуска стипендии в няколко направления:

- Стипендии за студенти по технически специалности, необходими за развитието на съответните отрасли в икономиката - по П1;
- Стипендии за студенти, които след завършване, се ангажират да работят в общинските администрации (повишаване на административният капацитет);
- Стипендии за гимназисти и подпомагане на професионални училища и паралелки, с оглед създаване на бъдеща квалифицирана работна ръка за предприятията (в подкрепа на П1 и П7);
- Отпускане на средства за преквалификация на по-ниско образованото население в трудоспособна възраст.

[21] Сега студентското кредитиране се обслужва от 4 банки с държавна гаранция за 2014 от 40 млн. лева.

П7. Висше и средно професионално образование

Науката и образованието са незаменими фактори за растеж и икономическо развитие. През новия програмен период ще се изпълнява специална оперативна програма[22], фокусирана именно в тези фактори.

Новата оперативна програма (ОПНОИР) ще бъде ключовият инструмент за постигане на националните ангажименти[23] по стратегията „Европа 2020“ за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. Провизиите на тази програма ще бъдат „инвестирани“ в ЦИП1 и по отношение на желаното повишено качество в образованието:

- *По отношение на съдържанието на образователния продукт* - чрез система от стипендии ще се стимулира обучението в приоритетни за района области. Подкрепа ще получи въвеждането на нови форми на преподаване, разработването на интегрирани програми и програми с насоченост към потребностите на бизнеса;
- *По отношение на доставчиците на образователната услуга* – осигурени възможности за сертифицирано обучение в ИКТ (по международно признати стандарти), както и специализирани програми за подобряване на методическите и управленски компетентности в сферата на висшето образование;
- *По отношение на обхвата на образователната услуга* - системата от студентски стипендии ще получи допълнителен ресурс, който да направи следването по-достъпно и насочено към приоритетните области на местната икономика.

Постъпилите на този етап общински предложения (с ограничен обхват и количество) са групирани в 2 мерки:

Мярка 2.7.1. Обновяване на оборудване и учебни програми в професионалните училища

В предишния планов период, по-голямата част от образователната инфраструктура получи ресурс за обновяване (включващо и енергийно саниране) на сградния фонд. В пряк интерес на целенасочената инвестиционна програма е повишаване на качеството в професионалното образование. В този контекст, мярката е насочена не към обновяване на сградния фонд, а на оборудването и учебните програми в съответствие със стратегическите документи на МОН и приетата Методология за приоритизиране на обектите на образователната инфраструктура за територията на страната. В периода на изработване, ЦИП1 е регистрирала 4 проекта в тази сфера (във Враца, Априлци, Тетевен и с. Хайредин).

Мярка 2.7.2. Укрепване на базата на висшето образование

Отдавнашна идея е разкриване на ВУЗ във Видин. Валидна е закономерността, че наличието на висше учебно заведение е мощен фактор за развитие на съответния град. В контекста на

[22] Оперативна програма "Наука и образование за интелигентен растеж" (ОП НОИР), управляващ орган - Министерството на образованието и науката (МОН), бюджет – 1,37 млрд. лв. (европейско и национално финансиране).

[23] Повишаване на инвестициите за наука и научни изследвания до 1,5 % от БВП; Намаляване на процента на преждевременно напусналите училище до под 11 %; Увеличаване на процента на завършилите висше образование до 36 % от хората между 30 и 34 годишна възраст.

Дунавската стратегия и разширяващите се възможности на трансграничното сътрудничество могат да се добавят още аргументи в полза на университет в тази локализация. Актуалността и потенциалът на тази идея са мотиви за подкрепата и включването й в ЦИП1. Тя се нуждае от допълнително проучване относно обвързаността на програмите с конкретните потребности на бизнеса в региона, на възможностите за привличане на студенти и преподаватели и от съседни страни, за национално, но и европейско акредитиране, като гаранция за конкурентноспособност и качество.

ЦЕЛ 3 Инфраструктура и екология

Тази цел е третата стратегическа опора на ЦИП1 в триадата „икономика – хора – инфраструктура и среда“. Многократни предходни анализи са разкрили огромни дефицити. Въпреки проведеното приоритизиране и съответна редукция, проектните предложения в този сектор (3, 53 млрд. лв.) съставляват над 82 % от номинираните заявки по програмата.

В общо пет приоритета са групирани най-важните заявени потребности на транспортно-комуникационните системи, на достъпа до бизнес обекти, на водоснабдителните системи и хидромелиорациите, на системите за превенция на рисковете от природни бедствия. Някои от предложените мерки не водят директно до растеж, но са основна предпоставка за възстановяване на важни производства и за повишаване на сигурността в района.

П8 Реализиране на елементите от Трансевропейското транспортно направление „Ориент – Източно Средиземноморие" и магистрала "Хемус"

Макар и само частично осигурени (финансово и проектно), тези стратегически проекти са от особена важност за района и затова намират място във всички планови документи на регионално и областно ниво, включително и настоящата ЦИП1.

- Път Е 79 Видин – София, четирилентов в целия участък, област Враца;
- Модернизация на ж.п. линията Видин – София (засега до Медковец, 60 км), област Враца;
- Автомагистрала „Хемус“, етап 1 и етап 2 (от гр. Ябланица до Велико Търново), област Ловеч.

Развитието и изграждането на посочената транспортна инфраструктура има важна роля за свързване на центровете на растеж, индустриалните зони и центровете за публични услуги. Свързаността в района е определяща за капацитета на формирания регионален пазар на стоки и услуги и е необходимо условие за осигуряването на достъпа на населението до тези услуги. Пътят Видин-София, както и участъкът от АМ „Хемус“ имат ключова роля за рестартиране на икономиката на СЗР, тъй като свързват центровете на растеж на територията на района - Видин, Монтана, Враца, Ловеч и Плевен, където са локализирани и предложенията за обновяване на съществуващи и изграждане на нови индустриални зони, технопаркове и бизнес зони. В този контекст чрез свързващата функция, която имат, посочените пътища формират икономическата структура на територията. Независимо, че развитието й е обект на секторни стратегии и програми за развитие, отделни участъци

особено от пътната инфраструктура биха могли да бъдат обект на финансиране от ЦИП предвид интегриращата териториална функция, която тя изпълнява.

П9 Доизграждане и обновяване на елементите на РПМ, вкл. меридиалните връзки в района

Желаният пространствен (и функционален) модел за безпрепятствено развитие на района неизбежно минава през удовлетворяване на потребността от чувствително подобряване на състоянието на републиканската пътна мрежа в района. Ролята на пътната инфраструктура по приоритет 8 се допълва и от някои пътища с регионално значение от II и III клас, които свързват по-малки по мащаб производствени зони, в зоните на средните и малки градове.

Мярка 3.9.1. Републиканска пътна мрежа - нови трасета и съоръжения

Пътната мрежа е като жив организъм, който следва да реагира на динамиката на функциите, които обслужва. Предложенията на местната общност по тази мярка варират от прозаични потребности (обходи на градове, липсващи междуселищни връзки, пътни съоръжения), до стратегически идеи като тунели под Беклемето (Троян - Хр. Даново) и под Петрохан. Последните предложения, обсъждани многократно в предходни периоди, са обосновани от потребността да се осигури по-добра обвързаност на Северна с Южна България и да се преодолеят различията в социално-икономическото им развитие. Но те са възможни единствено в далечна перспектива, при доказана транспортна натовареност, наличие на значим финансов ресурс, задълбочен анализ „Разходи – ползи“ и сериозна екологична оценка.

Мярка 3.9.2. Републиканска пътна мрежа – рехабилитация

Тази мярка не се нуждае от мотивация. В ЦИП са регистрирани 23 проекта за обновяване на пътни отсечки и съоръжения от РПМ. Ориентировъчната им стойност е 65 млн. лв. Териториалното им разположение е с равномерно покритие на района.

Мярка 3.9.3. Нови мостове на р. Дунав

Необходимостта от нови мостове на р. Дунав, свързващи България и Румъния е коментирана в много стратегически документи. Всички планови документи за тази територия потвърждават възможността (и необходимостта) за още 2 моста на територията на СЗР район:

- Дунав Мост - Оряхово - Бекет;
- Дунав мост - Никопол – Турну-Мъгуреле.

Реализацията на мярката е възможна само в дългосрочен план, след преговори с Румъния и подкрепа и участие от тяхна страна.

Мярка 3.9.4. Нови ж.п. линии

За разлика от предходните мерки по приоритета, тази е заложена, за да се даде възможност за проучвания и доказване на необходимостта от реализиране на предложение на община

Брегово за нова ж.п. линия Видин – Брегово - Мокране (Р. Сърбия). Приоритетите в сектора показват, че тя е възможно да бъде реализирана в по-далечна перспектива.

П10 Подобрен достъп до бизнес/туристически обекти

Този приоритет е пример за обективен критерий за селекция при системни/големи потребности и силно ограничени ресурси. Многократно доказван факт е, че общинските пътни мрежи в района (и в почти цялата страна) са в лошо или незадоволително състояние, със системни дефицити в текущото поддържане и в прогресираща деградация. ЦИП1 включва само заявките, „натежаващи“ с пряко обслужване на бизнеса.

Мярка 3.10.1. Подобрен достъп до туристически обекти

Фактът, че добрата достъпност е решаващ фактор за оползотворяване на туристическия потенциал в района, става неоспорим мотив за приоритизиране и включване в ЦИП1 проектните предложения с такава насоченост. На този етап са регистрирани 6 проекта за ремонт на общински пътни отсечки до туристически обекти във Вършец, Чипровци, Димово, Грамада и Кула.

Мярка 3.10.2. Подобрен достъп до бизнес обекти

Подобно на предходната мярка, с тази се цели подобряване на достъпа до обекти на реалната икономика и заетост. До момента са инвентаризирани само 2 предложения за нови и обновени пътни връзки (Козлодуй и Оряхово), но може да се прогнозира много по-голямо запълване на тази проектна линия.

П11 Водоснабдяване и хидромелиорации

Подобно на предходния приоритет, тук се визират само потребностите на извън-селищните елементи на водоснабдителните системи. Всеизвестните и отлагани с десетилетия потребности от обновяване на селищните мрежи се оставят в институциите на общинските планове и провизиите на съответните оперативни програми.

Що се отнася до хидромелиорациите, те се третират като абсолютна потребност за развитие на желаното интензивно земеделие.

Мярка 3.11.1. Доизграждане и обновяване на водоснабдителни системи

Тази мярка е насочена към справяне с дефицитите във водоснабдяването (с достатъчно и качествена вода). Включени са както реконструкции на довеждащи водопроводи и съоръжения, така и насочване на допълнителни количества вода с нови елементи на мрежата. Посочен е и нереализирания от десетилетия проект за изграждане на язовир „Черни Осъм“, община Троян. Той има по-голямо значение за водоснабдяването на съседните общини, отколкото на общината, на чиято територия е проектиран и реализирането му предполага много сериозни екологични анализи и оценки.

Мярка 3.11.2. Възстановяване на напоителни и отводнителни системи

Мярката е двупосочна – осигуряване на необходимата за интензивно земеделие инфраструктура и намаляване на рисковете от наводнения, заблатявания и нежелани високи нива на подпочвени води. Освен изграждане и ремонт на линейни обекти, проектите по тази мярка включват и ремонти на източници за напояване – микроязовири.

П12 Превенция на рискове от наводнения, свлачища и горски пожари

Сред приоритетните потребности се нареждат и мерките, повишаващи сигурността във функционирането на района и ефективното ползване на природните му ресурси. Заявките за превенция на рисковете от природни бедствия са групирани (според тематичната си насоченост) в пет относително обособени мерки и имат важната задача както да опазват живота и собствеността на населението, така и да гарантират опазването на изградената комуникационно-транспортна и инженерно-техническа инфраструктура.

Мярка 3.12.1. Почистване, корекции и укрепване на речни корита

Пространствата с целенасочени инвестиции в реалната икономика, човешките ресурси и съответните инфраструктури следва да бъдат обезопасени във възможната и разумна степен. Мярката включва превантивни действия за предотвратяване на рискове от наводнения чрез корекции и почистване на речни корита (в Медковец, Кнежа, Плевен, Брегово, Чупрене, Криводол, Борован и Мизия).

Мярка 3.12.2. Укрепване на предпазни диги, изграждане и обновяване на отводнителни системи

Тази мярка е аналогична на предходната, но е насочена към ремонти и ново строителство на специализирани инженерни съоръжения – диги, дренажи, подпорни стени в Пордим, Брегово, Долни Дъбник, Мизия, Бяла Слатина, Оряхово.

Мярка 3.12.3. Укрепване на свлачища и противоерозионни мерки

Мярката е насочена към укрепване и превенция на свлачища и срутища, пряко засягащи или застрашаващи пътна и инженерна инфраструктура. Локализациите по тази мярка са установени и заявени чрез регистрираните проектни предложения в Мизия, Оряхово, Бойница, Червен бряг, Берковица и Вълчедръм.

Мярка 3.12.4. Превенция на горски пожари

Мярката е включена, за да се осигурят минимални ресурси за проучвателни работи и мотивация на проектно предложение от Оряхово, където има само тополови гори край р. Дунав, а се иска изграждане на система за превенции от горски пожари.

Мярка 3.12.4. Аварийно-възстановителни работи по общинска пътна мрежа

Макар и изключена като цяло от ЦИП1, общинската пътна мрежа получава подкрепа по 2 изключения. Първото е „достъп до туристически и бизнес обекти“, а второто – аварийно

състояние на пътни съоръжения, застрашаващи с изолиране на свързани селища. Пример за такава ситуация е мостът при с. Малорад, община Борован.

4. Бюджет на Целенасочена инвестиционна програма на Северозападна България

Същността на ЦИП1 е „селекция от проекти и проектни идеи на съществуващи планови документи, допълнена със свои ресурси и мерки за постигане на ясна цел – спиране на икономическата и демографска деградация на района". Обобщавайки наличните документи с наименование „инвестиционна програма", могат да се обособят 2 типа:

- *Директни* – списък от проекти с посочена индикативна стойност, източници на финансиране, срокове и отговорни изпълнители. Това са традиционните инвестиционни програми на общините;
- *Индиректни* – осигурен конкретен финансов ресурс с еднозначно разписан регламент за изразходването му. Конкретните проекти са резултат от изготвяне и оценка на проектни апликации. Типичен пример са оперативните програми.

ЦИП1 е комбинация от двата типа. Основното съдържание се формира от селектирани проекти, предложени от съставните общини и областните администрации. С малки изключения, предложените проекти присъстват във вече действащите планови документи – общински планове, ИПГВР, областни стратегии, РПР на СЗР.

Прякото повишаване на инвестиционната атрактивност се допълва с предложение на пакет от преференции за бизнеса (Приоритет 2). За привличане на необходими изградени специалисти се предлага целенасочена жилищна програма (Приоритет 5). Реализацията на тези два приоритета е зависима от политическо решение, залагане в държавния бюджет и съответни законови провизии.

Структурата на ЦИП1 следва представената в предходния раздел стратегия:

ЦЕЛ 1 СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА
П 1 Нови инвестиции - в индустриални паркове, в бизнес инфраструктура, в предприятия
П2 Атрактивно икономическо пространство - пакет преференции
П3 Аграрен сектор - подкрепено зеленчукопроизводство, овощарство, биоземеделие, животновъдство
П4 Туризъм - регионален туристически продукт

ЦЕЛ 2 УКРЕПЕН ЧОВЕШКИ РЕСУРС
П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (1000 жилища)
П6. Студентски стипендии - срещу завръщане в района
П7. Висше и средно професионално образование

ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ
П8 Реализиране на елементите от трансевропейската транспортна мрежа и магистрала "Хемус"
П9 Доизграждане и обновяване на елементите на РПМ, вкл. меридиалните връзки в района
П10 Подобрен достъп да бизнес/туристически обекти
П12 Превенция на рискове от наводнения, свлачища и горски пожари

Технологията на селектиране на проекти включва 3 фази:

- Първа фаза – групиране на проектните предложения по предметна насоченост;
- Втора фаза – номиниране на проекти за ЦИП1;
- Трета фаза – тестване по критерий „реализуемост" и формиране на 2 групи проекти – за средносрочна реализация (в рамките на настоящия планов период) и за дългосрочна реализация – след 2020 г.

Според предметната си насоченост, проектите попадат в 11 групи:

1. Бизнес инфраструктура, вкл. устройване на туристически обекти/ресурси
2. Пътна и ЖП инфраструктура – TEN-T и РПМ
3. Пътни връзки към бизнес (индустриални зони и туристически обекти)
4. Хидромелиорации/водоснабдяване, земеделска инфраструктура, рекултивации
5. Превенции на риск от наводнения, ерозия, свлачища
6. Образование - професионално и висше, квалификации, консултации
7. Пътна инфраструктура - общински пътища
8. Улични мрежи, градска среда, зелени системи
9. ВиК - селищни мрежи, третиране на отпадъци
10. Социална инфраструктура - всичко, без образование, вкл. жилища и енергийна ефективност
11. Други инвестиционни и „меки" мерки

Първите 6 групи са с най-пряк и силен принос към основната цел „нови работни места и квалифицирани кадри". Огромни потребности са доказани и в останалите 5 групи, но тяхната роля за ЦИП1 е второстепенна. Затова тези проекти се отклоняват за реализация в контекста на съответните общински планове и ИПГВР, където критериите за допустимост и финансиране позволяват.

Критерият „реализуемост" включва идентифициран източник на финансиране, различен от държавния бюджет. Към включените за средносрочна реализация проекти ще бъдат адресирани искания за допълнителна информация в стандартен проектен фиш. В резултат са селектирани общо 171 проекта с ориентировъчна стойност 953 985 хил. лв.

ЦИП1 има 3 структурни части с различна степен на подпомагане:

I част – „ИНВЕСТИЦИОННА" – това е пакет от приоритетни проекти за финансиране от държавния бюджет в периода 2016-2020 г. Подбрани са мащабни проекти в сферата на бизнес инфраструктурата, имащи потенциал за осезателни резултати в постигане на основната цел на програмата – подсилена реална икономика и увеличена заетост. За началната година на държавно финансиране са планирани предимно разходи за пред-проектни проучвания и инвестиционно проектиране. В хода на проучванията се очаква, че голяма част от публично инициираните проектни предложения ще прераснат в ПЧП. Затова общата индикативна стойност на пакета проекти за финансиране от ДБ следва да се третира

условно на този етап. Прогнозата е за значително редуциране за сметка на други финансови източници – оперативни програми и частно финансиране.

II част – „КООРДИНИРАЩА" – това са проекти за финансиране от източници, различни от държавния бюджет. Освен от оперативни програми, тези проекти ще търсят финансиране от други европейски и национални фондове, както и от частни източници. Периодът за изпълнение е 2016-2020 г. Подкрепата на ЦИП1 към тях ще се изразява в предоставен ресурс за предварителни проучвания и инвестиционно проектиране. Ще се предостави и индиректна подкрепа под формата на преференция (изразяваща се в „бонус точки") при оценяване на съответните апликации, съобразно предвиден приоритет за проекти на територията на СЗР и/или райони с природни и други ограничения в ПРСР.

III част – „БАНКА ИДЕИ" – това са проектни идеи с недостатъчно изяснена същност, цел и възможно финансиране, оставени за доразвитие и евентуално изпълнение в периода след 2020 г.

Табл. 12. Проекти по ЦИП1 Северозападна България - Резюме

ЦИП1 СЕВЕРОЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ	I. ДБ (хил. лв.)	II. ДО 2020 (хил. лв.)	III. СЛЕД 2020 (хил. лв.)	ОБЩО (хил. лв.)
ЦЕЛ 1 СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА	**106 000**	**672 917**	**603 183**	**1 382 100**
ЦЕЛ 2 УКРЕПЕН ЧОВЕШКИ РЕСУРС	**50 000**	**99 740**	**60 000**	**209 740**
ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ	**5 100**	**3 530 273**	**485 100**	**4 020 473**
ОБЩО	**161 100**	**4 302 930**	**1 148 283**	**5 612 313**

Табл. 13. I част „ИНВЕСТИЦИОННА” - Приоритетни проекти за финансиране от държавния бюджет – Резюме

I. ПРИОРИТЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ ОТ ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ	Прогнозна стойност (хил. лв.)	2016 г.	2017 г.	2018 г.	СЛЕД 2018
ОБЩО ЗА ФИНАНСИРАНЕ ОТ ДБ - 12 проекта	**161 100**	**17 865**	**56 270**	**57 530**	**29 435**
ЦЕЛ 1 СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА	**106 000**	**7 610**	**44 740**	**46 000**	**7 650**
П 0 Планово осигуряване за растеж и развитие на района	13 000	3 800	4 300	2 500	2 400
П 1 Нови инвестиции - в индустриални паркове, в бизнес инфраструктура, в предприятия	77 000	3 080	33 170	35 500	5 250
П4 Туризъм - регионален туристически продукт	16 000	730	7 270	8 000	0
ЦЕЛ 2 УКРЕПЕН ЧОВЕШКИ РЕСУРС	**50 000**	**10 000**	**10 000**	**10 000**	**20 000**
П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (1000 жилища)	50 000	10 000	10 000	10 000	20 000
ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ	**5 100**	**255**	**1 530**	**1 530**	**1 785**
П11 Водоснабдяване и хидромелиорации	5 100	255	1 530	1 530	1 785
РЕЗЕРВНИ ПРОЕКТИ ПО ЛИНИЯ "СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА" - 6 проекта	**105 660**				

Табл. 14. I част „ИНВЕСТИЦИОННА” - Приоритетни проекти за финансиране от държавния бюджет

ПРИОРИТЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ ОТ ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ	Прогнозна стойност (хил. лв.)	2016 г.	2017 г.	2018 г.	СЛЕД 2018
I. ОБЩО ЗА ФИНАНСИРАНЕ ОТ ДБ - 12 проекта	**161 100**	**17 865**	**56 270**	**57 530**	**29 435**
ЦЕЛ 1 СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА	**106 000**	**7 610**	**44 740**	**46 000**	**7 650**
П 0 Планово осигуряване за растеж и развитие на района	**13 000**	**3 800**	**4 300**	**2 500**	**2 400**
Изработване на Регионална схема за пространствено развитие на СЗР от ниво 2	1 500	700	800	0	0

Техническа помощ за ОУПО на общините без стартирали към 2015 г. планове	5 000	2 000	2 000	1 000	0
Техническа помощ за инвестиционни проекти от ЦИП	1 000	0	400	400	200
Кадастрална карта за територията на област Плевен	5 500	1 100	1 100	1 100	2 200
П 1 Нови инвестиции - в индустриални паркове, в бизнес инфраструктура, в предприятия	**77 000**	**3 080**	**33 170**	**35 500**	**5 250**
Изграждане на индустриална зона, Зона за логистика или Бизнес парк в Белене	18 000	720	8 280	9 000	0
Изграждане на Интер – университетски кампус с технологичен парк в гр. Плевен	15 000	600	4 650	4 500	5 250
Разширяване на Северна промишлена зона (изграждане на ВиК, ел. захранване, пътни връзки, административна сграда, околно пространство и др.), Видин *	25 000	1 000	11 500	12 500	0
Изграждане на Технологичен парк (бизнес иновационен център парцел – 19 810 кв.м.), проектен фиш № ЗВII-5.2, Враца *	19 000	760	8 740	9 500	0
П4 Туризъм - регионален туристически продукт	**16 000**	**730**	**7 270**	**8 000**	**0**
Туристически маршрут „Виа Траяна Балканика“ - експониране, устройване, маркетиране **	16 000	730	7 270	8 000	0
Проект за осигуряване на поддръжката на Защитена местност "Кайлъка"	500	23	227	250	0
ЦЕЛ 2 УКРЕПЕН ЧОВЕШКИ РЕСУРС	**50 000**	**10 000**	**10 000**	**10 000**	**20 000**
П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (1000 жилища)	**50 000**	**10 000**	**10 000**	**10 000**	**20 000**
ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ	**5 100**	**255**	**1 530**	**1 530**	**1 785**
П11 Водоснабдяване и хидромелиорации	**5 100**	**255**	**1 530**	**1 530**	**1 785**
Рехабилитация и изграждане на поливни системи (към общински полета за зеленчукопроизводство), Бойчиновци ***	1 000	50	300	300	350
Изграждане на хидромелиоративни съоръжения за напояване на земеделски площи за зеленчукопроизводство, Кнежа ***	4 100	205	1 230	1 230	1 435

РЕЗЕРВНИ ПРОЕКТИ ПО ЛИНИЯ "СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА"	**105 660**
Изграждане на Логистичен парк - парцел – 88 893 кв.м., проектен фиш № ЗВII-5.1, Враца	70 000
Изграждане на инфраструктурата на северна („Сврачи дол“) и южна бизнес зони на територията на гр. Троян	2 500
Изграждане на рибарско пристанище и рибна борса в землището на гр. Лом	10 160
Създаване на регионален агроцентър за професионално обслужване на земеделски производители	5 000
Интегриран проект за туристически маршрут „Православни манастири в Северозападна България“	10 000
Интегриран проект СПА туризъм в общините Летница, Троян, Априлци и Тетевен	8 000

Забележки:

* Проектите са със стратегическо значение за Програмата, включени са в ИПГВР, но финансовите им габарити надхвърлят възможностите на ИПГВР - затова са адресирани към ДБ

** Проект с потенциал да създаде регионален туристически продукт

*** Напоителните съоръжения ще бъдат публична инфраструктура върху общинска земя

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА - СЕВЕРОЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ

ПРИОРИТЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ ОТ ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ

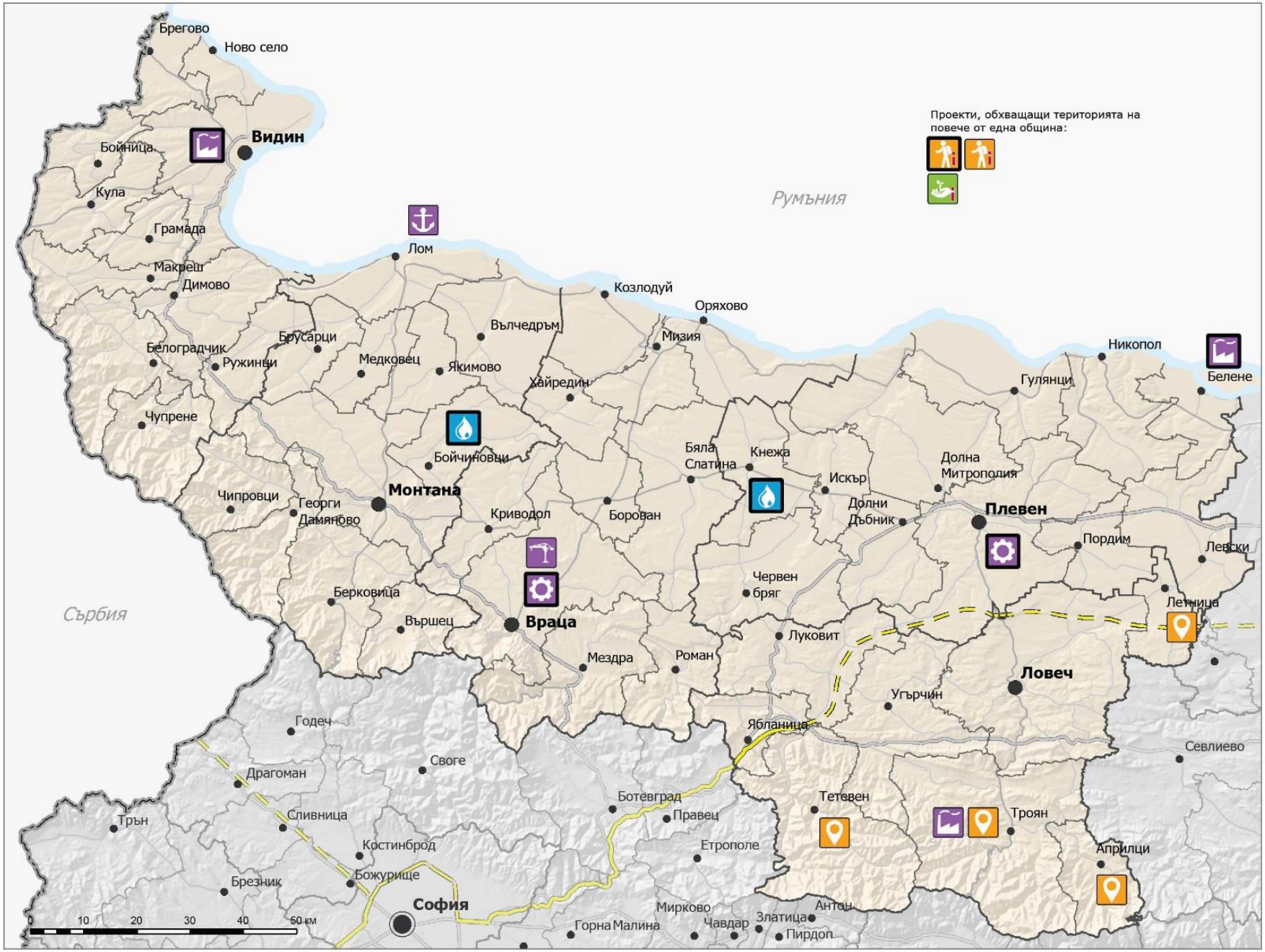

Проекти, обхващащи територията на повече от една община:

Основни проекти:

- Ивестиции в промишлени зони - Белене и Видин
- Технологичен парк - Плевен и Враца
- Туристически маршрут „Виа Траяна Балканика"
- Рехабилитация и изграждане на поливни съоръжения - Бойчиновци и Кнежа

Резервни проекти:

- Изграждане на Логистичен парк - Враца
- Инвестиции в инфраструктура на бизнес зона - Троян
- Изграждане на рибарско пристанище и борса - Лом
- Създаване на регионален агроцентър
- Туристически маршрут „Православни манастири в Северозападна България"
- Интегриран проект СПА туризъм - Летница, Троян, Априлци и Тетевен

Проектите маркирани с този символ обхващат територията на повече от една община или област. Те са интегрирани и/или трансгранични и не са нанесени върху картата.

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

Табл. 15. II част „КООРДИНИРАЩА” - Проекти за финансиране по оперативни програми и източници, различни от държавния бюджет за периода 2016 – 2020 г. – Резюме

II. ДРУГИ ПРОЕКТИ ЗА ПЕРИОДА 2016 - 2020	Прогнозна стойност (хил. лв.)
ОБЩО ПОИСКАНИ ОТ ОБЩИНИТЕ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ ДО 2020 г. - 271 проекта	**4 302 930**
ЦЕЛ 1 СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА	**672 917**
П 1 Нови инвестиции - в индустриални паркове, в бизнес инфраструктура, в предприятия	286 237
П2 Атрактивно икономическо пространство - пакет преференции	200 000
П3 Аграрен сектор - подкрепено зеленчукопроизводство, овощарство, биоземеделие, животновъдство	13 730
П4 Туризъм - регионален туристически продукт	172 949
ЦЕЛ 2 УКРЕПЕН ЧОВЕШКИ РЕСУРС	**99 740**
П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (1000 жилища)	0
П6. Студентски стипендии - срещу завръщане в района	50 000
П7. Висше и средно професионално образование	49 740
ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ	**3 530 273**
П8 Реализиране на елементите от ЕТК 4 и магистрала "Хемус" - 76% от всички проекти	2 460 000
П9 Доизграждане и обновяване на елементите на РПМ, вкл. меридиалните връзки в района	747 844
П10 Подобрен достъп да бизнес/туристически обекти	61 054
П11 Водоснабдяване и хидромелиорации	144 017
П12 Превенция на рискове от наводнения, свлачища и горски пожари	117 358
ПРОЕКТИ С ИДЕНТИФИЦИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ - 171 бр.	**953 985**
ПРОЕКТИ БЕЗ ИДЕНТИФИЦИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ - 100 бр.	**3 348 945**

Табл. 16. II част „КООРДИНИРАЩА” - Проекти за финансиране по оперативни програми и източници, различни от държавния бюджет за периода 2016 – 2020 г.

ОБЛ.	ОБЩИНА	N:	ДРУГИ ПРОЕКТИ ЗА ПЕРИОДА 2016 - 2020	Прогнозна стойност (хил. лв.)	Възможност за финансиране	Пояснение
			ОБЩО ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ ДО 2020 г.	**4 302 930**		
			ЦЕЛ 1 СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА	**672 917**		
			П 1 Нови инвестиции - в индустриални паркове, в бизнес инфраструктура, в предприятия	**286 237**		
			Мярка 1.1.1. Индустриални, технологични и логистични паркове	**160 637**		

MON	Вършец	1	Разработване на Стратегия за насърчаване на инвестициите	20	ОПДУ	
MON	Лом	2	Създаване на Индустриална зона	80 000	няма	
MON	Лом	3	Публично-частен проект за изграждане на логистичен парк с интермодален транспорт в гр. Лом	5 000	няма	
PVN	Плевен	4	Подобряване на бизнес средата в трансграничния регион, чрез изграждане на Бизнес инкубатори в гр. Крайова, окръг Долж и в гр. Плевен, област Плевен	3 000	ОП „Интеррег V, Румъния-България, 2014-2020	**Приоритетна ос 2** "Конкурентоспособност на малките и средните предприятия"
PVN	Червен бряг	5	Индустриална зона с. Телиш	*2 000*	няма	
VRC	Враца	6	Изграждане на нов Логистичен парк - парцел – 88 893 кв.м., проектен фиш № ЗВII-5.1	70 000	ОПРР - с ИПГВР	**Ос 1** "Устойчиво и интегрирано градско развитие", **Тематична цел 6** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6е** "Предприемане на действия за подобряване на градската среда, ревитализиране на градове, регенериране и обеззаразяване на промишлени зони (включително зони в процес на преобразуване) ...", **Специфична цел** "Подобряване на инвестиционната активност в градовете ...."
VRC	Козлодуй	7	Проект "Технологичен иновационен център"	617	няма	
			Мярка 1.1.2. Друга бизнес инфраструктура	**97 902**		
LOV	Троян	8	Изграждане на инфраструктурата на северна („Сврачи дол“) и южна бизнес зони на територията на гр. Троян, област Ловеч	2 500	ОПРР - с ИПГВР	**Ос 1** "Устойчиво и интегрирано градско развитие", **Тематична цел 6** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6е** "Предприемане на действия за подобряване на градската среда, ревитализиране на градове, регенериране и обеззаразяване на промишлени зони (включително зони в процес на преобразуване) ...", **Специфична цел** "Подобряване на инвестиционната активност в градовете ...."
MON	Брусарци	9	Изграждане общински пазар в гр. Брусарци	550	няма	
MON	Вършец	10	Изграждане на бизнес инкубатор	2 000	ОПРЧР	
MON	Лом	11	Изграждане на рибарско пристанище и рибна борса в землището на гр. Лом	10 160	няма	
MON	Лом	12	Създаване на спортно-рекреационен комплекс “Балканиада”	5 000	няма	

MON	Лом	13	Изграждане на регионален транспортен и спедиторски център в гр. Лом	2 500	ОПРР - с ИПГВР	**Ос 1** "Устойчиво и интегрирано градско развитие", **Тематична цел 4** "Подкрепа за преминаването към нисковъглеродна икономика във всички сектори", **Инвестиционен приоритет 4е** "Насърчаване на стратегии за нисковъглеродно развитие във всички видове територии ....."
MON	Лом	14	Изграждане на бизнес инкубатор	2 000	ОПРЧР	**Приоритетна Ос 1** "Подобряване достъпа до заетост и качеството на работните места", **Инвестиционен приоритет 5** "Самостоятелна заетост, предприемачество и създаване на предприятия, включително иновативни микро-, малки и средни предприятия"
PVN	Белене	15	Изграждане на рибарско пристанище и достъпа до него;	5 000	няма	
PVN	Белене	16	Изграждане в Белене на пазар на селскостопански стоки и продукти от малки и средни предприятия в региона	900	няма	
PVN	Гулянци	17	Изграждане на рибарски селища и лодкостоянки в с. Загражден и с. Сомовит	300	няма	
PVN	Искър	18	Изграждане на междуобщинско тържище в гр. Искър	5 000	няма	
PVN	Кнежа	19	Изграждане на площадка за предварително третиране на ТБО - сепарираща инсталация и инсталация за производство на компост	6 175	няма	
PVN	Червен бряг	20	Преустройство на общински пазар, гр. Червен бряг	639	няма	
VID	Ново село	21	Изграждане на кейова стена, закрита лодкостоянка, помещение за улова и озеленяване в парцела, УПИ VI, кв. I, по плана на с. Ново село, обл. Видин	1 440	няма	
VID	Чупрене	22	Фермерски пазар	3 500	няма	
VRC	Бяла Слатина	23	Изграждане на общинско тържище в град Бяла Слатина	500	няма	
VRC	Враца	24	Утилизиране и благоустрояване на територията на бившето военно поделение, предпроектни проучвания, проектен фиш 3BIII-2.1.	13 421	ОПРР - с ИПГВР	**Ос 1** "Устойчиво и интегрирано градско развитие", **Тематична цел 6** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6е** "Предприемане на действия за подобряване на градската среда ... С**пецифична цел** "Подобряване на качеството на градската среда"
VRC	Враца	25	Рехабилитация на инфраструктурата в	9 000	ОПРР - с	**Ос 1** "Устойчиво и интегрирано градско развитие", **Тематична**

			Икономическа зона – ИПГВР, проектен фиш № ЗВII-6.3		ИПГВР	**цел 6** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6е** "Предприемане на действия за подобряване на градската среда .... ", **Специфична цел** "Подобряване на инвестиционната активност в градовете ...."
VRC	Враца	26	Изграждане на площадка за събиране, съхранение и транспортиране на отпадъци от черни и цветни метали, излезли от употреба МПС, излезли от употреба акумулаторни батерии и излязло от употреба ЕЕО, частен проект „МЕТАЛКОМ ИНВЕСТ“ ЕООД, проектен фиш № ЗВII-7.2, пълна проектна готовност	5 890	ОПИК, частен проект	**Ос 2** "Предприемачество и капацитет за растеж", **Инвестиционен приоритет 2.2** "Капацитет за растеж на МСП"
VRC	Враца	27	Център за подкрепа на иновативни стартиращи предприятия в сектор текстил и свързани производства (План за трансфер на добра практика по проект PLUSTEX, ИНТЕРРЕГ 4С)	988	ОПИК, частен проект	**Ос 2** "Предприемачество и капацитет за растеж", **Инвестиционен приоритет 2.1** "Достъп до финансиране в подкрепа на предприемачеството"
VRC	Враца	28	Автомобилна газозарядна станция, „БЕАНА - ВРАЦА“ ООД проектен фиш № ЗВII-7.3, пълна проектна готовност	545	ОПИК, частен проект	**Ос 2** "Предприемачество и капацитет за растеж", **Инвестиционен приоритет 2.2** "Капацитет за растеж на МСП"
VRC	Враца	29	Разкриване на площадка за разкомплектоване на възли/ части от автомобили, „Скорпион-95“ ЕООД, проектен фиш № ЗВII-7.7, пълна проектна готовност	410	ОПИК, частен проект	**Ос 2** "Предприемачество и капацитет за растеж", **Инвестиционен приоритет 2.2** "Капацитет за растеж на МСП"
VRC	Козлодуй	30	„Изграждане на общински покрит пазар в град Козлодуй“	920	няма	
VRC	Мездра	31	Подобряване на западна индустриална зона чрез рехабилитация на улична мрежа, осветление и създаване на индустриален парк на площ от 13, 691 дка, гр. Мездра	1 550	ТГС "Интеррег V-A" Румъния-България 2014-2020	
VRC	Мездра	32	Реконструкция на съществуващия общински пазар и изграждане на покрив над целия пазар, вкл. атракциони	1 314	ОПРР - с ИПГВР	**Ос 1** "Устойчиво и интегрирано градско развитие", **Тематична цел 6** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6е** "Предприемане на действия за подобряване на градската среда ... С**пецифична цел** "Подобряване на качеството на градската среда"

VRC	Мездра	33	Изграждане на "DATA CENTER", гр. Мездра	1 250	ОПИК	
VRC	Мездра	34	Рехабилитация на сградата на "Бизнес инкубатор", гр. Мездра	100	ТГС "Интеррег V-A" Румъния-България 2014-2020	
VRC	Мизия	35	Изграждане на инсталация за производство на биогаз на територията на бившия КЦХ в гр. Мизия	10 000	Частни инвестиции	
VRC	Мизия	36	Изграждане на пет площадки за преработка и компостиране на биологични отпадъци	2 500	ОПОС	**Ос 2** "Отпадъци", **Тематична цел 6** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6а** "Инвестиции в сектора на отпадъците .....", **Специфична цел** "Намаляване на количеството депонирани битови отпадъци"
VRC	Оряхово	37	Изграждане на специализиран пристанищен обект, център за първа продажба на продукти от риболов и стоково тържище за търговия на риба, гр. Оряхово	1 850	няма	
			Мярка 1.1.3. Технологично обновяване, изграждане на нови предприятия	**27 698**		
MON	Чипровци	38	Създаване на социално предприятие	300	ОПРЧР	**Приоритетна Ос 2** "Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване", **Инвестиционен приоритет 4** „Насърчаване на социалното предприемачество и на професионалната интеграция в социалните предприятия и насърчаване на социалната и солидарна икономика с цел улесняване на достъпа до заетост”
MON	Чипровци	39	Подпомагане на частни инициативи в създаване на микропредприятия, особено на територията на селата в общината (сувенири, пакетиране на храни, услуги)	200	ОПРЧР	**Приоритетна Ос 1** "Подобряване достъпа до заетост и качеството на работните места”, **Инвестиционен приоритет 5** "Самостоятелна заетост, предприемачество и създаване на предприятия, включително иновативни микро-, малки и средни предприятия"
MON	Чипровци	40	Подпомагане изграждането на малки семейни и кооперативни предприятия за преработка на земеделска продукция и производство на традиционни местни стоки, храни и напитки	150	ПРСР, МИГ „Западна Стара Планина – Копрен – Миджур“	**Мярка 4** "Инвестиции в материални активи", **Подмярка 4.1** "Инвестиции в земеделски стопанства"
PVN	Искър	41	Изграждане на социално предприятие с дневен център за услуги	600	ОПРЧР	
PVN	Кнежа	42	Изграждане на предприятие за	10 000	ПЧП	

			преработване на царевица			
PVN	Кнежа	43	Изграждане на консервна фабрика за преработка на плодове и зеленчуци	10 000	ПЧП	
VRC	Враца	44	Изграждане на цех за смилане и пресяване на слънчогледов шрот, „ФАУСТИНА ГРУП“ ЕООД, проектен фиш № ЗВII-7.5, пълна проектна готовност	2 130	ОПИК, частен проект	**Ос 2** "Предприемачество и капацитет за растеж", **Инвестиционен приоритет 2.2** "Капацитет за растеж на МСП"
VRC	Враца	45	Сграда с производствено и търговско предназначение и офисна част, ДИСК–ГТ–93 ООД, проектен фиш № ЗВII-7.10, пълна проектна готовност	1 500	ОПИК, частен проект	**Ос 2** "Предприемачество и капацитет за растеж", **Инвестиционен приоритет 2.2** "Капацитет за растеж на МСП"
VRC	Враца	46	Изграждане на втора SMD линия (светодиоди) Интелигентни системи за сигурност ООД, проектен фиш № ЗВII-7.11, Проектна идея (инвестиционно намерение)	1 290	ОПИК, частен проект	**Ос 2** "Предприемачество и капацитет за растеж", **Инвестиционен приоритет 2.2** "Капацитет за растеж на МСП"
VRC	Враца	47	Леярски цех, "Българска леярна " ЕООД, проектен фиш № ЗВII-7.6, пълна проектна готовност	610	ОПИК, частен проект	**Ос 2** "Предприемачество и капацитет за растеж", **Инвестиционен приоритет 2.2** "Капацитет за растеж на МСП"
VRC	Враца	48	Закупуване на шприцове и обновление Интелигентни системи за сигурност ООД, проектен фиш № ЗВII-7.12, Проектна идея (инвестиционно намерение)	480	ОПИК, частен проект	**Ос 2** "Предприемачество и капацитет за растеж", **Инвестиционен приоритет 2.2** "Капацитет за растеж на МСП"
VRC	Враца	49	Закупуване на оборудване за металообработка и вертикална планировка на цех за електро механични изделия, Интелигентни системи за сигурност ООД, проектен фиш № ЗВII-7.13, Проектна идея (инвестиционно намерение)	438	ОПИК, частен проект	**Ос 2** "Предприемачество и капацитет за растеж", **Инвестиционен приоритет 2.2** "Капацитет за растеж на МСП"
			П2 Атрактивно икономическо пространство - пакет преференции	**200 000**		
			Мярка 1.2.1. Нулеви данъчни ставки за местния бизнес в първичния и вторичния сектор	**100 000**	МФ	
			Мярка 1.2.2. Субсидия върху лихви по инвестиционни кредити (50%)	**50 000**	МФ	
			Мярка 1.2.3. Целеви инвестиционен	**50 000**	МИЕ	

			фонд за МСП (безлихвени заеми)			
			ПЗ Аграрен сектор - подкрепено зеленчукопроизводство, овощарство, биоземеделие, животновъдство	**13 730**		
			Мярка 1.3.1. Подкрепа за зеленчукопроизводството	**2 000**		
MON	Лом	50	Публично-частен проект между зеленчукопроизводители и община Лом за изграждане на модерен масив за интензивно зеленчукопроизводство	2 000	ПРСР	**Мярка 4** "Инвестиции в материални активи", **Подмярка 4.1** "Инвестиции в земеделски стопанства"
			Мярка 1.3.2. Подкрепа за овощарството	**200**		
VRC	Роман	51	Изграждане на общинско предприятие за посадъчен материал	200	ПРСР - ПЧП	**Мярка 4** "Инвестиции в материални активи", **Подмярка 4.3** "Инвестиции в инфраструктура"
			Мярка 1.3.3. Подкрепа за животновъдството	**2 000**		
MON	Лом	52	Публично-частен проект за изграждане на пчеларска лаборатория и пчеларска борса	2 000	няма	
			Мярка 1.3.4. Биологично земеделие	**1 800**		
MON	Бойчиновци	53	Насърчаване на биологично земеделие и прилагане на агроекологични мерки	100	ПРСР	**Мярка 11** "Биологично земеделие"
MON	Лом	54	Изграждане на депо за компостиране на биомаса и биоразградими отпадъци в община Лом	1 500	няма	
PVN	Искър	55	Развитие на биологичното земеделие и утвърждаване на агроекологични мерки	200	ПРСР	**Мярка 11** "Биологично земеделие"
			Мярка 1.3.5. Полски пътища и рекултивации	**2 530**		
PVN	Долни Дъбник	56	Рехабилитация на земеделски пътища	2 000	ПРСР	**Мярка 4** "Инвестиции в материални активи", **Подмярка 4.3** "Инвестиции в инфраструктура"
VID	Бойница	57	Възстановяване на полски и горски пътища на територията на община Бойница	30	ПРСР	**Мярка 4** "Инвестиции в материални активи", **Подмярка 4.3** "Инвестиции в инфраструктура"
VID	Брегово	58	Рекултивация замърсени земи по поречието на р. Тимок, община Брегово	500	ТГС България-Сърбия	**Приоритетна ос 3** "Околна среда", **Специфична цел 3.2** "Опазване на околната среда"
			Мярка 1.3.6. Научно обслужване в земеделието	**5 200**		
PVN	Кнежа	59	Създаване на регионален агроцентър за професионално обслужване на	5 000	ПРСР - ПЧП	

			земеделски производители			
MON	Вършец	60	Стимулиране на условията за изграждане и реализиране на сдружения на селскостопански производители и окрупнени форми на стопанисване на земите и животинските стада.	200	ПРСР - ПЧП	
			П4 Туризъм - регионален туристически продукт	**172 949**		
			Мярка 1.4.1. Туристически обекти/атракции	**82 689**		
LOV	Априлци	61	Изграждане на демонстрационен център на занаятите в община Априлци	383	няма	
LOV	Ловеч	62	Преустройство и рехабилитация на Покрит мост, гр. Ловеч	1 000	ОПРР - с ИПГВР	**Ос 1** "Устойчиво и интегрирано градско развитие", **Тематична цел 6** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6е** "Предприемане на действия за подобряване на градската среда ... С**пецифична цел** "Подобряване на качеството на градската среда"
MON	Берковица	63	Разширение ски писта СТК Берковски Балкан и устройване на свързаната инфраструктура"	18 000	няма	
MON	Берковица	64	Преустройство и разширение на спортна зала в гр. Берковица - за спортен туризъм	4 500	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
MON	Г. Дамянов о	65	Преустройство на част от съществуващо училище с идентификатор 501.196.1 в Посетителски учебен център за местни занаяти и детско творчество, с. Говежда, общ. Георги Дамяново	300	няма	
MON	Г. Дамянов о	66	Създаване на етнографски музей за местни занаяти на приземен и втори етаж в сградата на бивше ОУ „Отец Паисий“, с. Копиловци	200	няма	
MON	Лом	67	Реставрация, консервация, социализация и експониране в градското пространство на антична крепост „Алмус“ като паметник на културата с национално значение.	6 000	ОПРР - с ИПГВР	**Ос 1** "Устойчиво и интегрирано градско развитие", **Тематична цел 6** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6е** "Предприемане на действия за подобряване на градската среда ... С**пецифична цел** "Подобряване на качеството на градската среда"

MON	Монтана	68	Изграждане на спортна зала в град Монтана - и за спортен туризъм	5 000	ОПРР - с ИПГВР	**Ос 1** "Устойчиво и интегрирано градско развитие", **Тематична цел 6** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6е** "Предприемане на действия за подобряване на градската среда ... С**пецифична цел** "Подобряване на качеството на градската среда"
MON	Чипровци	69	Общински информационен и комуникационен център, гр. Чипровци, община Чипровци, област Монтана	900	няма	
MON	Чипровци	70	Исторически хълм, гр. Чипровци	500	ИПП ТГС	
MON	Чипровци	71	Туристическа атракция – „Йорданов ден - водни огледала, самоков, воденицата, тепавица	400	няма	
MON	Чипровци	72	Дом на килима - обновяване	50	няма	
MON	Якимово	73	Подобряване и доизграждане на спортен комплекс към стадион Якимово	4 500	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
PVN	Белене	74	Изграждане на Крайдунавски парк на територията на Белене, който включва посетителски център на ПП „Персина” и Кастел „Димум”, вкл. брегоукрепително съоръжение на р. Дунав;	2 000	ОП „Интеррег V”, Румъния-България, 2014-2020	**Приоритетна ос 2**: Зелен регион, Специфична цел 2.1: Подобряване на опазването и устойчивото използване на природното наследство , ресурсите и културното наследство
PVN	Белене	75	Реставрация и възстановка на Античен кастел „Димум”- II етап	1 500	ОП „Интеррег V”, Румъния-България, 2014-2020	**Приоритетна ос 2**: Зелен регион, Специфична цел 2.1: Подобряване на опазването и устойчивото използване на природното наследство , ресурсите и културното наследство
PVN	Белене	76	Изграждане на музеен комплекс, включващ различни експозиции, в т.ч. ”Антична римска история”, „Етнография”, „Природа”, „История на тоталитарните режими”, „Монумент на жертвите”	1 500	няма	
PVN	Никопол	77	Възстановяване на крепостта „Шишманова крепост”	5 000	ОП „Интеррег V”, Румъния-България, 2014-2020	**Приоритетна ос 2**: Зелен регион, Специфична цел 2.1: Подобряване на опазването и устойчивото използване на природното наследство , ресурсите и културното наследство
PVN	Плевен	78	Реставрация и консервация на Скобелев парк-музей с Панорама „Плевенска епопея 1877” – фаза 2	1 500	няма	

PVN	Плевен	79	Модернизация на сградата и дворното пространство на Регионален исторически музей - Плевен	1 200	ОПРР - с ИПГВР	**Ос 1** "Устойчиво и интегрирано градско развитие", **Тематична цел 6** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6е** "Предприемане на действия за подобряване на градската среда ... С**пецифична цел** "Подобряване на качеството на градската среда"
VID	Белоградчик	80	Архитектурно художествено и парково осветление на "Белоградчишка крепост"	1 800	ТГС България-Сърбия	**Приоритетна ос 1** "Устойчив туризъм", **Специфична цел 1.1** "Туристическа привлекателност"
VID	Белоградчик	81	Облагородяване на пещера „Магура" и прилежащо пространство	1 100	ТГС България-Сърбия	**Приоритетна ос 1** "Устойчив туризъм", **Специфична цел 1.1** "Туристическа привлекателност"
VID	Белоградчик	82	Реконструкция на летен кинотеатър „Гъбите"		ТГС България-Сърбия	**Приоритетна ос 1** "Устойчив туризъм", **Специфична цел 1.1** "Туристическа привлекателност"
VID	Видин	83	Видинска крепостна система "Калето"	7 000	няма	
VID	Грамада	84	„Опазване, възстановяване и популяризиране на културно-историческото наследство и забележителности в община Грамада"	200	няма	
VID	Кула	85	Реконструиране и модернизиране на спортно-гребна база, язовир Кула - и за спортен туризъм	435	няма	
VID	Кула	86	Заедно в историята - съвместен подход за опазване на историческото наследство - Римска Крепост "КастраМартис"	277	няма	
VID	Кула	87	Основен ремонт на музейна сбирка - Подобряване на опазването и устойчивото използване на природното наследство, ресурсите и културното наследство.	200	ТГС България-Румъния	**Приоритетна ос 2** "Зелен регион", **Специфична цел 2.1** "Подобряване на опазването и устойчивото използване на природното наследство, ресурсите и културното наследство"
VID	Кула	88	Реставрация и консервация на Крепост находяща се в с. Тополовец	157	няма	
VRC	Враца	89	Геопарковете по Долен Дунав - възможност за опазване и устойчиво развитие на геоморфоложко и геоложко наследство"	4 987	INTERREG V-A Румъния - България 2014-2020 год.	
VRC	Областни	90	Опазване, популяризиране и развитие на културното наследство и природния потенциал на регион Долж-Враца с акроним ДЖ-ВР : НАСЛЕДСТВО	6 000	ИНТЕРРЕГV-А Румъния-България 2014-2020	
VRC	Областни	91	Реконструкция и ремонт на Хижа "Леденика" за подобряване качеството на	5 000	няма	

			туристическите услуги и развитие на туризма.			
VRC	Оряхово	92	Подобряване на туристическата инфраструктура на Къща-музей "Дико Илиев", гр. Оряхово	580	няма	
VRC	Оряхово	93	Подобряване на туристическата инфраструктура до Етнографска къща към Исторически музей, гр. Оряхово	520	няма	
			Мярка 1.4.2. Туристически маршрути и инфраструктура	**66 993**		
LOV	Тетевен	94	Инвестиции в инфраструктура, подобряваща достъпа до туристически обекти и забележителности, включително за хора в неравностойно положение.	5 000	СМР на МИГ – Тетевен,	
MON	Берковица	95	Парк „Калето“ – гр. Берковица и създаване на туристически маршрут по "Пътя на римските крепости"	10 000	ТГС България-Сърбия	**Приоритетна ос 1** "Устойчив туризъм", **Специфична цел 1.1** "Туристическа привлекателност"
MON	Вършец	96	Изграждане на нови туристически атракции. Обединяване на съществуващи туристически маршрути, включително: 1. Увеселителен парк тип „Куколандия”; 2. Фитнеси на открито; 3. Изграждане на екопътека: Вършец-Заножене-местност Зелени дел, вр. Тодорини кукли	1 000	ТГС България-Сърбия	**Приоритетна ос 1** "Устойчив туризъм", **Специфична цел 1.1** "Туристическа привлекателност"
MON	Лом	97	Изграждане на фериботна на връзка с Расту - Румъния	20 000	няма	
PVN	Гулянци	98	Възстановяване на пристанище Загражден за туристически цели	500	ОП „Морско дело и рибарство”	**Приоритет 1** "Насърчаване на устойчиво в екологично отношение, иновативно, конкурентоспособно и основано на знания рибарство, характеризиращо се с ефективно използване на ресурсите", **Мярка 1.1** "Диверсификация и нови форми на доход"
PVN	Областни	99	Развитие на туристическата инфраструктура в Парк „Кайлъка” и Археологически резерват „Улпия Ескус”	10 000	ОП „Интеррег V”, Румъния-България, 2014-2020	**Приоритетна ос 4** "Околна среда и ресурсна ефективност", **Специфична цел 4.1** "Подобряване на изпълнението на политиките и програмите за регионално развитие, по-специално програмите за Инвестиции за растеж и работни места и, когато е уместно, програмите за ЕТС, в областта на опазването и развитието на природното и културното наследство."
VID	Видин	100	Извършване на сондаж на минерален извор в с. Сланотрън и изготвяне на предпроектно проучване за изпълнимост	4 000	ПРСР (ВОМР)	**Мярка 19** - Подкрепа за местно развитие по LEADER (ВОМР - водено от общностите местно развитие) (член 35 от Регламент (ЕС) № 1303/2013)

			изграждане на СПА център			
VRC	Враца	101	Изграждане на инфраструктура за развитие на туристическите услуги на територията на военното поделение, предпроектни проучвания, проектен фиш 3BIII-2.2.	6 903	ПЧП	
VRC	Враца	102	Възстановяване на Пътническа Въжена линия "Леденика" /с. Згориград - Кравя	6 000	няма	
VRC	Враца	103	ABC4FUN Един син и предизвикателен Дунав за забавление - "Реконструкция/Рехабилитация на Ботев път на територията на Община Враца", водещ партньор Община Браила (Румъния)	750	Програма за ТРС "ДУНАВ" 2014-2020	
VRC	Козлодуй	104	Изграждане на туристически информационен център	540	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
VRC	Мизия	105	Изграждане на екопътеки и велоалеи	300	ТГС Сърбия-България	**Приоритетна ос 1** "Устойчив туризъм", **Специфична цел 1.1** "Туристическа привлекателност"
VRC	Роман	106	Проектиране и изграждане на атрактивни туристически маршрути и екопътеки на територията на община Роман и туристически информационен център	2 000	ТГС България-Сърбия	**Приоритетна ос 1** "Устойчив туризъм", **Специфична цел 1.1** "Туристическа привлекателност"
			Мярка 1.4.3. Туристически продукти	**23 267**		
MON	Вършец	107	Разработване и изпълнение на проекти в рамките на интегриран туристически продукт в община Вършец	1 000	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
MON	Чипровци	108	Светлините на историята— – „Наследството на траки и римляни, —Старите рупи и Самокова—, „Златният 17 век—, галерия	500	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
MON	Чипровци	109	„Магията на занаятите – Чипровци, килими, дърворезба, грънчарство, иконопис и др	200	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
PVN	Белене	110	Стимулиране на туристическата дейност за развитие на туристическата инфраструктура и популяризиране на	3 200	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по

			природното и културно наследство на региона			мащаб туристическа инфраструктура"
PVN	Долна Митрополи я	111	Развитие на регионален туризъм, чрез развитието на регионален туристически продукт „Римски крайпътна станция „Ад Путеа" с. Рибен, свързано с античен град „Улпия Ескус" до с. Гиген и крепостта „Сторгозия" до гр. Плевен	4 500	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
PVN	Плевен	112	Създаване на нова туристическа дестинация – Пътят на румънските войни по времето на Руско-турската освободителна война 1877-1878 г.	6 000	ОП „Интеррег V, Румъния-България, 2014-2020	**Приоритетна ос 4** "Околна среда и ресурсна ефективност", **Специфична цел 4.1** "Подобряване на изпълнението на политиките и програмите за регионално развитие ....."
PVN	Плевен	113	Развитие на нова трансгранична туристическа дестинация - Римският път на император Траян - фаза 3	2 000	ОП „Интеррег V, Румъния-България, 2014-2020	**Приоритетна ос 4** "Околна среда и ресурсна ефективност", **Специфична цел 4.1** "Подобряване на изпълнението на политиките и програмите за регионално развитие ....."
VRC	Враца	114	Оходен, регион Враца - Добрословени, регион Каракал: Мост между две епохи и две цивилизации	5 867	INTERREG V-A Румъния - България 2014-2020 год.	
			ЦЕЛ 2 УКРЕПЕН ЧОВЕШКИ РЕСУРС	**99 740**		
			П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (1000 жилища)	**0**	Към приоритетите за финансиране от ДБ	
			П6. Студентски стипендии - срещу завръщане в района	**50 000**		
			П7. Висше и средно професионално образование	**49 740**		
			Мярка 2.7.1. Обновяване на оборудване и учебни програми в професионалните училища, консултации за бизнеса	**49 740**		
LOV	Априлци	115	Енергоефективно обновяване и основен ремонт на ПГТ "Иван Марангозов"	1 000	няма	
LOV	Тетевен	116	Оборудване на ПГСЕУ - гр. Тетевен със съвременни компютърни системи и терминали	600	няма	
LOV	Тетевен	117	Проект „Консултации и подкрепа за започване на малък/семеен бизнес от	250	няма	

			безработни лица, с фокус върху младите хора, жените и хората в неравностойно положение”			
MON	Берковица	118	"Оборудване на лаборатория по химия, физика и биология в училищата на територията на община Берковица"	400	няма	
MON	Вършец	119	Създаване на колеж по туризъм, ремонт на училищна сграда	200	няма	
MON	Вършец	120	Увеличаване на заетостта чрез насърчаване на предприемачеството – провеждане на информационно-консултантски дейности	200	ОПРЧР	
VRC	Бяла Слатина	121	Създаване на Център за професионално обучение в областта на селското стопанство	500	ОПРЧР	
VRC	Враца	122	Изграждане на регионален център за квалификация и професионално обучение за МСП	10 000	няма	
VRC	Враца	123	Оборудване и обзавеждане на професионални гимназии ПГТР, пълна проектна готовност, проектен фиш № ЗВII-1.2	650	ОПРР (ИПГВР)	**Ос 1** "Устойчиво и интегрирано градско развитие", **Тематична цел 6** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6е** "Предприемане на действия за подобряване на градската среда ... С**пецифична цел** "Подобряване на качеството на градската среда"
VRC	Враца	124	EDU-LAB: Ново Дунавско управление в търсене и предлагане на работна ръка в съответствие с висшето образование, водещ партньор EFE - Европейска фондация за обучение (Щутгарт, Германия)	170	Програма за ТРС "ДУНАВ" 2014-2020	
VRC	Козлодуй	125	Изграждане на център за обучение, квалификация, преквалификация и консултации	5 480	няма	
VRC	Мездра	126	Създаване на професионален учебен център на ПГ по МСС гр. Мездра - ремонтиране на общежитие и закупуване на машини и съоръжения	4 500	няма	
VRC	Мездра	127	Учебен ресторант за ПГ "Алеко Константинов", гр. Мездра	390	ОПРЧР	
VRC	Областни	128	Разкриване на Северозападен	16 000	няма	

			университет по хуманитарни, обществени и приложни науки			
VRC	Областни	129	Разкриване на Професионален колеж по информационни и комуникационни технологии	6 000	няма	
VRC	Областни	130	Трансграничен младежки център за ИКТ	600	ТГС България-Сърбия, Приоритетна ос 2 "Младежи"	Приоритетна ос 2 "Младежи"
VRC	Областни	131	Трансграничен туристически център за обучение и преквалификация Враца-Ниш	600	ТГС България-Сърбия, Приоритетна ос 1 "Устойчив туризъм"	Приоритетна ос 1 "Устойчив туризъм"
VRC	Хайредин	132	„Реконструкция на материалната база на СОУ Васил Воденичарски – с. Хайредин“	2 200	няма	
			ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ	**3 530 273**		
			П8 Реализиране на елементите от ЕТК 4 и магистрала "Хемус" - 76% от всички проекти	**2 460 000**		
VRC	Областни	133	Модернизация на ж.п. линията Видин – София (до Медковец, 60 км)	600 000	по Connecting Europe - ОПТТИ	
LOV	Областни	134	Автомагистрала „Хемус“, етап 1	890 000	ОПТТИ - ако реализира икономии	
VRC	Областни	135	Път Е 79 Видин – София, четирилентов в целия участък	970 000	МРРБ - при защитен бюджет	
			П9 Доизграждане и обновяване на елементите на РПМ, вкл. меридиалните връзки в района	**747 844**		
			Мярка 3.9.1. Републиканска пътна мрежа - нови трасета и съоръжения	**190 200**		
LOV	Областни	136	Изграждане на алтернативно трасе на Републикански път II-35 през територията на град Троян, област Ловеч, и осигуряване на целогодишно	35 000	ОПРР	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и .... ", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище .....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и

			преминаване през прохода „Беклемето“			достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
MON	Областни	137	Изграждане на пътна връзка с път II - 81 и пристанище Лом от товарна ЖП гара с. Мърчево до с. Габровница, общини Бойчиновци и Монтана	3 500	ТГС България - Румъния	**Приоритетна ос 1** "Добре свързан регион", **Специфична цел 1.1** "Подкрепа за планирането, разработването и координирането на трансгранични транспортни системи за подобряване връзките с TEN-T транспортната мрежа"
MON	Лом	138	Нов обходен път на град Лом	50 000	няма	
MON	Медковец	139	Път Медковец -Брусарци-Д. Церовене	10 000	няма	
MON	Областни	140	Изграждане на тунел под Петрохан	30 000	няма	
MON	Областни	141	Изграждане на ГКПП Монтана - Пирот	6 000	няма	
MON	Областни	142	Път III - 812 Вършец - Кръстовище с път III - 162 от км 15+546 до км 17+118, от км 24+895 до км 41+654	11 900	няма	
MON	Областни	143	Път III-102 Превала - Монтана от км 58+083 до км 81+253	11 100	Ремонтна програма на АПИ/ ОПУ	
MON	Областни	144	Укрепване и възстановяване на пътно тяло на път III-1024 "Г. Геново-Меляне-Дълги дел", от км 18+582 до км 20+328 и подпорни стени на км 13+920, км 15+290, км 15+700	*6 000*	Аварийни обекти на АПИ/ ОПУ	
MON	Областни	145	Мост на км 27+121 на път III-1301 гр. ОПУ - Враца - Б. Брод - Лехчево - стабилизиране и възстановяване	*1 700*	Аварийни обекти на АПИ/ ОПУ	
MON	Областни	146	Път Медковец -Брусарци-Д. Церовене		няма	
PVN	Искър	147	Изграждане на нова пътна връзка от Път II-13, при км 89+607 до Път III-1307, за извеждане на товарното движение от гр. Искър	3 000	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
PVN	Плевен	148	Подобряване на регионалната свързаност с европейската транспортна мрежа – 27 км обходна връзка между републиканските пътища първи клас Е83 София-Русе и втори клас 35 Плевен-Ловеч, посредством общинските пътища от с. Брестовец, през с. Бохот, с. Тученица, с. Радишево и с. Гривица”	6 000	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
VID	Брегово	149	Обиколен път през гр. Брегово до ГКПП	4 000	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по

						мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
VRC	Мизия	150	Обходен път на гр. Мизия –от км 0+000 до км 4+393 и трета лента на път II–15 Мизия –Оряхово от км 64+150 до км 70+114	12 000	ОПРР	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище .....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
			Мярка 3.9.2. Републиканска пътна мрежа - рехабилитация	**307 644**		
LOV	Областни	151	Път III-402 (I-4) - Борима - Дълбок дол - гара Добродан (II-35) от км. 0+000 до км. 30+548, общини Угърчин и Троян	*14 000*	ОПРР	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище .....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
LOV	Областни	152	Път III-401 Микре - Ловеч от км. 0+000 до км. 15+540	9 000	ОПРР	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище .....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
LOV	Областни	153	Път II-35 Плевен – о.п. Ловеч – Троян от км. 37+393 до км. 46+105, община Ловеч	6 000	ОПРР	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище .....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
LOV	Угърчин	154	Рехабилитация и реконструкция път Драгана- LOV 2201/III-3502, Бежаново – Ъглен/-Драгана-/III-3504/	6 000	ОПРР	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище .....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
MON	Бойчиновци	155	Авариен ремонт на мост на км 27+121 на път III-1301 "Гр. ОПУ- Враца-Б. Брод-Лехчево"	40	Аварийна програма ОПУ-Монтана	
MON	Брусарци	156	Реконструкция и уширение на съществуващ мост на км. 1+ 300 от път MON 1061 "Брусарци-Медковец-Д.	340	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по

			Церовене" включително увеличаване товароспособността до нормените и извънномени местни товари до 60 т.			мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
MON	Лом	157	Рехабилитация и реконструкция на път II-11 Видин - Лом - Козлодуй от км 46+931 до км 49+614 и на път 11-81 Монтана - Лом от км 143+320.80 до км 146+388.80	3 900	ОПРР, 2007-2013г. ЛОТ 87	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище .....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
MON	Монтана	158	Рехабилитация на 2 клас път Монтана - Брусарци / Добри дол – Видин в частта на Област Монтана	20 000	няма	
MON	Монтана	159	Рехабилитация на третокласен път Монтана - Боровци	*7 000*	няма	
MON	Областни	160	Рехабилитация на път III-112 Дъбова махала - Монтана от км 10+500 до км 16+174, от км 20+575 до км 27+593, от км 29+634 до км 36+135 и от км 37+135 до км 47+830	14 175	Ремонтна програма на АПИ/ ОПУ	
MON	Областни	161	Рехабилитация и реконструкция на път III-818 Долно Церовене -Дългоделци - Якимово - Вълчедръм от км 0+000 до км12+600 и от км 12+600 до км 19+683.20, общини Якимово и Вълчедръм	9 600	ОПРР	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище .....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
MON	Областни	162	Рехабилитация на път II-81 Костинброд - Берковица - Монтана II-ри участък от км 86+289 до км 101+500 - изработването на техническия проект е възложено от АПИ, като проектът включва свлачище при язовир Чернила на км 95+600	*8 200*	няма	
MON	Областни	163	Рехабилитация на РП III - 101 от гр. ОПУ - Враца до разклона на с. Мърчево, общини Враца, Криводол, Монтана	4 600	ОПРР	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище .....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
PVN	Белене	164	Рехабилитация на пътен участък III-5202, Деков - Белене, от км 3+380 до км 4+542	2 500	няма	
PVN	Областни	165	Рехабилитация на път II-13, Кнежа -	7 826	няма	

			Искър от км 72+194 до км 82+922 и от км 89+728 до км 105+087, дължина 26, 078 км			
PVN	Областни	166	Рехабилитация на път III-304, Изгрев - Бацова махала - Новачене от км 0+000 до км 24+670, дължина 24, 670 км	7 401	няма	
PVN	Областни	167	Рехабилитация на път III-1106, Гулянци - Шияково - Ленково - Бръшляница - Коиловци (п.к. Гривица - Мечка) от км 0+000 до км 18+742, дължина 18, 742 км	5 623	няма	
PVN	Областни	168	Рехабилитация на път II-11, граница Враца, Враца - Крушовене - Гиген от км 154 + 100 до км 172+150, дължина 18, 050 км	5 415	няма	
PVN	Областни	169	Рехабилитация на път III - 118, Гулянци - Долна Митрополия от км 0+000 до км 14+786 и от км 24+150 до км 26+807, дължина 17, 443	5 233	няма	
PVN	Областни	170	Рехабилитация на път III-3501, Гривица - Згалево - Пордим от км 0+000 до км 16+100, дължина 16, 1 км	4 830	няма	
PVN	Областни	171	Рехабилитация на път II-52, кръстовище с път III-3404 - Никопол от км 87+416 до км 102+724, дължина 15, 308 км	4 592	няма	
PVN	Областни	172	Рехабилитация на път III-306, Кнежа - граница Враца от км 35+946 до км 50+785, дължина 14, 839 км	4 452	няма	
PVN	Областни	173	Рехабилитация на път III-301, Левски, граница Ловеч от км 0+000 до км 14+743, дължина 14, 743 км	4 423	няма	
PVN	Областни	174	Рехабилитация на път III-3404, Дебово - Любеново от км 0+000 до км 7+535, дължина 7, 535 км	2 261	няма	
PVN	Областни	175	Проектиране на източен обходен път на гр. Плевен	2 000	няма	
VID	Бойница	176	Рехабилитация на част от път III 121 Иново-Градец –Периловец- Шишенци- Бойница- Кула участък 11км от разклона Раброво до Бориловец	15 000	ОПРР	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище .....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и

						пътници"
VID	Брегово	177	Реконструкция път II-12 за ГКПП-Брегово	1 000	ОПРР	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище .....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
VID	Брегово	178	Реконструкция на път III-122 – Брегово	500	ОПРР	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище .....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
VID	Грамада	179	„Реконструкция на път VID 2082 /III-1411-п.к. Кула-Буковец-Милчина лъка/ км. 0+000-2+200”	520	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
VID	Макреш	180	Рехабилитация и реконструкция на път VID 1121/III-141, Кула-Грамада/-Полетковци-Старопатица-граница общ. (Кула-Макреш)-Раковица/III-1412/ от км.14+012 до км.18+637, 45	1 609	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
VID	Ружинци	181	„Реконструкция на път № VID 2162 /I-1, Ружинци –Белотинци/ -с. Гюргич, общ. Ружинци/”- II етап	1 636	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
VRC	Борован	182	Реконструкция на мостовете на територията на Община Борован	4 000	няма	
VRC	Мизия	183	Спешен ремонт на мост на път II-15 – II-11 с нови конструктивни решения, целящи повдигане на съоръжението	300	ОПРР	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище .....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
VRC	Областни	184	Интегриран проект за основен ремонт на републиканската пътна мрежа в област Враца, включващ:	123 670	няма	
			- път II-11 Лом - Козлодуй - Оряхово -			

			от км 83+900 до км 95+400, от км 95+400 до км 133+600, от км 133+600 до км 140+146			
			- път II-13 Криводол - Борован - Бяла Слатина - строителство на участък 1, 7 км през с. Девене			
			- път II-15 Враца -Борован - Мизия - п.к. Сараево - Оряхово			
			- път II-16 (Мездра-Ботевград) - Ребърково - Елисейна - Своге - София			
			- път III-101 Враца - Криводол - гара Бойчиновци - Хайредин - Гложене - от км 61+475 до км 81+960			
			- път III-103 Мездра -Горна Кремена - Горна Бешовица - Роман - от км 0+000 до км 35+065			
			- път III-133 Бяла Слатина - Търнава - Алтимир - Бързина - Манастирище - Михайлово - от км 3+100 до км 12+210			
			- път III-134 Бяла Слатина - Габаре - Горна Бешовица			
			- път III-137 Кнежа - Крушовене (Оряхово - Гиген)			
			- път III-161 Ребърково - Люти дол - Ботевград - от км 0+000 до км 8+700			
			- път III-162 (Елисейна - Своге) - Миланово - Долна бела речка - Стояново (Монтана - Враца)			
			- път III-306 Кнежа - Оряхово от км 36+100 до км 50+200			
			- път III-308 (Ябланица- Ботевград) - Своде - (Роман - Златна Панега) от км 15+117 до км 22+390			
			- път III-1004 Враца - Паволче - Челопек - връх Вола			
			- път III-1031 Роман - Кунино - Реселец - Червен бряг от км 0+000 до км 8+900			
			- път III-1301 Криводол - Галатин - Лесура - Фурен - Бели брод - Лехчево - от км 0+000 до км 23+380			

			- път III-1302 Криводол - Голямо Бабино - Пудрия - Главаци - III-162			
			- път III-1304 Бяла Слатина - Търнак - Лазарово - Бреница - Глава			
			- път III-1306 (Кнежа - Искър) - Габаре - Върбица - Вировско - Тишевица - Горно Пещене - (Враца - Бороване) - от км 30+100 до км 58+400			
			- път III-1503 (Бороване - Мизия) - Софрониево - Бутан - (Хайредин - Гложене)			
			- Ремонт на мост (Горна Кремена) при км. 7+413 на път III-103 Мездра-Роман			
			- Ремонт на мост (Долна Бешовица) при км. 22+941 на път III-103 Мездра-Роман			
			- Ремонт на мост (Горно Пещене) при км. 56+500 на път III-1306 Враца-Кнежа			
			- Ремонт на мост при км. 4+628 на път III-1031 Роман-Кунино			
			Мярка 3.9.3.Мостове на р. Дунав	**250 000**		
VRC	Оряхово	185	Изграждане на Дунав Мост "Оряхово - Бекет"	250 000	ПЧП	
			П10 Подобрен достъп да бизнес/туристически обекти	**61 054**		
			Мярка 3.10.1. Подобрен достъп до туристически обекти	**49 320**		
MON	Берковица	186	„Реконструкция на път IV-81209 гр. Берковица-хижа Ком“	22 000	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
MON	Берковица	187	"Рехабилитация на общински път "Пиротски път" водещ до парк "Калето"	3 120	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
MON	Вършец	188	Подготовка и реализиране на инвестиционен проект за подобряване на общинската пътна мрежа с цел развитие на устойчив туризъм	2 000	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от

						възобновяеми източници и спестяване на енергия"
MON	Чипровци	189	Достъп до Гушовски манастир и атракцион „Приключенци“	500	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
PVN	Областни	190	Изграждане на пътна връзка към Археологически резерват "Улпия Ескус"	2 400	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
VID	Грамада	191	„Подобряване на достъпа и изграждане на инфраструктура до туристически обекти в община Грамада”	500	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
VID	Димово	192	„Рехабилитация и ремонт на пътя – Медовница от Е-79 до с. Орешец – пещера „Венеца“, изграждане на паркинг, облагородяване на прилежащата инфраструктура“	1 600	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
VID	Димово	193	Ремонт и рехабилитация на пътя с. Костичовци – Изворски манастир „Успение Богородично“	250	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
VID	Кула	194	Подобряване на пътната и техническата инфраструктура за достъп до природното и културното наследство	5 450	ТГС България - Сърбия	**Приоритетна ос 1** "Устойчив туризъм", **Специфична цел 1.1** "Туристическа привлекателност"
VRC	Враца	195	Рехабилитация Път Враца – пещерата „Леденика“ /път III – 1002/	11 500	няма	
			Мярка 3.10.2. Подобрен достъп до бизнес обекти	**11 734**		
VRC	Междуобщински	196	Изграждане на път от товарното пристанище на АЕЦ Козлодуй до с. Сараево, общини Козлодуй и Мизия	10 000	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
VRC	Мездра	197	Изграждане на мост и реконструкция на кръстовище ул. "Хр. Ботев" и ул. Янко	1734	няма	

			Сакъзов", гр. Мездра за подобряване на транспортен достъп до източна индустриална зона			
VRC	Оряхово	198	Подобряване на транспортната инфраструктура за достъп до историческа местност "Валериана", чрез рехабилитация на път VRC 1128/ II-11, Оряхово-Крушовене/-Горни Вадин-Долни Вадин/II-11/ участък от км.0+000 до км. 8+200	6 000	ТГС-Румъния - България	**Приоритетна ос 2** "Зелен регион", **Специфична цел 2.1** "Подобряване на опазването и устойчивото използване на природното наследство, ресурсите и културното наследство"
VRC	Оряхово	199	Доизграждане на път №2 и стопански двор №2	3 500	няма	
			П11 Водоснабдяване и хидромелиорации	**144 017**		
			Мярка 3.11.1. Доизграждане и обновяване на водоснабдителни системи	**113 335**		
LOV	Ябланица	200	Реконструкция външен водопровод с. Малък извор	1 000	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
MON	Берковица	201	Реконструкция и рехабилитация на водоснабдителни системи и съоръжения на населени места на територията на община Берковица	15 000	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
MON	Берковица	202	Изграждане на минерален водопровод от минерална баня с. Бързия до минерална баня гр. Берковица	1 000	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
MON	Брусарци	203	Водоснабдяване с. Дъбова Махала община Брусарци	830	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
MON	Вълчедръм	204	Доизграждане, реконструкция и рехабилитация на водоснабдителна мрежа и изграждане на канализационна	38 326	ОПОС	По приоритетна ос 1 "Води"*

			мрежа и пречиствателна станция за отпадъчни води - гр. Вълчедръм			
MON	Вълчедръм	205	Пречиствателна станция за питейни води с. Долни Цибър	300	ПУДООС	
MON	Вършец	206	Подготовка и реализиране на инвестиционен проект за подобряване на ВиК-мрежата на град Вършец с цел развитие на устойчив туризъм	10 000	ПУДООС	
MON	Вършец	207	Изграждане на ПСПВ – гр. Вършец	5 000	ПУДООС	
MON	Г. Дамянов о	208	Изграждане на довеждащ водопровод с. Дълги Дел – Г. Дамяново за допълнително водоснабдяване на три населени места в община Георги Дамяново – с. Меляне, с. Г. Дамяново, с. Г. Геново и едно населено място в община Монтана – с. Горно Церовене”	7 000	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
MON	Лом	209	Авариен ремонт на напорен тръбопровод от помпена станция в с. Добри дол	7 289	МРРБ	
MON	Лом	210	Изграждане на водоем с обем 500 м3, помпена станция, напорен и довеждащ водопроводи с цел захранване изградена водопроводна мрежа на кв. Младеново в гр. Лом с дължина 15 987 м. За подобряване на жизнената среда и качеството на живот	1 277	ПУДООС	
MON	Лом	211	Изграждане на сондаж, помпена станция и водоем с обем 150 м3 за водоснабдяване на жителите на с. Трайково с цел подобряване на жизнената среда и качеството на живот на населението	733	ПУДООС	
MON	Медковец	212	Довеждащ водопровод Медковец-Сливовик	1 500	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
MON	Чипровци	213	Изграждане на Пречиствателна станция за отпадъчни води в агломерационния ареал гр. Чипровци, с. Мартиново и с. Железна	10 000	ОПОС	

PVN	Долна Митрополи я	214	Водоснабдяване на гр. Тръстеник от водоизточник в м. ”Ченгене сарай”	6 500	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
VID	Бойница	215	Реконструкция на язовир „Нишор” с. Бойница	300	ПРСР	Мярка 4 "Инвестиции в материални активи", **Подмярка 4.3** "Инвестиции в инфраструктура"
VID	Брегово	216	Основен ремонт язовир - с. Калина	80	МКВП към МС	
VID	Чупрене	217	Реконструкция на главен довеждащ водопровод от водоснабдителна група "Репляна - Чупрене"- обслужва общините Чупрене, Белоградчик, Димово, Ружинци, 71 км.	*7 200*	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
			Мярка 3.11.2. Възстановяване на напоителни и отводнителни системи	**30 682**		
MON	Бойчиновц и	218	Рехабилитация и изграждане на поливни системи	1 000	ПРСР	Мярка 4 "Инвестиции в материални активи", **Подмярка 4.3** "Инвестиции в инфраструктура"
MON	Бойчиновц и	219	Възстановяване на отводнителни канали и диги по течението на река Огоста	80	МКВП към МС	
MON	Бойчиновц и	220	Картиране и оценка на съществуващите поливни съоръжения в общината	50	ПРСР	Мярка 4 "Инвестиции в материални активи", **Подмярка 4.3** "Инвестиции в инфраструктура"
PVN	Искър	221	Възстановяване и изграждане на хидромелиоративни системи на територията на община Искър	15 000	ПРСР	Мярка 4 "Инвестиции в материални активи", **Подмярка 4.3** "Инвестиции в инфраструктура"
PVN	Кнежа	222	Изграждане на хидромелиоративни съоръжения за напояване на земеделски площи	18100	ПРСР	Мярка 4 "Инвестиции в материални активи", **Подмярка 4.3** "Инвестиции в инфраструктура"
VRC	Борован	223	Подмяна на изпускателния кран и ремонт на съоръженията на язовир „Езерска падина“, с. Малорад, община Борован	900	МКВП към МС	
VRC	Борован	224	Ремонт на язовирната стена и съоръженията на язовир „Гарвански геран“, с. Малорад, община Борован	800	МКВП към МС	
VRC	Враца	225	Водоснабдяване на туристическите и природни обекти в ПП „Врачански балкан”	12 852	ОПОС	По приоритетна ос 1 "Води"*
			П12 Превенция на рискове от наводнения, свлачища и горски пожари	**117 358**		
			Мярка 3.12.1. Почистване, корекции и	**61 713**		

			укрепване на речни корита			
LOV	Угърчин	226	ППР „Почистване и укрепване коритото на р. Каменица и изграждане на подпорни стени“	3 000	няма	
MON	Берковица	227	"Укрепване на речното корито на р. Берковска в урбанизираната част на гр. Берковица"	6 000	няма	
MON	Вършец	228	Почистване и укрепване на речното корито на река Ботуня	2 500	няма	
MON	Лом	229	Почистване, презалесяване и създаване на депо за съхранение на дървесина за поддръжка коритото на р. Лом	1 160	няма	
MON	Медковец	230	Почистване и корекция на речно корито в с. Медковец	5 000	няма	
MON	Медковец	231	Почистване и корекция на речно корито в с. Расово	4 500	няма	
MON	Медковец	232	Почистване и корекция на речно корито в с. Аспарухово	2 500	няма	
MON	Медковец	233	Почистване и корекция на речно корито в с. Сливовик	2 500	няма	
PVN	Искър	234	Почистване, корекции и изграждане на подпорни стени на р. Писаровска, гр. Искър	3 000	няма	
PVN	Кнежа	235	Продължаване на корекцията на р. Гостила, гр. Кнежа	826	няма	
PVN	Кнежа	236	Корекция на р. Селска бара в с. Бреница	2 627	няма	
PVN	Плевен	237	Санитарно дъно на р. Тученица в град Плевен	1 500	няма	
VID	Брегово	238	Укрепване брега на р. Дунав	8 000	ТГС – България - Румъния	**Приоритетна Ос 3** "Безопасен регион", **Специфична цел 3.1 „Подобряване на съвместното управление на риска в трансграничния регион”**
VID	Чупрене	239	Укрепване речни корита на територията на населените места в община Чупрене	4 000	ТГС – България - Румъния, ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
VRC	Борован	240	Корекция на коритото на р. Скът при с. Нивянин и с. Борован	2 000	няма	

VRC	Борован	241	Почистване и корекция на река Бързина и деретата в с. Борован	2 000	няма	
VRC	Борован	242	Почистване на речните корита на реките при с. Добролево и с. Сираково	1 000	няма	
VRC	Криводол	243	Подобряване проводимостта на речното легло на р. Рибине и противоерозионни мероприятия на територията на с. Лесура, общ. Криводол	3 000	няма	
VRC	Мизия	244	Корекция на коритото на р. Скът в рамките на гр. Мизия	800	няма	
VRC	Областен	245	Интегриран проект за почистване на речни участъци извън урбанизираните територии в област Враца	300	МКВП към МС, ОПОС	
VRC	Хайредин	246	Корекция на коритото на р. Огоста	5 500	няма	
			Мярка 3.12.2. Укрепване на предпазни диги, изграждане и обновяване на отводнителни системи, ремонт на язовири	**19 429**		
LOV	Тетевен	247	Изграждане на подпорни стени на територията на община Тетевен	500	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
PVN	Долни Дъбник	248	Изграждане на отводнителна система за жилищни квартали в с. Садовец, наводнявани от високи подпочвени води	2 000	няма	
PVN	Пордим	249	Възстановяване на диги и изпускателни съоръжения на язовирите общинска собственост	4 000	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
VID	Брегово	250	Ремонт предпазни диги – гр. Брегово и с. Куделин	1 000	ТГС – България - Румъния	**Приоритетна Ос 3** "Безопасен регион", **Специфична цел 3.1** „Подобряване на съвместното управление на риска в трансграничния регион”
VRC	Бяла Слатина	251	Изграждане на дренаж и подпорна стена на р. Скът от ОК 623, 656 до ОК 563 гр.	1 529	МКВП към МС	

			Бяла Слатина			
VRC	Мизия	252	Изграждане на предпазна дига на р. Скът в с. Крушовица	1 900	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
VRC	Мизия	253	Изграждане на охранителни канали за защита от наводнения	1 000	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
VRC	Оряхово	254	„Подпорни стени на ул. „6-ти септември" – гр. Оряхово"	1 500	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
VRC	Оряхово	255	«Изграждане и укрепване на инфраструктура за предотвратяване на наводнения и заливания на територии на населени места в община Оряхово»	1 000	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
VRC	Хайредин	256	Ремонт на язовирните стени и съоръжения на язовир Бързина и язовир Рогозен 1 и Рогозен 2	5 000	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
			Мярка 3.12.3. Укрепване на свлачища и противоерозионни мерки	**20 933**		
MON	Берковица	257	Укрепване на свлачище на път 11-81 "София - пр. Петрохан-о.п. Берковица-	50	Аварийна програма ОПУ-	АПИ

			Благово-о.п. Монтана", км 66+546		Монтана	
MON	Вълчедръм	258	Укрепване на свлачище с. Г. Цибър на път II 11 "Лом-Козлодуй", от км 70+222 до км 72+083	1 000	Аварийна програма ОПУ-Монтана	АПИ
PVN	Червен бряг	259	Укрепване на регистрирано свлачище рег. №14.8050.01, намиращо се на територията на община Червен бряг, засягащо път III-3006 (Радомирци-Рупци-Червен бряг) от км 8+890 до км 9+200 при входа на гр. Червен бряг - II етап	9 148	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
VID	Бойница	260	Залесяване на ерозирано опасни неземеделски земи в община Бойница	500	ПРСР	**Мярка 8** "Инвестиции в развитието на горските територии и подобряване на жизнеспособността на горите", **Подмярка 8.1** "Залесяване и създаване на горски масиви - разходи за създаване"
VID	Бойница	261	Укрепване на свлачищни терени и възстановяване на засегнатата инфраструктура	300	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
VRC	Мездра	262	Укрепване на регистрирано свлачище №VRC 27.32281.01 Община Мездра, на път IV клас SFO2043 Рашково-Игнатица-Зверино - Оселна	935	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
VRC	Мизия	263	Превенция срещу свлачища в района на гр. Мизия и с. Сараево	3 000	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
VRC	Оряхово	264	Ерозионно укрепителни съоръжения в гр. Оряхово	6 000	ТГС-Румъния - България	**Приоритетна Ос 3** "Безопасен регион", **Специфична цел 3.1** „Подобряване на съвместното управление на риска в трансграничния регион”
			Мярка 3.12.4. Превенция на горски	**2 609**		

			пожари			
VRC	Оряхово	265	Изграждане на система за превенция от горски пожари	800	ПРСР	**Мярка 8** "Инвестиции в развитието на горските територии и подобряване на жизнеспособността на горите", **Подмярка 8.5** "Предотвратяване и възстановяване на щети по горите от горски пожари, природни бедствия и катастрофични събития"
PVN	Искър	266	Изграждане на система за превенция от горски пожари	800	ПРСР	**Мярка 8** "Инвестиции в развитието на горските територии и подобряване на жизнеспособността на горите", **Подмярка 8.5** "Предотвратяване и възстановяване на щети по горите от горски пожари, природни бедствия и катастрофични събития"
PVN	Кнежа	267	Създаване на система за ранно откриване на горски пожари, видеонаблюдение и оповестяване - в ПИ 343006 и ПИ 457013 в землището на гр. Кнежа	1 009	ПРСР	**Мярка 8** "Инвестиции в развитието на горските територии и подобряване на жизнеспособността на горите", **Подмярка 8.5** "Предотвратяване и възстановяване на щети по горите от горски пожари, природни бедствия и катастрофични събития"
			Мярка 3.12.5. Аварийно-възстановителни работи по общинска пътна мрежа	**674**		
VRC	Борован	268	„Неотложно аварийно-възстановителни работи на съоръженията – мост при село Малорад, общ. Борован, за предотвратяване на последиците от притока на река Бързица"	603	МКВП към МС	
VRC	Криводол	269	Възстановяване на мост в с. Фурен, намиращ се между квартали 36, 46 и 47	71	МКВП към МС	
			Мярка 3.12.6. Институционална координация за превенции на природни бедствия	**12000**		
VRC	Областни	270	Координирани и ефективни реакции на властите при извънредни ситуации в региона Долж-Враца с акроним ДЖ-ВР : R.A.E.S	6000	ТГС "Интеррег V-A" Румъния-България 2014-2020	
VRC	Областни	271	Трансгранично сътрудничество за управление на риска и водните ресурси в регион Долж-Враца	6000	ТГС "Интеррег V-A" Румъния-България 2014-2020	

Забележка:

* Ако попада в регионални прединвестиционни проучвания (РПИП) в консолидирани райони, обслужвани от един ВиК оператор

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА - СЕВЕРОЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ

ЛОКАЛИЗАЦИЯ НА ПРОЕКТИТЕ ПО ЦЕЛ 1 СЪЖИВЕНА ИКОНИМИКА И ЦЕЛ 2 УКРЕПЕН ЧОВЕШКИ РЕСУРС

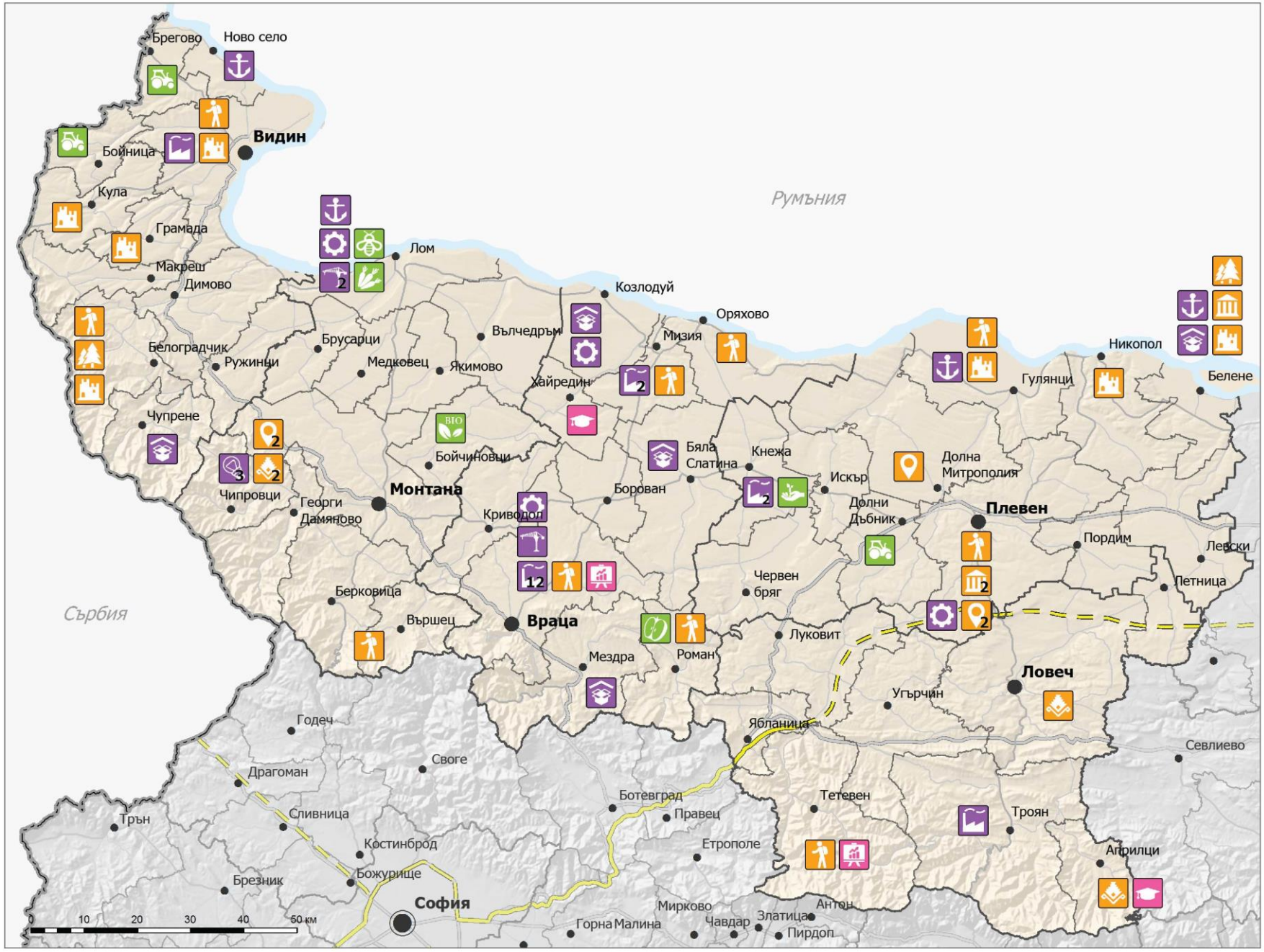

П 1 Нови инвестиции - в индустр. паркове, в бизнес инфраструктура, в предприятия

- Изграждане и обновяване на предприятия, инвестиции в производствени зони
- Бизнес парк, бизнес инкубатор
- Логистичен парк, спедиторски център, площадка за разтоварване и сортиране
- Пристанищна инфраструктура, рибарство
- Тържища и пазари
- Подпомагане на предприемачеството

П3 Аграрен сектор - зеленчукопроизводство, овощарство, биоземеделие, животновъдство

- Растениевъдство - зеленчукопроизв. и овощарство
- Животновъдство, пчеларство
- Полски пътища и рекултивация на земеделска земя
- Насърчаване на биологичното земеделие
- Научно обслужване в земеделието, агроцентър

П4 Туризъм - регионален тур. продукт

- Опазване и експониране на културно историческо наследство
- Реставрация и възстановяване на археологически обекти
- Обновяване на музеи и музейни сбирки
- Опазване на природни забележителности, подобряване на туристическия достъп
- Инвестиции в туристическа инфраструктура
- Създаване на туристически продукт

П7 Висше и средно професионално образование

- Инвестиции в материалната база на професионални училища
- Разкриване на образователни центрове в подкрепа на бизнеса и предприемачеството

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА - СЕВЕРОЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ

ЛОКАЛИЗАЦИЯ НА ПРОЕКТИТЕ ПО ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ

П11 Водоснабдяване и хидромелиорации

- Изграждане и реконструкция на водопроводна мрежа и съоръжения
- Изграждане и реконструкция на хидромелиоративни съоръжения
- Реконструкция на язовири и съоръжения

П12 Превенция на рискове от наводнения, свлачища и горски пожари

- Почистване и корекция на речно корито, укрепване на брега
- Изграждане и възстановяване на отводнителни канали, диги и съоръжения
- Укрепване на свлачища, борба с ерозията и залесяване
- Превенция на горски пожари

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА - СЕВЕРОЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ

ЛОКАЛИЗАЦИЯ НА ПРОЕКТИТЕ ПО ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ

ЛЕГЕНДА:

- П8 - Елементи на ЕТК 4
- П9 - Елементи на РПМ
- П10, М1 - Достъп до туристически обекти
- П10, М2 - Достъп до бизнес обекти
- Далекоперспективни обекти

- Реконструкция и изграждане на мостови съоръжения
- Изграждане на обходен път на населено място
- Реконструкция и изграждане на мостови съоръжения - далекоперспективни
- Изграждане на тунел - далекоперспективно
- Изграждане на нов граничен контролно-пропускателен пункт - далекоперспективно
- Изграждане на обходен път на населено място - далекоперспективно

- ГКПП
- Летище
- Мост
- Ферибот
- Пристанище от национално значение
- Пристанище от регионално значение

НЦР Национален център за териториално развитие

Целенасочена инвестиционна програма

Табл. 17. III част „БАНКА ИДЕИ" - Проекти за периода 2020 – 2027 г. – Резюме

III. ПРОЕКТИ ЗА ПЕРИОДА 2020 - 2027	Прогнозна стойност (хил. лв.)
ОБЩО ЗАЯВКИ ЗА ЦИП СЗР	**1 148 283**
ЦЕЛ 1 СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА	**603 183**
П 1 Нови инвестиции - в индустриални паркове, в бизнес инфраструктура, в предприятия	122 800
П2 Атрактивно икономическо пространство - пакет преференции	200 000
П3 Аграрен сектор - подкрепено зеленчукопроизводство, овощарство, биоземеделие, животновъдство	250 000
П4 Туризъм - регионален туристически продукт	30 383
ЦЕЛ 2 УКРЕПЕН ЧОВЕШКИ РЕСУРС	**60 000**
П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (1000 жилища)	0
П6. Студентски стипендии - срещу завръщане в района	50 000
П7. Висше и средно професионално образование	10 000
ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ	**485 100**
П8 Реализиране на елементите от ЕТК 4 и магистрала "Хемус"	0
П9 Доизграждане и обновяване на елементите на РПМ, вкл. меридиалните връзки в района	335 100
П10 Подобрен достъп да бизнес/туристически обекти	0
П11 Водоснабдяване и хидромелиорации	150 000
П12 Превенция на рискове от наводнения, свлачища и горски пожари	0

Табл. 18. III част „БАНКА ИДЕИ" - Проекти за периода 2020 – 2027г.

ОБЛАСТ	ОБЩИНА	N:	III. ПРОЕКТИ ЗА ПЕРИОДА 2020 - 2027	Прогнозна стойност (хил. лв.)	Възможност за финансиране
			ОБЩО ЗАЯВКИ ЗА ЦИП СЗР	**1 148 283**	
			ЦЕЛ 1 СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА	**603 183**	
			П 1 Нови инвестиции - в индустриални паркове, в бизнес инфраструктура, в предприятия	**122 800**	
PVN	Долна Митрополия	1	Изграждане на туристическо и товарно пристанище в с. Байкал	8 000	няма
VID	Видин	2	Преустройство на бившето военно поделение в Целогодишен експозиционен център	25 000	няма
VID	Видин	3	Изграждане на интермодален терминал - Видин	20 000	ПЧП
VRC	Бяла Слатина	4	„Възстановяване на инфраструктурата на индустриалната зона в град Бяла Слатина"	600	няма
VRC	Враца	5	Изграждане на нова газоснабдителна мрежа и ГРП - „РИЛА ГАЗ" ООД, проектен фиш № ЗВII-7.1, пълна проектна готовност	11 200	няма
VRC	Враца	6	Рехабилитация на инфраструктурата в Хранително-вкусова зона	5 000	няма

VRC	Мизия	7	Изграждане на индустриален парк „Мизия” със съпътстваща инфраструктура и логистичен център на територията на бившия „КЦХ- Мизия”	50 000	няма
VRC	Роман	8	Създаване на общински Бизнес център за подкрепа на бизнеса	3 000	няма
			П2 Атрактивно икономическо пространство - пакет преференции	200 000	
			П3 Аграрен сектор - подкрепено зеленчукопроизводство, овощарство, биоземеделие, животновъдство	**250 000**	
VID	Видин	9	Стимулиране развитието на земеделието в региона - пътища, борса, хидромелиорации и др. - интегриран проект	250 000	няма
			П4 Туризъм - регионален туристически продукт	**30 383**	
LOV	Летница	10	Разнообразяване и подобряване на туристическата инфраструктура чрез изграждане на съоръжения и места за отдих в общината	2 000	няма
LOV	Областни	11	Интегриран проект СПА туризъм в общините Летница, Троян, Априлци и Тетевен	8 000	няма
LOV	Областни	12	Интегриран проект за туристически маршрут „Православни манастири в Северозападна България“	10 000	няма
LOV	Ябланица	13	„Планински ландшафтен парк „Драгоишки скален венец“	340	няма
MON	Вършец	14	Изграждане на атракционни съоръжения в населените места	1 000	няма
MON	Чипровци	15	Общински информационен и комуникационен център, гр. Чипровци, община Чипровци, област Монтана	900	няма
PVN	Гулянци	16	Развитие на инфраструктурата за ловен туризъм	950	няма
PVN	Долни Дъбник	17	Изграждане и популяризиране на еко маршрути и еко пътеки	1 000	няма
VID	Белоградчик	18	4. „Изграждане на инфраструктура за създаване на условия за развитие на екологосъобразен туризъм, рекреация и отдих в общините Белоградчик и Бабушница” - обект "Атракционен воден парк"	1 474	няма
VID	Бойница	19	Закрито стрелбище с. Бойница	150	няма
VID	Чупрене	20	Веломаршрути община Чупрене	1 500	няма
VRC	Мездра	21	Доразвитие на културно-историческия обект Калето	3 069	ОПРР
			ЦЕЛ 2 УКРЕПЕН ЧОВЕШКИ РЕСУРС	**60 000**	
			П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (1000 жилища)	**0**	
			П6. Студентски стипендии - срещу завръщане в района	**50 000**	
			П7. Висше и средно професионално образование	**10 000**	
VID	Видин	22	Разкриване на ВУЗ	10 000	ОПРР
			ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ	**485 100**	
			П8 Реализиране на елементите от ЕТК 4 и магистрала "Хемус"		
			П9 Доизграждане и обновяване на елементите на РПМ, вкл. меридиалните връзки в района	**335 100**	
LOV	Летница	23	Реконструкция на Трети клас път III-301(обходен път) „Левски-Ловеч”, преминаващ през територията на град Летница	7 000	няма
LOV	Областни	24	Пътна варианта и нов мост над р. Вит при км. 65+074 на път III-358 Гложене - Ябланица, в с. Гложене	2 100	няма

LOV	Областни	25	Път I-3 о.п. Плевен - Луковит – Коритна от км. 139+808 до км. 149+020.89	8 000	няма
LOV	Областни	26	Изграждане на тунел под Беклемето (Троян - Хр. Даново)	25 000	няма
MON	Областни	27	Изграждане на път Брусарци - Медковец - Д. Церовене	10 000	няма
PVN	Никопол	28	Изграждане на Дунав мост "Никопол – Турну-Мъгуреле"	250 000	ОПТТИ, ПЧП
PVN	Плевен	29	Проектиране и изграждане на източен обходен път на гр. Плевен	11 000	няма
PVN	Плевен	30	Рехабилитация на републиканска пътна мрежа …… км	*12 000*	няма
VID	Брегово	31	Ж.п. линия Видин-Брегово-Мокране (Р. Сърбия)	10 000	няма
			П10 Подобрен достъп да бизнес/туристически обекти		
			П11 Водоснабдяване и хидромелиорации	**150 000**	
LOV	Областни	32	Изграждане на язовир Черни Осъм	150 000	няма
			П12 Превенция на рискове от наводнения, свлачища и горски пожари		

IV. ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА В ПОДКРЕПА НА РАЗВИТИЕТО НА РАЙОН „РОДОПИ“

1. Синтезиран анализ на район „Родопи“

Подобно на синтезирания анализ на район „Северозападна България“ и анализът на район „Родопи“ следва утвърдената структура на аналогични планови документи, като актуализира наличната информация по отношение на динамични и важни за района процеси, които се очаква да бъдат повлияни с ЦИП. Това са основно демографски и икономически показатели, от ключово значение за района, между които: миграцията, безработицата, заетостта, нетните приходи от продажби и др. Крайната цел на анализа е разкриване на актуалната специфика на района в две основни направления:

- Специфични проблеми и значими потребности;
- Специфични ресурси и потенциали за развитие.

Географски и административен обхват

Географският обхват на района е Родопският масив, определен от Националния институт по геофизика, геодезия и география при БАН. Административният обхват на района включва територията на общините, попадащи изцяло или частично в този географски обхват.

Фиг. 19. Административна карта, район „Родопи“

Като допълнителни критерии за включване на частично попадащи в географския обхват общини са приети – площ, повече от 40 % от територията и население, повече от 10 % от населението на съответната община.

Определен по този начин за целта на ЦИП, район „Родопи“ включва съвкупност от 40 общини с 914 населени места от две цели области – Смолян (10 общини[24]) и Кърджали (7 общини[25]) и от части от други четири области – Хасково (7 общини[26]), Пловдив (6 общини[27]), Пазарджик (6 общини[28]) и Благоевград (4 общини[29]). Основната част от район „Родопи“ попада в Южен централен район от ниво 2, а малка част (4 общини) попада в Югозападен район.

Население и демографски характеристики

По статистически данни в края на 2014 г., населението на района е било 665531 д. (само 9, 2% от националното население) при гъстота 44, 6 д/км^2, значително по-ниска от средната за страната (64, 9 д/км^2). Голяма част от района е слабо населена и с характер на обезлюдена територия. За една година населението на района намалява с 3066 души или с 0, 5 %, а за десет години, спрямо 2004 г. – с 59444 души, или с 8, 2 %. За сравнение, съответните национални величини са 0, 6 % и 7, 2 %.

Естественият прираст е отрицателен -5, 1 ‰, но е с малко по-добри показатели от средния за страната -5, 7 ‰. Раждаемостта (8, 8 ‰) е по-ниска от средната за страната – 9, 4 ‰. Смъртността (13, 9 ‰) също е по-ниска от средната за страната – 15, 1 ‰. Механичният прираст за 2014 г. е положителен – 347 души, или плюс 0, 5 ‰ (при отрицателен -0.3 ‰ за страната).

Наблюдава се продължаващ процес на застаряване на населението, което се изразява в намаляване на абсолютния и относителния дял на населението под 15 години и увеличаване на дела на населението на 65 и повече години. През 2014 г. населението на възраст над 65 г. години в района достига 19, 2 %, почти колкото е средното за страната – 20, 0 %. Застаряването на населението е процес с дълбоки последици за икономиката, пазара на труда и социалните системи.

Данните за вътрешната миграция на населението през 2014 г. показват, че механичният прираст е положителен в 12 общини, а другите 28 общини е отрицателен и това е проблем за района.

Населението в трудоспособна възраст към 2014 г. е 410661 души, или 61, 7 %от населението на района, при средно за страната 61, 1 %. Броят на трудоспособното население намалява с 5956 души или с 0, 9 % през 2014 г. спрямо 2013 г., като за страната, намалението е значително по-голямо – 1, 5 %.

Населението в над-трудоспособна възраст към края на 2014 г. е 155368 души, или 23, 3 %, а в под-трудоспособна възраст – 99502 души, или 15, 0 % от населението на района.

[24]Баните, Борино, Девин, Доспат, Златоград, Мадан, Неделино, Рудозем, Смолян, Чепеларе
[25] Ардино, Джебел, Кирково, Крумовград, Кърджали, Момчилград, Черноочене
[26] Ивайловград, Любимец (43,90%), Маджарово, Минерални бани (55,90%), Стамболово, Харманли (42,20%), Хасково (43,80%)
[27] Асеновград (49,80%), Кричим (77,00%), Куклен (82,80%), Лъки, Перущица (38,00%), Родопи (53,10%)
[28] Батак, Брацигово, Велинград (93,80%), Пещера, Ракитово, Сърница
[29] Белица (48,80%), Гърмен (87,40%), Сатовча (88,00%), Якоруда (19,30%)

Възпроизводството на трудоспособното население се характеризира чрез коефициента на демографско заместване, който показва съотношението между броя на влизащите в трудоспособна възраст (15 – 19 години) и броя на излизащите от трудоспособна възраст (60 – 64 години). Към 31.12.2014 г., това съотношение е 63 за района, при 62 за страната.

Към 2014 г., общият коефициент на възрастовата зависимост (процентът на населението под 15 и над 65 години) в района е 49, 6 %. Това означава, че на всяко лице в зависимите възрасти (под 15 и над 65 години) се падат по-малко от две лица в активна възраст. За сравнение, през 2004 г. този коефициент е бил съответно 44, 7 %, а през 2013 г., 48, 7 %. Националната величина за 2014 г. е по-неблагоприятна – 51, 2 %.

Обобщено, демографските процеси в район „Родопи" могат да бъдат определени като една степен по-малко негативни от средното национално ниво.

Фиг. 20. Обезлюдяващи се територии, район „Родопи"

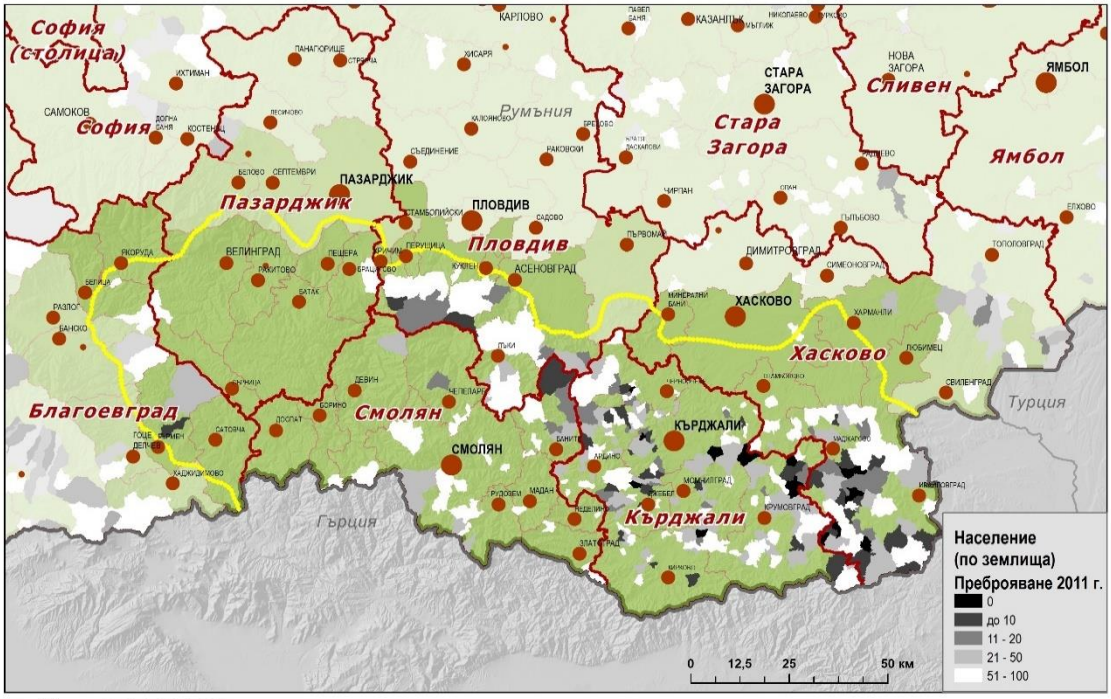

Район РОДОПИ
Обезлюдяващи се територии

Заетост и безработица

Трудовият пазар е силно инерционен, неговата стагнация или възстановяване се проявява със значително разминаване във времето след проявите на финансовите и икономически фактори.

На ниво община липсват официални данни на НСИ за броя на заетите и коефициента на заетост на населението, както за възрастовите групи 20-64, така и за възрастовите групи 15-64 години и за възрастовата група над 15 години. Затова в програмата са използвани данни на НСИ за наетите лица.

Наети са лицата, които са в трудово правоотношение с работодателя съгласно Кодекса на труда или в служебно правоотношение съгласно Закона за държавния служител (ДВ бр.

67/1999 г.) и по силата на тези правоотношения получават възнаграждение в пари или в натура под формата на работна заплата за извършена в определен обем и качество работа.

Коефициентът на наетите лица във възрастовата група 15-64 години в район „Родопи“ през 2013 г. възлиза на 31.5 %, което е по-малко от средния за страната 46.1 %, или района е с по-ниски показатели на наети лица от средните за страната с 14.6 процентни пункта. Това се дължи на закриването или значителното намаляване на производството на основни предприятия от общинските икономики, както и на закриването на военните поделения на сухопътните и гранични войски, разположени на територията на отделни общини от района.

По общини с най-малко наети лица са общините Маджарово 14.2 %, Стамболово 15.2 % и Гърмен 15.5 %. С най-много наети лица са общините Лъки 60.0 %, Чепеларе 55.6 % и Смолян 47.9 %. От общо 40 общини в района 37 са с по-ниски показатели от средните за страната.

Финансовата криза и настъпилата икономическа рецесия доведе до макар и минимално, нарастване на безработицата през последните години. Средният коефициент на безработица за периода 2011 - 2013 г. е 21,1 % - по-висок от средния за страната (11, 2 %) за същия период. Най-високи са стойностите в общините Белица и Якоруда.

Фиг. 21. Равнище на безработица за периода 2011 - 2013 г., район „Родопи“

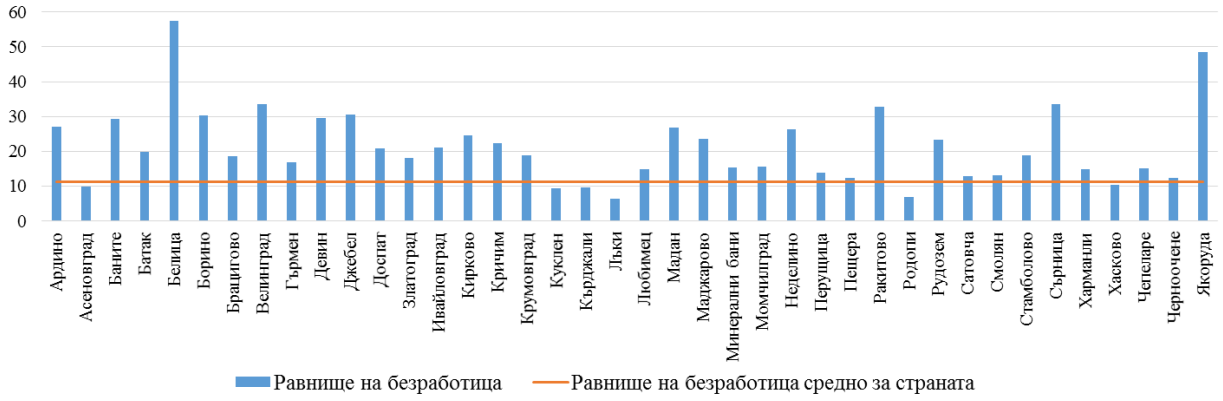

Относителният дял на безработните млади хора до 29 годишна възраст през 2013 г. в района е 17.4 %., при 18.3 % през 2011 г. Проблемът с трудовата реализация на младите хора до 29 години е един от най-острите на пазара на труда не само в района, но и в цялата страна. През 2013 г. дълготрайно безработните лица с продължителност на престой на пазара на труда над 12 месеца е 38.3 %, при 40.1 % през 2011 г.

Във вътрешнорайонен план, проблемът с безработните лица през 2013 г. е най-сериозен в община Белица където коефициентът на безработица възлиза на 62.7 %, или близо над 5.3 пъти над средния за страната. Следват общините Якоруда 52.2 %, Велинград 34.4 %, Неделино 33.6 %, Ракитово 33.5 %, или общо 34 общини имат по-висока безработица от средната за страната. С най-благоприятен коефициент на безработица са общините Родопи 7.4 %, Лъки 7.8 %, Куклен 9.4 %, Асеновград 9.6 %, Кърджали 9.8 % и Хасково 10.4 %, или в тези 6 общини безработицата е по-ниска от средната за страната.

Трудовият пазар в района не е динамичен. Предлагането на работа е ограничено, както количествено, така и качествено. Типична е трайната безработица с малки възможности за връщане към устойчива заетост. Известно влияние оказва и сезонната заетост в селското и горското стопанство и в туризма.

Висше и професионално образование

Предоставянето на образователни услуги в района и осигуреността с високо професионално и специализирано образование за нуждите на регионалната икономика са на нива, близки до средните показатели за страната. В район "Родопи" липсват висши училища, но сравнително удобна близост, в град Пловдив функционират пет университета и три колежа, а в Смолян има 3 филиала на ВУ.

Мрежата от средни професионални училища в район „Родопи" е сравнително равномерна и наситена. В 21 от 40-те общини в района има 44 професионални гимназии, в които през учебната 2013 – 2014 г. се обучават 10985 ученици. В областните центрове Хасково и Кърджали има по 7 професионални гимназии, в Смолян 4, в Асеновград, Велинград, Момчилград по 3, в Пещера 2 и по 1 гимназия в 15 други градове. В останалите 18 общини няма професионални гимназии.

Профилът на професионалните гимназии показва, че системата на образованието в район „Родопи" е сравнително добре ориентирана към характера на производствените дейности в местните икономики. Има професионални гимназии, насочени към горското стопанство, дървообработването и мебелната индустрия – в Чепеларе, Доспат, Велинград, Батак. Професионални гимназии с обучение по туризъм има в Хасково, Кърджали, Смолян, Момчилград, Велинград, Чепеларе и Златоград. Професионални гимназии в сферата на строителството има в Кърджали и Смолян. Към селското стопанство и лозарството и хранително-вкусовата промишленост са ориентирани училищата в Перущица, Хасково, Кърджали, Пещера, Асеновград, Куклен, Доспат, Чепеларе.

Както и в много други райони на страната, тази специализирана насоченост все още не е ориентирана достатъчно добре към регионалните нужди от професионални технически кадри в различните сфери на икономиката. Мрежата от професионални гимназии се нуждае от оптимизиране и по-добро синхронизиране с очакванията на бизнеса.

Териториална и урбанистична структура

Площта на район „Родопи" е 14917, 9 км^2, представляващи 15, 1 % от територията на страната. Преобладаващи са горските територии, което се определя от планинския характер на района. Общините с най-висок относителен дял на горския фонд спрямо общата им площ са Чепеларе – 88, 54 %, Батак – 88, 35 %, Рудозем – 87, 26 % и Девин – 86, 90 %, Смолян – 84, 51 %.

Значителни по обхват са природните защитени територии и то главно тези по "Натура 2000", разположени най-вече в горските планински територии.

Територията на район „Родопи“ е типична периферия, без наличие на големи градове над 100 хил. души. Урбанизационните процеси в района са протичали по-забавено в сравнение с други райони в страната. Към края на 2014 г., степента на урбанизация (градското население) е ниска –55, 7 % при 73, 1 % за страната. В градовете живеят 370875 души, а в селата – 294656 души по данни на НСИ към 31.12.2014 г. В район „Родопи“ има четири средни града с население около и над 30 хил.д. – Хасково (73819 д.), Кърджали (43668 д.), Асеновград (49884 д.) и Смолян (29124 д.). Още три града, които са с население около 20 хил.д. (Велинград – 21942 д., Харманли – 18589 д. и Пещера – 16746 д.), допълват картината на градовете центрове. Останалите градове са малки и много малки с население от 2 до 8 хил. души. Населението на всички градове (с изключение на Джебел) намалява в периода 2004-2014 г.

Основна роля на центрове играят градовете Смолян и Кърджали, разположени в сърцевината на района, докато Хасково и Асеновград са в периферията на района и имат по-малък периметър на влияние в територията.

Оси на урбанистично развитие

Район „Родопи“ остава встрани от основната ос на урбанизационно развитие с национално значение по направлението от трансевропейската транспортна мрежа София – Пазарджик – Пловдив – Хасково – Свиленград, което тангира района от север и североизток. Само две от тези оси са части от национални урбанизационни оси и то второстепенни. Те са Пловдив – Чепеларе – Смолян-Рудозем и Стара Загора – Хасково – Кърджали-Маказа. Техният тупиков характер предопределя затихването на урбанистичното развитие в периферията им. Отварянето на юг към Ксанти и Кавала, Комотини и Александруполис би било важно условие за активизирането на тези транспортно-урбанизационни коридори. Трудно е да се посочат други оси на урбанистично развитие, с изключение на малки отсечки с направление изток-запад, по течението на реките Арда и Бяла река.

При стимулирано изграждане на южната транспортна крайгранична ос “южна хоризонтала” „Петрич – Смолян – Кърджали – Бургас” може да се очаква известно активизиране на урбанистичното развитие по тази ос в отсечката между Смолян и Кърджали, както и на запад и на изток от нея. Изграждането на такава ос с подобрени параметри ще създаде по-добри условия за развитие на туризма и разгръщане на потенциала на планинските райони, включително за предлагане на съвместни регионални туристически продукти с граничните райони на съседните страни Гърция, Македония и Турция.

Градове центрове

Местоположението, големината, икономическата мощ и обслужващите функции на градовете са фактори за определяне на тяхната роля на центрове в националната селищна мрежа с оглед развитието й съобразно предпочитания модел на умерен полицентризъм. Според класификацията в Националната концепция за пространствено развитие (НКПР), градовете центрове в Родопския район попадат в следните категории:

- 4 града – Смолян, Кърджали, Асеновград и Хасково – градове от трето йерархично ниво – *средни градове центрове* с регионално значение в територията на областите;
- 10 града – Велинград, Харманли, Пещера, Момчилград, Златоград, Девин, Мадан, Чепеларе, Крумовград, Ивайловград – *градове от четвърто йерархично ниво* –малки градове с микрорегионално значение за територията на групи общини.

Останалите градове, а и някои села – общински центрове, са от пето йерархично ниво със значение само за населението на собствената община.

Фиг. 22. Полюси и оси на развитие, Национална стратегия за регионално развитие на Република България (2012 – 2022 г.), район „Родопи“

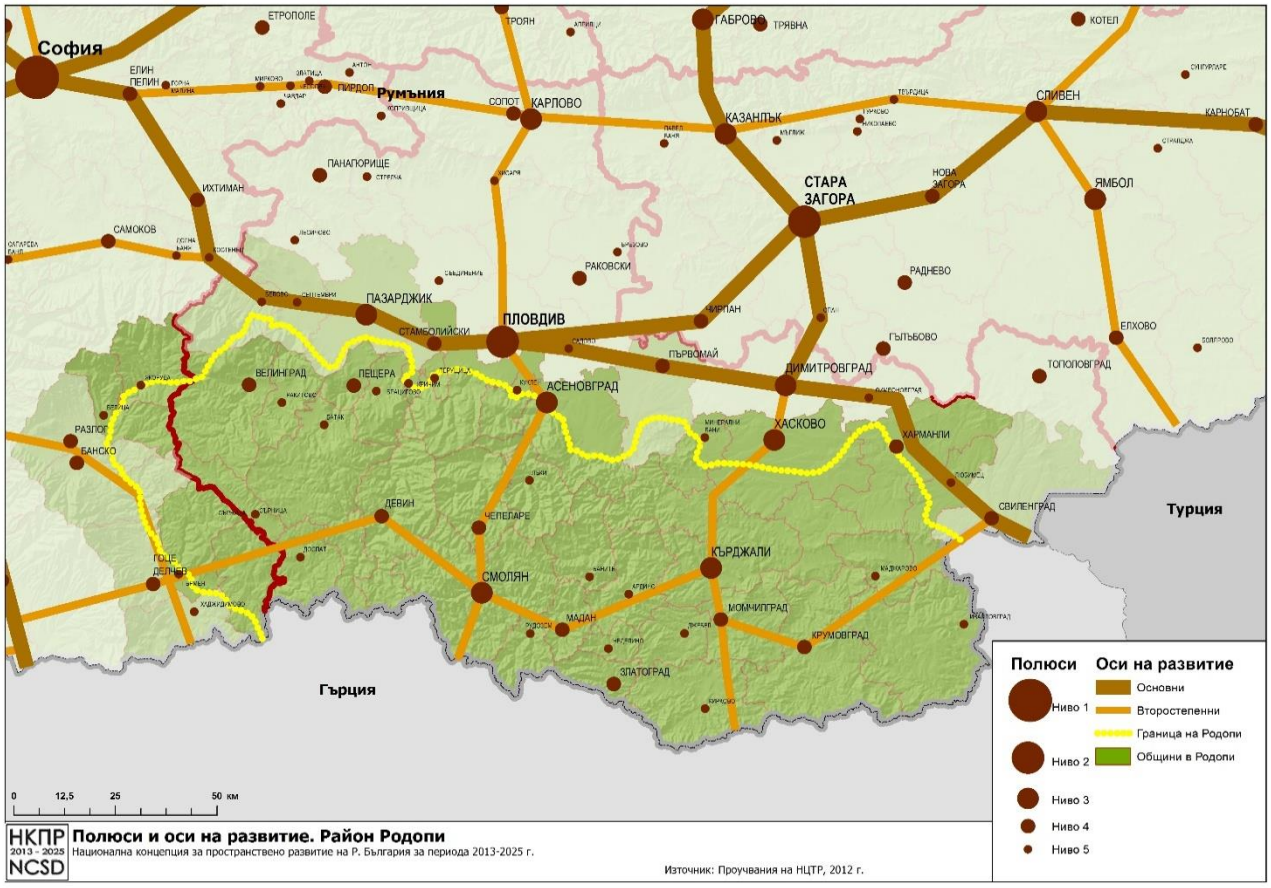

Градовете от 3-то йерархично ниво Смолян, Кърджали, Асеновград и Хасково имат мисията да запълват липсата на големи градове в територията на района. Те притежават известна стабилност и функции с регионално значение в сферата на икономиката, социалната сфера, образованието, науката, културата. Поради местоположението си, Смолян и Кърджали са естествени центрове “столици” на Западните и на Източните Родопи. Необходимо е те да бъдат стимулирани по подходящ начин с оглед поддържане на тяхното стабилизиращо значение за периферния район Родопи. Велинград от 4-то йерархично ниво в НКПР е показан като град с възможност да премине към 3-то ниво поради местоположението му,

възможностите му за развитие като обслужващ център и богатите ресурси за балнео туризъм.

Градовете от 4-то ниво са центрове, предлагащи работни места и основни услуги със значение за повече от една община. Те са избрани с оглед подходящо местоположение в територията на района, демографска големина, налични функции с надобщинско значение в сферата на икономиката, социалната сфера, образованието, науката, културата. Тяхната роля за поддържане жизнеността на периферията е от особено важно значение.

Централни и периферни територии

Териториално-урбанистичното развитие в страната в НКПР се разглежда като съчетание от два основни типа територии:

- Силно урбанизирани, централни територии с интензивно социално-икономическо развитие;
- Слабо урбанизирани, периферни територии със затруднено социално-икономическо развитие.

В район Родопи урбанистичната структура показва само четири общини от първия тип – централни силно урбанизирани територии. Това са общините на Смолян, Кърджали, Асеновград и Хасково. Централните силно урбанизирани територии се определят като места за генериране на растеж. Те предлагат близък и удобен достъп до работни места, услуги, образование, култура и всички други ценности, които предлагат големите градове. Малките населени места около тези центрове обаче носят характеристиките на периферия.

Останалите общини в район Родопи следва да се отнесат към слабо урбанизираните периферни територии, отдалечени от големите градски центрове и от предлаганите от тях услуги и работни места. В района някои от общините заемат междинно положение и нямат толкова силно подчертан периферен характер поради собствен потенциал за развитие или поради близостта си до изявените градски центрове. Такива са Велинград, Харманли, Чепеларе, Пещера, Перущица, Кричим, Родопи, Куклен, Минерални бани. Другите общини имат подчертано периферен характер – планински и гранични. Периферните слабоурбанизирани територии в НКПР се определят като слабо развити райони за целенасочено подпомагане – селски, планински, гранични, към които следва да бъде насочена специална държавна политика.

От представената териториално-урбанистична ситуация в район Родопи с изявените проблеми и възможности може да се направи следният извод: За да има ефект, в ЦИП следва да се изявят акценти и да се приеме избирателен подход на стимулиране и подпомагане съобразно възможностите на самата програма. Примерно:

- Стимулиране на двата изявени центъра, спасяване на периферията – да се стимулират целево градовете Смолян и Кърджали като полюси на развитие, като паралелно се подпомагат и подчертано периферните общини за оцеляване – 29 броя;
- Стимулиране на 10 градове – центрове, дифузни ефекти за периферията – заедно със Смолян и Кърджали да се стимулират целево малките градове Велинград, Харманли,

Пещера, Кричим, Момчилград, Крумовград, Ивайловград, Девин, Златоград, Мадан като опорни центрове, обслужващи другите съседни на тях периферни малки общини.

Икономическо развитие

Обособеният район „Родопи“ има неформален характер, тъй като включва общини от различни административни области. Това налага специфична трактовка на икономическия анализ, която изключва сравнението на показатели, като БВП и БДС, които не се отчитат на ниво община.

За сравнителния анализ е използван показателят „нетни приходи от продажби на жител“ (НПП), който представлява „сумите от продажба на продукция, стоки и услуги, генерирани от обичайната дейност на предприятията, намалени с търговските отстъпки, отбивите, рабатите и данъка върху добавената стойност, отнесени към населението“. Последните налични данни за този показател са от 2013 година. Анализът показва големи различия в стойността на показателя НПП – от 1, 67 хил. лв./човек в Маджарово до 22, 36 хил. лв./човек в Пещера. Над 80 % от общините в района са с НПП под 10 хил. лв./човек или с под една трета от средното за страната (30, 22 хил. лв./човек). Този факт разкрива ниската икономическа активност в района. Най-високата стойност на показателя в община Пещера (22, 36 хил. лв./човек) е само 70 % от средната за страната. За общините Смолян и Кърджали показателите са съответно 13, 99 хил. лв./човек и 9, 79 хил. лв./човек.

Фиг. 23. Нетни приходи от продажби на жител (хил. лв) за периода 2010-2012 спрямо средното за страната, район „Родопи“

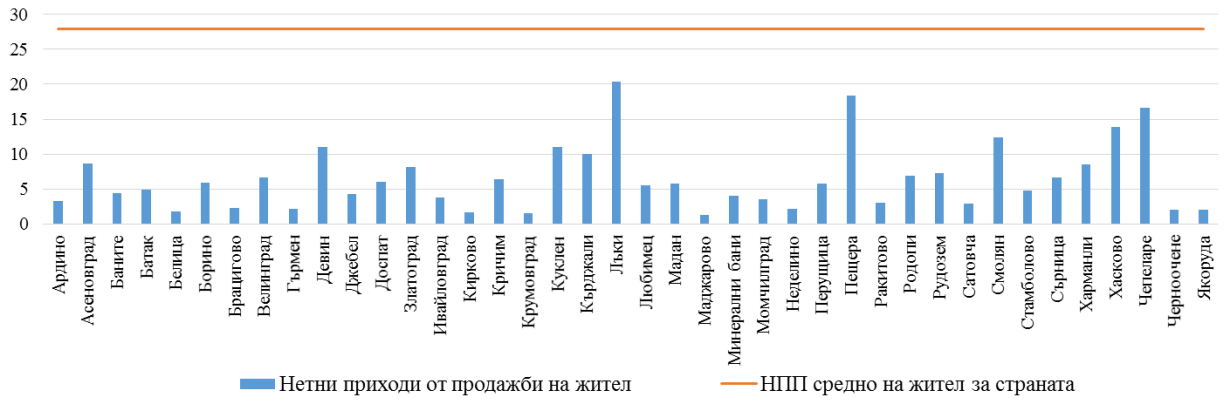

Тези различия по показателя НПП на човек характеризират до голяма степен равнището на икономическото развитие в района и показват сериозно изоставане спрямо останалите общини в страната.

Секторна структура

Показателят НПП не дава възможност да се проследи делът на секторите в Брутната добавена стойност (БДС). Най-ниското ниво на отчитане на БДС е областното, тъй като данни на ниво общини не се събират. Не е възможно да се определи показателят БДС за обособения район „Родопи“ и поради неговия неформален характер – сбор от общини от

шестте области. Известна представа дават стойностите за БДС за областите Смолян и Кърджали, чиито общини попадат изцяло в обособения район „Родопи“:

Табл. 19. Стойности и дял от БДС в областите Кърджали и Смолян и по сектори

Страна, Област	БДС – млн. лв.	БДС по икономически сектори – млн. лв.			Дял от БДС по икономически сектори		
		селско стопанство	Индустрия	услуги	селско стопанство	индустрия	услуги
България	68876	3747	20727	44402	5%	30%	65%
Кърджали	801	156	251	395	20%	31%	49%
Смолян	744	134	253	357	18%	34%	48%

Източник: НСИ, 2012 г.

Прави впечатление, че процентно делът от БДС на селското стопанство за областите Кърджали и Смолян е по-висок от този за страната, като това е за сметка на процентния дял от БДС на услугите, които са съответно по-ниски от тези за страната.

Принципната разлика в икономическата структура на района и тази за страната е в значително по-високия дял на аграрния сектор (около 20 % при 5 % за страната) за сметка на по-ниския дял на услугите (около 49 % при 65 % за страната). Индустриалният сектор в района е сравним, малко по-висок от средния за страната – 30 %.За общините от област Благоевград, които попадат в района, селското и горското стопанство имат водеща роля. Почти същото, с малки изключения (Асеновград, Лъки, Пещера и Велинград) може да се каже и за попадащите в района общини от областите Пазарджик и Пловдив.

Аграрен сектор

Аграрният сектор има водеща функция в първичния сектор. Използваемата земеделска площ в разглеждания район е 87547 ха., като обработваемата земя е едва 44071 ха. В преобладаващия случай, обработваемите земи са с нисък бонитет, попадат в планински район, за който агроклиматичните и почвени условия предполагат отглеждането на ограничен кръг култури. Зърнените култури заемат около 38 %, следвани от техническите култури (предимно тютюн) – 28 % и картофи – 16 %. Значителен е делът на постоянно затревените площи (ливади). В общините от областите Хасково и Пловдив е развито лозарството и овощарството.

Фиг. 24. Дял на земеделска земя от територията на общините, район „Родопи“

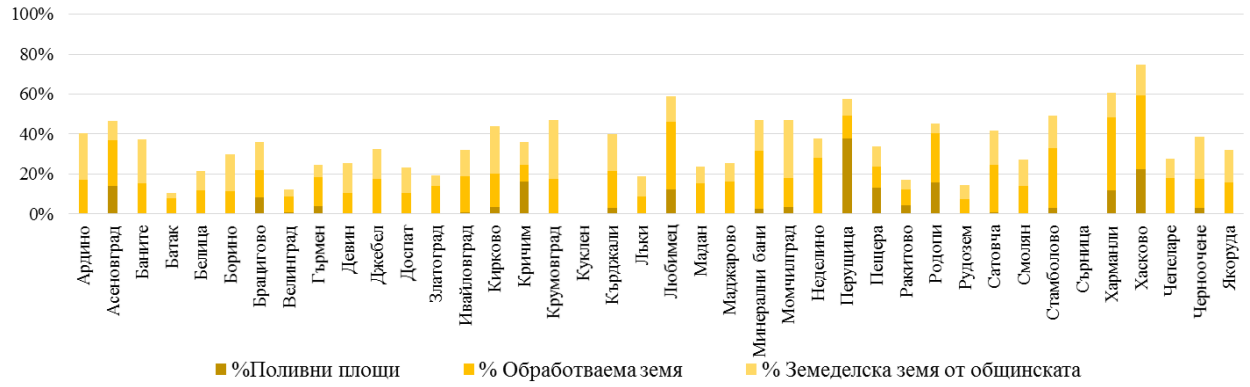

Средната използваема площ от едно стопанство в общините от шестте области е както следва: в област Благоевград – 6, 8 – 13, 1 дка.; в област Пазарджик – 6, 4 – 15, 8 дка.; в област Пловдив – 9, 1 – 70, 2 дка.; в област Хасково – 31, 4 – 81, 8 дка; в област Кърджали – от 7, 8 – 13, 1 дка. и в област Смолян – 6, 1 – 16, 2 дка.

Животновъдството има предимно семеен характер, сертифицираните ферми са много малко. Отглеждат се главно крави, овце и кози.

Горскостопанската дейност е много добре развита и създава заетост на част от населението на общините от район „Родопи“. Интерес представлява наличието на седем ловни стопанства – Женда”, „Извора”, „Кормисош”, „Родопи”, „Тъмръш”, „Чепино”, „Борово”, които развиват вътрешен и международен ловен туризъм. В тях се ловуват благороден елен, елен лопатар, дива свиня, муфлон, дива коза, мечка, глухар, сръндак.

Фиг. 25. Дял на горските и земеделските територии от територията на общините, район „Родопи“

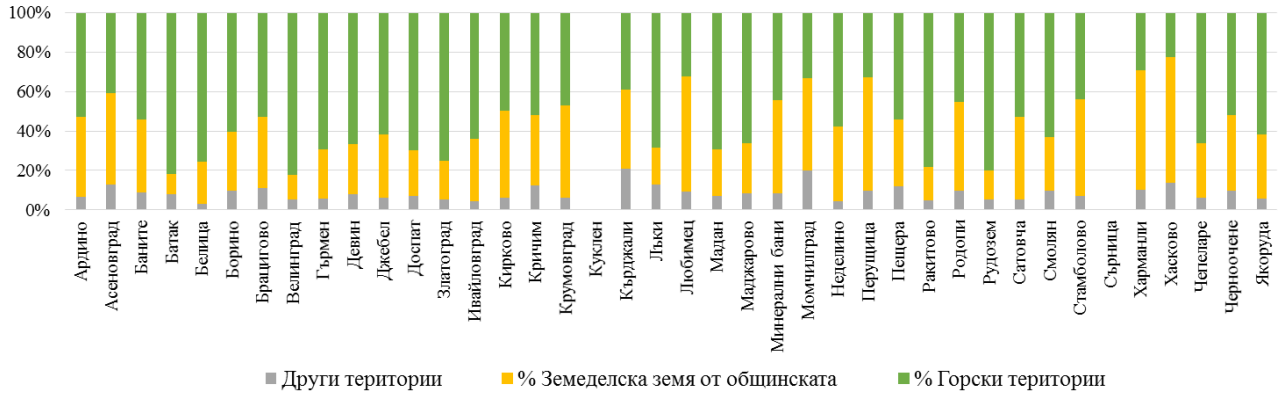

Индустрия

Водещ отрасъл в район „Родопи“ е рудодобивът (Лъки, Мадан и Златоград). Родопските минни предприятия през 2012 г. формират годишна печалба от 13 млн. лв., а заетите в тях са 2700 души. В Рудозем и в с. Ерма река, община Златоград функционират обогатителни фабрики, в Лъки функционират два рудника и флотационна фабрика, които дават заетост на половината от възрастното население в общината. Перспективите в отрасъла са свързани със златодобива в Крумовград и други находища в района на Кърджали.

Важни за сектора са предприятията „Амер спорт“ за производство на ски в Чепеларе, „Костал България“ ЕООД за производство на осветителни и електронни системи за автомобили и „Арексим“ ЕООД с богата производствена гама в Смолян.

Хранително-вкусовата промишленост е представена от производството на детски храни в Асеновград, както и от производството на спиртни напитки и вина в Ивайловград, Стамболово, Любимец, Пещера, Брацигово и Асеновград.

Производството на обувки е развито в „националния център“ Пещера. В общините от областите Смолян, Кърджали и Хасково има множество цехове на шивашката и трикотажната промишленост.

Услуги

Секторът „услуги“, както и в национален план, е водещ за областите Кърджали (49 %) и Смолян (48 %) и за част от общините от областите Хасково, Пазарджик и Пловдив.

Обобщено за икономическото състояние на район “Родопи” може да се посочи следното:

- Преобладаващият брой от общините, попадащи в „район“ Родопи, са в критично икономическо състояние;
- Аграрният сектор до голяма степен е представен от тютюнопроизводството. Възможностите на държавата за подпомагане на тютюневия сектор у нас намаляват с всяка изминала година и точно затова от националния бюджет се отделят средства не за неговото субсидиране, а за преориентиране към развитието на алтернативно земеделие. Необходимо е тютюнопроизводителите да преориентират своите производства, като се възползват и от други финансови източници;
- Рудодобивът, там където все още съществува, е без алтернатива, въпреки колебанията на пазарите на олово и цинк. Отрасълът ще се развива и с добива на злато и волфрам.

В настоящия програмен период за подобряване на икономическото състояние на района ще се разчита и на новата ПРСР. Тя ще насърчава производството на картофи и боб чрез въведената схема за т.нар. протеинови култури. Ще бъде подпомагано и животновъдството, ще се финансират стопанствата с биволи, овце и кози, при намален брой животни, което дава шанс и на по-малките ферми.

Културно наследство

Легендите на Родопа планина са една амалгама от митове и вярвания на различните народи, населявали през вековете великата планина. Тук е било царството на прочутия тракийски певец, прорицател и владетел Орфей. Нерядко митичните предания са свързани с изобилстващите тук скални и природни феномени, с ендемични растения. Пренесени във времето, те са станали част от традициите и местния фолклор на родопското население, създали са изявена идентичност.

Много от формите на нематериалното културно наследство (характерни обичаи, обреди, вярвания, художествено-изпълнителско изкуство, кулинарни традиции и др.) се проявяват по време на религиозни и светски празници. В традиционния календар паралелно функционират два религиозни пласта – християнски и ислямски.

Традиционни културни събития, свързани с художествено-изпълнителски изкуства в района са: Национален фолклорен събор „Рожен”, Гайдарско надсвирване в с. Гела, Балкански фолклорен фестивал в гр. Неделино, Международен фестивал за автентичен фолклор в с. Дорково, Културен фестивал „Перперикон” в с. Мургово, Фестивал „Орфически мистерии” в с. Триград, Фестивал на дивите цветя и ежегоден празник на смилянския фасул в с. Смилян и др.

Родопите се отличават и с атрактивна смесица от балканската, тракийската и ориенталската кухни, допълнени със специфични, чисто родопски ястия. Културният календар включва прояви, популяризиращи местната кухня сред гостите в района: Фестивал на традиционните храни, поминък и занаяти в гр. Ивайловград, Празник на чевермето в гр. Златоград, Фестивал на хляба в с. Рабово и др.

Важни християнски поклоннически места в Родопите са: Бачковският манастир „Успение Богородично", манастирският комплекс „Кръстова гора – Св. Троица", Кукленският манастир „Св. Св. Козма и Дамян".

На територията на район „Родопи" движимото културно наследство се съхранява в 16 исторически музея (3 от тях са регионални), 10 музейни сбирки, 5 етнографски музея, 2 палеонтологични музея, няколко тематични музея – на пеперудата, на мечката, по рудодобив, по спелеология, на ските, на родопския карст, на рока и др. , както и множество къщи музеи, свързани с живота на значими исторически личности.

Родопите са най-богатата на Балканския полуостров зона с мегалитни паметници от древността. Тяхното зараждане се датира към края на бронзовата епоха, XVIII–XII в.пр. Хр. Освен трите вида мегалити (менхири, долмени, кромлехи) са открити и други свидетелства за тракийската култура по тези земи – скални гробници, скални ниши и шарапани. Добре проучени тракийски светилища в района са: „Перперикон" и „Утробата" (общ. Кърджали), „Татул" и „Харман кая" (общ. Момчилград), „Глухите камъни" и светилище до с. Долни Главанак (общ. Маджарово), светилище до с. Ковил (общ. Крумовград), „Орлови скали" (общ. Ардино), светилище до с. Бенковски (общ. Кирково), „Белинташ" (общ. Асеновград), „Виденица" (общ. Борино).

Значими обекти от Античността са: Александровската гробница до с. Александрово (общ. Хасково), римска вила „Армира" до гр. Ивайловград, археологическият резерват „Античен град Никополис ад Нестум" до с. Гърмен, Червената църква до гр. Перущица и др.

Културните ценности от епохата на Средновековието са предимно крепости и каменни мостове. Някои от по-добре запазените са: Асеновата крепост до гр. Асеновград, крепостта „Цепина" до с. Дорково (общ. Ракитово), крепостта „Устра" до с. Устрен (общ. Джебел), крепостта „Лютица" до гр. Ивайловград, Дяволският мост над р. Арда до с. Дядовци (общ. Ардино) и др.

Архитектурно-историческите резервати в район „Родопи" пазят ценни образци на родопската възрожденска архитектурно-строителна школа. Родопските майстори строители са били известни не само в планината, а и в Тракия, Беломорието, Мала Азия и Сърбия. Всички стари родопски къщи са в един стил, с леки нюанси разлики, който е уникален за България и е повлиян от Възраждането. Родопчани пазят и поддържат тези архитектурни паметници, в тях е вградена историята на планината, те са старо огнище на българската култура.

За поддържане на връзката между поколенията и съхраняване на българските традиции и фолклор в читалищата на територията на района са създадени групи за традиционен

фолклор. Необходимо е да се насочат усилия за приобщаване на по-голям брой деца в тяхното изучаване и предаване на бъдещите поколения.

Археологическите ценности на територията на Родопите в голяма степен са непроучени. Нужни са нови археологически проучвания, както и действия по консервация, реставрация, експониране и социализация.

Съхранените форми на нематериалното културно наследство, немалкият брой музеи и наличието на голям брой недвижими културни ценности от различни исторически епохи са потенциал, чрез който район „Родопи" може да развива успешен културен туризъм.

Туризъм

На територията на район „Родопи" съществуват богати природни и антропогенни ресурси и фактори за развитие на устойчив туризъм – атрактивни комплекси от планински пространства, обширни гори, реки, язовири, пещери, природни забележителности, религиозно-културни обекти, населени места с етнографско значение, недвижими културни ценности и обекти с археологическа стойност.

Въпреки това, все още доминира тенденцията на сезонност на зимния и рекреативен туризъм при постепенно, но недостатъчно подобряване на качеството на предоставяните услуги. Необходимо е да се търсят нови форми и продукти в туризма, които по-пълноценно използват природния, културния, аграрния и бизнес потенциал на района и особено предлагането на по-голям брой качествени туристически продукти за международен туризъм.

Преструктурирането и модернизирането на отрасъла, допълването на сезонния туризъм с алтернативни форми, както и осигуряване на устойчиво интегрирано развитие на туризма в района са необходими с цел справяне с конкурентния икономически натиск в рамките на ЕС и в глобален мащаб.

В района има регистрирани браншови и продуктови организации в областта на туризма, които обединяват интересите и усилията на многобройните предприемачи. Характерното тук е, че се оформят две много различни групи предприемачи. Едната е групата на големи инвеститори в планински и ски туризъм в района на Пампорово и в големите градове, както и в усвояването на балнеоложките ресурси в района. Другата група е множество от микро-предприятия, в повечето случаи, семейни фирми.

Сред проблемите за развитие на туризма в района са зле поддържаната третокласна и общинска пътна мрежа, която затруднява достъпа до туристическите обекти, както и до някои от селищата с бази за настаняване на туристите. Много от потенциалните туристически атракции не са разработени по начин, който да оползотворява техния потенциал (да могат да привлекат достатъчно посетители за по-дълъг престой), а свързаната с тях прилежаща туристическа инфраструктура е незавършена, остаряла, износена или липсваща. Тези и други допълнителни фактори като наличието на нерегламентирани сметища, липса на изградени канализационни мрежи в малките населени места,

недостатъчното осветление и благоустрояване, могат да възпрепятстват развитието на качествен регионален туристически продукт.

В допълнение, части от територията на района са слабо популярни като туристически дестинации и е необходимо да им се създаде положителен регионален имидж. Същевременно, развитите туристически дестинации (Пампорово и Чепеларе) имат трудности с диверсификацията на продукта, разширяването на пазарните сегменти, осигуряването на по-големи печалби, удължаване на сезона и повишаване степента на заетост на легловата база.

Освен това, съществуващите атракции и продукти се рекламират поотделно, а не като част от един по-голям регионален продукт. Сътрудничеството и съвместните усилия за развитие на туризма на местно, областно и регионално ниво остават ограничени. В резултат на това, много туристически обекти в района, като тракийското светилище при с. Татул, Старосел, пещерите Снежанка, Дяволско гърло, Ягодинска пещера, Асеновата крепост, Бачковският манастир, Батак, Тракийската гробница край с. Александрово, Тракийската гробница и византийска крепост в с. Мезек и др. , са развити предимно като „спирки", а не като туристически дестинации. Така те не могат да осигурят по-дълъг престой на посетителите и свързаните с това икономически ползи. Определянето на район „Родопи" като един от туристическите райони на България [30] е надежда за формирането на разпознаваем и продаваем регионален туристически продукт.

Транспортна инфраструктура и достъпност

Планинският релеф и граничното положение на район "Родопи" предопределят ограниченото развитие на транспортната инфраструктура на тази територия. Въпреки, че през източната част на района преминава трасе с интензивен международен трафик (Русе-Стара Загора-Кърджали ГКПП "Маказа"), на българска територия все още не функционира пълноценно поради недостатъчната изграденост на съставящата го инфраструктура. ГКПП "Маказа" е само пътен граничен пункт по първокласния път Е85 Русе-Кърджали-Комотини-Александруполис. Пътят се нуждае от допълнителни ленти за увеличение на пропускателния капацитет на ГКПП, необходимо е и изграждане на обходен път на град Кърджали.

Североизточната част на район "Родопи" се обслужва периферно от Трансевропейския транспортен коридор „Ориент – Източно Средиземноморие" съставено от път Е 80 – Драгоман – София – Пловдив-Капитан Андреево и ж.п. линията София – Пловдив-Капитан Андреево. Изградената автомагистрала "Марица" улеснява провеждането на утвърдения голям транспортен поток по това направление, а изграждането на АМ „Калотина – София", предвидено за финансиране от Механизма за свързване с Европа ще допълни функционирането му по европейските стандарти.

[30] Според „Концепция за туристическото райониране на България", 2014 г., МИ

Относителният дял на първокласните пътища в ЮЦР (10, 3 %), където попада почти изцяло район "Родопи", е по-нисък от средния за страната (15, 02 %) , при това, по-голямата част от тях преминават периферно през разглежданата територия.

Относителният дял на второкласната пътна мрежа за ЮЦР (19, 4 %) е малко по-нисък от средния за страната (20, 49 %), като в южната му част навлизат само три транспортни направления в посока север-юг. Област Смолян, попадаща изцяло в район "Родопи" се обслужва от един единствен второкласен път II-86 – Пловдив – Смолян – Рудозем-ГКПП "Златоград". Другите второкласни пътища II-19 (Симитли – Разлог-Г. Делчев-ГКПП "Илинден") и II-37 (Пазарджик – Пещера-Доспат), обслужват съответно източната част на област Благоевград и южната част на област Пазарджик. Пътят II-58 (Асеновград – Тополово – Комунига-Черноочене) е пряката връзка на област Кърджали с Пловдив и вътрешността на страната.

Основните комуникации в района се осъществяват от третокласната пътна мрежа. Тези пътища, поради ниския си клас, не осигуряват добра свързаност между общините и това ограничава възможностите за икономическо развитие, понижава качеството на живота и ги определя като недостатъчно привлекателни за потенциални инвеститори.

Общинската пътна мрежа допълва транспортните функции на третокласната пътна мрежа в Родопския район, като за много от населените места е единствена възможност за комуникации с други населени места и общини. Това налага още повече необходимостта от поддържането в добро експлоатационно състояние както на третокласната, така и на общинската пътна мрежи в района, които поради хроничен недостиг на финансов ресурс често са с влошено състояние.

В заключение следва да се отбележи, че район "Родопи" се обслужва периферно от един първокласен и три второкласни пътища, изолирани един от друг, като за вътрешнорегионална свързаност се разчита основно на третокласната пътна мрежа. Липсват удобни пътни връзки в посока изток-запад за свързаност между пътищата от по-висок клас и улеснен достъп на общините от района помежду им.

Една нова регионална връзка, успоредно на южната граница, би допринесла за интегрирането на общините от този район, за улесняване на достъпа до зоните за социални и бизнес услуги, до туристическите и транспортните обекти и до обособените производствени зони, които са от общ интерес и са свързани с използването на местния потенциал за развитие.

Крайгранична южна ос „Петрич – Бургас" („Южна хоризонтала") – оптимизацията и реконструкцията на пътищата по това направление ще интегрира периферните крайгранични територии по южната граница на България и ще подобри достъпа на общините до съответния им областен център в зоните с регистрирана най-влошена достъпност в България. Изграждането на такава ос с подобрени параметри ще създаде по-добри условия за развитие на туризма и разгръщане на потенциала на планинските райони, включително за предлагане на съвместни регионални туристически продукти с граничните райони на съседните Гърция, Македония и Турция. Като връзка между главните оси „север-

юг“, тази ос ще окаже допълнителен ефект за укрепването на по-малките урбанизационни центрове, улеснявайки транспортната достъпност до вътрешността на страната.

Железопътната мрежа в район „Родопи“ е изградена предимно в равнинната му част. Единствените ж.п. линии (Пловдив – Свиленград и Димитровград – Кърджали – Подкова) функционират като съставни елементи на Трансевропейското транспортно направление „Ориент – Източно Средиземноморие“ и трасето с международен трафик Румъния/Русе – Стара Загора – Кърджали, заедно с единствените първокласни пътища по същите направления в североизточната част на района. Реконструкцията и електрификацията на жп линията Пловдив – Свиленград (финансирана по ОП „Транспорт“ 2007 – 2013 г.) привежда направлението в съответствие с европейските стандарти за ТЕМ-Т. Теснолинейната ж.п. линия Септември-Добринище обслужва северозападната част на район “Родопи”.

В заключение, почти цялата територия на район „Родопи” фактически не се обслужва от ж.п. транспорт. Този факт повишава значимостта на пътния транспорт.

Подобряването на достъпа до регионалния център Смолян и на вътрешнорегионалните и трансграничните връзки би могло да се осъществи чрез модернизацията на трасето „Асеновград – Смолян – Рудозем” в комбинация с доизграждането на скоростен път „Пловдив – Асеновград”. Реконструкцията следва да предвижда възможност за изграждане на допълнителна лента за движение на тежкотоварни автомобили или частично изграждане на трето пътно платно, съобразено с теренните особености. Предстои финансиране на стратегическия проект по програмата „ИНТЕРРЕГ V-А Гърция – България 2014 – 2020 г.“ за отваряне на нов граничен преход и прилежаща инфраструктура за ГКПП Рудозем – Ксанти. Към същия проект са предвидени реконструкция на път II-86 Средногорци – Рудозем и обходен път на гр. Рудозем. Подобрената достъпност се очаква да бъде резултат от координираното изпълнение на подобни проекти и на територията на Гърция. Цитираният стратегически проект обхваща и реконструкция на път II-59 Момчилград – Ивайловград. В допълнение, т.н. „Южна хоризонтала” от Петрич до Бургас през Смолян и Кърджали ще допринесе както за повишаване достъпа на населението до услуги, така и за разгръщане на туристическия потенциал на високопланинския регион.

Телекомуникации и широколентов достъп

Достъпът на домакинствата до Интернет по информация на НСИ за 2014 г. показва, че в ЮЦР, в който попада район „Родопи“, е 54, 2 %, при средно за страната 56, 7 %.Въпреки че през 2013 г. повече от половината домакинства в ЮЦР вече имат достъп до Интернет (52, 7 %) и средният показател се доближава до средния за страната (53, 7 %), в областите Смолян и Кърджали, достъп имат само около 45 % от домакинствата. В област Пазарджик през 2013 г. едва (36 %) от домакинствата имат достъп до Интернет. Ясно е, че ниските показатели за достъп до Интернет в тези области са резултат от недостатъчно развитата съобщителна мрежа именно в територията на район “Родопи”. В отдалечените малки населени места, достъп до Интернет все още не е осигурен.

Достъпът до високоскоростен интернет посредством широколентова свързаност се смята за един от основните инструменти за подобряване на икономическото и социално

благосъстояние на населението. Въпреки че над 90 % от предлагания достъп до интернет в страната е широколентов, разпространението му е 2 пъти по-ниско от средния показател за ЕС, като в селските райони широколентов достъп на практика липсва.

В заключение може да се обобщи, че електронната съобщителна мрежа в район „Родопи" се нуждае от допълнително развитие, за да се намалят препятствията от разстоянието и проблемите на отдалечеността, характерни за по-голяма част от района.

Енергийни мрежи, използване на ВЕИ, енергийна ефективност

Електроенергийната мрежа в район "Родопи" е добре развита. Районът получава електрозахранване от районните разпределителни подстанции 110/20 кV, разположени най-често в центъра на съответната община. Всички населени места са електроснабдени. Проблемите в електроснабдяването възникват поради остарели мрежи и съоръжения, които се нуждаят от подмяна и ремонти. Неблагоприятните климатични условия, характерни за този район, често стават причина за аварийни ситуации и прекъсване на електроснабдяването.

Богатите водни ресурси в района са позволили изграждането на най-големите язовири в страната, предназначени за производство на електроенергия. На територията му функционират най-големите ВЕЦ в страната, имащи значителен дял в постигането на поетите ангажименти към стратегия "Европа 2020" за нарастване използваемостта на ВЕИ – Каскада "Въча", Каскада "Батак", Каскада "Арда", ХВ "Цанков камък". По оперативни данни на Електроенергийния системен оператор (ЕСО), водните централи в страната произвеждат около 10 % от потребяваната енергия, като много голям принос имат водните централи от район "Родопи". Благоприятните климатични условия дават възможност за използването и на слънчевата енергия – в района са изградени и множество фотоволтаични централи. Заедно с тази от ВЕЦ, общата мощност на ВЕИ в район "Родопи" надхвърля 700 MW.

Газоснабдяване в район "Родопи" почти липсва. През територията на ЮЦР преминава транзитният газопровод, пренасящ природен газ за Гърция и Македония. Изградени са множество отклонения от магистралния газопровод, които снабдяват промишлени зони и обществени и битови сгради в прилежащи на района градове (Пазарджик, Пловдив, Раковски, Първомай, Димитровград), както и в градове от северната му периферия – Асеновград и Хасково.

България изостава значително спрямо европейските страни, където газоразпределителните мрежи обхващат повече от 80 % от общините и са газифицирани над половината от домакинствата. У нас природният газ е достъпен само за 16 % от общия брой на общините, а газифицираните домакинства през 2014 г. са само 3 %. Въпреки предимствата на директната употреба на природния газ, в район „Родопи" не е реалистично да се очаква преминаване към употребата му, предвид бедността, спецификата на бита и традициите за използване на твърди горива.

В голяма част от общините в район „Родопи“ са разработени стратегии и планове за енергийна ефективност и устойчив градски транспорт, има и получено финансиране на проекти по линия на ОПРР. Мерките на регионалната политика се насочват главно към подобряване на енергоефективността при обществените сгради – саниране и отопление, както и въвеждане на енергоефективно улично осветление.

Водоснабдяване и канализация

Въпреки богатството на водни ресурси, район “Родопи”, е най-зле водоснабденият район в страната. Относителният дял на водоснабденото население за ЮЦР през 2013 г. е 98, 2 %, по-ниско от средното за страната (99, 3 %), със значителни вътрешнорегионални различия. Област Кърджали заема последно място в страната с най-нисък дял население с обществено водоснабдяване (90 %). Не по-добре е и област Смолян с 91, 8 % водоснабдено население. Нисък е този дял и в област Благоевград -96, 1 %. В същото време, относителният дял на населението с режим на водоснабдяване в ЮЦР (1, 4 %) е два пъти по-нисък от средния за страната (2, 9 %). Много високият процент население с режим на водоснабдяване в област Кърджали (8, 4 %) през 2010 г. е сведен до нула през 2013 г., докато в област Пазарджик нараства до 6, 6 %, което най-вероятно се дължи на високи загуби при водоподаването.

Проблемите във водоснабдяването са сериозни както поради недостатъчната изграденост, така и поради амортизация. Старата водопроводна мрежа, съчетано с липса на превантивна поддръжка, е основна причина за чести аварии по мрежите и много високи загуби на вода. Рехабилитацията и подмените по мрежата са в резултат на аварии, а не на планирано обновяване и поддържане. В съчетание с ниското ниво на инвестиции, това води до задълбочаване на проблемите, особено в по-рядко населените части на Родопския район.

Изоставането в изграждането на канализационните мрежи е характерно за цялата страна. През 2013 г., от канализационни мрежи е обхванато 74, 7 % от населението, като 56, 4 % от него е обслужено с пречиствателни станции за отпадъчни води. Приблизително 95 % от градовете в страната имат изградени канализационни мрежи, но за селата този процент е едва 9 %. В ЮЦР, 72 % от населението е обхванато от канализация и отново област Кърджали заема предпоследно място в страната (след област Разград) с едва 44, 1 % обслужвано население. За останалите области, обхванатото от канализация население се движи около 70 %.

Изключително тревожно е положението с пречистването на отпадъчните води в тази част на страната. ЮЦР се нарежда на предпоследно място (след СЗР) с най-нисък дял население, обслужено от ПСОВ (41, 8 %) при 56, 4 % средно за страната. Може да се каже, че в област Кърджали отпадъчните води не се пречистват, а обхванатото население е едва 3, 9 %. Малко е обхванатото население и в област Пазарджик (27, 3 %), също и в област Благоевград (26, 5 %). Следва да се насочат усилия за изграждане на ПСОВ, имайки предвид качествата на природната среда в район “Родопи” и потенциала й за развитие на туризъм и селско стопанство.

Както през изминалия, така и през настоящия програмен период, недостигът на финансови средства ще продължава, и въпреки безспорно необходимата повсеместна подмяна и

рехабилитация на водоснабдителната мрежа, преди всичко най-належаща е намесата в населените места без достъп до питейна вода с нужните качества и тези с режимно водоснабдяване. Не по-маловажно е улавянето и пречистването на отпадъчните води с оглед запазване и подобряване качествата на околната среда.

Околна среда

Състоянието на околната среда в район „Родопи“ е представено по компоненти.

Въздух

Дългогодишните наблюдения показват, че основните фактори, оказващи влияние върху замърсяването с фини прахови частици (ФПЧ) за територията на общините в района са битовото отопление, транспорта и неподдържаната пътна и прилежаща инфраструктура, което води до т.н. вторично разпрашаване. Масовото използване на твърди горива в битовия сектор води до тревожно завишаване нивата на $ФПЧ_{10}$, основно през зимните месеци. С голяма тежест за подобряване на качеството на атмосферния въздух по отношение нивата на ФПЧ10 е поддържането на пътната и прилежаща инфраструктура в добро състояние. Наднормено замърсяване с ФПЧ е регистрирано в Асеновград, Куклен, Велинград, Пещера , Кърджали, Хасково и Смолян. Подобряване на състоянието през 2014 г. се отчита в градовете Хасково и Кърджали.

Специфичен проблем за Родопите е замърсяването на атмосферния въздух с тежки метали вследствие на цветната металургия. Наблюдава се тревожната тенденция към регистриране на високи стойности по показател кадмий (Cd) в кв. „Долни Воден” на гр. Асеновград, започнала от 2006 г. Стойностите, регистрирани в АИС „Куклен” през 2014 г., също превишават нормата. Причина за наличие на високи концентрации на кадмий в измерените проби са както периодични емисионни наслагвания от КЦМ АД, така и от дифузното разпространение на утаените количества от земната повърхност. За района на гр. Кърджали е характерно замърсяването с олово и арсен. Основен източник е ОЦК край града.

По отношение на останалите наблюдавани замърсители – серен диоксид, азотен диоксид, озон, въглероден оксид в пределите на планина Родопи не са наблюдавани превишения. Основните източници на тези замърсител са индустрията, енергетиката и отоплителни централи, автотранспорта и животновъдството.

Обобщено, качествата на атмосферния въздух в планина Родопи са отлични, с изключение на по-големите населени места. Тук основен проблем са предимно наднормените концентрации на ФПЧ, проявяващ се най-вече през студеното полугодие вследствие отоплението с твърдо гориво. Специфичен проблем е замърсяването на атмосферния въздух с тежки метали от цветната металургия.

Води

Данните за състоянието на повърхностните води са актуални към 2014 г.

В лошо до умерено състояние са водите на язовир Въча, р. Девинска от яз Тошков чарк до устие, р. Марица след Долна баня, р. Чепеларска в средното си течение, яз Тракиец,

р. Голямата (Пъстрогорска), р. Алмака (приток на р. Бисерска), р. Харманлийска до вливане на р. Хасковска, Горно течение на Харманлийска река до яз. Тракиец, яз Кърджали, р. Арда между яз. Кърджали и яз. Студен кладенец, яз. Студен кладенец, р. Арда от вливането на р. Крумовица до яз. Ивайловград, р. Арда между яз. Ивайловград и границата, яз. Ивайловград.

В лошо състояние са водите на Стара река от Пещера до устието, р. Чепеларска след Асеновград до устието, Стара река след Пещера до устието, р. Юговска от р. Белишка до устието, р. Харманлийска от вливане на р. Хасковска до устието.

В посочените участъци замърсяването е по различни биогенни показатели – БПК, азот амониев, общ азот, фосфати и общ фосфор. Това доказва вливането на непречистени битови отпадни води и отпадни води от животновъдството.

В два участъка – при р. Чепеларска след Асеновград и р. Юговска, се доказва замърсяване от рудодобивната, рудопреработвателна и металургична промишлености. В тези участъци замърсяването е с кадмий, олово, цинк и мед, а при р. Чепеларска и с никел.

Всички останали участъци са в умерено, добро и отлично състояние, което е предпоставка за разностранно стопанско използване.

Подземни води: Всички наблюдавани подземни тела са в добро състояние, с изключение на 3 подземни водни тела – BG3G00000Pt047 (Пукнатинни води – Западно-Родопски комплекс), BG3G00000NQ009 (Порови води в Неоген –Кватернер –Хасково) и BG3G00000Pg028 – Пукнатинни води –Източно Родопски комплекс.

Въведени в експлоатация са ГПСОВ на Мадан, Рудозем, Златоград, Смолян и |Кричим, СПСОВ – с. Прогледи, ПСОВ „Пампорово” – к.к. Пампорово. Тези пречиствателни станции работят с добър пречиствателен ефект, като се отчита сериозно подобрение на качеството на водите в прилежащите реки –Мадан, Арда, Върбица, Черна и Чепеларска. Изградени са и ГПСОВ в Хасково и Момчилград. Малки ПСОВ са изградени за с. Мезек, общ. Свиленград, с. Поповец и с. Зимовина, общ. Стамболово, с. Ново Соколино, общ. Момчилград, с. Прогрес, общ. Момчилград и с. Егрек, с. Студен кладенец, общ. Крумовград и кв. „Изгрев”, Крумовград. Някои от тези инсталации не работят добре, а в други почти не постъпват замърсени отпадъчни води.

Във всички останали населени места не са изградени пречиствателни станции, което е сериозно изоставане от международно поетите ангажименти за населени места с над 10 хил. и 2 хил. екв. жители.

Общият извод за състоянието на повърхностните води на планина Родопи е, че са практически незамърсени в горните течения. В средните си течения са предимно слабо до умерено замърсени и предимно силно замърсени в долните си течения. Влошени са и качествата на язовирните води и на част от подземните води. Причина е недостатъчната изграденост на ПСОВ и замърсяването от рудопреработвателната и металургична промишлености.

Литоложка основа

Планината Родопи през последните 70-80 години е интензивно използвана за добив на полезни изкопаеми – предимно оловно-цинкови и руди за редки метали, както и нерудни полезни изкопаеми. Поради преобладаващо подземния добив, нарушенията на повърхността не са толкова големи. Изостава обаче рекултивацията на нарушените терени и ограничаване на замърсяването, осъществявано предимно от рудничните води на изоставените рудници. През последните 20-30 години се наблюдава ограничаване на антропогенния натиск, свързан с добива на полезни изкопаеми.

Ерозионните процеси са силно ограничени в Западните Родопи поради високата лесистост, но са силно проявени в Източните Родопи. За района на Хасковска и Кърджалийска области, на засилена водна ерозия са подложени над 150 хил. дка. земи, основно в Кърджалийско – в общините Кърджали, Момчилград, Крумовград, Черноочене, Кирково.

От извършените анализи за вкисляване на почвите не са установени стойности, застрашаващи почвеното плодородие. Основен замърсител на почвите в Родопите е КЦМ – Пловдив и ОЦК – Кърджали. Замърсяванията са стари. Резултатите от анализите на мониторинга показват тенденция към задържане на замърсяването с олово, кадмий и цинк. Това се дължи на подобряването на въздушните пречиствателни съоръжения. През 2014 г., на територията на Родопите не е констатирано замърсяване с нефтопродукти.

На територията на планината има образувани множество нерегламентирани сметища със строителни и битови отпадъци, които замърсяват и увреждат почвите. Въпреки усилията, които полагат общините, все още е недостатъчен контролът от тяхна страна за недопускане на замърсяване на почвите със смесени битови и строителни отпадъци.

Замърсяване на почвите с продукти за растителна защита няма, но все още не са решени окончателно проблемите със складовете в общините Маджарово, Симеоновград, Ивайловград, Джебел и Момчилград. По-голямата част от тях са собственост на бивши земеделски кооперации, а някои са и частна собственост. Без изключение, те са в лошо състояние, неохраняеми и наличните в тях растително-защитни препарати създават потенциална опасност от инциденти и замърсяване на околната среда.

Оценката на състоянието на тези компоненти показва, че през последните години се наблюдава тенденция към намаляване замърсяването на почвите и ограничаване на нарушенията на геоложката основа и релефа. Основен източник на замърсяване на почвите е цветната металургия. Широко развити са ерозионните процеси в Източните Родопи, което води до влошаване и унищожаване на почвената покривка и възможностите за земеделско производство. В този район се наблюдават тревожните признаци на развитие към опустиняване.

Отпадъци

На територията на район "Родопи" има изградени и се ползват (в съответствие с действащите нормативни изисквания) 8 регионални депа[31]за неопасни отпадъци, покриващи 17 от общо 40 общини в района. За Пазарджишкия регион (Западни Родопи), през м. август, 2015 г. е финализирана процедура по избор на изпълнител на СМР по проект „Изграждане на регионално депо Пазарджик". В обхвата на услугите му са включени общините Пазарджик, Белово, Брацигово, Батак, Велинград, Ракитово, Лесичово, Септември и Пещера.

Без трайно решение на проблема с отпадъците е област Кърджали. От 2010 г., битовите отпадъци от общините Кърджали, Момчилград, Ардино, Кирково, Крумовград, Черноочене и Ивайловград се извозват към временна площадка, разположена до старото депо на община Кърджали (в землището на с. Вишеград). Тази площадка ще се ползва до пускането в експлоатация на първа клетка на "Регионален център за управление на отпадъците – Кърджали" (РЦУО Кърджали).

Основните проблеми при третиране на производствените отпадъци са: непълно организиране на разделно събиране – оттам и невъзможността за рециклиране и оползотворяване, депониране на голяма част от производствените отпадъци на депа за неопасни отпадъци (което води до бързото изчерпване на капацитета на тези депа), нарушения във връзка с класификацията на отпадъците и воденето на отчетност.

Основните нерешени проблеми при извършване на дейности с опасни отпадъци са свързани основно със забавянето на общините в прилагането на наредбите за начина на третиране и транспортиране на отпадъци от отработени масла и отпадъчни нефтопродукти, акумулатори и батерии, луминесцентни лампи и др. Няма изградени общински центрове за приемане на излезли от употреба превозни средства, както и на площадки за събиране на опасни отпадъци от домакинствата.

Липсата на специализирани депа за строителни отпадъци води до неконтролираното им изхвърляне и формира на незаконни сметища, най-често на входовете и изходите на населените места, както и в зелени площи в самите населени места.

Поради предстоящото изчерпване на капацитета на Регионалното депо с. Гарваново е изготвен проект „Интегрирано управление на отпадъците в регион Хасково" по ОП „Околна среда 2007-2013 г." и е издадено разрешително за строеж за Регионален център за третиране на неопасни отпадъци (РЦТНО) за общините Хасково, Димитровград и Минерални бани. Има влязло в сила разрешение за строеж на „Регионална инсталация за рециклиране и съоръжение за обезвреждане на инертни отпадъци в землището на гр. Хасково".

[31]1. Регионално депо с. Цалапица, общ. Родопи, включващо общините Пловдив, Марица, Родопи, Стамболийски, Съединение, Раковски, Кричим, Перущица; 2. Регионално депо Асеновград, включващо общините Асеновград, Първомай, Садово, Куклен и Лъки; 3. Регионалното депо с. Гарваново, общ. Хасково обслужващо общините Хасково, Димитровград и Минерални бани; 4. Регионално депо гр. Харманли, обслужващо общините Харманли, Свиленград, Тополовград, Симеоновград, Любимец, Стамболово и Маджарово; 5. Регионално депо Смолян, включващо общините Смолян ,Чепеларе и Баните; 6. Регионално депо Мадан, включващо общините Мадан, Златоград и Неделино; 7. Регионално депо Доспат, обслужващо общините Доспат, Девин, Борино и Сатовча; 8. Регионално депо Рудозем – обслужващо община Рудозем

В заключение може да се обобщи, че все още съществуват нерешени проблеми по отношение на отпадъците. Недостатъчно е разделното събиране на отпадъците и тяхното оползотворяване. Изостава изграждането на регионалните депа за районите на Пазарджик и Кърджали.

Радиация

Радиационното състояние в района е без отклонения, в границите на характерните за страната фонови стойности. Не са наблюдавани повишавания на специфичните активности на естествени и техногенни радионуклиди в атмосферния въздух. Измерените стойности на обща бета активност на водните проби са под нормата за повърхностни води, съответстват на данните от предходните години и показват доброто състояние на тези води от радиационна гледна точка. Завишени са стойностите на радиационен гама фон и повишени концентрациите на съдържание на радионуклеиди в дънните утайки и почвите на местата, използвани за руднична дейност от бившия уранодобивен участък „Изгрев“, с. Барутин. В границите на участъка и на площите, върху които са водени добивни дейности, са констатирани наднормени стойности на измерваните радиологични показатели в Местността „Картофена нива“ – бивш руден отвал, към участък „Изгрев”.

В заключение, радиационната обстановка е в границите на нормалното. Ограничени проблеми съществуват при изоставените минни разработки.

Климатични промени и природни бедствия[32]

Прогнозите за климатичните промени през следващите десетилетия сочат по-топли зими и намаляване на броя на дните с екстремни ниски температури. Значими изменения се очакват при валежите основно в интервалите 0, 1-5, 5-10 и над 40 мм/24 ч. Намалението на общото количество на валежите ще се дължи на силно намаление на слабите и умерени валежи. Най-изявен ще е този процес в по-ниските части на Източните Родопи. До 2050 г. се очаква изменение на средните годишни температури в Родопите в границите до 2, 1 – 2, 3°C, като увеличението е в посока запад – изток/югоизток. При средногодишните количества на валежите се очаква намаление от под -6 %, -8 % до -10 % в посока запад- изток. Очаква се промяна и при продължителността на снежната покривка, като броят на дните с такава ще намалее. В Източните Родопи намалението ще е най-значимо – до 20 дни, което практически означава почти безснежна зима. За оценка на комбинираното въздействие на тези промени е изчислен индекс на уязвимост от климатичните промени за регионите по NUTS 2 за целия ЕС. Според този индекс, Родопите попадат в група 5 (от общо 6) с висока уязвимост от климатичните промени. Най-чувствителните сектори към климатичните изменения са селското стопанство, туризмът, управлението на водните ресурси и горският фонд.

[32] При описание на климатичните промени и вероятните наводнения са ползвани „Предварителна оценка на риска от наводнения в Източнобеломорския район” – ПУРН на БДИБР – Пловдив и „Инвестиране в бъдещето на Европа“, Пети доклад за икономическо, социално и териториално сближаване на Комисията на ЕС, ноември 2010 г.

Наводненията са един от големите и често проявяващи се рискове в района. Практически цялата долина на р. Марица е с потенциален риск от наводнения. Всички притоци от Родопите в средните си и особено в долните си течения, са потенциално опасни. Рискови са почти целите течения на реките Хасковска, Харманлийска и Бисерска. Поречието на р. Арда в по-голямата си част е потенциално опасно. Големите язовири не всяка година могат да приемат речните води от пълноводието. Поречието на р. Бяла има 2 участъка с потенциален риск от наводнения – Бял градец- Гугутка и участъка от с. Меден бук до границата.

Земетресения – Родопите попадат в Рило-Родопския сеизмичен район. Най-рискова е Западно-Родопска (Велинградска) зона с максимален магнитуд 6, съответно епицентрална интензивност около 8-ма степен. Почти цялата територия ще бъде подложена на сеизмично въздействие с интензивност от 7-ма и по-висока степен, което трябва да бъде взето предвид при проектирането на сгради и съоръжения.

Извън Черноморския и Дунавския бряг, Родопите са един от районите с най-изявени *свлачищни процеси*. Най-многобройни са свлачищата в област Смолян – общо 81 броя и най-много (38 броя), от всички Родопски общини има в община Смолян. В област Смолян на второ място е община Неделино-13 броя. Най-малко са свлачищата в област Хасково – само едно в община Маджарово. В Кърджалийска област свлачищата са общо 39. Най-много са в Джебел (12 бр.) и в Ардино (10 бр.). В Пловдивска област в пределите на Родопите са установени общо 35 свлачища, като най-много са в община Лъки – 15 броя. Сравнително малко са установените свлачища в Пазарджишка област- 6 бр.

В заключение, климатичните промени следва да се отчитат в по-дългосрочен план, докато превенцията срещу природните бедствия изисква спешни мерки.

Биологично разнообразие и защитени територии

На територията на Родопите са установени над 2000 вида висши растения, 90 от които са балкански ендемити и силно застрашени от изчезване видове. Всичко това отнася Родопите сред регионите в страната, характеризиращи се с най-голямо биологично разнообразие.

Нивото на ендемизъм в планината е изключително високо – 7 растителни вида са ендемични за Родопите, 39 са ендемични за България, а 85 са ендемични за Балканите[33].

В Родопите са регистрирани общо 291 вида птици. От тях 115 са включени в Анекс II на Бернската конвенция, 90 са признати за важни за опазване в Европа, а 4 са застрашени в глобален мащаб[34]. Фауната на Родопите поразява с високата концентрация на грабливи птици. В източната част на планината могат да бъдат открити 36 от 38-те вида, срещащи се в Европа. Източните Родопи са едно от двете естествени убежища на грабливи птици в Европа[35]. В Родопите се срещат общо 27 от 36-те вида прилепи в Европа. Всички установени

[33] Включително видове като родопската горска майка, родопската ръж, родопската песъчарка, родопската самогризка, родопския силивряк, родопския крем, родопското лале. 55 от тези растителни видове са обявени за редки или застрашени в Европа.

[34] Царски орел, белошипа ветрушка, ливаден дърдавец, малък корморан/малка дяволица.

[35] Срещат се египетски лешояд, белоглав лешояд и сокол скитник, които имат статут на "застрашени" или "редки" и са включени в Приложение I на Директивата за птиците на Европейската общност и Приложение II на Бонската конвенция.

27 вида прилепи са включени в Приложенията на Бернската и Бонската конвенции, както и в Споразумението за опазването на прилепите в Европа. Родопите са дом и на уникални породи домашни животни[36].

Тук се намират уникални карстови форми, каквито са пещерите в районите на селата Триград, Ягодина, Чепеларе, Орехово, Могилица, природните феномени Орфееви скали край Смолян, Чудните мостове, Червената скала и др.

Обектите от Националната екологична мрежа (НЕМ) обхващат 14917, 88 км^2 или 49, 83 % от територията на планината, дял много по-голям от средния за страната-35 %. Площта на защитените територии по Закона за защитените територии (ЗЗТ, ДВ бр. 133/1998 г.) е само 2, 72 %, което е около 2 пъти под средното за страната. Почти цялата територия на НЕМ тук се формира от защитените зони (ЗЗ) по НАТУРА – 2000 – 49, 68 %. В териториално отношение преобладават ЗЗ по Директивата за хабитатите – 47, 06 %. ЗЗ по Директивата за птиците заемат 26, 04 %. Сред общините с най-висок дял на обектите от НЕМ са Борино- 99, 52 %, Лъки- 98, 5 %, Батак- 92, 48 %, Крумовград – 79, 74 %, Доспат – 78, 38 % и т.н. Едни от по-известните и с по-голяма територия защитени зони са: BG0001032 Родопи – източни; BG0001030 Родопи – западни, BG0001031 Родопи – Средни и BG0002073 Добростан.

Въпреки големият дял на обектите от НЕМ, в Родопите не е обявен национален или природен парк. Създаването на такъв парк ще интегрира голяма част от наличните защитени зони и защитени територии под общо устройство и управление и ще допринесе за валоризация на природното богатство.

В обобщение може да се направи изводът, че екологичната обстановка в район „Родопи“, с много малки изключения, е много добра. Състоянието на основните компоненти на околната среда отговаря на нормите за безопасност. Високото биологично разнообразие, запазената природа и високият дял на обекти от НЕМ е предпоставка за използването им за рекреация, еко- и познавателен туризъм.

Обобщение на анализа, потенциалите и възможностите за развитие:

Демографските процеси в района могат да бъдат определени като една степен по-малко негативни от средното национално ниво. Но човешкият потенциал като количество и качество не е достатъчен, за да провокира сериозно обновление и развитие на икономиката.

Екологичната обстановка в района, с много малки изключения, е много добра. Състоянието на основните компоненти на околната среда отговаря на нормите за безопасност и създава потенциални условия за бъдещо успешно социално и икономическо развитие.

Районът има значителен потенциал за *биологично земеделие* и успешна горскостопанска дейност при използване на екологосъобразни подходи и методи в земеделието и горското стопанство.

[36] Като ендемичните родопско късорого говедо, среднородопска овца и каракачанска овчарка, които са адаптирани към условията в региона, но са застрашени от изчезване.

Мрежата от *специализирани професионални гимназии* е сравнително добре развита и отговаря на икономическите ориентация в района, но се нуждае от по-високо качество на обучението и по-добро синхронизиране с очакванията на бизнеса.

Съхраненото биоразнообразие на Родопите и наличието на много защитени зони по "Натура 2000", съчетано с богатото културно-историческо наследство, е сериозен потенциал за съвременно социално, икономическо и културно развитие в района. Наред с традиционните форми, то е добра основа за развитието и на разнообразни съвременни и щадящи средата форми на туризма (познавателен, културен, екологичен, спа, спортен, аграрен, ловен, конгресен и др.). Традициите в развитието на зимните спортове, наличието на подходящи условия, и направените проектните проучвания за създаването на нов спортно-туристически център „Перелик" са важна предпоставка за обогатяване туристическата инфраструктура и за привличане на туристи както от страната, така и от съседните страни.

Определянето на район „Родопи" като един от туристическите райони в туристическото райониране на България е надежда за формирането на разпознаваем и продаваем на туристическия пазар *регионален туристически продукт*.

Районът граничи с р. Гърция и р. Турция, което дава възможност за активно *трансгранично сътрудничество*. Наличието на ГКПП свързва и физически съседните страни. Отварянето на ГКПП „Маказа" и по-късно на ГКПП "Еледже" (Рудозем – Ксанти) създава добри перспективи за развитие. По този начин районът има потенциал да се развива като портал към Южните Балкани и Азия.

Изграждането на т.н. „*Южна хоризонтала*" по направлението Петрич-Бургас, ще подобри осезателно възможностите за използване на местния потенциал за развитие и ще подпомогне регионалната икономика и туристическата достъпност;

Мрежата от населени места в района е сравнително добре балансирана. Основна роля на центрове играят градовете Смолян и Кърджали, разположени в сърцевината на района. Затова именно те заслужават да бъдат приоритетно стимулирани като полюси на развитие.

Заедно със Смолян и Кърджали е важно да бъдат целево стимулирани и малките градове Велинград, Харманли, Пещера, Кричим, Момчилград, Крумовград, Ивайловград, Девин, Златоград, Мадан като опорни центрове, обслужващи другите съседни на тях периферни малки общини.

Същността на целевата намеса в подкрепа на район „Родопи" би могла да се изрази в 3 ключови фрази:

- Подобряване на достъпа и свързаността;
- Отваряне на юг през границата;
- Икономика без тютюн – търсене на алтернативата.

Фиг. 26. Снимки от район Родопи

Започна брането на тютюна – денонощна битка за хляба с вкус на катран ..Ще може ли биоземеделието да стане приемлива алтернатива?.

2. SWOT анализ на район „Родопи“

Силни страни

- Съхранена, привлекателна и разнообразна природа, богато културно наследство, значителен термо-минерален и дивечов ресурс;
- Завидно богатство от защитени видове и мрежа от защитени територии и зони, екологично чист район;
- Благоприятни почвено-климатични условия за биологично земеделие, развито горско стопанство;
- Добре развита преработвателна промишленост (Хасково, Кърджали);
- Силни традиции и опит в предлагането на туристически услуги;
- Достатъчна леглова база за туризъм;
- Добра мрежа от професионални училища;
- Относително балансирани демографски процеси – с една степен по-малко негативни от средното национално ниво.

Слаби страни

- Ниска изграденост на пътната мрежа от висок клас;
- Трудна транспортна достъпност, лошо състояние на общинските пътища;
- Висок риск от природни бедствия – срутища, свлачища, наводнения, горски пожари;
- Силни регионални неравенства, изразена периферност;
- Силни релефни препятствия – за строителство на инфраструктури и сгради;
- Неоползотворени потенциали – в туризъм и аграрен сектор;
- Липса на атрактивни инвестиционни полета, остаряло оборудване и технологии, свити пазари;
- Уязвимо и неконкурентоспособно селскостопанско производство;
- Силна зависимост от тютюна (Източни Родопи), чието субсидиране ще спре до 2020 г.;
- Неблагоприятна демографска ситуация, миграция на младите и квалифицираните;
- Неблагоприятна образователна структура;

- Слаба научно-изследователска и развойна дейност;
- Ниски и несигурни доходи, висока безработица, висок риск от бедност;
- Недостатъчно оползотворен потенциал за трансгранично сътрудничество с Гърция.

Възможности

- Пълно оползотворяване на ЕС фондовете;
- Прилагане на интегриран подход за реализиране потенциала на планината;
- Устойчиво стопанисване на горите, запазване и валоризиране на биоразнообразието и екоравновесието;
- Привличане и задържане на млади квалифицирани кадри;
- Изграждане на Южната тангента и подобряване на останалата пътна мрежа;
- Привличане на свежи инвестиции в устроени индустриални паркове;
- Развитие на рентабилно алтернативно земеделие (биоземеделие);
- Пълноценно развитие и маркетиране на туристически район „Родопи";
- Повишен административен капацитет, подобрен диалог с бизнес и граждани;
- Активно трансгранично и транснационално сътрудничество – и чрез отваряне на 4 нови ГКПП.

Заплахи

- Продължително негативно влияние на глобалната финансова и икономическа криза;
- Засилен външен конкурентен натиск върху националната икономика;
- По-добри възможности за реализация на младите хора извън района;
- Негативно влияние на глобализацията, климатичните промени, енергийната зависимост, демографския упадък;
- Изолираност и изоставане в социално-икономическо развитие на граничните и отдалечените планински райони;
- Негативно влияние на икономическата ситуация в Гърция.

В заключение към анализа на района трябва да се посочи, че той няма достатъчно финансов и човешки потенциал, за да провокира сам продуктово и технологично обновяване на икономиката си. Българските административни и бизнес институции все още не съумяват да дефинират и проведат последователни политики за развитие на конкурентоспособността, съобразени с интересите, нуждите и конкурентните предимства на регионите ни.

3. Стратегия за развитие на район „Родопи"

Както беше отбелязано, район „Родопи" е неформална териториална общност, състояща се от 40 общини, заемащи две цели области (Смолян и Кърджали) и части от други 4 (Хасково, Пловдив, Пазарджик и Благоевград). Освен това, преобладаващата част от район "Родопи" принадлежи на ЮЦР, като само 4 малки общини (Белица, Гърмен, Сатовча и Якоруда) принадлежат на ЮЗР. Тази конфигурация е основание да се твърди, че действащата планова

основа за регионално развитие на район „Родопи” се представя от регионалния план за развитие (РПР) на ЮЦР (в преобладаващия му обхват), стратегиите на споменатите 6 области и плановете за развитие на съставните 40 общини. Следвайки йерархията на плановите документи, определящи за района са РПР на ЮЦР и областните стратегии.

Визията на регионалния план за развитие на ЮЦР е оптимистична: „Привлекателно място за живеене, бизнес и туризъм, с по-добри условия за комуникация и съхранено природно, и културно наследство”. Тази синтезирана мечтана представа за района съдържа както *ключовите потенциали* (туризъм и друг бизнес при оползотворено и съхранено природно и културно наследство), така и *противодействието* на традиционна слабост – комуникациите.

Почти без изключения, стратегическите пакети на плановите документи (регионалния план и шестте областни стратегии) съдържат по 4 стратегически цели с аналогичен предмет – „икономика”, „човешки капитал”, „транс-гранично сътрудничество” и „балансирано териториално развитие”:

СЦ 1: Икономическо сближаване …, базирано на щадящо ползване на собствени ресурси (РПР)
СЦ 1. Преодоляване на изоставането в икономическото развитие …... (Смолян)
СЦ 1: Подобряване на икономическия климат и привлекателността на региона за бизнес (Кърджали)
СЦ 1: Икономическо сближаване …. чрез използване на собствения потенциал (Хасково)
СЦ 1: Превръщане на региона в по-атрактивно място за живеене и работа (Пазарджик)
СЦ 1: Ускоряване на социално-икономическото развитие …. чрез подкрепа на иновациите …. (Пловдив)
СЦ 1. Развитие на конкурентоспособна и съвременна икономика …... (Благоевград)

СЦ 2: Социално сближаване …... чрез инвестиции в човешкия капитал ….. (РПР)
СЦ 3. Социално сближаване … чрез инвестиции в човешки капитал и социална инфраструктура (Смолян)
СЦ 3: Развитие на административния капацитет и увеличаване на възможностите …....(Кърджали)
СЦ 2: Социално сближаване ….. чрез инвестиции в човешкия капитал и социалната инфраструктура (Хасково)
СЦ 2: Намаляване на безработицата ….. и повишаването на жизнения стандарт (Пазарджик)
СЦ 5: Социално сближаване …... чрез инвестиции в човешкия капитал и социалната инфраструктура (Пловдив)
СЦ 5. Подобряване …. на взаимодействието между администрация, бизнес и …... (Благоевград)

СЦ 3: Развитие на трансгранично и транснационално сътрудничество …....(РПР)
СЦ 2. Повишаване на достъпността и намаляване на влиянието на периферността на областта. (Смолян)
СЦ 4: Развитие на трансгранично и транснационално сътрудничество …..(Хасково)
СЦ 3: Териториално сближаване - ….за ….. трансгранични и междурегионални инициативи … (Пазарджик)
СЦ 4. Развитие на международното и европейско сътрудничество …... (Благоевград)

СЦ 4: Балансирано териториално развитие чрез укрепване на градовете-центрове, подобряване свързаността в района и качеството на средата в населените места (РПР)
СЦ 4. Добро планиране и управление, сътрудничество и междуобщинско кооперирание (Смолян)
СЦ 2: Балансирано развитие на градската среда и намаляване регионалните различия … (Кърджали)
СЦ 3: Балансирано териториално развитие чрез укрепване на градовете-центрове …... (Хасково)
СЦ 4: Стимулиране на интегрираното градско развитие и подобряване на свързаността на градовете …(Пловдив)

Действащите планови документи на двете нива (район и област) дават стратегическа рамка за района, която може да се представи със следните изрази:

- Конкурентноспособна икономика – икономическо сближаване;
- Човешки капитал – социално сближаване;
- Трансгранично сътрудничество – пространствено сближаване;
- Балансирана селищна мрежа – подобрена свързаност и селищна среда.

Това е и безспорната предметна насоченост и на стратегическите цели в ЦИП „Родопи“.

Погледнат като цяло, районът е съвкупност от необвързани помежду си общини, развиващи се самостоятелно. Доказателство на тезата е и продължаващият процес на „роене“ на общините (отделянето на Сърница от Велинград). Състоянието им е полюсно противоположно. На единия полюс са общините на областните центрове (Смолян, Кърджали и Хасково), на средния град Асеновград и на още няколко малки градове (Велинград, Харманли, Пещера). На другия полюс са множеството малки общини (с центрове между 2 и 8 хил. души), вече лишени от енергия да обърнат посоката на развитието си без външна помощ. Целостта на района е само географска – 15 хил. км^2 планинска територия с 40 общини. Демонстрирайки трайни негативни тенденции в почти всички сфери на развитие (с изключение на екологията), районът се поставя сред приоритетите за държавна подкрепа. В този контекст, визията е обобщената представа на държавата (консолидирана с местните общности) за ефекта от инициираната от правителството Целенасочена инвестиционна програма за този район (ЦИП „Родопи“).

Визия:

Родопите – завидна природа с възроден баланс от стабилна икономика, атрактивна туристическа дестинация и достоен жизнен стандарт на обитателите си.

Стратегия на ЦИП „Родопи“

Стратегическият пакет на ЦИП „Родопи“ съдържа 4 стратегически цели със съответни приоритети, мерки и конкретни действия/проекти.

СЦ 1: Стимулиране на икономиката

Основната потребност е от работещи конкурентноспособни предприятия – както високотехнологични, така и с конвенционални технологии, ангажиращи и по-ниско квалифицирани кадри. Основният инструмент за привличане на желаните инвестиции е инфраструктурно съоръженият индустриален парк. Стартирането на собствен бизнес и тук ще разчита на изпитания инструмент „бизнес инкубатор“. Така се стига до формулиране на първия приоритет:

П1 Нови инвестиции – в индустриални паркове, в пазарна инфраструктура и в мрежи от преработвателни предприятия

Новите инвестиции ще влеят свеж ресурс за развитието на местната икономика и по-специално в преработващата промишленост (вкл. високотехнологични дейности и ИКТ), която генерира продукти с висока добавена стойност. По този начин създаването на нови предприятия ще има директен ефект върху повишаването на местната заетост, увеличаването на разполагаемите доходи на населението и засилването на тяхната мотивация да останат в региона.

Постъпилите от съставните общини проекти са групирани по три мерки – „бизнес паркове“ (индустриални, технологични и логистични), „друга бизнес инфраструктура“ и

„технологично обновяване и нови предприятия“. Повечето проектни идеи са в сферата на публичните инвестиции, но има и значителен брой идеи за ПЧП, както и частни инвестиционни проекти.

Мярка 1.1.1. Индустриални, технологични и логистични паркове

Мярката е насочена към обновяване на съществуващи производствени зони и създаване на благоприятни условия за привличане на инвестиции чрез осъвременяване на инфраструктурата им. Целта е да се стимулира ролята на градовете за създаване на повече работни места, пример за което е проектът „Регенерация на източна индустриална зона и осигуряване на условия за изграждане на логистичен център“, Кърджали. Разчита се и на по-малките градове, имащи ключова роля за развитието на района. Създаването на „стопанско-икономическа зона за бъдещи инвеститори“, Ивайловград, както и изграждането на „индустриална зона с довеждаща инфраструктура“, Момчилград би предоставило повече възможности за стабилна заетост на населението в район „Родопи“.

Мярка 1.1.2. Друга бизнес инфраструктура

Целта на прилаганите дейности е да се създаде по-добра бизнес среда за активизиране на местния бизнес за осигуряване на заетост и повишаване на конкурентоспособността на регионалната икономика, вкл. на основата на технологично обновяване, пример за което е проектът „Изграждане на хладилни камери за шоково замразяване на земеделски продукти“, Неделино. И тази мярка ще разчита на недостатъчно използвания досега потенциал на интегриращите градски центрове чрез „изграждане на пазари/тържища за селскостопанска продукция“ (Девин, Неделино, Любимец) или модернизиране на съществуващи (Пещера).

Мярка 1.1.3. Технологично обновяване, изграждане на нови предприятия

Мярката е насочена към разнообразяване на икономиката в района с цел запазване на заетостта на местното население; насърчаване развитието на микро и МСП, които са потенциално жизнеспособни от икономическа гледна точка и допринасят за подобряване на структурата на местната икономика, създавайки допълнителни възможности за заетост. Проектите за „изграждане на мандра; създаване на рибарници и гъбарници“ в община Неделино подкрепят тази мярка.

Мярката ще подкрепи и разкриване на социални предприятия и други инициативи в сферата на социалната икономика. Подобни проектни идеи са защитими в локализации без пазарна енергия и инвестиционен интерес в сферата на реалната икономика. В първата покана за проекти по програмата има постъпило предложение от Пещера.

П2 Атрактивно икономическо пространство – пакет преференции за бизнеса

Следвайки опита на аналогични програми в други европейски страни, стратегията на ЦИП „Родопи“ залага и на пакет от „меки“ мерки, създаващи реални и осезателни преференции за бизнеса в района. Тяхното осигуряване би гарантирало привличане на желаните инвестиции в пространствата, устроени по предходния приоритет.

Мярка 1.2.1. Преференциални данъчни ставки за местния бизнес в първичния и вторичния сектор

Преференции за местния бизнес в първичния и вторичния сектор по смисъла на ЗКПО и преференции от „Местни данъци и такси“ за първите три години от съществуването на нова стопанска единица.

Мярка 1.2.2. Субсидия върху лихви по инвестиционни кредити (50%)

Мярка 1.2.3. Целеви инвестиционен фонд за МСП (безлихвени заеми)

Предложеният пакет е препоръчителен и би могъл да се модифицира или допълни с друг, мотивиращ новите работодатели да повишат нивото на заплащане, привличайки и задържайки квалифицирана работна ръка.

П3 Аграрен сектор – възстановяване на традиционни производства, биоземеделие, тютюнът търси алтернатива

В мотивите към Програмата за алтернативно земеделие в Родопите (2004 г., неприложена) е разкрита проблемна картина, актуална и сега:

- Високо ниво на безработица вследствие от закриването на рудодобива и други дейности;
- Разпокъсана, маломерна и нископлодородна земя;
- Земеделие в планината, основаващо се главно на две основни култури (тютюн и картофи);
- Ниски добиви от основните култури, вследствие на неправилен сеитбооборот;
- Трудно реализиране на тютюна и картофите;
- Разпокъсано животновъдството в региона без реални стокови производители;
- Нископродуктивни пасища и ливади;
- Примитивно и неефективно фуражно производство.

Тютюнът е основен поминък на десетки хиляди хора и скоро ще спре субсидирането му, а алтернатива няма. Междувременно, пакетът от идентифицираните преди повече от 10 г. потребности и възможности в сектора, още не са намерили реализация:

- Земеделско производство, осигуряващо трудова заетост и допълнителен доход;
- Подходящи сеитбообороти на площите, заети с тютюн и картофи, с цел повишаване на добивите и ефективността на производството;
- Нови форми за стопанисване на планинските ливади и пасища – за повишена ефективност от животновъдството;
- Използване на по-бедни почви на стръмни ерозирани терени и засяването им с култури, имащи и противоерозионна роля;
- Въвеждане на нови организационни форми на земеделско стопанство (организиране на групи производители за съвместно финансиране и защита на интересите им);

- Ориентиране на земеделието на Родопите към екопроизводство и изискванията на Европейския пазар;
- Разкриване на източници за изгодно кредитиране на дребните производители.

Аграрният сектор е безспорен, необходим структурен елемент в стратегията на ЦИП „Родопи“, но на този етап, събраните предложения за проекти от общините са почти без попадения в него. Това налага генериране на политика и проектни предложения в хода на изпълнение на ЦИП.

Мярка 1.3.1. Алтернативно земеделие

Целта на тази мярка е обвързана с потребността от създаване на алтернативна заетост, за да може да се намали безработицата в района след намаляване на дела на тютюнопроизводството. Пример за подходящ проект е постъпилото предложение за инвестиции в алтернативно планинско земеделие, Неделино.

Мярка 1.3.2. Биоземеделие

Аналогична е целта и на тази мярка, която да създаде алтернативна заетост на местното население и която може да се реализира при съблюдаване на условията на МЗХ за опазване на чистотата на околната среда. За изпълнението на мярката е предложен проект за създаване и функциониране на „агроекологичен център – Ивайловград.

П4 Туризъм – инвестиции в инфраструктура, социализация и валоризиране на културно и природно наследство, създаване и маркетинг на регионален туристически продукт, туристически район „Родопи“

Валоризирането на природното и културното наследство чрез продаваеми туристически продукти е непостигната цел не само за този район. Затова този приоритет следва неизменно да присъства в плановите документи на всички нива. Следвайки тематичната им насоченост, проектните предложения са групирани в 3 мерки – „обекти/атракции“, „маршрути/инфраструктура“ и „продукти“.

Мярка 1.4.1. Туристически обекти/атракции

Мярката е насочена към предлагането на местни основни услуги и опазването на местното културно и природно наследство (средновековна крепост „Устра”, Джебел, Брациговска архитектурна школа, Брацигово), към създаване, подобряване и разширяване на инфраструктурата за отдих, туристическа информация и обозначаване на туристически обекти (туристически културно-информационен център, Сърница), реставрация, консервация и социализация на обекти на материалното и нематериално културно наследство, природни обекти и превръщането им в туристически атракции (Момчилград, Кърджали, Брацигово). В настоящия пакет от проектни предложения не е пропуснат и емблематичният за района и за България – Перперикон. Предвижда се както продължаване на реставрационните и консервационни работи, така и нов посетителски център.

Мярка 1.4.2. Туристически маршрути и инфраструктура

Мярката предвижда инвестиции в инфраструктура, подобряваща достъпа до туристически обекти и забележителности (екопътека „Ковачевица, община Гърмен – Долен, община Сатовча“), изграждане на дребномащабна инфраструктура за подобряване на туризма и запазване на историческото наследство (община Батак), както и изграждане на нови туристически атракции (писта със съоръжения за зимен спорт, Доспат).

Мярка 1.4.3. Туристически продукти

Мярката обединява усилията в предходните и „сглобява“ разработените туристически ресурси и услуги в продаваеми продукти. Обхватът варира от локални/общински, до регионални продукти. Фокус са атрактивни обекти на културното наследство, „оживени“ с възстановки на традиции и обичаи. Убедителен пример е проектното предложение за разработване на „общи пакети от туристически услуги“ за общините Гърмен, Банско, Гоце Делчев, Сатовча и Хаджидимово. Мярката подкрепя и усилията за създаване на нови туристически дестинации (като “Калята”, Якоруда).

СЦ 2: Укрепване на човешкия ресурс и административния капацитет

В преследване на ясната цел „квалифицирани кадри за съживена икономика“, ЦИП „Родопи“ (ЦИП2) оставя на другите планови документи проблемите на ниските нива на образование, фокусирайки се само върху създаването и привличането на специалисти със средно професионално и висше образование.

Второто самоограничение на целта е прилагането на условно наречения „Карнегиански подход” за развитие на потенциала на отделната личност, оставяйки на втори план чисто социалните проблеми

Логиката на интервенциите по тази цел се вписва в три направления:

- Привличане на изградени специалисти в желани сфери – чрез осигуряване на основна житейска потребност – жилище;
- Привличане на бъдещи специалисти – ученици и студенти – чрез стипендии срещу завръщане в района;
- Повишаване на качеството в образованието – чрез обновяване на оборудване и учебни програми в професионалните училища в съответствие с приетата Методология за приоритизиране на обектите на образователната инфраструктура за територията на страната, както и чрез укрепване на базата за висше образование.

П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (500 жилища)

Сред основните причини за емигриране на младите поколения се нарежда и липсата на възможност за придобиване или наемане на жилище на достъпна цена, с подходящ стандарт. Подобна мярка съпътства директно насочените към икономиката мерки в примерите от други страни. Затрудненията при въвеждането й у нас произтичат от формите на собственост, демографския спад, относителния дял на необитавани жилища и финансовите

ограничения в условията на криза. Мотивирането на жилищните цели и програми с ефекти като "съживена икономика", "увеличена привлекателност на инвестиционни полета", "задържани в страната квалифицирани кадри", "увеличена трудова заетост и намалена безработица", "намалена необходимост от социални плащания", прави заявка към регионалната политика. Затова ЦИП2 включва жилището като елемент на стратегията си, която е стъпка към реализация на структурен аспект от регионалната политика за района.

Предварителните разчети параметрират програма за 500 жилища. С осигуряването им в района се разчита да се гарантират потребностите от готови квалифицирани специалисти в стимулираните сфери на реалната икономика. В следваща фаза на приложение на програмата ще се уточнят важните детайли като:

- Форми на финансиране, собственост и владеене;
- Локализации и брой;
- Критерии за легитимност на кандидатите.

П6. Студентски стипендии – срещу завръщане в района

Системата на студентски стипендии е традиционна и за България. В подкрепа към недостатъчния ресурс от стипендии, от 2010 г. функционира и студентското кредитиране[37]. Новата Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж" (ОПНОИР) предвижда подкрепа на студентите с два вида стипендии – за развитие на специалисти в приоритетни области, насочени към решаване на проблемите на пазара на труда, и за разширяване на достъпа до висше образование. Системата на студентското кредитиране ще бъде запазена и развивана, но без финансов ангажимент от страна на оперативната програма. За целта ще бъдат използвани възможностите на Закона за кредитиране на студенти и докторанти (ДВ бр. 69/2008 г.) и националния бюджет.

ЦИП2 ще се възползва от описаните провизии и за своята цел, като предлага доразвитие на системата, изразяващо се в създаване на регионален фонд, захранван както с публични средства по действащите национални провизии, така и с частно финансиране от местния бизнес. Предлаганият фонд ще отпуска стипендии в няколко направления:

- Стипендии за студенти по технически специалности, необходими за развитието на съответните отрасли в икономиката – по П1;
- Стипендии за студенти, които след завършване, се ангажират да работят в общинските администрации (повишаване на административния капацитет);
- Стипендии за гимназисти и подпомагане на професионални училища и паралелки, с оглед създаване на бъдеща квалифицирана работна ръка за предприятията (в подкрепа на П1 и П7);
- Отпускане на средства за преквалификация на по-ниско образованото работоспособно население.

[37] Сега студентското кредитиране се обслужва от 4 банки с държавна гаранция за 2014 от 40 млн. лева.

П7. Висше и средно професионално образование

Науката и образованието са незаменими фактори за растеж и икономическо развитие. През настоящия програмен период ще се изпълнява специална оперативна програма[38], фокусирана именно върху тези фактори.

Новата оперативна програма (ОПНОИР) ще бъде ключовият инструмент за постигане на националните ангажименти[39] по стратегията „Европа 2020“ за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. Провизиите на тази програма ще бъдат „инвестирани” в ЦИП2 и по отношение на желаното повишено качество в образованието:

- По отношение на *съдържанието на образователния продукт* – Подкрепа ще получи въвеждането на нови форми на обучение, разработването на интегрирани програми и програми с насоченост към потребностите на бизнеса в региона, включително и с участие на негови представители;
- По отношение на *доставчиците на образователната услуга* – осигурени възможности за сертифицирано обучение в ИКТ (по международно признати стандарти), както и специализирани програми за подобряване на методическите и управленски компетентности в сферата на висшето образование;
- По отношение *на обхвата на образователната услуга* – системата от студентски стипендии ще получи допълнителен ресурс, който да направи следването по-достъпно и насочено към приоритетните области на местната икономика.
- По отношение на *качеството на обучение* – приоритетът е насочен към осъвременяване на методите на обучение и на образователната среда, която освен по-добро качество да предложи и по-голяма привлекателност, използвайки добре изградена мрежа от професионални училища и профилираните учебни програми.

Поради липса на общински/областни предложения в тази сфера, Консултантът предлага системен проект-мярка – обновяване на оборудването и учебните програми във всички професионални училища в района – 44 бр., като стартира приоритетно с най-жизнеспособните, които предлагат най-добра връзка с икономическия профил на района. Без да се намеква в правомощията на МОН и в автономията на образователните институции ЦИП може да стимулира диалога за съдържанието на учебните програми и да направи заявка за потребностите на района.

СЦ 3: Обновяване на инфраструктурните системи и превенция на рисковете

Тази цел е третата стратегическа опора на ЦИП „Родопи“ в триадата „икономика – хора – инфраструктура и среда“. Въпреки проведеното приоритизиране и съответна редукция,

[38] Оперативна програма "Наука и образование за интелигентен растеж" (ОП НОИР), управляващ орган - Министерството на образованието и науката (МОН), бюджет – 1,37 млрд. лв. (европейско и национално финансиране).

[39] Повишаване на инвестициите за наука и научни изследвания до 1,5% от БВП; Намаляване на процента на преждевременно напусналите училище до под 11%; Увеличаване на процента на завършилите висше образование до 36% от хората между 30 и 34 годишна възраст.

проектните предложения в този сектор (619 млн. лв.) съставляват близо 60 % от номинираните заявки по програмата (общо 1035 млн. лв.).

В общо 4 приоритета са групирани най-важните заявени потребности на транспортно-комуникационните системи, на достъпа до бизнес обекти, на водоснабдителните системи и хидромелиорациите, на системите за превенция на рисковете от природни бедствия.

П8 Реализиране Южната тангента – Петрич – Гоце Делчев – Смолян – Кърджали – Хасково – Харманли – Тополовград – Елхово – Болярово – Царево – Бургас (596 км до Царево)

Тази стратегическа идея е застъпвана в много предходни планови документи. Актуалността й нараства с времето и в настоящата ЦИП2 се трансформира в един от приоритетите за подобрена достъпност и свързаност не само на района, а на цялата южна периферия на страната ни.

Детайлните проучвания на трасето в 14 участъка показват потребност от различни форми на намеса – от „козметична операция“ само с подмяна на маркировка, до разширения и сериозни реконструкции. Общата дължина на трасето (Петрич – Царево) е около 596 км Тъй като трасето е сбор от републикански пътища, за финансиране ще се разчита основно на ОПРР, Приоритетна ос 7 „Регионална пътна инфраструктура“.

П9 Рехабилитация на пътната мрежа в района и връзките към бизнес обекти

Желаният пространствен (и функционален) модел за безпрепятствено развитие на района неизбежно минава през удовлетворяване на потребността от чувствително подобряване на състоянието на пътната мрежа в района. Чрез ЦИП2 ще се финансират само участъци, осъществяващи връзките с производствени и бизнес обекти, за да се стимулира по този начин инвестиционната активност. Ще се разчита и на ефекта от изпълнението на други транспортни участъци, включени в националните приоритети, защото това ще подобри достъпността в района към важни за икономическото развитие туристически обекти. В ЦИП подобряването на свързаността, транспортната достъпност, мобилността и сигурността се разглеждат като важен фактор, влияещ пряко и върху качеството на живот на населението в района.

Мярка 3.9.1. Рехабилитация на пътната мрежа

Подобряването на транспортната свързаност чрез рехабилитация на пътната мрежа и оптимизация на обществения транспорт по направленията с най-интензивни ежедневни трудови пътувания около по-големите градски центрове ще улесни мобилността на трудовите ресурси като се запазва местоживеенето им. Подкрепата на ежедневните трудови пътувания ще въздейства като мярка за стабилизиране на процесите на вътрешна миграция към по-големите и средните градове. Тук се включва рехабилитация както на републиканската пътна мрежа, вкл. изграждане на обходи (Гърмен, Рудозем), така и на пътища от общинската пътна мрежа.

Мярка 3.9.2. Рехабилитация на пътни връзки към туристически и други бизнес обекти

Мярката предвижда подобряване на мрежата от общински пътища за осигуряване на достъп до туристически и исторически обекти (крепост Лютица и крепост Родостица, Ивайловград, изграждане на път от м. „Беслет“ до с. Сърница), както и достъп до природното и културно наследство в района – Рехабилитация на път от природен резерват Кастракли към Кемеров мост (туристическа връзка между Борино и Батак).

П 10 Доизграждане и рехабилитация на водоснабдителните системи

Този приоритет е „моноструктурен“ и затова тук липсва нивото „мерки“. Потребностите на ВиК сектора са многократно по-високи от прогнозируемите ресурси. За да има осезателен и бърз ефект, ЦИП „Родопи“ визира само потребностите на извънселищните елементи на водоснабдителните системи. Всеизвестните и отлагани с десетилетия потребности от обновяване на селищните мрежи се оставят в институциите на общинските планове и провизиите на съответните оперативни програми.

В ЦИП “Родопи” се предвиждат технически и технологични действия за водоснабдяване и за изграждане на нови и реконструкция на съществуващи водоснабдителни мрежи за редица села от общините Мадан, Кърджали, Джебел и др. , както и подобряване на техническото състояние на водопроводни системи и изграждане на пречиствателни станции за питейни води за подобряване на водоснабдяването и качествата на питейните води (доизграждане на ПСПВ от яз. „Тракиец“ за гр. Хасково, рехабилитация и модернизация на ПСПВ „Енчец“, Кърджали).

П11 Превенция на рискове от наводнения и свлачища

Сред приоритетните потребности се нареждат и мерките, повишаващи сигурността във функционирането на района и ефективното ползване на природните му ресурси. Подобно на предходния, и този приоритет е „моноструктурен“ и затова тук липсва нивото „мерки“.

Заявките за превенция на рисковете са групирани по области и общини, като действията са насочени към предотвратяване на наводнения чрез укрепване на бреговата ивица –диги, подпорни стени и други укрепващи съоръжения (Пещера, Батак, Брацигово, Асеновград) и почистване и корекция на речните корита на реките (р. Хасковска, р. Крумовица, р. Сивковска, р. Камбурска). В процеса на изпълнение на програмата се очаква появата на заявки за превенция на рисковете от свлачища, тъй като този проблем е особено болезнен за района.

СЦ 4: Балансирано пространствено развитие чрез трансгранично сътрудничество

Трансграничното сътрудничество е от важно значение за преодоляване на структурните проблеми на граничните райони в резултат на тяхното периферно местоположение. Основните дейности се концентрират върху развитието на инфраструктурата: пътища и жп транспорт, пречиствателни съоръжения и телекомуникации, както и развитие на съвместни екологични и туристически проекти, които повишават привлекателността на районите за инвестиции и подобряват качеството на живот в тях.

В голямата си част, териториалният обхват на ЦИП2 съвпада с този на Програмата за трансгранично сътрудничество Гърция – България 2014-2020 г. за територията на Република България. Тази програма ще функционира чрез пет приоритетни оси: 1. Конкурентен и иновативен трансграничен регион; 2. Устойчив и приспособим към климата трансграничен регион; 3. Трансграничен регион с подобрена взаимосвързаност; 4. Трансграничен регион с висока степен на социално приобщаване и 5. Техническа помощ.

Настоящата цел по ЦИП2 гравитира към цел 3 на Програмата за трансгранично сътрудничество – „Трансграничен регион с подобрена взаимосвързаност“.

С тази цел (на ЦИП2 и на ТГС програмата ИНТЕРРЕГ V-А Гърция – България 2014 – 2020 г.) се постига отваряне на южната ни граница и активизиране на функциите в Родопите и чрез засилен обмен с Гърция. Това ще увеличи обмена на потоци, хора и товари и ще скъси транспортните разстояния между двете страни, ще подобри достъпа до зимните ни курорти, както и до гръцките пристанища.

П12 Съвместни инфраструктурни и икономически проекти – отваряне на юг през границата

Този приоритет подкрепя както стари проекти с готовност за реализация, така и нови идеи с предстоящи проучвания за доказване на необходимост и двустранно желание:

- Доизграждане на ГКПП „Кърджали – Комотини“, област Кърджали;
- Изграждане на ГКПП „Еледже“ (Рудозем – Ксанти), област Смолян;
- Изграждане на ГКПП, Доспат;
- Откриване на ГКПП „Аврен – Миртиски“, Крумовград;
- Туристически ГКПП Кожари – Еталия (Гърция) с 5 км свързващ път, Борино.

Изпълнението на тези проекти зависи не само от проектната готовност, социалната подкрепа и значимост и финансовата осигуреност, но и от двустранните договорености между страните.

П13 Съвместни екологични и туристически проекти

Този приоритет кореспондира с втората ос на програмата за трансгранично сътрудничество с Гърция – „Устойчив и приспособим към климата трансграничен регион“. В контекста на ЦИП2, по приоритет „екология и туризъм“ ще се подкрепят проекти, насочени към:

- Справяне със специфични рискове;
- Съхраняване и опазване на околната среда;
- Съхраняване, опазване, популяризиране и развитие на природното и културното наследство;

За подобряване на защитата на околната среда и ефективното използване на ресурсите (гори, води, почви, туристически ресурси), в контекста на ЦИП2 се предлага създаване на трансграничен природен парк „Родопи“, стара идея, резултат от трансграничното

сътрудничество от 90-те години. Това предложение подкрепя идеята на ЕС за създаване на „Зелен пояс“ в граничните територии със съхранени природни ценности.

4. Бюджет на Целенасочена инвестиционна програма на район Родопи

Същността на ЦИП „Родопи” е „селекция от проекти и проектни идеи на съществуващи планови документи, допълнена със свои ресурси и мерки за постигане на ясна цел – спиране на икономическата и демографска деградация на района”. Обобщавайки наличните документи с наименование „инвестиционна програма”, могат да се обособят 2 типа:

- *Директни* – списък от проекти с посочена индикативна стойност, източници на финансиране, срокове и отговорни изпълнители. Това са традиционните инвестиционни програми на общините;
- *Индиректни* – осигурен конкретен финансов ресурс с еднозначно разписан регламент за изразходването му. Конкретните проекти са резултат от изготвяне и оценка на проектни апликации. Типичен пример са оперативните програми, както и скорошната публична инвестиционна програма „Растеж и устойчиво развитие на регионите”.

ЦИП2 за район „Родопи” е комбинация от двата типа. Основното съдържание се формира от селектирани проекти, предложени от съставните общини и областните администрации. С малки изключения, предложените проекти присъстват във вече действащите планови документи – общински планове, ИПГВР, областни стратегии, РПРЮЦР.

Прякото повишаване на инвестиционната атрактивност се допълва с предложение на пакет от преференции за бизнеса (Приоритет 2). За привличане на необходими изградени специалисти се предлага целенасочена жилищна програма (Приоритет 5). Реализацията на тези два приоритета е зависима от политическо решение, залагане в държавния бюджет и съответни законови провизии.

Структурата на ЦИП2 следва представената в предходния раздел стратегия:

СЦ 1: СТИМУЛИРАНЕ НА ИКОНОМИКАТА
П1Нови инвестиции – в индустриални паркове, в пазарна инфраструктура и в мрежи от преработвателни предприятия
П2Атрактивно икономическо пространство – пакет преференции (данъчни облекчения, 50% субсидия върху лихви по инвестиционни кредити, целеви инвестиционен фонд)
П3Аграрен сектор – възстановяване на традиционни производства, биоземеделие, тютюнът търси алтернатива
П4Туризъм – инвестиции в инфраструктура, социализация и валоризиране на културно и природно наследство, създаване и маркетинг на регионален туристически продукт, туристически район „Родопи“

СЦ 2: УКРЕПВАНЕ НА ЧОВЕШКИЯ РЕСУРС И АДМИНИСТРАТИВНИЯ КАПАЦИТЕТ
П5 Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (500 жилища, 30 млн. лв.)
П6 Обновяване на оборудване и учебни програми в професионалните училища
П7Стипендии – срещу завръщане в района – за студенти по специалности, необходими за местната икономика и за общинските администрации

СЦ 3: ОБНОВЯВАНЕ НА ИНФРАСТРУКТУРНИТЕ СИСТЕМИ И ПРЕВЕНЦИЯ НА РИСКОВЕТЕ
П8 Реализиране на южната тангента – Петрич – Гоце Делчев – Смолян – Кърджали – Царево – Бургас
П9 Рехабилитация на пътната мрежа в района и връзките към бизнес обекти
П10Доизграждане и рехабилитация на водоснабдителните системи
П11 Превенция на рискове от наводнения и свлачища

СЦ 4: БАЛАНСИРАНО ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ ЧРЕЗ ТРАНСГРАНИЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО
П12 Съвместни инфраструктурни и икономически проекти
П13 Съвместни екологични и туристически проекти

Технологията на селектиране на проекти включва 3 фази:

- *Първа фаза* – групиране на проектните предложения по предметна насоченост;
- *Втора фаза* – номиниране на проекти за ЦИП ”Родопи”;
- *Трета фаза* – тестване по критерий „реализуемост” и формиране на 2 групи проекти – за средносрочна реализация (в рамките на настоящия планов период) и за дългосрочна реализация – след 2020 г.

Според предметната си насоченост, проектите попадат в 11 групи:

- 1.Бизнес инфраструктура, вкл. устройване на туристически обекти/ресурси
- 2.Пътна и ЖП инфраструктура – направления на ТЕМ-Т и РПМ
- 3.Пътни връзки към бизнес (индустриални зони и туристически обекти)
- 4.Хидромелиорации/водоснабдяване, земеделска инфраструктура, рекултивации
- 5.Превенции на риск от наводнения, ерозия, свлачища
- 6.Образование – професионално и висше, квалификация,
- 7.Пътна инфраструктура – общински пътища
- 8.Улични мрежи, градска среда, зелени системи
- 9.ВиК – селищни мрежи, третиране на отпадъци
- 10.Социална инфраструктура – всичко, без образование, вкл. жилища и енергийна ефективност
- 11.Други инвестиционни и меки мерки

Първите 6 групи са с най-пряк и силен принос към основната цел „нови работни места и квалифицирани кадри“. Огромни потребности са доказани и в останалите 5 групи, но тяхната роля за ЦИП „Родопи“ е второстепенна. Затова тези проекти се отклоняват за реализация в контекста на съответните общински планове и ИПГВР.

Критерият „реализуемост“ включва идентифициран източник на финансиране, различен от държавния бюджет. Към включените за средносрочна реализация проекти ще бъдат адресирани искания 161 проекта с ориентировъчна стойност 1 264 166 хил. лв.

ЦИП 2 има 3 структурни части с различна степен на подпомагане:

I част – *„ИНВЕСТИЦИОННА*” – това е пакет от приоритетни проекти за инвестиране от държавния бюджет в периода 2016-2020 г. Подбрани са мащабни проекти в сферата на бизнес инфраструктурата, имащи потенциал за осезателни резултати в постигане на основната цел на програмата – подсилена реална икономика и увеличена заетост. За началната година на държавно финансиране са планирани предимно разходи за пред-

проектни проучвания и инвестиционно проектиране. Само при положителни проучвания за реализуемост ще се пристъпва към инвестиционни разходи. В хода на проучванията се очаква, че голяма част от публично инициираните проектни предложения ще прераснат в ПЧП. Затова общата индикативна стойност на пакета проекти за финансиране от ДБ следва да се третира условно на този етап. Прогнозата е за значително редуциране за сметка на други финансови източници – оперативни програми и частно финансиране.

II част – *„КООРДИНИРАЩА*" – това са проекти за финансиране от източници, различни от държавния бюджет. Освен от оперативни програми, тези проекти ще търсят финансиране от други европейски и национални фондове, както и от частни източници. Периодът за изпълнение е 2016-2020 г. Подкрепата на ЦИП2 към тях ще се изразява в предоставен ресурс за предварителни проучвания и инвестиционно проектиране. Предлага се и индиректна подкрепа под формата на преференция (изразяваща се в „бонус точки") при оценяване на съответните апликации, съобразно предвиден приоритет за райони с природни и други ограничения в ПРСР.

III част – „*БАНКА ИДЕИ*" – това са проектни идеи с недостатъчно изяснена същност, цел и възможно финансиране, оставени за доразвитие и евентуално изпълнение в периода след 2020 г.

Табл. 20. Проекти по ЦИП 2 Родопи – Резюме

	I. ДБ (хил. лв.)	II. ДО 2020 (хил. лв.)	III. СЛЕД 2020 (хил. лв.)	ОБЩО (хил. лв.)
СЦ 1: СТИМУЛИРАНЕ НА ИКОНОМИКАТА	**84 986**	**441 752**		**526 739**
СЦ 2: УКРЕПВАНЕ НА ЧОВЕШКИЯ РЕСУРС И АДМИНИСТРАТИВНИЯ КАПАЦИТЕТ	**30 000**	**74 000**		**104 000**
СЦ 3: ОБНОВЯВАНЕ НА ИНФРАСТРУКТУРНИТЕ СИСТЕМИ И ПРЕВЕНЦИЯ НА РИСКОВЕТЕ	**0**	**769 466**		**769 466**
СЦ 4: БАЛАНСИРАНО ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ ЧРЕЗ ТРАНСГРАНИЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО	**17300**	**4200**		**21500**
ОБЩО	**132 286**	**1 289 419**	**207 849**	**1 629 554**

Табл. 21. I част „ИНВЕСТИЦИОННА" – Приоритетни проекти за финансиране от държавния бюджет – Резюме

ПРИОРИТЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ ОТ ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ	Прогнозна стойност (хил. лв.)	2016 г.	2017 г.	2018 г.	СЛЕД 2018
I. ОБЩО ЗА ФИНАНСИРАНЕ ОТ ДБ – 25 проекта	**132 286**	**11 833**	**42 735**	**37 376**	**40 342**
СЦ 1: СТИМУЛИРАНЕ НА ИКОНОМИКАТА	**84 986**	**4 873**	**29 395**	**22 376**	**28 342**
П 0 Планово осигуряване за растеж и развитие на района	6 000	1 200	1 700	1 900	1 200
П1 Нови инвестиции – в индустриални паркове, в пазарна инфраструктура и в мрежи от преработвателни предприятия	42 410	1 821	18 350	11 390	10 850
П3 Аграрен сектор – възстановяване на традиционни производства, биоземеделие, тютюнът няма алтернатива.	8 746	502	2 846	2 586	2 812
П4 Туризъм – инвестиции в инфраструктура, социализация и валоризиране на културно и природно наследство, създаване и маркетинг на регионален туристически продукт, туристически район „Родопи"	27 830	1 350	6 500	6 500	13 480
СЦ 2: УКРЕПВАНЕ НА ЧОВЕШКИЯ РЕСУРС И АДМИНИСТРАТИВНИЯ КАПАЦИТЕТ	**30 000**	**6 000**	**6 000**	**6 000**	**12 000**
П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (500 жилища)	30 000	6 000	6 000	6 000	12 000
СЦ 3: ОБНОВЯВАНЕ НА ИНФРАСТРУКТУРНИТЕ СИСТЕМИ И ПРЕВЕНЦИЯ НА РИСКОВЕТЕ	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
СЦ 4: БАЛАНСИРАНО ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ ЧРЕЗ ТРАНСГРАНИЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО	**17300**	**960**	**7340**	**9000**	**0**
П12 Съвместни инфраструктурни и икономически проекти – отваряне на юг	17300	960	7340	9000	0
РЕЗЕРВНИ ПРОЕКТИ ПО ЛИНИЯ „СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА"	**6 700**				

Табл. 22. I част „ИНВЕСТИЦИОННА” – Приоритетни проекти за финансиране от държавния бюджет

ПРИОРИТЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ ОТ ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ	Прогнозна стойност (хил. лв.)	2016 г.	2017 г.	2018 г.	СЛЕД 2018
ОБЩО ЗА ФИНАНСИРАНЕ ОТ ДБ	**132 286**	**11 833**	**42 735**	**37 376**	**40 342**
СЦ 1: СТИМУЛИРАНЕ НА ИКОНОМИКАТА	**84 986**	**4 873**	**29 395**	**22 376**	**28 342**
П 0 Планово осигуряване за растеж и развитие на района	**6 000**	**1 200**	**1 700**	**1 900**	**1 200**
Техническа помощ за ОУПО на общините без стартирали към 2015 г. планове	3 000	1 000	1 000	1 000	0
Техническа помощ за инвестиционно проектиране по ЦИП	1 000	0	400	400	200
Предпроектни проучвания, проучвателно сондиране и изработване на концепция и технически проекти за оползотворяване на геотермални води, Гърмен	2 000	200	300	500	1 000
П1 Нови инвестиции – в индустриални паркове, в пазарна инфраструктура и в мрежи от преработвателни предприятия	**42 410**	**1 821**	**18 350**	**11 390**	**10 850**
Мярка 1.1.1. Индустриални, технологични и логистични паркове	**31 000**	**1 240**	**9 610**	**9 300**	**10 850**
Изграждане на индустриална зона с довеждаща инфраструктура, Момчилград	5000	200	1550	1500	1750
Изграждане на индустриална зона в землището на с. Дядовци, Ардино	*3000*	120	930	900	1050
Проектиране и обособяване на индустриална зона, Кричим	*13000*	520	4030	3900	4550
Изграждане на индустриална зона Юг; Кърджали	10000	400	3100	3000	3500
Мярка 1.1.2. Друга бизнес инфраструктура	**8 680**	**445**	**6 146**	**2 090**	**0**
Изграждане на агро-борса и зърно-база за съхранение и реализация на местна продукция, Ивайловград	180	9	171	0	0
Изграждане на пазар на производителя в гр. Любимец	2000	100	1900	0	0
Регионален пазар за селскостопанска продукция (тържище), Девин	3500	186	1225	2090	0
Изграждане на хладилни камери за шоково замразяване на земеделски продукти, Неделино	1000	50	950	0	0
Създаване на земеделска борса, покрит пазар за местни продукти (вкл. локални пазари за местна продукция в селата), Смолян	2000	100	1900	0	0
Мярка 1.1.3. Технологично обновяване, изграждане на нови предприятия	**2 730**	**137**	**2 594**	**0**	**0**
Изграждане на мандра, Неделино	1540	77	1463	0	0
Изграждане на рибарници, Неделино	840	42	798	0	0
Изграждане на гъбарници, Неделино	350	18	333	0	0
П3 Аграрен сектор – възстановяване на традиционни производства, биоземеделие, тютюнът няма алтернатива.	**8 746**	**502**	**2 846**	**2 586**	**2 812**
Мярка 1.3.1. Алтернативно земеделие	**4 420**	**286**	**1 336**	**1 386**	**1 412**
Инвестиции в алтернативно планинско земеделие, Неделино	120	36	36	36	12
Инвестиции в алтернативно земеделие, Баните	300	50	100	150	0
Интегриран проект за алтернативно планинско земеделие в област Смолян	4000	200	1200	1200	1400
Мярка 1.3.2. Биоземеделие	**4326**	**216**	**1510**	**1200**	**1400**
Създаване и функциониране на „агроекологичен център- Ивайловград”, Ивайловград	326	16	310	0	0

Интегриран проект за развитие на биоземеделие в общините от области Кърджали и Хасково (попадащите в район Родопи)	4 000	200	1200	1200	1400
П4 Туризъм – инвестиции в инфраструктура, социализация и валоризиране на културно и природно наследство, създаване и маркетинг на регионален туристически продукт, туристически район „Родопи“	**27 830**	**1 350**	**6 500**	**6 500**	**13 480**
Маркетинг на туристическа дестинация Родопи, Консултант	5 000	250	1500	1500	1750
Интегрирано използване на термоминералните води в Ерма река- Елидже, Златоград	22830	1100	5000	5000	11730
СЦ 2: УКРЕПВАНЕ НА ЧОВЕШКИЯ РЕСУРС И АДМИНИСТРАТИВНИЯ КАПАЦИТЕТ	**30 000**	**6 000**	**6 000**	**6 000**	**12 000**
П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (500 жилища)	**30 000**	**6 000**	**6 000**	**6 000**	**12 000**
СЦ 3: ОБНОВЯВАНЕ НА ИНФРАСТРУКТУРНИТЕ СИСТЕМИ И ПРЕВЕНЦИЯ НА РИСКОВЕТЕ	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
СЦ 4: Балансирано пространствено развитие чрез трансгранично сътрудничество	**17300**	**960**	**7340**	**9000**	**0**
П12 Съвместни инфраструктурни и икономически проекти – отваряне на юг	**17300**	**960**	**7340**	**9000**	**0**
Изграждане на ГКПП, Доспат *	15000	750	5250	9000	0
Откриване на ГКПП „Аврен – Миртиски“, Крумовград **	100	100	0	0	0
Туристически ГКПП Кожари – Еталия (Гърция) с 5 км. свързващ път, Борино **	2200	110	2090	0	0

РЕЗЕРВНИ ПРОЕКТИ ПО ЛИНИЯ „СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА“	**6 700**
Създаване на бизнес инкубатор за млади предприемачи, вкл. фонд за инвестиране в сектори с висок иновационен потенциал, Смолян	2500
Създаване на трансграничен природен парк „Родопи“	4200

Забележки:

* Предложението за ГКПП Доспат не е подкрепено с „Проучване за реализуемост“ на този етап, но попада в един от стратегическите приоритети за развитие на района – Отваряне на юг

** Предложенията са за туристически ГКПП – само за преминаващи пеша и с велосипеди туристи. Необходимостта е мотивирана в предходни общински планови документи

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА - РОДОПИ

ПРИОРИТЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ ОТ ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ

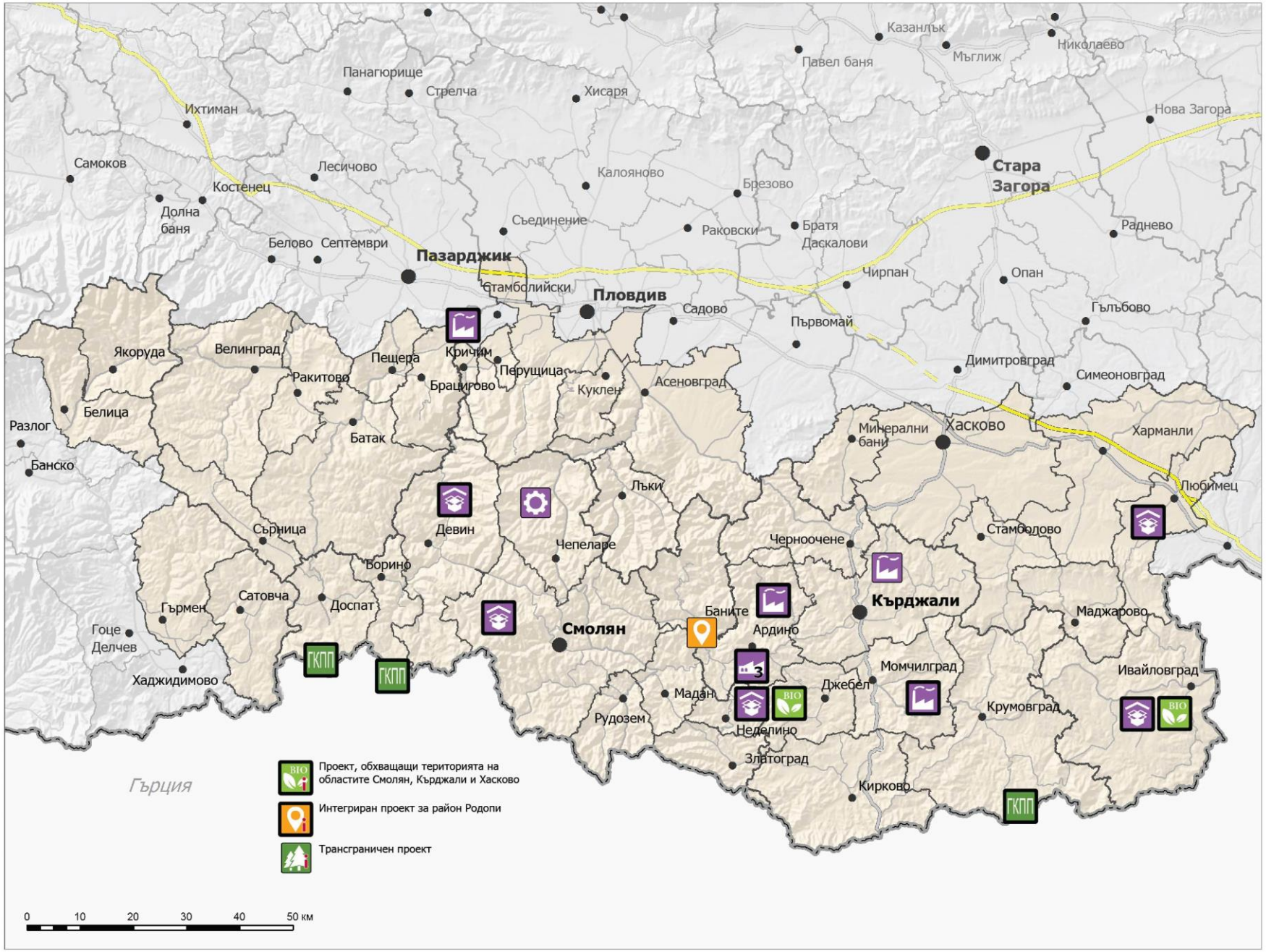

Основни проекти:

- Инвестиции в промишлени зони - Момчилград, Ардино и Кричим
- Тържища и пазари - Ивайловград, Любимец, Девин, Неделино, Смолян
- Изграждане на мандра, рибарници и гъбарници, Неделино;
- Планинско и екологично земеделие земеделие - Неделино, Ивайловград
- Планинско и био- земеделие в областите Смолян, Кърджали и Хасково
- Маркетинг на туристическа дестинация Родопи
- Изграждане на ГКПП - Доспат, Крумовград, Борино

Резервни проекти:

- Изграждане на индустриална зона; Кърджали
- Създаване на бизнес инкубатор, Смолян
- Използване на термоминералните води, Златоград
- Създаване на трансграничен природен парк "Родопи"

Проектите маркирани с този символ обхващат територията на повече от една община или област. Те са интегрирани и/или трансгранични и не са нанесени върху картата.

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

Табл. 23. II част „КООРДИНИРАЩА" – Проекти за финансиране по оперативни програми и източници, различни от държавния бюджет за периода 2016 – 2020 г. – Резюме

II. ДРУГИ ПРОЕКТИ ЗА ПЕРИОДА 2016 – 2020	**Прогнозна стойност** (хил. лв.)
ОБЩО ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ ДО 2020 г. – 179 проекта	**1 289 419**
СЦ 1: СТИМУЛИРАНЕ НА ИКОНОМИКАТА	**441 752**
П1 Нови инвестиции – в индустриални паркове, в пазарна инфраструктура и в мрежи от преработвателни предприятия	28 800
П2 Атрактивно икономическо пространство – пакет преференции (нулев данък, 50% субсидия върху лихви по инвестиционни кредити, целеви инвестиционен фонд)	140 000
П3 Аграрен сектор – възстановяване на традиционни производства, биоземеделие, тютюнът няма алтернатива.	0
П4 Туризъм – инвестиции в инфраструктура, социализация и валоризиране на културно и природно наследство, създаване и маркетинг на регионален туристически продукт, туристически район „Родопи"	272 952
СЦ 2: УКРЕПВАНЕ НА ЧОВЕШКИЯ РЕСУРС И АДМИНИСТРАТИВНИЯ КАПАЦИТЕТ	**74 000**
П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (500 жилища)	0
П6. Студентски и ученически стипендии – срещу завръщане в района	30 000
П7. Висше и средно професионално образование	44 000
СЦ 3: ОБНОВЯВАНЕ НА ИНФРАСТРУКТУРНИТЕ СИСТЕМИ И ПРЕВЕНЦИЯ НА РИСКОВЕТЕ	**769 466**
П8 Реализиране южната тангента – Петрич – Гоце Делчев – Смолян – Кърджали – Хасково – Харманли – Тополовград – Елхово – Болярово – Царево (596 км)	306381
П9 Рехабилитация на пътната мрежа в района и връзките към бизнес обекти	234728
П 10 Доизграждане и рехабилитация на водоснабдителните системи	175445
П11 Превенция на рискове от наводнения, свлачища и горски пожари	52912
СЦ 4: БАЛАНСИРАНО ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ ЧРЕЗ ТРАНСГРАНИЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО	**4200**
П12 Съвместни инфраструктурни и икономически проекти – отваряне на юг	0
П13 Съвместни екологични и туристически проекти	4200
ПРОЕКТИ С ИДЕНТИФИЦИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ - 161 бр.	**1 264 166**
ПРОЕКТИ БЕЗ ИДЕНТИФИЦИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ – 18 бр.	**25 253**

Табл. 24. II част „КООРДИНИРАЩА" – Проекти за финансиране по оперативни програми и източници, различни от държавния бюджет за периода 2016 – 2020 г.

ОБЛАСТ	**ОБЩИНА**	**II. ДРУГИ ПРОЕКТИ ЗА ПЕРИОДА 2016 – 2020**	**1 289 419**	**Източник на финансиране**	**Пояснение**
		СЦ 1: СТИМУЛИРАНЕ НА	**441 752**		

		ИКОНОМИКАТА			
		П1 Нови инвестиции – в индустриални паркове, в пазарна инфраструктура и в мрежи от преработвателни предприятия	**28 800**		
		Мярка 1.1.1. Индустриални, технологични и логистични паркове	**9 400**		
HKV	Ивайловград	Създаване на стопанско- икономическа зона за бъдещи инвеститори, Ивайловград	300	ОПРР – с ИПГВР	**Ос 1** „Устойчиво и интегрирано градско развитие“, **Тематична цел 6** „Опазване и защита на околната среда …....“, **Инвестиционен приоритет 6е** „Предприемане на действия за подобряване на градската среда ….. „, **Специфична цел** „Подобряване на инвестиционната активност в градовете ….“
KRZ	Кърджали	Регенерация на източна индустриална зона и осигуряване на условия за изграждане на логистичен център, Кърджали	5200	ОПРР – с ИПГВР	**Ос 1** „Устойчиво и интегрирано градско развитие“, **Тематична цел 6** „Опазване и защита на околната среда …....“, **Инвестиционен приоритет 6е** „Предприемане на действия за подобряване на градската среда ….. „, **Специфична цел** „Подобряване на инвестиционната активност в градовете ….“
KRZ	Момчилград	Създаване на комплексна търговска обслужваща зона в непосредствена близост до транспортен коридор 9, свързващ Гърция и България през ГКПП Маказа	1400	няма	
SML	Смолян	Създаване на бизнес инкубатор за млади предприемачи, вкл. фонд за инвестиране в сектори с висок иновационен потенциал, Смолян	2500	ОПРР – с ИПГВР	**Ос 1** „Устойчиво и интегрирано градско развитие“, **Тематична цел 6** „Опазване и защита на околната среда …....“, **Инвестиционен приоритет 6е** „Предприемане на действия за подобряване на градската среда ….. „, **Специфична цел** „Подобряване на инвестиционната активност в градовете ….“
		Мярка 1.1.2. Друга бизнес инфраструктура	**5 100**		
KRZ	Крумовград	Изграждане на общински пазар, гр. Крумовград	400	няма	
KRZ	Момчилград	Изграждане на бизнес инкубатор – проектиране на сграда, информационна кампания, управление	400	ОПРЧР	**Приоритетна Ос 1** „Подобряване достъпа до заетост и качеството на работните места”, **Инвестиционен приоритет 5** „Самостоятелна заетост, предприемачество и създаване на предприятия, включително иновативни микро-, малки и средни предприятия“
PAZ	Пещера	Модернизиране на общинския пазар в гр. Пещера	600	няма	
PDV	Кричим	Модернизиране на общинския пазар в гр. Кричим	1000	няма	
SML	Баните	Изграждане, реконструкция и оборудване на център за съхранение на земеделска продукция	500	няма	
SML	Баните	Реконструкция на МП индустриална зона	600	няма	

		с. Давидково			
SML	Баните	Изграждане на общински пазар –с. Баните с ателиета за традиционни занаяти и съпътстваща инфраструктура	1100	няма	
SML	Неделино	Изграждане на базар за земеделска продукция, Неделино	500	няма	
		Мярка 1.1.3. Технологично обновяване, изграждане на нови предприятия	**14 300**		
KRZ	Момчилград	Изграждане на пазар за селскостопанска продукция и живи животни	500	няма	
KRZ	Момчилград	Създаване на консервна фабрика с общинско участие	1800	ПЧП	
KRZ	Момчилград	Създаване на преработваща фабрика за месо и месни продукти	2000	ПЧП	
KRZ	Момчилград	Изграждане на пазар на производителите в гр. Момчилград	3000	няма	
PAZ	Пещера	Разкриване на социални предприятия и други инициативи в сферата на социалната икономика, Пещера	500	ОПРЧР	**Приоритетна Ос 2** "Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване", **Инвестиционен приоритет 4** „Насърчаване на социалното предприемачество .....”
SML	Баните	Изграждане на цех за производство на картофено брашно и производни продукти	1500	ОПИК, частен проект	**Ос 2** "Предприемачество и капацитет за растеж", **Инвестиционен приоритет 2.2** "Капацитет за растеж на МСП"
SML	Баните	Изграждане на цех за бутилиране на минерална вода	2000	ПЧП	
SML	Баните	Производство на компост от органични отпадъци	3000	ОПОС	**Ос 2** "Отпадъци", **Тематична цел 6** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6а** "Инвестиции в сектора на отпадъците .....", **Специфична цел** "Намаляване на количеството депонирани битови отпадъци"
		П2 Атрактивно икономическо пространство - пакет преференции (нулев данък, 50% субсидия върху лихви по инвестиционни кредити, целеви инвестиционен фонд)	**140 000**		
		Мярка 1.2.1. Нулеви данъчни ставки за местния бизнес в първичния и вторичния сектор	**70 000**	МФ	
		Мярка 1.2.2. Субсидия върху лихви по инвестиционни кредити (50%)	**35 000**	МФ	
		Мярка 1.2.3. Целеви инвестиционен фонд за МСП (безлихвени заеми)	**35 000**	МИЕ	

		П3 Аграрен сектор - възстановяване на традиционни производства, биоземеделие, тютюнът няма алтернатива.	**0**		
		Мярка 1.3.1. Алтернативно земеделие	**0**		
		Мярка 1.3.2. Биоземеделие	**0**		
		П4 Туризъм - инвестиции в инфраструктура, социализация и валоризиране на културно и природно наследство, създаване и маркетинг на регионален туристически продукт, туристически район "Родопи"	**272 952**		
		Мярка 1.4.1. Туристически обекти/атракции	**224 937**		
BLG	Гърмен	Проучване и социализация на пещера "Мануилова дупка"	300	няма	
BLG	Гърмен	Теренни проучвания, реставрация и социализация на манастир "Св. Архангел", с. Дъбница	*500*	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.6** " Подпомагане за проучвания и инвестиции, свързани с поддържане, възстановяване и подобряване на културното и природното наследство ...."
HKV	Стамболово	Изграждане на фестивален комплекс за провеждане на надсвирването и други събития от културния календар	1800	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
KRZ	Джебел	Теренни проучвания, реставрация на средновековна крепост „Устра" – археологически паметник с национално значение, Джебел	8000	ОПРР	**Ос 6** "Регионален туризъм", **Тематична цел 6** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6с** "Съхраняване, опазване, популяризиране и развитие на природното и културното наследство", **Специфична цел** "Повишаване на туристическото предлагане на паметници на културата от национално и световно значение"
KRZ	Кърджали	Експониране на паметниците от културно - историческото наследство (средновековните крепости Моняк и Вишеград), Кърджали	1000	ТГС България -Турция	**Приоритетна ос 2** "Устойчив туризъм", **Специфична цел 2.1** "Повишаване на туристическата привлекателност на трансграничния район чрез по-добро използване на природното, културното и историческо наследство и свързаната с него инфраструктура"
KRZ	Кърджали	Изграждане на посетителски център на Перперикон и продължаване на реставрация и консервация на паметника, Кърджали	3000	ОПРР	**Ос 6** "Регионален туризъм", **Тематична цел 6** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6с** "Съхраняване, опазване, популяризиране и развитие на природното и културното наследство", **Специфична цел** "Повишаване на туристическото предлагане на паметници на културата от национално и световно значение"

KRZ	Момчилград	Реставрация, консервация и социализация на обекти на материалното и нематериално културно наследство, природни обекти и превръщането им в туристически атракции, Момчилград	8000	ТГС България – Гърция	**Приоритетна ос 2** "Устойчив и приспособим към климата трансграничен регион", **Специфична цел** "Да валоризира културно и природно наследство в трансграничния регион"
PAZ	Батак	„Насърчаване на туризма, чрез съхраняване на историческото и културно наследство в „Шарова къща", гр. Батак", Батак	382	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
PAZ	Батак	„Насърчаване на туризма, чрез съхраняване на историческото и културно наследство в „Балинова къща", гр. Батак", Батак	800	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
PAZ	Брацигово	„Ремонт и реконструкция на ГРАДСКИ ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ" -гр. Брацигово	580	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
PAZ	Брацигово	Реставриране на тракийска куполна гробница с. Равногор, Брацигово	600	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
PAZ	Брацигово	Възраждане на туристическия потенциал на Брацигово чрез развитие на нова атракция-уникална брациговска архитектурна школа, Брацигово	1765	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
PAZ	Брацигово	Ремонт и реконструкция на съществуваща спортна зала "Олимп" гр. Брацигово - за спортен туризъм	5210	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
PAZ	Сърница	Разработване на туристически културно-информационен център, Сърница	1000	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
SML	Смолян	Изграждане на Спортно-туристически център „Перелик" , Смолян	192000	частен проект	
		Мярка 1.4.2. Туристически маршрути и инфраструктура	**44 825**		
BLG	Гърмен	Подобряване на инфраструктурата на екопътеката "Ковачевица, община Гърмен -	100	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за

		Долен, община Сатовача", Гърмен			отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
HKV	Маджарово	Изграждане на въжен пешеходен мост над р. Арда	300	ТГС България -Турция	
PAZ	Батак	Изграждане на дребномащабна инфраструктура за подобряване на туризма и запазване на историческото наследство на територията на община Батак	500	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
PAZ	Батак	Подобряване на инфраструктурата за отпадъчни води на К.К. "Язовир Батак", Батак	33751	ОПОС	**Ос 1** "Води", **Тематична цел 5** "Опазване и защита на околната среда .....", **Инвестиционен приоритет 6ii** "Инвестиции във водния сектор .....", **Специфична цел** "Опазване и подобряване състоянието на водните ресурси"
PAZ	Ракитово	Изграждане на "Спортно - развлекателен център" и басейни - гр. Ракитово"	1029	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
PDV	Кричим	Изграждане на туристическа инфраструктура по планинските маршрути, Кричим	200	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
PDV	Кричим	Изграждане на специализирани екотуристически маршрути-пешеходни, природопознавателни, екстремни и водни, Кричим	300	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
PDV	Кричим	Развитие на вилна зона "Черешово" чрез предлагане на общински туристически продукти	350	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
PDV	Кричим	Разработване на туристически маршрути, свързани с обекти от културно историческото ни наследство и природни дадености: Асеневият камък, останките от крепостта „Иванково кале", Кричимски манастир „Успение Богородично", останките от древните манастири „Св. Илия" и „Св. Врачове", природен резерват „Изгорялото гюне", новата защитена местност „Козница" с богати находища на рядкосрещани представители на флората и фауната в	500	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"

		България, Кричим			
SML	Баните	Изграждане на общински виртуален информационен туристически център с електронна система за резервации	150	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
SML	Баните	Изграждане на обществена чешма за водоналиване от извор на минерална вода с. Баните	200	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
SML	Баните	Подобряване на инфраструктурата на екопътека с. Загражден и екопътека Вишнево-Гълъбово- Дяволски мост	250	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
SML	Баните	Изграждане на екопътека - с. Давидково - местни. Тузлата	500	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
SML	Баните	Изграждане на дребномащабна инфраструктура за подобряване на туризма и запазване на културното наследство на община Баните	500	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
SML	Баните	Изграждане на велоалея - с. Давидково - с. Манастир	700	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
SML	Баните	Изграждане на спортна инфраструктура, допълваща развитието на балнеоложкия туризъм в с. Баните	5115	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
SML	Доспат	Изграждане на писта със съоръжения за зимен спорт (ПЧП), Доспат	380	ПЧП	
		Мярка 1.4.3. Туристически продукти	**3 191**		
BLG	Гърмен	Разработване на общи пакети от туристически услуги за общините: Гърмен, Банско, Гоце Делчев, Сатовча и Хаджидимово, Гърмен	500	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
BLG	Якоруда	Създаване на туристическа и културна дестинация “Калята”, Якоруда	300	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа

					инфраструктура"
PAZ	Велинград	Маркетинг на туристическа дестинация Велинград	2000	ОПРР	**Ос 6** "Регионален туризъм", **Тематична цел 6** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6c** "Съхраняване, опазване, популяризиране и развитие на природното и културното наследство", **Специфична цел** "Повишаване на туристическото предлагане на паметници на културата от национално и световно значение"
PDV	Кричим	Проект: „По стъпките на Иван Асен II Завоевателя", Кричим	391	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
		СЦ 2: УКРЕПВАНЕ НА ЧОВЕШКИЯ РЕСУРС И АДМИНИСТРАТИВНИЯ КАПАЦИТЕТ	**74 000**		
		П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (500 жилища)	**0**		
		П6. Студентски и ученически стипендии - срещу завръщане в района	**30 000**	МОН	
		П7. Висше и средно професионално образование	**44 000**		
		Мярка 2.7.1. Обновяване на оборудване и учебни програми в професионалните училища (44 бр.)	***44 000***	ОПРР	**Ос 3** „Регионална образователна инфраструктура", **Тематична цел 10** "Инвестиции в образование .....", **Инвестиционен приоритет 10a** "Инвестиции в образованието .... ", **Специфична цел** "Подобряване на условията за модерни образователни услуги"
		СЦ 3: ОБНОВЯВАНЕ НА ИНФРАСТРУКТУРНИТЕ СИСТЕМИ И ПРЕВЕНЦИЯ НА РИСКОВЕТЕ	**769 466**		
		П8 Реализиране южната тангента - Петрич - Гоце Делчев - Смолян - Кърджали - Хасково - Харманли - Тополовград - Елхово - Болярово - Царево (596 км)	**306381**		
	Консултант	Реконструкция на път III-198 от km 0+000(/II-19/Гоце Делчев) до km 74+100(Петрич) - 74, 1 km	53352	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура", **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
		Реконструкция на път III-197 от km 0+000(/II-19/Гоце Делчев) до km 86+900(III-866) - 86, 9 km	62568	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура", **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността

					до TEN-T мрежата за товари и пътници"
		Реконструкция на път III-866 от km 0+000(/II-86/Смолян) до km 48+400(III-197) - 48, 4 km	34848	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
		Подновяване на пътната маркировка на път II-86 от km 106+900(/III-866/Смолян) до km 123+700(път III-865) - 16, 8 km	13	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
		Разширяване и реконструкция на път III-865 от km 0+000(II-86) до km 66+400(Кърджали) - 66, 4 km	54448	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
		Подновяване на пътната маркировка на път I-5 от km 292+400(/I-8/(Хасково)) до km 345+000 (/III-865/ Кърджали) - 52, 6 km	42	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
		Подновяване на пътната маркировка на път I-8 от km 304+500(/I-5/Хасково) до km 336+100(/II-76/Харманли) - 31, 6 km	25	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
		Частична рехабилитация на път II-76 от km 0+000(I-7) до km 67+200 (/I-8/Харманли) - 67, 2 km	14784	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
		Път I-7 от km 298+100(/II-79/Елхово) до km 306+400(/II-76/Харманли) - 8, 3 km	1826	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
		Път II-79 от km 0+000(/I-7/Елхово) до km 50+900(III-908) - 50, 9 km	11198	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността

					до TEN-T мрежата за товари и пътници"
		Разширяване и основен ремонт на път III-908 от km 0+000(I-9) до km 40+000(II-79) - 40 km	32800	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
		Път I-9 от km 281+000(III-908) до km 281+900(III-907) - 0, 9 km	198	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
		Разширяване и реконструкция на път III-907 от km 0+000(I-9) до km 25+500(II-99) - 25, 5 km	20910	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
		Реконструкция на път II-99 от km 51+900(Царево) до km 78+800(III-907) - 26, 9 km	19368	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
		П9 Рехабилитация на пътната мрежа в района и връзките към бизнес обекти	**234728**		
		Мярка 3.9.1. Рехабилитация на пътната мрежа	**186539**		
BLG	Белица	Път BLG 2191 Елешница-границата община /Белица -Разлог/ -Палатик -Черешово	2687	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
BLG	Белица	Път BLG 1020 гара Белица-с. Краище-Лютово , участък от км 0+000 до км.9+704.59	4942	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
BLG	Белица	Път BLG 1021-Белица-Семково от км 0+000 до км.6+300 и от км.11+360 до 16+775	10464	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"

BLG	Гърмен	Изграждане на обходен път с. Гърмен - с. Огняново, Гърмен	5000	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
BLG	Гърмен	Рехабилитация и основен ремонт на път III? Господинци - Балдево - Огняново - Марчево - Гърмен - Дебрен - Дъбница	*6000*	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
HKV	Минерални бани	Реконструкция на път HKV 1124 с. Ангел войвода - с. Винево от км 4+800 до км 8+300и	143	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
HKV	Минерални бани	Реконструкция на път HKV 2128 Горски извор - Караманци - /PDV1218 Воден - Езерово/	1477	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
HKV	Минерални бани	Рехабилитация на общински път HKV 2120 Минерални бани - Брястово - х. Аида от км 0+000 до км 8+400	4234	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
HKV	Стамболово	Реконструкция на път HKV 2171 - Стамболово - Царева поляна от км 0+000 до км 3+500, II етап	1000	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
HKV	Стамболово	Реконструкция на път HKV 2181/1248 Жълти бряг - Балкан - Царева поляна	1200	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
HKV	Стамболово	Реконструкция на път HKV 1248 Жълти бряг - Балкан - Царева поляна - граници общини Стамболово/Кърджали	1500	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"

HKV	Стамболово	Реконструкция на път HKV 2177 - с. Сестринско - с. Поповец - с. Пътниково - с. Светослав	5000	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
KRZ	Ардино	Реконструкцията и рехабилитацията на път III-876 Кърджали- Ардино- Смолян, Ардино	600	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
KRZ	Джебел	Реконструкция на общински път с. Воденичарско - с. Лебед от км 0+000 до км 3+350	1174	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
KRZ	Джебел	Рехабилитация и основен ремонт на път /III-5082/ Джебел-Тютюнче от км.0+400 до км. 2+156, Джебел	1376	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
KRZ	Джебел	Реконструкция и основен ремонт МП, KRZ2078 - /III – 508, Рогозче – Самодива/Овчево – Илийско – Великденче, с. Рогозари, Джебел	4301	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
KRZ	Крумовград	Рехабилитация на път II– 59 „Момчилград – Крумовград – Ивайловград”, Крумовград	5000	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
KRZ	Крумовград	Рехабилитация на път KRZ 1220 Аврен - Девесилово - Егрк от км 0+000 до км 13+986	5900	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
KRZ	Кърджали	Рехабилитация на общински пътища	35	няма	
KRZ	Кърджали	Изграждане на мост на р. Арда при Крайно село и пътни връзки	5000	няма	
KRZ	Черноочене	Рехабилитация на Път KRZ1433/ I-5, (Черноочене-Железник) – Свободиново –	1341	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или

		граница общ. (Черноочене-Кърджали) – Севдалина –Чилик– /I-5/, Черноочене			разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
KRZ	Черноочене	Рехабилитация на Път II-58, Черна нива – Ново селище, Черноочене	2900	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
KRZ	Черноочене	Рехабилитация на Път I-5, Пчеларово, Минзухар, Бостанци – III Черноочене - Чифлик, Черноочене	3000	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
KRZ	Черноочене	Рехабилитация на Път KRZ1432 (Черноочене Житница - Дядовско - Каняк) и път KRZ 1434 (KRZ 1433 Черноочене - Севдалина /-Бели вир - Каняк /KRZ1432/)	3616	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
PAZ	Брацигово	Път III – 377 Пещера –Брацигово – Равногор-разклона Куртлуджа – Нова махала – граница с Път II – 37 в участъка от км.22+165 /с. Равногор/ до км.34+660 / разклона Куртлуджа /, Брацигово	6000	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
PAZ	Сърница	Реконструкция на общински път Селище – Медени поляни	10000	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
PAZ	Сърница	Реконструкция на републиканската пътна мрежа – пътя Велинград – Сърница	27000	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
PDV	Кричим	Рехабилитация на път PAZ1041 (III-375 Бяга - Исперихово) - Козарско - граница община (Брацигово - Кричим) - Кричим (III - 866)	1750	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
PDV	Куклен	Реконструкция на път PDV2254 /III–8606, Пловдив – Брестник/ - Граница общ. (Родопи -	800	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или

		Куклен) – Куклен /III-8606/			разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
PDV	Куклен	Реконструкция на път PDV3111 / III – 8604, Гълъбово – Здравец/ - Цар Калоян, до път PDV1255, общ. Куклен	1000	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
PDV	Куклен	Реконструкция на път PDV2013/ II–86, Пловдив- Асеновград /- Асеновград, кв. Долни Воден – Граница общ. (Асеновград-Куклен) – Куклен/ PDV 2110/	3500	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
PDV	Куклен	Реконструкция на път PDV2110 /III–8606 – Куклен – Руен – Яврово/PDV3016/ - в участъка с. Руен –с. Яврово, общ. Куклен	8000	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
PDV	Перущица	I. Реконструкция път PDV1323 (III - 866) Йоаким Груево - Перущица - Скобелево - Чурен (в землището на Община Перущица от км 7 + 670 до км 11 + 599 и от км 14 + 158 до 20 + 658), Перущица	5500	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
SML	Баните	Реконструкция и рехабилитация на път III-863 Малка Арда -Баните от км.26+800 до км.33+793	2000	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
SML	Баните	Реконструкция на път ПРМ-III-8611 в участък Загражден -Белица	2500	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
SML	Баните	Реконструкция и рехабилитация на път III-8632 Баните - п.к. Стоянов мост от км.0+000 до км.7+720	3500	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
SML	Баните	Рехабилитация на общински път SML -1008/III -8632 Баните-Гълъбово-Сливка	7300	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или

					разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
SML	Мадан	Проектиране и изграждане на междуобщински път: Боровина - Катраница" (пълен инженеринг).	2000	няма	
SML	Мадан	Проектиране и изграждане на междуобщински път: Върбина - Миле -Баните" (пълен инженеринг)	2000	няма	
SML	Мадан	„Проектиране и изграждане междуобщински път: с. Печинско - м. Халиловска - м. Черешките - гр. Неделино" (пълен инженеринг).	4000	няма	
SML	Мадан	Общински път № SML 1135 / III - 865, Лещак - Стояново / - Върбина - Студена - Боровина, общински път SML3143/1135 Върбина - Купен - Граница общини Мадан и Баните - Оряховец /III863/	5868	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
SML	Неделино	Рехабилитация, реновиране, ремонт и изграждане на съоръжения на междуселищен път (III-8652 Падина - Неделино) - с. Еньовче - граница общини (Неделино-Ардино) - с. Оградна, Неделино	1150	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура", **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт .....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ....", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
SML	Рудозем	Обходен път на гр. Рудозем	*4000*	ТГС България – Гърция	**Приоритетна ос 3** "Трансграничен регион с подобрена взаимосвързаност", **Специфична цел** "Подобряване на достъпността на трансграничния регион"
SML	Чепеларе	„Рехабилитация и реконструкция на Път SML1314 /II-86 – Хвойна – Чепеларе/ - м. Чудните мостове/ от км 9+200 до км 16+200/, Чепеларе	4110	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
SML	Чепеларе	„Рехабилитация и реконструкция на Път SML1314 /II-86, Хвойна - Чепеларе/ - м. Чудните мостове от км. 0+000 до км. 9+200- п. к. с. Забърдо", Чепеларе	6671	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
		Мярка 3.9.2. Рехабилитация на пътни връзки към туристически и други бизнес обекти	**48189**		
BLG	Гърмен	Рехабилитация на път с. Ковачевица - ГС	5000	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони",

		"Вищерица", Гърмен			**Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
BLG	Гърмен	Изграждане на път от м. "Беслет" до с. Сърница, Гърмен	25000	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
BLG	Якоруда	„Реконструкция на път /BLG-2354/ - Якоруда – м. Трещеник – м. Нехтеница" - поетапно, Якоруда	8000	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
HKV	Ивайловград	Изграждане на пътна инфраструктура за достъп до туристически обекти.(Крепост Лютица и крепост Родостица) с обща дължина от 11 км., Ивайловград	1300	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
PDV	Кричим	Рехабилитация на панорамен път до Поддържан резерват "Изгорялото гюне", Кричим	200	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
PDV	Кричим	Рехабилитация на път до вилна зона "Черешово"	300	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
PDV	Кричим	Проектиране и изграждане на обходен път за връзка на промишлената зона на гр. Кричим с републиканската пътна мрежа	900	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
SML	Борино	Рехабилитация на път от природен резерват Кастракли към Кемеров мост (туристическа връзка между Борино и Батак), Борино	1800	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
SML	Борино	„Рехабилитация на дребномащабна	2689	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони",

		инфраструктура с. Борино – местност „Кастракли“ II ЕТАП от км. 2+300 до км. 4+649“, Борино			**Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
SML	Борино	Рехабилитация на туристически път Ягодина-Триград, Борино	3000	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
		П 10 Доизграждане и рехабилитация на водоснабдителните системи	**175445**		
BLG	Сатовча	Изграждане на резервоар за питейна вода с. Ваклиново, Сатовча	200	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
BLG	Якоруда	Изграждане на водопровод от с. Аврамово до с. Смолево и с. Конарско, Якоруда	1500	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
BLG	Якоруда	Изграждане на ПС за питейни води в гр. Якоруда	3000	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
HKV	Минерални бани	Изграждане на ПС с довеждащи колектори с. Боян Ботево, общ. Минерални бани	1600	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
HKV	Минерални бани	Изграждане на ПС с довеждащи колектори с. Караманци, общ. Минерални бани	3200	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
HKV	Минерални бани	Рехабилитация и доизграждане на част от магистрален водопровод от ПС Горски Извор до ПС Караманци, на част от отклоненията от него към населените места, обслужвани от	*4000*	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и

		този водопровод и рехабилитация на част от напорните резервоари, общ. Минерални бани, обл. Хасково			спестяване на енергия"
HKV	Минерални бани	Изграждане на ПС с довеждащи колектори с. Минерални бани, общ. Минерални бани	5000	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
HKV	Харманли	Построяване на водопровод от ПСПВ Харманли до помпена станция с. Българин	650	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
KRZ	Джебел	Изграждане на довеждащ водопровод от сондажа на минерален извор „Джебел" – до гр. Джебел, изграждане на обществена чешма за водоналиване гр. Джебел	500	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
KRZ	Джебел	Водоснабдяване на селата – с. Устрен-долна махала, с. Казаците, с. Софийци, с. Генерал Гешево, с. Добринци, с. Жълъдово, Джебел	6000	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
KRZ	Крумовград	Водоснабдяване на с. Звънарка, мах. Дъбово и мах. Лозино	700	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
KRZ	Кърджали	Водоснабдяване на населени места в районите на селата Мост, Перперек, Костино, Бойно, Рани лист, общ. Кърджали	300	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
KRZ	Кърджали	Реконструкция на външни довеждащи водопроводи - реконструкция на водопровод от яз. "Боровица" до ПСПВ "Енчец", от ПСПВ до НР 13 000 м3 и до НР 2500м3 - 34, 4 км.	49350	ОПОС****	**Ос 1** "Води", **Тематична цел 5** "Опазване и защита на околната среда ....", **Инвестиционен приоритет 6ii** "Инвестиции във водния сектор .....", **Специфична цел** "Опазване и подобряване състоянието на водните ресурси"
KRZ	Кърджали	Рехабилитация и модернизация на ПСПВ " Енчец", Кърджали	72366	ОПОС****	**Ос 1** "Води", **Тематична цел 5** "Опазване и защита на околната среда ....", **Инвестиционен приоритет 6ii** "Инвестиции във водния сектор .....", **Специфична цел** "Опазване и подобряване състоянието на

					водните ресурси"
PAZ	Брацигово	Довеждащ водопровод с. Бяга - с. Исперихово - с. Козарско - III етап, Брацигово	700	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
SML	Баните	Изграждане на прехлораторно на главен водопровод от с. Стърница за с. Баните в участъка от вр. Киселка до РШ1	100	ПУДООС	
SML	Баните	Пречиствателно съоръжение за питейни води- автоматичен самопречистващ се филтър - с. Стърница	200	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
SML	Баните	Реконструкция и водохващането в местни. Инаглово, с. Стърница.	200	ПУДООС	
SML	Баните	Реконструкция и възстановяване на алтернативни водоизточници на територията на землищата на с. Оряховец, с. Баните и с. Вишнево и включването им в генералното водоснабдяване	300	ПУДООС	
SML	Баните	Реконструкция на генерално водоснабдяване с. Стърница- с. Баните	5000	ОПОС****	**Ос 1** "Води", **Тематична цел 5** "Опазване и защита на околната среда ....", **Инвестиционен приоритет 6ii** "Инвестиции във водния сектор .....", **Специфична цел** "Опазване и подобряване състоянието на водните ресурси"
SML	Баните	Водоснабдяване на - с. Вишнево, с. Оряховец, с. Баните, с. Давидково, с. Стърница и с. Загражден, общ. Баните	9000	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
SML	Мадан	Ремонт на микроязовир – село Букова поляна, община Мадан	118	няма	
SML	Мадан	Водоснабдяване на село Студена, община Мадан	200	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
SML	Мадан	Водоснабдяване на село Студена, община Мадан (пълен инженеринг).	200	ОПОС****	**Ос 1** "Води", **Тематична цел 5** "Опазване и защита на околната среда ....", **Инвестиционен приоритет 6ii** "Инвестиции във водния сектор .....", **Специфична цел** "Опазване и подобряване състоянието на

					водните ресурси"
SML	Мадан	Проектиране и изграждане на водоснабдяване на с. Боровина, община Мадан”	400	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
SML	Мадан	Проектиране и изграждане на водоснабдяване на с. Боровина, община Мадан (пълен инженеринг).	400	ОПОС****	**Ос 1** "Води", **Тематична цел 5** "Опазване и защита на околната среда ....", **Инвестиционен приоритет 6ii** "Инвестиции във водния сектор .....", **Специфична цел** "Опазване и подобряване състоянието на водните ресурси"
SML	Мадан	„Проектиране и изграждане на водоснабдяване на село Ловци и Чурка, община Мадан” (пълен инженеринг), Мадан	800	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
SML	Мадан	Проектиране и изграждане на водоснабдяване на село Ловци и Чурка, община Мадан (пълен инженеринг).	800	ОПОС****	**Ос 1** "Води", **Тематична цел 5** "Опазване и защита на околната среда ....", **Инвестиционен приоритет 6ii** "Инвестиции във водния сектор .....", **Специфична цел** "Опазване и подобряване състоянието на водните ресурси"
SML	Рудозем	Довеждащ колектор с. Пловдивци, с. Корита	5182	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
SML	Чепеларе	„Рехабилитация на магистрален водопровод за водоснабдителна група „Орехово-Малево-Хвойна-Павелско“, Чепеларе	3480	ПРСР **	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
		П11 Превенция на рискове от наводнения, свлачища и горски пожари	**52912**		
BLG	Белица	Корекция на река Беличка и река Вотръчка в границите на град Белица	3000	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата ....", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
HKV	Стамболово	Канал за отвеждане на скатни води в с. Голям извор	350	ТГС България -Турция	
HKV	Стамболово	Канал за отвеждане на скатни води в с.	450	ТГС България	

		Кралево		-Турция	
HKV	Стамболово	Изграждане на кула и технически съоръжения за детекция и превенция на горски пожари, водоем - ПИ 000253 (с. Голям извор) и водоем в ПИ 000142 - с. Воденци	1160	ТГС България -Турция	
HKV	Хасково	Рехабилитация на мост над р. Олу дере в с. Динево, Община Хасково	250	ТГС Гърция-България	**Приоритетна ос 3** "Трансграничен регион с подобрена взаимосвързаност", **Специфична цел** "Подобряване на достъпността на трансграничния регион"
HKV	Хасково	Изграждане на мост над р. Хасковска при общински път за с. Любеново, Община Хасково	750	ТГС Гърция-България	**Приоритетна ос 3** "Трансграничен регион с подобрена взаимосвързаност", **Специфична цел** "Подобряване на достъпността на трансграничния регион"
HKV	Хасково	Почистване и корекция на коритото р. Хасковска, укрепване на съществуващи подпорни стени от каменна зидария- участък Запад в регулационните граници на гр. Хасково	2200	няма	
KRZ	Крумовград	Корекция на бреговата ивица на р. Крумовица в границите на населените места, Крумовград	500	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата ....", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата на населението от свлачищни процеси"
KRZ	Кърджали	Изграждане на инфраструктура за укрепване на свлачища в с. Сипей, гр. Кърджали и с. Енчец	30000	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата ....", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата на населението от свлачищни процеси"
PAZ	Батак	Изграждане на малки съоръжения и реконструкция, заустване на дерета в гр. Батак	240	ОПОС	**Ос 1** "Води", **Тематична цел 5** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6ii** "Инвестиции във водния сектор за съобразяване с изискванията на достиженията на правото на Съюза в областта на околната среда и за вземане на мерки във връзка с нуждите, установени от държавите членки, от инвестиции, които надхвърлят тези изисквания.", **Специфична цел** "Опазване и подобряване състоянието на водните ресурси"
PAZ	Батак	Укрепване коритото на река “Стара река”, чрез изграждане на подпорни стени, Батак	396	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата ....", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със

					специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
PAZ	Брацигово	Геозащитни съоръжения гр. Брацигово-смесени системи за поройни води, Брацигово	880	МКВП към МС	
PAZ	Пещера	Подобряване на критична инфраструктура /свлачища, дерета, брегове на реки и др./ и дейности за преодоляване на последици от бедствия, аварии и катастрофи, Пещера	1200	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата ....", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата на населението от свлачищни процеси"
PDV	Асеновград	Ремонтно - укрепителни работи в пътен мост № 2 при х-л „Асеновец" - Асеновград	449	ОПРР - с ИПГВР	**Ос 1** "Устойчиво и интегрирано градско развитие", **Тематична цел 4** "Подкрепа за преминаването към нисковъглеродна икономика във всички сектори", **Инвестиционен приоритет 4е** "Насърчаване на стратегии за нисковъглеродно развитие ...."
PDV	Асеновград	Укрепителни работи в пътен мост № 1 на бул. „Васил Левски" - Асеновград	449	ОПРР - с ИПГВР	**Ос 1** "Устойчиво и интегрирано градско развитие", **Тематична цел 4** "Подкрепа за преминаването към нисковъглеродна икономика във всички сектори", **Инвестиционен приоритет 4е** "Насърчаване на стратегии за нисковъглеродно развитие ...."
PDV	Асеновград	Укрепване на двата бряга на р. Асеница в регулацията на града, Асеновград	5000	ОПРР - с ИПГВР	**Ос 1** "Устойчиво и интегрирано градско развитие", **Тематична цел 4** "Подкрепа за преминаването към нисковъглеродна икономика във всички сектори", **Инвестиционен приоритет 4е** "Насърчаване на стратегии за нисковъглеродно развитие ...."
PDV	Кричим	Доизграждане на 200 м подпорна стена на десния бряг на р. Въча	200	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
PDV	Кричим	Изграждане на 500 м подпорна стена на левия бряг на р. Въча	500	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
PDV	Куклен	Укрепване на свлачищен участък на път PDV3111 / III – 8604, Гълъбово – Здравец/ - Цар Калоян, до път PDV1255	1500	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата ....", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата на населението от свлачищни процеси"

SML	Баните	Укрепване и оформяне на коритото на р. Малка Арда в чертите на с. Баните" -етап 2	800	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата ....", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата на населението от свлачищни процеси"
SML	Мадан	Ремонт на микроязовир - село Букова поляна, община Мадан	118	МКВП към МС	
SML	Рудозем	Подпорна стена за укрепване на свлачище на улица в мах. "Кокалич", с. Елховец	116	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
SML	Чепеларе	Корекция на река Сивковска и река Камбурска, притоци на река Чепеларска, в рамките на град Чепеларе	2404	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата ....", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
		СЦ 4: БАЛАНСИРАНО ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ ЧРЕЗ ТРАНСГРАНИЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО	**4200**		
		П12 Съвместни инфраструктурни и икономически проекти - отваряне на юг	**0**		
		П13 Съвместни екологични и туристически проекти	**4200**		
	Консултант	Създаване на трансграничен природен парк "Родопи"	4200	ТГС България - Гърция	**Приоритетна ос 1** "Конкурентен и иновативен трансграничен регион", **Специфична цел** "Разширяване на трансгранични икономически дейности, иновации и икономически обмен."

Забележки:

ПРСР*Ако пътят е общински и е указан в Решение N:236/13.04.2007 г. на МС

ПРСР**В случай, че дейността ще се извършва в агломерации под 2000 е.ж. и то на територии на общини с консолидирани ВиК оператори

ОПРР*** Ако попада в списъка с приоритети на АПИ

ОПОС**** Ако попада в регионални прединвестиционни проучвания (РПИП) в консолидирани райони, обслужвани от един ВиК оператор

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА - РОДОПИ

ЛОКАЛИЗАЦИЯ НА ПРОЕКТИТЕ ПО ЦЕЛ 1 СТИМУЛИРАНЕ НА ИКОНОМИКАТА И ЦЕЛ 4 ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ

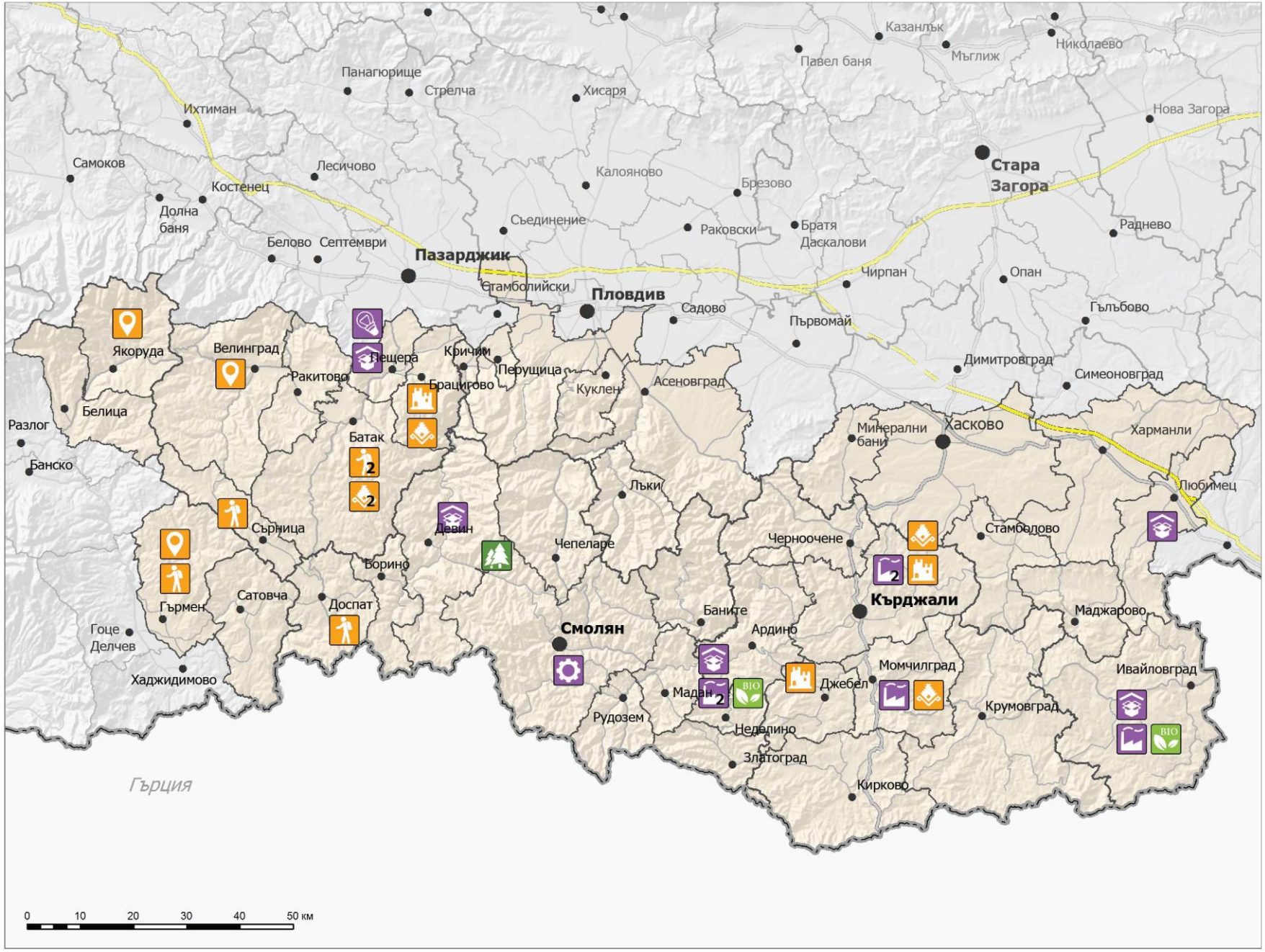

П1 Нови инвестиции - в индустриални паркове, в пазарна инфраструктура и в мрежи от преработвателни предприятия

- Изграждане и обновяване на предприятия, инвестиции в производствени зони
- Бизнес парк, бизнес инкубатор
- Тържища и пазари
- Подпомагане на предприемачеството

П3 Аграрен сектор - възстановяване на традиционни производства, биоземеделие

- Насърчаване на биологичното и алтернативното земеделие

П4 Туризъм - инвестиции в инфраструктура, социализация и валоризиране на културно и природно наследство, създаване и маркетинг на регионален туристически продукт, туристически район "Родопи"

- Опазване и експониране на културно историческо наследство
- Реставрация и възстановяване на археологически обекти
- Инвестиции в туристическа инфраструктура
- Създаване на туристически продукт

П13 Съвместни екологични и туристически проекти

- Създаване на трансграничен природен парк "Родопи"

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА - РОДОПИ

ЛОКАЛИЗАЦИЯ НА ПРОЕКТИТЕ ПО ЦЕЛ 3 ОБНОВЯВАНЕ НА ИНФРАСТРУКТУРНИТЕ СИСТЕМИ И ПРЕВЕНЦИЯ НА РИСКОВЕТЕ

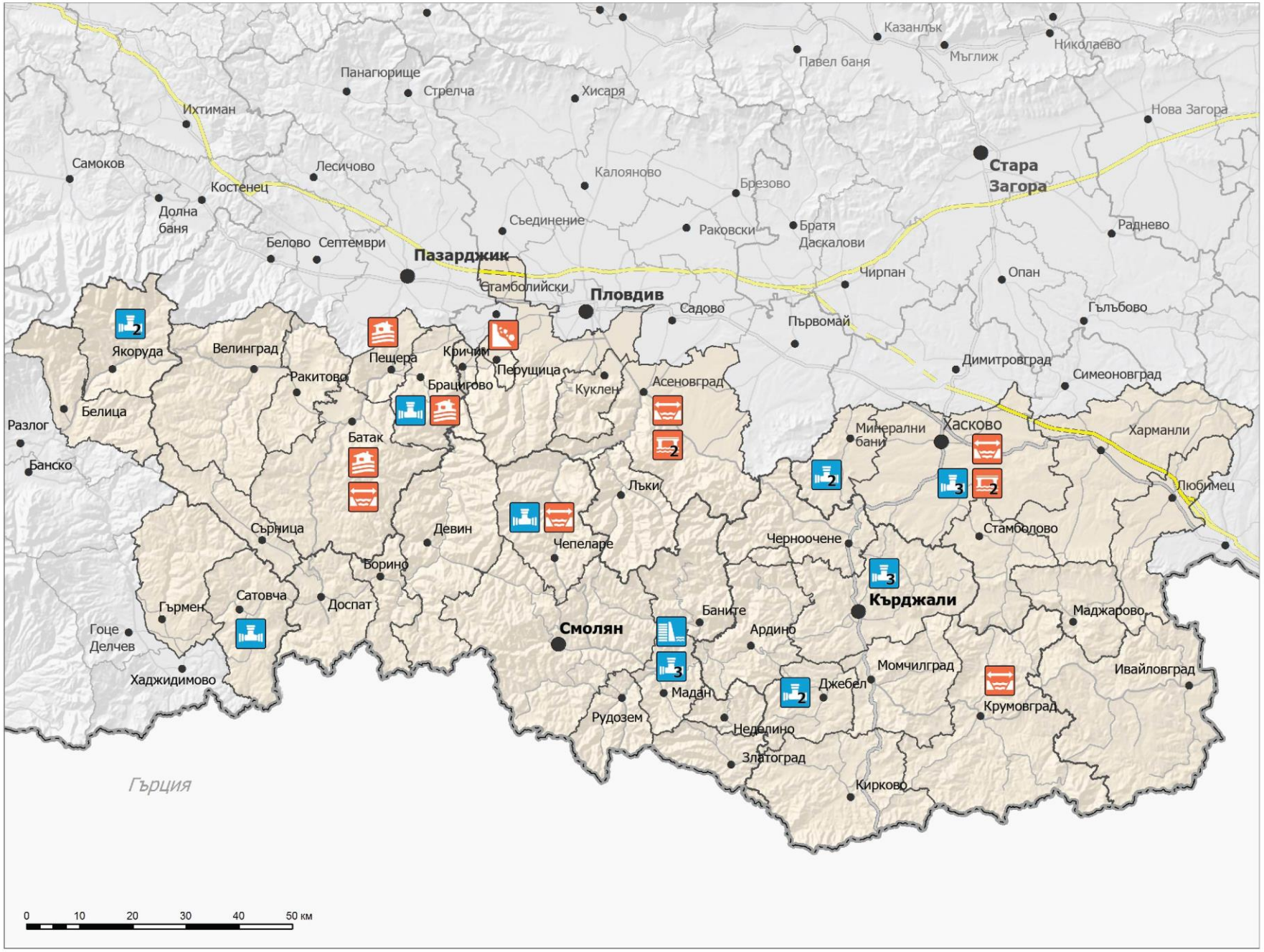

П 10 Доизграждане и рехабилитация на водоснабдителните системи

- Изграждане и реконструкция на водопроводна мрежа и съоръжения
- Реконструкция на язовири и съоръжения

П11 Превенция на рискове от наводнения и свлачища

- Почистване и корекция на речно корито, укрепване на брега
- Изграждане и възстановяване на отводнителни канали, диги и съоръжения
- Укрепване на свлачища, борба с ерозията
- Изграждане, рехабилитация на мост

НЦТР НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА - РОДОПИ

ЛОКАЛИЗАЦИЯ НА ПРОЕКТИТЕ ПО ЦЕЛ 3 ОБНОВЯВАНЕ НА ИНФРАСТРУКТУРНИТЕ СИСТЕМИ И ПРЕВЕНЦИЯ НА РИСКОВЕТЕ

ЛЕГЕНДА:

- П8 Южна тангента Петрич - Царево (596 км)
- П9, М 3.9.1. Рехабилитация на пътната мрежа
- П9, М3.9.2. Рехабилитация на пътни връзки към туристически и други бизнес обекти
- Далекоперспективни обекти
- Изграждане на обходен път на населено място
- Изграждане на обходен път на населено място - далекоперспективно
- ГКПП
- Летище

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

Табл. 25. III част „БАНКА ИДЕИ” - Проекти за периода след 2020 г. (хил.лв.)

ОБЛ.	ПРОЕКТИ ЗА ПЕРИОДА СЛЕД 2020	207849	Източник за финансиране
KRZ	Подобряване на туристическата инфраструктура в ТК „Бели брези”, Ардино	1500	няма
KRZ	Проучване, реставрация и експониране на средновековна крепост в м. "Асара" при с. Башево, крепостта "Боровица" и крепостта "Калето" - гр. Ардино	*непосочена*	*непосочен*
KRZ	Изграждане на околовръстен път на град Кърджали	*непосочена*	няма
KRZ	Рехабилитация на път III - Църквица - Синчец - Джебел и път III - Кобиляне - Боровица - Сполука, Ардино	*непосочена*	*непосочен*
KRZ	Изграждане на микропредприятия за преработка на картофи, на месо, кланици, Ардино	*непосочена*	*непосочен*
PAZ	Изграждане на спортно туристически комплекс „Сютка", Велинград	100000	няма
PAZ	Изграждане на околовръстен път Цветино-Велинград	24000	няма
PDV	Изграждане на открита площадка за компостиране на биоразградими отпадъци, Кричим	*непосочена*	*непосочен*
PDV	Изграждане на път „Мостово- Кръстова гора", Асеновград	4600	*непосочен*
PDV	Изграждане на път „Мулдава- Света Петка Мулдавска", Асеновград	312	*непосочен*
PDV	Корекция на реката в регулацията на село Тополово, Асеновград	3396	*непосочен*
PDV	Доизграждане на 200 м. подпорна стена на десния бряг на р. Въча, Кричим	*непосочена*	*непосочен*
PDV	Изграждане на 500 м. подпорна стена на левия бряг на р. Въча, Кричим	*непосочена*	*непосочен*
PDV	Корекции на реки „Манастирска” и „Лъкинска” в участъка им в урбанизираната територия на община Лъки – етап 2, Лъки	1189	няма
SML	Изграждане на велоалея – с. Давидково – с. Манастир, Баните	700	няма
SML	Изграждане на екопътека – с. Давидково – местни. Тузлата, Баните	500	няма
SML	Туристически атракции, Девин	1860	няма
SML	Изграждане на общински информационен център, Доспат	380	няма
SML	Проект за оползотворяване на геотермална вода, Рудозем	15000	няма
SML	Предпроектни и проучвателни дейности за търсене на находища на геотермална вода, Рудозем	3000	няма
SML	Въжени транспортни съоръжения „Смолян – Райковски ливади – КК Пампорово”, Смолян	46000	няма
SML	Създаване на атракции сред природата - приключенски еко-парк, Смолян	3000	няма
SML	Развитие на ски-център „Картола“ - обновяване на съоръженията, изграждане на необходимата инфраструктура, въвеждане на нови съоръжения, Смолян	2000	няма
SML	Създаване на общинско предприятие за изкупуване и реализиране на земеделска продукция от местните производители, Смолян	*непосочена*	ПРСР
SML	Реконструкция и модернизация на Музея на Родопския карст в град Чепеларе, Чепеларе	412	няма

V. ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА В ПОДКРЕПА НА РАЗВИТИЕТО НА РАЙОН „СТРАНДЖА - САКАР"

1. Синтезиран анализ на район „Странджа - Сакар"

Граници, обхват и профил на района „Странджа - Сакар"

Районът „Странджа - Сакар", определен за прилагане на Целенасочената инвестиционна програма обхваща 5 общини, разположени в 3 области, които попадат в обхвата на два от районите от ниво 2 (NUTS 2) – Югоизточен и Южен централен район. Това са общините Малко Търново и Средец от област Бургас, общините Елхово и Болярово от област Ямбол (ЮИР) и община Тополовград от област Хасково (ЮЦР). В административните граници на тези общини попадат 5 града (общински центрове) - Малко Търново, Средец, Елхово, Тополовград и Болярово и общо 104 села.

Територията е разположена в южната част на страната, на границата с Република Турция и граничи с общините Царево, Приморско, Созопол и Бургас на изток, Камено, Карнобат, Стралджа и Тунджа на север, и със Свиленград, Раднево и Гълъбово на запад.

В тези граници районът покрива общо 4011, 49 км^2 площ или 3.6 % от националната територия и обхваща население от 48 143 души[40], което представлява 0.7 % от населението на България.

Фиг. 30. Административна карта, район „Странджа - Сакар"

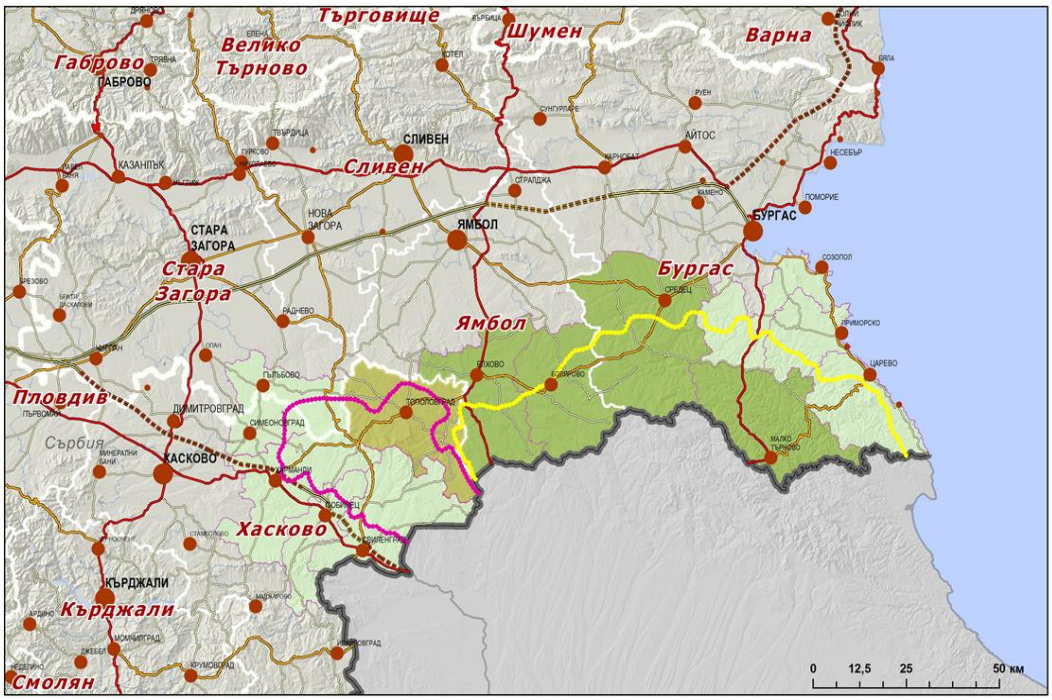

[40] По данни на НСИ към 31.12.2014 г.

В обхвата на този район попадат градските центрове от 4-то йерархично ниво Средец, Елхово, Тополовград и Малко Търново, и Болярово от 5-то ниво, съгласно модела за умерено полицентрично развитие на Националната концепция за пространствено развитие 2013 – 2025 г.

Географският обхват на района, определящ и неговото наименование, покрива значителна част от планините Странджа и Сакар и включва общините, които попадат с повече от 40 % от територията си и повече от 10 % от населението в планинската част. Изключени са Черноморските общини Царево и Приморско, които могат да се разглеждат и като гранични, имат значително по-голям потенциал за развитие благодарение на своето местоположение на крайбрежието на Черно море и неоползотворени ресурси в своя хинтерланд.

Всички избрани общини в район „Странджа Сакар“ имат статут на селски райони съгласно Наредба № 14 от 1 април 2003 г. за определяне на населените места в селски и планински райони (ДВ бр. 35/2003 г.). Те отговарят и на критериите за „селски район“ съгласно регламентираното определение на ПРСР, а именно: „*селски район е община, в която няма населено място с население над 30 000 души*“.

Основните фактори, които оказват влияние върху развитието на тези общини и на населените места в тях са периферното разположение в гранични територии, планинският характер на значителна част от територията, ниската плътност на комуникационно-транспортните комуникации и затруднената достъпност. Тези фактори са в основата на демографската характеристика на района с най-ниска гъстота на населението в страната и с наличието на множество обезлюдяващи се населени места и застаряващо население, което предопределя социално-икономическата изостаналост и липсата на инвестиционна и предприемаческа инициатива.

Селищната мрежа в района се отличава със сравнително равномерно разпределение на общинските центровете на територията, но с големи различия по отношение на броя на населението. Две от общините са с население под 4 000 души, а три с население над 10 000 души. Съществуват и много малки села в периферията, в близост до границата с Турция, от които 55 са с население под 100 души, включително 4 села с население под 10 човека.

Главно предимство на петте общини са природните забележителности и културни ценности – уникална и съхранена природа, значителна част от която попада под юрисдикцията на националното и международното природозащитно законодателство, изключителното биологично разнообразие, регионалното значение на недвижимото културно наследство. Тези природни и културни ценности са използвани във всички общински планове за програмния период 2014 – 2020 г., като стимулатор за икономическото развитие.

Състояние на регионалната икономика и тенденции

Основни данни за регионалната икономика на район „Странджа - Сакар“

За анализ на икономическата активност на тези общини е използван показателя „нетни приходи от продажби на жител“, който представлява „сумите от продажба на продукция,

стоки и услуги, генерирани от обичайната дейност на предприятието, намалени с търговските отстъпки, отбивите, рабатите и данъка върху добавената стойност, отнесени към население“. Той е единственият, по който може да се прави сравнение, както на ниво община, така и спрямо областното и районното ниво. За разлика от изследваните райони Северозападна България и Родопи, в „Странджа – Сакар“ се наблюдават изключителни различия в стойността на показателя „Нетни приходи от продажби на жител“.

Табл. 26. Нетни приходи от продажби на жител (хил.лв.)

Община	2010 г.	2011 г.	2012 г.
Република България	**25, 11**	**28, 46**	**30, 22**
Средец	18, 61	..	27, 89
Малко Търново	2, 45	..	3, 26
Средно за област Бургас			**17, 75**
Тополовград	2, 14	2, 63	3, 08
Средно за област Хасково			**8, 54**
Болярово	2, 82	17, 35	7, 85
Елхово	4, 74	6, 01	7, 29
Средно за област Ямбол			**12, 12**

Източник: НСИ

Община Средец силно се различава от другите четири общини, като стойността на НПП/жител е близка до средната стойност на показателя за страната, 1.57 пъти над средния за областта и между 3, 7 и 8, 8 пъти над показателите за другите четири общини.

Ако се приеме, че показателят НПП на жител характеризира равнището на общинското (районното) развитие, то крайният извод е, че в най-критично положение са общините Малко Търново и Тополовград следвани от Болярово и Елхово. Доминиращ икономически център на територията на район „Странджа – Сакар“ е град Средец.

Краткият анализ на икономическите профили на общините в обхвата на район „Странджа – Сакар“ показва известни различия в петте общини, независимо от сходните географски характеристики и разположение.

Икономическият профил на община Малко Търново показва силно участие на туризма и много слабо участие на селското стопанство и производството във формирането на приходите в общината.

Стойностите на основни икономически показатели в община Болярово, отреждат на аграрния сектор водещо място в структурата на местната икономика. На второ място се нарежда секторът на услугите, следван от индустриалния сектор, който формира най-нисък дял в икономиката на общината.

За община Елхово е характерно приоритетното развитие на леката промишленост и селското стопанство. Наетите по селата са предимно в селското стопанство, тъй като промишлеността е застъпена в общинския център.

Община Средец дава своя принос за БВП на област Бургас предимно в сферата на индустрията и селското стопанство, които са определящи за облика на икономиката в общината. В общината са добре развити животновъдството и растениевъдството,

функционират предприятия на хранително-вкусовата, химическата промишленост, металообработването и добивната промишленост.

Структуроопределящи отрасли на местната икономика в община Тополовград са селското стопанство и преработващата промишленост. Основни подотрасли на преработващата промишленост в общината са машиностроителната, шивашката, тютюневата и хранително-вкусовата промишленост (хлебопроизводство и сладкарство).

Първичен сектор - Селско, горско и ловно стопанство

Аграрният сектор има водеща функция в първичния сектор на разглежданите общини, като само при община Средец индустриалните дейности, акумулират по-висок доход. Отрасълът има най-високи показатели в община Болярово, където формира 76 % от нетните приходи от продажби.

Общо в петте общини обработваемата земя възлиза на 82 152, 89 ha или 77 % от използваемата земеделска земя в района „Странджа – Сакар“. Най-голям е относителният дял на земеделските земи в община Болярово (66.4 % от територията на общината) и най-нисък е делът в община Малко Търново (23, 2 %), при средно за страната 57, 4 %. Поради ограничения поземлен ресурс, ниската категория на земята и специфичния статут в обхвата на ПП „Странджа“ община Малко Търново не се включва към аграрните общини. Устройството и използването на територията й основно се съобразява със зонирането и допустимите дейности, предвидени в Актуализацията на плана за управление на природен парк „Странджа“ (в процес на разработка).

Най-висок е делът на обработваемите земи в общините Средец и Тополовград (78 % от земеделските земи), следван от тези в община Болярово (71, 8 %). Незначителна е площта на поливните площи в района, а това е особено важно условие за развитие на конкурентоспособно селско стопанство в условията на климатични промени и засушавания през летните месеци в почти всички общини на района.

Фиг. 31. Дял на земеделска земя от територията на общините, район „Странджа – Сакар“

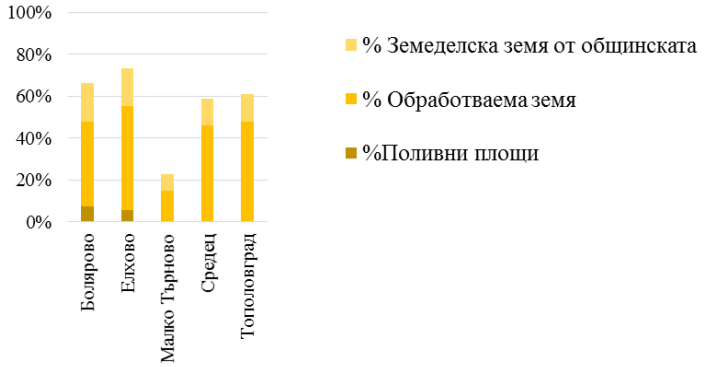

Отглеждат се предимно зърнени култури, които заемат над 50 % от обработваемата земя в четирите общини с аграрен характер. През последните години се увеличава делът на техническите култури (слънчоглед, рапица, кориандър (Болярово), В община Тополовград

съществуват благоприятни условия за отглеждане на лозя, на черупкови плодове и на захарно цвекло.

Животновъдството има допълваща функция, като неговото развитие е насочено в млечното говедовъдство и овцевъдство, за което освен осигурения фуражен баланс има и значителни площи, които са постоянно затревени (ливади). С изключение на община Болярово, във всички останали общини се отбелязва спад на броя на отглежданите животни през последното десетилетие. Преобладават малките стопанства, оглеждането на животни в селата е предимно за самозадоволяване. В община Тополовград (с. Орлов дол) действа ферма за бизони с около 200 животни, която се счита за единствена в Европа. В Община Елхово има създадена фазанария за развъждане на колхидски фазан, която се стопанисва от ДЛС Тополовград.

Горскостопанската дейност е развита във всички общини, а стопанисваните горски територии, като част от общата територия за отделните общини са както следва: Малко Търново - 75, 5 %; Средец - 35, 0 %; Болярово – 26, 4 %; Елхово – 5, 5 % и Тополовград – 33, 0 %. Горскостопанската дейност обхваща добив на дървесина за индустриални нужди и огрев, но се добиват и редица странични продукти, като гъби, билки, диворастящи плодове. В горските територии се извършва и паша на домашни животни, която е силно ограничена в природен парк „Странджа“ и в защитените територии по Натура 2000, където ливадите са ценни местообитания.

Фиг. 32. Дял на горските и земеделските територии от територията на общините, район „Странджа – Сакар“

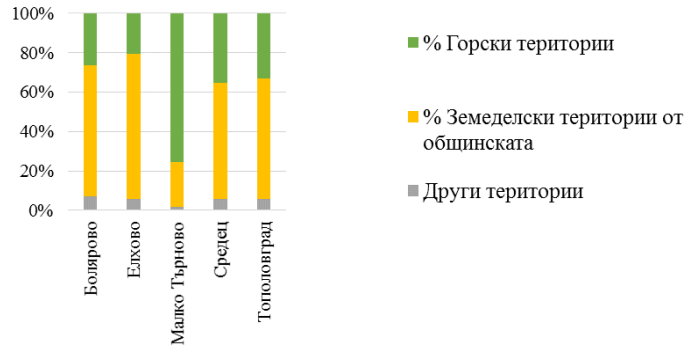

Вторичен сектор - индустрия

Структуроопределящи отрасли на промишлеността в район „Странджа – Сакар“ са добивната промишленост, машиностроенето, шивашката и хранително-вкусовата промишленост.

Индустрията, като стопанска дейност има особено важно място в община Средец, където структуроопределяща роля има металообработката и химическата промишленост („Промет Стиил“ АД, „Пластмасови изделия“ АД и „Металпласт БГ“).

В община Тополовград индустрията изпреварва аграрния сектор и формира най-висока печалба, в сравнение с другите сектори. В общината е развита добивната промишленост (добивът и преработката на натриев и калиево-натриев фелдшпат и доломит, мрамор и

инертни материали). Осигуряват се суровини за стъкларската и порцелановата промишленост, крайният продукт на фирма „Устрем 2001“ АД се изнася за Израел, Македония, Румъния, Италия.

Добивът на инертни материали се осъществява от фирми с договори за концесии. Добиват се пясък, различни фракции чакъл, скално-облицовъчни материали.

Леката промишленост е представена от шивашки предприятия, които работят предимно „на ишлеме“. Традициите в тази промишленост са запазени отчасти и в община Елхово, като така заедно с производството и търговията с трикотажни изделия се формира основният дял в икономическата структура.

Хранително-вкусовата промишленост е повсеместно развита и е представена от малки фирми предимно за производство на хляб и хлебни изделия, най-известната от които е фирма „Симит“ ООД със седалище Тополовград. Съществува потенциал за възстановяване на традициите в преработката на селскостопанска продукция.

Преобладават малките и микро предприятията с до 9 заети лица, чийто най-голям относителен дял е в община Болярово – 95.6 %.

На територията на петте общини не се осъществяват дейности в сферата на иновациите и технологичното развитие, не се провеждат научни изследвания.

Третичен сектор - туризъм

Туризмът, за който има налични ресурси и е заложен като приоритет в петте общински плана за развитие, е недостатъчно добре развит в района. Тези общини разполагат с уникално съчетание на природни, културни, исторически и социални ресурси, което предполага водещо място на туризма в икономическата им структура. От особена важност е интегрирането между културното наследство и природните дадености на Странджа и Сакар, насърчавано през годините, но недостатъчно развито. В това отношение близостта да Черноморието е голямо предимство. В Стратегията за устойчиво развитие на туризма в България с хоризонт 2030 г. се изтъква необходимостта от преодоляване сезонността на морския и ски туризма. За целта се предлага съчетание с други видове туризъм - културен, СПА, приключенски, което дава възможност Странджа да се развие като допълващ функциите на черноморското крайбрежие район. В същата стратегия са определени ловностопанските области в България, в които са налични ресурси за ловен туризъм, в която Странджанско-сакарската област е една от тях (общините Малко Търново, Тополовград и Болярово). На територията на район „Странджа – Сакар“ са стабилизирани популациите на дива свиня, благороден елен, сърна и яребица. В община Малко Търново са концентрирани няколко държавни лесничейства, в с. Граматиково има дивечовъдна станция. Подходящи условия за ловен туризъм, в съчетание с културните ценности съществуват и в община Тополовград. В община Болярово са изградени волиери за доотглеждане на фазан, кеклик и яребица за разселване. В община Елхово, в поддържания резерват „Долна Топчия“, в близост до единственото находище в Европа на колхидски фазан, се намира една от най-старите фазанарии в страната, където годишно се отглеждат над 7 000 броя птици.

Наличието на тези обекти са предпоставка за развитието както на ловния така и на познавателния туризъм.

Обвързването на даденостите с оглед оползотворяването на потенциала им е основна тема и на Стратегическия план за развитие на културния туризъм в България (2009 г.)[41]. В стратегията за локалните системи също е изтъкната спецификата на района и по-конкретно на Странджа. Като територия със значителен потенциал за развитие на разнообразни форми на туризъм, планината е сред 13-те области – локуси, в които се цели обвързване на ресурсите и превръщането им във фактор за туристическа атрактивност и икономическо развитие. Разнообразието на културните ценности по вид (архитектурни, художествени, исторически) и принадлежност към исторически период е огромно. Независимо от регионалния характер на туристическите ресурси, който трудно може да привлече значителен самостоятелен туристически поток. От важно значение за развитието на туризма са възможностите за съчетаване на уникални за региона и Европа природни и културни ценности. С най-голяма стойност за региона се считат тракийските култови комплекси, между които „Палеокастро“ на 3 км западно от Тополовград и „Мишкова нива“, тракийската гробница и светилище, на около 10 км югоизточно от Малко Търново, множеството едно-, дву- и трикамерни долмени, обявеното през 1982 г. за архитектурен резерват с. Бръшлян с ансамблите от образци на странджанската къща, отбранителното съоръжение „Еркесията“ в община Средец с дължина от 142 км. От 2009 г. нестинарството е в списъка на световното нематериално културно наследство на ЮНЕСКО.

Природните ресурси са многобройни – Природен парк „Странджа“, резервати, защитени местности, природни забележителности, реки, редки местообитания на птици и дивеч. Това позволява създаване на тематични маршрути и интегриране на ресурсите в множество варианти на туристически продукти. Обвързване на културните и природните ценности следва да се търси на територията на целия район „Странджа-Сакар“, а не само по общини.

Важен туристически ресурс за развитието на профилактиката и балнеолечението са и минералните води в с. Стефан Караджово, за лечение на урологични, стомашно-чревни, сърдечно-съдови и ендокринни заболявания.

Регионалният план за развитие на Югоизточния район от ниво 2, в който попадат всички общини с изключение на Тополовград, разглежда Странджанско-Сакарския район като приоритетен за развитие на туризма и отчита мрежата от защитени територии като основа за развитието на негови специализирани форми. Съгласно РПР, съществуващите над 50 туристически пътеки на територията на ПП „Странджа“ са основа за обособяване на 18 маршрута с различна тематична насоченост. Обвързването на европейските и международни туристически, поклоннически, културни и велосипедни маршрути, чрез които се осъществяват връзките със съседните страни и с най-значимите културни и природни обекти ще привлече по-траен интерес и по-голям поток от туристи.

[41] Източник: http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=573

Според туристическото райониране на страната[42], общините в обхвата на ЦИП „Странджа - Сакар“, попадат в 2 туристически района. Средец и Малко Търново са част от Южно Черноморие, подрайон Странджанско Черноморие. Черноморският район е специализиран в морски и културен туризъм, а разширената му специализация обхваща и приключенски, еко, здравен, селски, ловен и религиозен туризъм. Общините Болярово, Елхово и Тополовград принадлежат към район Тракия, Старозагорски подрайон. Основната специализация на район Тракия е в културния и винения туризъм, а разширената - в делови, градски развлекателен, здравен и приключенски и еко туризъм. В случай, че се цели съвместно развитие на туризма в петте общини, това, че те попадат в различни туристически райони в известна степен ще затрудни единното им управление, но може да се разглежда като още една възможност за разнообразяване на туристическия продукт.

Неповторимото съчетание на туристически ресурси трябва да стои в основата на дейностите по утвърждаване на района като привлекателна дестинация. В това отношение съществена роля има и Дирекцията на Природния парк „Странджа“, която е насочила част от своите проекти към насърчаване на туризма като водещ отрасъл. Планирано е изграждането на допълнителни маршрути, които ще „затворят“ поредицата от обиколни маршрути и ще доразвият цялостно мрежата от културни, „зелени“, велосипедни, поклоннически, исторически и религиозни маршрути. Интересна инициатива е създадената регионална марка „Странджа“, по която вече са сертифицирани няколко къщи за гости в района. Тя ще се ползва от местните производители и занаятчии и от предприемачите в туристическия бизнес като гаранция за качество и устойчиво ползване на ресурсите в туристическите обекти и ще спомага за утвърждаване на регионалния туристически продукт.

За състоянието на отрасъла в района може да се съди по броя на средствата за подслон, леглата и реализираните нощувки. Информацията за тези показатели е оскъдна, но показателна. По данни на НСИ в петте общини има 11 средства за подслон с общо 360 легла. Най-много са средствата за подслон и респективно леглата в Елхово и Малко Търново. В Болярово и Тополовград има по 1 средство за подслон със съответно 16 и 26 легла. Въпреки че тези данни касаят само средства за подслон с капацитет над 10 легла, става ясно, че територията не е добре популяризирана и не е сред комерсиалните туристически дестинации. В района оперират и много на брой къщи на гости и по-малки хотели от семеен тип, но въпреки това е ясно, че при увеличен туристически интерес към района, легловата база няма да е достатъчна. Усилията за развитие на туризма трябва да се съсредоточат върху висококачествени бутикови услуги, предлагани предимно от представители на малкия и средния бизнес. В тази връзка, местата за подслон могат да се възползват от марката „автентична България“, с която подобно на регионалната марка „Странджа“ се гарантира качество, но се цели привличане най-вече на платежоспособни, чуждестранни туристи.

Всички общини в обхвата на географския район „Странджа“ разглеждат туризма в своите планове за развитие и го оценяват като приоритетен отрасъл, за който съществуват

[42] http://www.tourism.government.bg/bg/kategorii/strategicheski-dokumenti/koncepciya-za-turistichesko-rayonirane-na-bulgariya

природни и културни дадености. Те оценяват и недоброто качество на общата и специализираната туристическа инфраструктура. Освен коментираният капацитет на средствата за подслон, друг проблем са довеждащата до туристическите обекти транспортна инфраструктура. Специализираната инфраструктура, необходима за развитие на някои форми на туризъм не е изградена, а състоянието на много от туристическите обекти не е добро. Именно в тази посока трябва да се насочат инвестициите в района на Странджа и Сакар, защото туризмът е възможност за повишаване качеството на живот на местните хора и преустановяване или забавяне процесите на обезлюдяване. Друг проблем, който общините отчитат във връзка с туристическото развитие е квалификацията на кадрите. Ръководният и обслужващият персонал има ниска чуждоезикова култура, често е без подходящо образование или квалификация в туризма. Необходимо е да се отдели особено внимание на осигуряването на по-добра квалификация на заетите в сектора чрез подходящо професионално обучение и преквалификация, защото тя е определяща за качеството на предлаганите услуги.

Несъмнено туризмът има предпоставки за развитие в района „Странджа – Сакар“, но той не е панацея. По време на криза, туристическият сектор е сред първите, които биват засегнати, в райони зависими от туризма, икономическите рецесии и последствията от тях са най-тежки. Поради това, общините в Странджа и Сакар трябва да развият разнообразни туристически продукти с оглед намаляване зависимостта от определена група туристи. Туризмът следва да се комбинира със съпътстващи икономически дейности, които ще осигуряват допълнителна заетост. В същото време е необходимо да се запази баланса между развитието и опазването на околната среда, тъй като съхранените околна среда и културно наследство са най-важното конкурентно предимство на района.

Свързаност и достъпност

Транспортна инфраструктура и достъпност

Пространствената конфигурация на пътната мрежа в района на „Странджа - Сакар” благоприятства транспортното му обслужване. Въпреки относително малката площ и периферно разположена територия, през него преминават два меридионални първокласни пътя с гранично-пропусквателни пунктове към р. Турция.

Международният път Е 87-граница Румъния/ГКПП Дуранкулак – Варна – Бургас - ГКПП Малко Търново/граница Турция обслужва района на Странджа, а другият първокласен път I-7 граница Румъния/Силистра – Шумен – Ямбол – Елхово - Лесово/граница Турция обслужва района на Сакар. Освен че провеждат международните транспортни потоци в посока север-изток, двата пътя са удобна връзка с областните центрове Бургас и Ямбол и достъпът до вътрешността на страната не е проблем.

Западната част на разглежданата територия – районът на Сакар, се обслужва от три пресичащи се в община Тополовград второкласни пътища. Пътят II-78 Стара Загора – Раднево - Тополовград осигурява пряка връзка с големия регионален център Стара Загора, а пътят II-55 Гурково - Нова Загора - Полски Градец – Главан - Свиленград - връзка с Нова Загора и Северна България, както и със Свиленград на юг. Третият път-II-76 Княжево/I-7 -

Тополовград - Харманли пресича вече споменатите пътища и осигурява връзка на Тополовград с АМ „Тракия“ и първокласния път I-7 Елхово – Ямбол - Силистра.

Основен за обслужването на района на Странджа се явява пътят II-79 Елхово - Болярово-Средец - Бургас, свързващ три от общините в района помежду им и с другия голям регионален център Бургас. Община Средец има пряка връзка и с областния град Ямбол посредством път II-53 Ямбол - Средец. Най-изолираната община в разглеждания район - Малко Търново, освен от вече споменатия първокласен път Бургас – Маринка – Звездец – Малко Търново се обслужва и от крайморския вече прекатегоризиран път II-99 Бургас – Маринка – Созопол – Царево - Малко Търново. Този път провежда главно транзитния туристически поток към р. Турция и голямото натоварване е довело да изключително влошаване на неговото състояние.

Въпреки добрата пространствена организация, изграждеността на пътната мрежа в района е недостатъчна.

Табл. 27. Републиканска пътна мрежа в ЮИР и област Хасково към 31.12.2014 г

Райони, области	Обща дължина в км					Отн. дял от общата дължина, %			
	Общо	Автомагистрали	Първокласни	Второкласни	Третокласни	Автомагистрали	Първокласни	Второкласни	Третокласни
България	**19 728**	**610**	**2 965**	**4 042**	**12 111**	**3, 1**	**15, 02**	**20, 49**	**61, 39**
Югоизточен централен район	3 296	204	598	765	1 729	6, 2	18, 1	23, 2	52, 5
Бургас	1 186	52	249	261	624	4, 4	21, 0	22, 0	52, 6
Ямбол	636	35	97	88	416	5, 5	15, 3	13, 8	65, 4
М. Търново	109, 5	-	39, 8	30, 7	39, 0	-	36, 3	28, 0	35, 7
Средец	84, 3	-	--	14, 7	69, 6	-	-	17, 5	82, 5
Ямбол	636	35	97	88	416	5, 5	15, 3	13, 8	65, 4
Болярово	90, 2	-	-	28, 5	61, 7	-	-	31, 6	68, 4
Елхово	110, 3	-	39, 6	11, 3	59, 4	-	35, 9	10, 2	53, 9
Хасково	1 084	44	155	151	734	4, 0	14, 3	13, 9	67, 8
Тополовград	135, 4	-	-	35, 7	99, 7			26, 4	73, 6

Източник: НСИ

Анализът на изграждеността на републиканската пътна мрежа по области дава възможност за сравнение на транспортната достъпност на района “Странджа-Сакар” в национален и регионален план. Предвид малката площ на разглеждания район, анализът по области не би бил прецизен и горната таблица се привежда само за ориентация в национален и регионален план. Относителният дял на първокласната пътна мрежа в областите Ямбол и Хасково е около средния за страната но по-нисък от този в ЮИР, за сметка на област Бургас, която е с много по-висок показател. Само общините м. Търново и Елхово (на чиято територия функционират ГКПП) се обслужват от първокласна пътна мрежа, чиито относителен дял е над два пъти по-висок от средния за страната, но обслужва главно транзитни потоци. Относителният дял на автомагистралите в ЮИР е два пъти по-висок от средния за страната, но те обслужват северната и централна части на района. В района на „Странджа - Сакар” АМ не са изградени.

Тревожното е, че пътната мрежа, която има регионално значение, не е добре развита. В областите Ямбол и Хасково относителният дял на второкласната пътна мрежа е много по-нисък от средния за страната и още повече от този за ЮИР и те се обслужват главно с третокласна пътна мрежа, чиито дял е по-висок от средния за страната. За района на Странджа-Сакар в най-висока степен това се отнася за община Средец, а също и община Тополовград. Обратно, в област Бургас по-добре развита е първокласната пътна мрежа и много ограничено третокласната – с най-нисък относителен дял.

Характерно за ЮИР е ниската гъстота на пътната мрежа с регионално значение (0, 126 км/км^2), която е най-ниска в страната (заедно с тази в ЮЗР), като причина за това е ниската степен на населеност на територията и планинския й характер. На областно ниво тези пътища имат най-голяма гъстота в област Ямбол - 0, 149 км/км^2, а най-малка - в област Бургас – 0, 114 км/км^2.

Общинската пътна мрежа в ЮИР не е добре развита, а общата гъстота на пътната мрежа също е най-ниска в страната.

Районът на Странджа е по-слабо обслужен с пътна мрежа, в сравнение с други части на страната, като основна роля за осъществяването на пътните комуникации между общините имат пътищата II и III клас. Съществуват проблеми, свързани с влошени експлоатационни условия в някои участъци на РПМ и особено на общинската пътна мрежа, поради недостатъчни ресурси за поддържането й.

Железопътен транспорт в района на „Странджа - Сакар” не функционира. Жп линията Ямбол - Елхово е строена в периода 1924-1931 г, но през 2002 г. е затворена за пътническо, а по-късно и за товарно движение. Някогашната жп гара Елхово и още 7 гари и кантони по трасето до Ямбол се саморазрушават, а дългата 38 км жп линия стои изоставена. Разработваният отдавна проект за жп връзка с Одрин вече се смята за нереалистичен, поради променените икономически условия.

Общинските власти имат интерес към предоставяне терените на неизползваната вече гара, но липсва решение по този въпрос.

Отсъствието на жп транспорт в тази част на страната повишава още повече значимостта на автомобилния транспорт като единствено обслужващ територията на района „Странджа - Сакар”. Връзките на малките градове и селата с големите градски центрове са затруднени поради лошото експлоатационно състояние на пътищата II и III клас - такива населени места не са привлекателни за инвеститорите и за населението, тъй като достъпът до здравни услуги и образование е зависим от транспортния фактор.

Необходимо е да се подобри и транспортното обслужване на по-малките населени места, отдалечени от големите градски центрове, като действията за подобряване състоянието на пътната мрежа се съчетаят с подобряване на обществения транспорт.

Изграждането на т.нар. „Южна хоризонтала” Петрич - Бургас ще търси постигането на тази цел, но в района „Странджа - Сакар” по-ефективно би било едно по-южно направление на хоризонталата. Този „клон Странджа” като разклонение от второкласния път II-79 в района

на с. Вълчаново на изток до пресичането му с първокласния път I-9 Бургас - Малко Търново в местността Босна и продължение пак на изток до връзка с крайморския път II-99 Созопол - Царево - Малко Търново, ще допринесе в по-голяма степен за постигането на търсения ефект.

Необходимо е и категоричното подобряване на състоянието на общинската пътна мрежа, обслужваща същинския район на природния парк „Странджа“.

Телекомуникации и широколентов достъп

Информационните и комуникационни технологии са важен фактор за регионална конкурентоспособност и териториалното разпределение на икономическата активност. От гледна точка на сближаването, ИКТ предлагат важна възможност за намаляване на „препятствията от разстоянието” и проблемите на отдалечеността, характерни за много периферни райони.

По информация на НСИ за 2014 г, в ЮИР 52, 7% от домакинствата имат достъп до Интернет, като средно за страната този дял вече е 56, 7%.

Табл. 28. Достъп и използване на Интернет в ЮИР и област Хасково към 31.12.2014 г.[43]

	Отн. дял на домакинствата с достъп до интернет в %			**Отн. дял на лицата, регулярно използващи интернет в %**		
	2010 г.	**2013 г.**	**2014 г.**	**2010 г.**	**2013 г.**	**2014 г.**
Общо за страната	33.1	53, 7	56, 7	41, 6	51, 2	53, 7
Югоизточен район	33, 3	46, 5	52, 7	36, 2	46, 3	45, 9
Бургас	40, 6	44, 8		44, 2	44, 6	
М. Търново		22, 1*			-	
Средец		-			-	
Ямбол	37, 9	44, 8		37, 4	53, 3	
Болярово		12, 7*		-	-	
Елхово		-			-	
Южен централен район						
Хасково	26, 4	54, 2		31, 8	49, 5	
Тополовград		-			-	

Източник: НСИ (Липсват данни по области за 2014 г.)

Следвайки общата тенденция в страната за нарастване на достъпа до Интернет, нараства и този в ЮИР, но темпът на нарастване е значително по-нисък. През 2010 г. относителният дял на домакинствата с достъп до Интернет в ЮИР е бил колкото средния за страната (0, 2 % по-висок), докато през 2014 г. вече изостава с 4 пункта. По-явен е напредъкът за област Ямбол, в момента с равен показател с област Бургас, но доста по-нисък през 2010 г. Впечатляващ е напредъкът за област Хасково, където достъпът нараства повече от два пъти в сравнение с 2010 г. Като се има предвид планинския, по-рядко населен район на „Странджа - Сакар”, достъпът до Интернет там определено е много по-ограничен. Отсъствието на данни по общини не дава възможност за точна преценка, но разположението

[43] Липсват данни на ниво община

им в области с по-ниски показатели, допълнено с граничния характер и теренни особености, предполага недостатъчна степен на развитие.

Използваемостта на Интернет, отчетена с относителния дял на лицата, редовно ползващи Интернет в ЮИР е по-ниска с 5 пункта от средния показател за страната и през 2010 и през 2013 г., като през 2014 г. районът изостава и разликата наближава 8 пункта.

Достъпът до Интернет и степента на използване от домакинствата до голяма степен се обуславят не само от техническата обезпеченост, но и от социално-икономическото състояние на потребителите. Ниските показатели за района са тясно свързани с изоставането в социално-икономическото развитие на тази част на страната, но също и със застаряването на населението и обезлюдяването на населените места..

Достъпът до високоскоростен интернет посредством широколентова свързаност се смята за един от основните инструменти за подобряване на икономическото и социално благосъстояние на населението. Въпреки че над 90 % от предлагания достъп до Интернет в страната е широколентов, разпространението му е 2 пъти по-ниско от средния показател за ЕС, като в селските райони широколентов достъп на практика липсва.

По данни на НСИ проникването по домакинства през 2014 г. достига до 56, 5 %, като варира от 44, 8 % за слабо населените места до 67, 8 % за гъсто населените места. За района на „Странджа - Сакар” този показател очевидно е по-нисък и от цитираната долна граница.

Поради малкия пазар и високата стойност на услугите, в средно и слабо населените места и селски райони ниската степен на широколентов достъп не позволява на местния бизнес да постигне равна конкурентоспособност с подобен бизнес в големите градове. Ниските доходи на населението, недостатъчната образованост и липсата на достъп до нови технологии, както и ниската информираност или застаряващото население, допълнително влошават социално-икономическата обосновка.

Електронната съобщителна мрежа в район „Странджа - Сакар” се нуждае от допълнително развитие, за да се намалят „препятствията от разстоянието“ и проблемите на отдалечеността, характерни за района.

Необходимо е да се предприемат различни мерки, като в средно населените места е целесъобразно осигуряване на широколентова свързаност за нуждите на държавни ведомства и обществени институции (кметства, читалища, училища и др.), създаване на свободни безжични зони около обществени сгради и институции, изграждане на местни комуникационни възли, свързани с високоскоростни линии към национални опорни мрежи и др. В слабо населените места и селски райони е целесъобразно изграждане на обществени компютърни зали и на безжични зони около тях.

Осигуряването на условия за разширяване на проникването на ИКТ извън големите градове ще създаде възможности за по-широк достъп до услуги и информация за населението и бизнеса от тази част на страната, за дистанционно обучение и за алтернативни работни места.

Енергийни мрежи, използване на ВЕИ, енергийна ефективност

През територията на район „Странджа - Сакар" преминава преносният електропровод „Сакар" на 400 kV от ТЕЦ „Марица-изток 3" до п/ст Hamitabat в Турция, който е транзитен и няма отношение към електрозахранването в разглежданата територия. Районът получава електрозахранване от единната електроенергийна система на страната посредством районните разпределителни подстанции 110/20 kV. Подстанциите „Елхово" и „Тополовград" получават сигурно захранване от ВЕЦ „Ивайловград" и връзки помежду си и други съседни подстанции, докато подстанция „Малко Търново" е захранена едностранно, което намалява сигурността при аварии.

Всички населени места са електроснабдени, като проблемите в снабдяването са свързани предимно с възрастовата структура на мрежите и съоръженията на разпределителната система, които се нуждаят от подмяна и ремонти. Неблагоприятните климатични условия често стават причина за аварийни ситуации и прекъсване на електроснабдяването.

Районът „Странджа Сакар" има изявен потенциал за използването на ВЕИ главно на слънчевата енергия. Тук функционират близо 70 фотоволтаични централи (ФтЕЦ) с обща мощност 40 MW. Половината от тях са изградени на територията на община Елхово, където има и 5 вятърни (ВтЕЦ) централи. Другото по-голямо съсредоточие на ФтЕЦ е на територията на община Средец (18 бр с обща мощност 17 MW). В община Тополовград функционират 10 ФтЕЦ, а в общините Болярово и м. Търново - по 5 броя с по-малка мощност.

Газоснабдяване в района „Странджа Сакар" липсва. Единствено от южния клон на магистралния газопровод на страната съществува изградено отклонение за захранване на промишлени обекти в с. Дебелт - община Средец.

През територията на района преминава магистралният газопровод от Русия до р. Турция като пресича границата при с. Странджа от община Болярово. Газопроводът е транзитен и не захранва български обекти.

Водоснабдяване и канализация

Относителният дял на водоснабденото население за ЮИР през 2013 г. е 99, 9%, по-висок от средния за страната - 99, 3%, с незначителни вътрешнорегионални различия.

Изградеността на водоснабдителните мрежи в ЮИР е много добра, водоснабдеността на населението е почти пълна. Средният показател за население с режим на водоснабдяване е по-нисък от средния за страната, като в областите Бургас и Ямбол режим няма. Еднородни данни по общини липсват.

Въпреки добрите показатели за водоснабденост на населението, и в този район, както и в цялата страна, проблемите във водоснабдяването се крият във високата степен на амортизация на вече изградените мрежи и острата нужда от тяхната подмяна. Изгражданата преди повече от 30 години мрежа е физически амортизирана, получават се чести аварии и загубите на вода са много високи. Макар че районът е с едни от най-ниските загуби (57 %), по-нисък от средния за страната (58 %), това е недопустимо пилеене на ценни водни ресурси

и необходимостта от спешни ремонти нараства. Рехабилитацията и подмяната на части от водопроводната мрежа са в резултат на аварии, а не на планомерни действия, при което тяхната ефективност спада значително, без постигане на забележимо намаляване на загубите.

Табл. 29. Относителен дял на населението в ЮИР и област Хасково, обхванато от водоснабдяване, канализация и ПСОВ към 31.12.2013 г.

Статистически зони/ статистически райони/Области	Обществено водоснабдяване		Население с режим на водоснабдяване		Селищни пречиствателни станции за отпадъчни води		Обществена канализация	
	2010	2013	2010	2013	2010	2013	2010	2013
Общо за страната	99.1	99, 3	1, 0	2, 9	47, 6	56, 4	70, 6	74, 7
Югоизточен район	99, 8	99, 9	0, 8	1, 0	53, 2	53, 6	71, 3	71, 9
Бургас	99, 8	99, 9	0, 0	0, 0	60, 6	61, 2	75, 5	76, 0
М. Търново		99, 7		-		0, 0		73, 6
Средец		87, 9**		97**		-		-
Ямбол	100, 0	100, 0	0, 0	0, 0	3, 5	3, 6	70, 0	70, 3
Болярово		92, 0*		-		0, 0		30, 7*
Елхово		100, 0**		-		0, 0		-
Хасково	99, 5	99, 5	0, 4	1, 3	46, 7	46, 9	71, 3	71, 5
Тополовград		95, 2**		-		0, 0		-

*Източник: НСИ, ОПР на общините ; *за община Болярово данните са за жилища*
***за общините Елхово, Средец, Тополовград -данните са за населени места*

Както в цялата страна, така и в ЮИР изграждането на канализационните мрежи определено изостава. През 2013 г. от канализационни мрежи е обхванато 74, 7 % от населението в страната, като 56, 4 % от него е обслужено с пречиствателни станции за отпадъчни води.

В ЮИР почти 72 % от населението е обхванато от канализационна мрежа, като показателят е по-нисък от средния за страната. Водещо място заема област Бургас със 76 % обхванато население (по-високо от средното за страната), докато област Ямбол в случая е с най-нисък показател.

Много по-тревожно е положението с пречистването на отпадъчните води. Обхванатото с тази дейност население в ЮИР (53, 6 %) е по-ниско от средното за страната. Очаквано, област Бургас е с най-висок процент обхванато население, докато в област Ямбол отпадъчните води практически не се пречистват - обхванатото население е само 3, 6 %.

Анализираните по области данни за водоснабдяване и канализация в много висока степен се определят от изградеността на системите в по-големите населени места. В този смисъл може да се твърди, че в района на „Странджа Сакар" проблемите са много по-сериозни и необходимостта от доизграждане и подмяна и ремонт на съществуващите мрежи е още по-наложителна. Ангажирането на туристическия потенциал на района за подобряване на цялостното му социално-икономическо развитие изисква неотложни мерки за оптимизиране параметрите на водоснабдителните системи и сериозни грижи за опазване качествата на ценната природна среда.

От анализа на комуникационно-транспортната и инженерно техническата инфраструктура са изведени най-големите недостатъци в района, между които:

- Отсъствие на жп транспорт;
- Недостатъчна изграденост на регионалната пътна мрежа (най-ниска гъстота в страната);
- Лошо състояние на общинската пътна мрежа и участъци от републиканската
- Ограничен достъп до Интернет;
- Амортизирана водоснабдителна инфраструктура и големи загуби на вода;
- Недостатъчно изградена канализационна мрежа и липса на ПСОВ.

Сред възможностите за преодоляване на недостатъците в района, за да се повиши неговата достъпност и привлекателност са следните:

- Изграждане на клон „Странджа" от т.н. „Южна Хоризонтала" Петрич - Бургас;
- Подобряване състоянието на път II-99 Царево - Малко Търново и други участъци от републиканската пътна мрежа с регионално значение;
- Разширяване на достъпа до Интернет за по-малките населени места;
- Ремонт и подмяна на водопроводната мрежа и
- Доизграждане на канализационната мрежа и ПСОВ.

Състояние на околната среда

Атмосферен въздух

Влиянието на регионалните източници на замърсяване на въздуха на територията на район „Странджа Сакар" е следното:

Най-големият регионален източник на замърсяване на атмосферния въздух в страната – енергийният комплекс „Марица – изток" е разположен на северозапад от Странджа –Сакар. Неговото влияние безспорно се усеща в северната половина на община Тополовград. Това влияние се изразява в създаване на по-високо фоново ниво от замърсители в границите на допустимите норми, както и на епизодично замърсяване на въздуха при определени метеорологични ситуации. В другите части на Странджа Сакар това влияние отсъства.

Спрямо другия голям регионален източник на замърсяване „Лукойл Нефтохим Бургас" АД и промишлените зони на Бургас, територията е разположена на юг и югозапад. На негативно въздействие са подложени само североизточните части на община Средец.

Като изключим металургичното предприятие „Промет Стиил" АД, разположено в землището на с. Дебелт, община Средец, останалите промишлени предприятия са с по-малък капацитет и съответна с по-ограничени възможности за замърсяване на атмосферния въздух. Те са разположени предимно в общинските центрове с изключение на гр. Малко Търново, където няма замърсяваща промишлена дейност.

Животновъдството е с ограничено влияние върху качествата на въздуха. Неговото влияние в община Малко Търново също практически отсъства.

Автомобилният транспорт е с ограничено негативно въздействие. По-изразено е влиянието му в общинските центрове и в населените места, през които преминават важни пътни артерии.

На територията на район „Странджа - Сакар" не са разположени постоянни пунктове за мониторинг на КАВ, което е свидетелство за относително добрите качества на въздуха. Съгласно Заповед № РД-1046/03.12.2010 г. на Министъра на околната среда и водите за утвърждаване на списък с райони за оценка и управление на КАВ в РОУКАВ – Югоизточен район попада единствено община Средец, в която нивата на замърсителите – ФПЧ$_{10}$ превишават установените норми. През 2011 г. от общината е приета актуализирана Комплексна програма за намаляване нивата на замърсителите и достигане на установените норми за съдържанието им в атмосферния въздух.

Като изключим северните части на общините Тополовград и Средец, останалата територия на район „Странджа - Сакар" е с чист атмосферен въздух. С най-високи качества е въздухът в община Малко Търново, където има отлични условия за лечение на дихателни заболявания.

Води

Състояние на повърхностните води. Реките протичащи в Странджа (общини Малко Търново и Средец) са в добро състояние, докато тези протичащи през Сакар и Дервентските възвишения (общини Тополовград, Елхово и Болярово) са предимно в лошо състояние. В лошо състояние са поречието на р. Тунджа, реките Тунджа (от вливането на р. Симеоновска до гр. Елхово и от вливането на р. Мелнишка до границата), Поповска (от яз. Шарково до устието на р. Ахлатийска), Синаповска, Калница и язовирите Кирилово, Роза3, Малазмак и Малко Шарково. Останалите реки и язовири са в добро и умерено състояние.

Причините за лошото състояние на р. Тунджа са предимно външни – реката достига пределите на района „Странджа - Сакар" наднормено замърсена. Замърсяването от местните източници е с по-малък дял. От тях с най-голямо значение са изпусканите непречистени битови отпадни води и водите от животновъдството. Това са и най-големите замърсители на местните притоци на р. Тунджа.

Подземни води. Две от подземните водни тела, разположени в обхвата на региона са в лошо състояние - BG3G000000N014 - Порови води в Неоген - Ямбол – Елхово по показател нитрати и BG3G0000T12034 - Карстови води -Тополовградски масив, по показател нитрати.

Замърсяването с нитрати е характерно биогенно замърсяване, дължащо се на замърсяване с непречистени битови и животински отпадни води, както и на прекаленото торене но обработваемите земи.

Канализация и пречистване. Почти всички населени места са без пречистване на отпадните води, а почти всички села и без канализация. Канализационните системи на гр. Елхово, и гр. Тополовград се заустват без пречистване, с което се увеличава товарът на замърсяване на повърхностните водоприемници в поречията на реките от водосбора на р. Тунджа. Без пречистване са отпадъчните води на гр. Малко Търново. Към настоящия момент се заустват

непречистени в сухи дерета от водосбора на р. Малкотърновска, приток на р. Велека. Без пречистване са и отпадните води на гр. Болярово. На територията на район „Странджа - Сакар" единственият град с изградена ГПСОВ е гр. Средец. Тук обаче се създава проблем от недоизградената канализационна система на града.

Поради факта, че в района „Странджа - Сакар" най-много валежи падат през есенно-зимния сезон, трябва да се наблегне на регулирането на водния отток чрез мрежа от добре функциониращи водоеми (особено в Сакар и западните части на Странджа), както за резервиране на водни маси за вегетационния период, така и за защита от наводнения. Належащо е и изграждането на ГПСОВ и подобряване на ВиК мрежата.

Литоложка основа

Нарушения на земите. Нарушените територии от миннодобивната промишленост имат ограничено разпространение. Те са по-големи в районите на с. Устрем, Малко Търново и Граматиково. Част от тях са рекултивирани.

Ерозия. Ерозионните процеси в региона са по-слабо проявени в Странджа, което се дължи на високата лесистост и на устойчивостта на основните скали. В западната част на района „Странджа - Сакар" ерозията е по-силно проявена, поради по-ниската лесистост и по-високия дял на обработваемите земи. Ерозията (площна и ровинна) на територията на района обхваща предимно голи площи и гори за реконструкция. В пасищните земи тези процеси се дължат на непълното тревно покритие, по-интензивната паша на определени места и по-слабите възстановителни способности на тревите върху сухите пасища.

При обработваемите земи от водна ерозия са засегнати основно канелените горски почви развити по наклонените терени в общините Тополовград, Елхово, Болярово и Средец и в по-малка степен смолниците и алувиално-ливадните почви. При последните с по-голяма проява е ветровата ерозия. Плоскостната ерозия е проявена в слаба или слаба до средна степен.

Замърсяване на почвите. На територията на района ежегодно се провежда мониторинг от РИОСВ - Бургас и РИОСВ – Стара Загора в пунктовете при с. . Пчела, с. Маломирово, с. Стройно (община Елхово), при с. Малко Шарково и с. Стефан Караджово (община Болярово), при с. Сакарци, с. Каменна река и с. Мрамор (община Тополовград) и при гр. Малко Търново и с. Визица (община Малко Търново). Анализираните данни показват, че те не са замърсени с тежки метали, металоиди и органични замърсители. Установява се тенденция на задържане нивата на наблюдаваните индикатори, които са много под границите на максимално допустимите концентрации.

Биологично разнообразие и НЕМ

Странджа планина обхваща общините Малко Търново, Средец и малка територия от източните части на Болярово. По своето биоразнообразие тази планина се нарежда на едно от първите места в страната и Европа, поради специфичното съчетание на различни климатични влияния – континентално, черноморско, средиземноморско. Тук се намира най-големият съхранен широколистен горски комплекс на Европа. Единствено тук на континента са запазени типичните за края на Терциера гори (отпреди 1 млн. години). По-

голямата част от територията е покрита с гори със средна възраст три пъти по голяма от средната за страната. В естествените масиви от стари гори, най-ценните консервационно значими местообитания, често се срещат дървета от източен горун, благун, източен бук и странджански дъб с диаметри от 1.5 – 2.0 м и възраст над 500 години.

Около две трети от територията на Дервентските възвишения, в които попадат южните части на общини Болярово и Елхово, е покрита от широколистни смесени дъбови гори, най-често от цер и благун, на места примесени с келяв габър. Имат над 30 големи карстови пещери. Те са Орнитологично важно място.

Планината Сакар, където са разположени община Тополовград и части от община Елхово също е определена като Орнитологично важно място. Тя е куполна планина, разположена между реките Тунджа, Марица, Соколица и Синаповска река. Ландшафтът е оформен от заоблени хълмове и сравнително отворени долини на малки реки, притоци на река Тунджа. Горите са широколистни – от дъб и тополи в речните долини.

Обектите от Националната екологична мрежа (НЕМ) заемат 2574, 64 км^2 от територията на района „Странджа - Сакар”, което прави 64, 03 % или почти 2 пъти повече спрямо средния дял за страната 34, 24 %. Основната насоченост на този регион очевидно е природозащитата. Най-висок е делът на обектите от НЕМ в община Малко Търново – 99, 89 %, а най-нисък – в община Средец – 36, 53 %. Тук се намират едни от най-известните български резервати, защитени местности, както и природен парк „Странджа”.

Табл. 30. Защитени територии и зони по общини в обхвата на района „Странджа Сакар”

Община	Площ на общината (км^2)	Обща площ защитени територии (с припокриване) Natura + Защитени		Площ на резервати		Природни паркове	
		км^2	% от общината	км^2	% от общината	км^2	% от общината
Средец	1148, 57	419, 58	36, 53%	0, 00	0, 00%	0, 01	0, 00%
Малко Търново	784, 13	783, 25	99, 89%	74, 91	9, 55%	699, 90	89, 26%
Болярово	666, 72	453, 58	68, 03%	0, 00	0, 00%	0, 00	0, 00%
Елхово	701, 76	316, 52	45, 10%	0, 03	0, 00%	0, 00	0, 00%
Тополовград	710, 31	601, 71	84, 71%	0, 00	0, 00%	0, 00	0, 00%
България	110998, 42	38002, 09	34, 24%	869, 93	0, 78%	2558, 45	2, 30%
Район Странджа - Сакар	4011, 49	2574, 64		74, 94		699, 91	

Източник: НСИ

Територията се отличава с изключително биоразнообразие, част от което в пределите на Европа може да се наблюдава само тук, както и изключително висока степен на природозащита, което определя и основната насоченост на региона.

Отпадъци, радиационно състояние и акустична среда

Във всички общини е изградена и функционира система за събиране и транспортиране на битовите отпадъци. Община Тополовград транспортира смесените-битови отпадъци за обезвреждане на Регионално депо за НО (неопасни отпадъци) Харманли, а общини Елхово и

Болярово –на Регионално депо за НО на общини Елхово и Болярово. Наскоро започна функционирането на регионално депо Малко Търново. Преустановена е експлоатацията на депата за неопасни отпадъци на общини Тополовград, Елхово, Болярово и Малко Търново.

През 2014 г. започна изпълнението на проект „Закриване и рекултивация на депо за битови отпадъци на гр. Елхово" по Договор за предоставяне на БФП с No DIR-51222031-C001 между ОП „Околна среда 2007 -2013 г." и ПУДОО.

Към 31.12.2014 г. не е разработен и утвърден проектът за рекултивация на старото общинско депо за община Средец, която ще депонира отпадъците на Регионално депо за неопасни отпадъци Братово-Запад. Не са рекултивирани и старите общински депа на Тополовград, Елхово и Болярово.

Радиационно състояние. Радиационният гама фон в района „Странджа - Сакар" е в границите на характерните за страната фонови стойности. Не са наблюдавани повишавания на специфичните активности на естествени и техногенни радионуклиди в атмосферния въздух. Стойностите през последните години са сходни без големи разлики.

Определените специфични активности на радионуклиди в почвите от пунктовете на територията са в естествения за региона фонов диапазон.

Акустична среда. За региона акустичното натоварване не е сериозен проблем. Тук липсват и постоянни пунктове за измерване на шума. Автомобилният транспорт и промишленото производство са главните източници на шум. Автомобилните артерии не са силно натоварени, поради което и шумовото натоварване не е значително. Определени проблеми се създават в някои от населените места без реализирани обходи най-вече гр. Малко Търново, но и тук проблемът ще бъде решен след завършване строителството на обходния път.

Климатични промени и природни бедствия

Климатични промени. Ще продължи постепенното повишаване на средните температури на въздуха. Според прогнозите, броят на нощите, през които температурата на въздуха няма да бъде под 20°C (тропически нощи), се очаква да се увеличи, като районът „Странджа - Сакар" от общо 5 групи попада в 4-та група на европейските региони с неблагоприятно положение. Очаква се промяна и при продължителността на снежната покривка, като броят на дните с такава ще намалее. Територията на „Странджа - Сакар" попада в групата на европейските области в най-неблагоприятно положение.

Според индекса на уязвимост от климатичните промени за регионите по NUTS 2 за целия ЕС районът „Странджа - Сакар" от 6 европейски групи по степен на уязвимост попада в четвърта група.

Земетресения. Районът „Странджа - Сакар" попада в регион от страната с най-нисък сеизмичен риск. В най-благоприятно положение са общините Малко Търново, Средец и Болярово (Странджа), а в малко по-рисково – Елхово и Тополовград (Сакар и Дервентски възвишения).

Наводнения. Отделни части от територията на региона са силно рискови. Това е поречието на р. Тунджа и особено в района на гр. Елхово. С висок риск от наводнения са и притоците, извиращи от Сакар и Дервентските възвишения. В странджанските общини рисков участък е долното течение на р. Средецка и р. Факийска. Водосборът на р. Велека не е толкова рисков поради високата лесистост и липсата на населени места в заливните речни тераси на основната река. Потенциална заплаха са и всички необезопасени язовири и микроязовири.

Свлачища. Регионът е със слабо развита свлачищна дейност. Към 2015 г. по данни на БАН са констатирани само 5 незначителни локални свлачища в община Малко Търново покрай пътища. За останалите общини няма сведения за наличието на активни свлачищни процеси.

Като изключим крайните североизточни и северозападни части на район „Странджа - Сакар", той е с много добри и отлични екологични условия и качества на природните ресурси. Територията е с високо биологично разнообразие и ценност и с много висок дял на природозащита.

Демографско състояние и тенденции

Брой и структури на населението

По данни на НСИ към 31.12.2014 г. населението на район „Странджа - Сакар", разположено в 5 общини е 48 143 души, което представлява 0, 7 % от населението на България. В сравнение с 2013 г. населението на района намалява с 715 души, или с 1, 5%, а спрямо 2004 г. намалява с 10 805 души, или с 18, 3 %. За страната населението през 2013 г. намалява с 0, 6 %, а спрямо 2004 г. със 7, 2 %.

Табл. 31. Население по населени места към 31.12.2014 г.

ЕКАТТЕ	Вид нас. място	Наименование населено място	Община	Категория	Население
27382	гр.	Елхово	Елхово	3	9978
17974	гр.	Средец	Средец	3	8831
72761	гр.	Тополовград	Тополовград	3	5181
46663	гр.	Малко Търново	Малко Търново	4	2239
20273	с.	Дебелт	Средец	5	1984
05284	гр.	Болярово	Болярово	4	1156
75191	с.	Устрем	Тополовград	6	922
06001	с.	Бояново	Елхово	5	662
61491	с.	Радовец	Тополовград	6	659
32576	с.	Изгрев	Елхово	6	580
43459	с.	Лесово	Елхово	6	570
17748	с.	Гранитово	Елхово	6	560
77325	с.	Хлябово	Тополовград	6	554
30483	с.	Звездец	Малко Търново	6	539
53802	с.	Орешник	Тополовград	6	529
69208	с.	Стефан Караджово	Болярово	6	494
66487	с.	Синапово	Тополовград	6	464
23604	с.	Драчево	Средец	7	451
46904	с.	Малък манастир	Елхово	6	449
53895	с.	Орлов дол	Тополовград	6	446

58801	с.	Пчела	Елхово	6	438
24712	с.	Дюлево	Средец	7	431
68583	с.	Срем	Тополовград	6	393
46797	с.	Маломирово	Елхово	7	385
17693	с.	Граматиково	Малко Търново	6	378
49219	с.	Мрамор	Тополовград	6	375
76039	с.	Факия	Средец	6	344
31379	с.	Зорница	Средец	7	338
11658	с.	Воден	Болярово	7	337
53984	с.	Орлинци	Средец	7	334
46958	с.	Мамарчево	Болярово	7	323
37407	с.	Княжево	Тополовград	7	297
29221	с.	Момина църква	Средец	7	296
30168	с.	Загорци	Средец	7	293
57652	с.	Попово	Болярово	7	291
36909	с.	Кирилово	Елхово	7	289
47768	с.	Мелница	Елхово	7	269
65560	с.	Светлина	Средец	7	245
15881	с.	Голямо Крушево	Болярово	7	245
61738	с.	Раздел	Елхово	7	207
46704	с.	Малко Шарково	Болярово	7	191
83051	с.	Шарково	Болярово	7	181
07346	с.	Българска поляна	Тополовград	7	172
73328	с.	Трънково	Елхово	7	166
29516	с.	Жребино	Елхово	7	146
04176	с.	Бистрец	Средец	7	144
58712	с.	Проход	Средец	8	137
24013	с.	Капитан Петко войвода	Тополовград	7	128
21659	с.	Доброселец	Тополовград	7	124
65588	с.	Светлина	Тополовград	7	120
70322	с.	Суходол	Средец	7	111
63272	с.	Ружица	Болярово	7	101
30020	с.	Заберново	Малко Търново	7	100
43116	с.	Лалково	Елхово	7	97
15816	с.	Голямо Буково	Средец	8	93
81121	с.	Чернозем	Елхово	8	92
67413	с.	Сливово	Средец	8	91
72059	с.	Вълчаново	Средец	8	90
12530	с.	Вълча поляна	Елхово	8	90
21542	с.	Добрич	Елхово	8	89
23529	с.	Драка	Средец	8	86
35866	с.	Каменна река	Тополовград	8	79
05520	с.	Борисово	Елхово	8	79
40419	с.	Кубадин	Средец	8	73
46348	с.	Малина	Средец	8	73
66679	с.	Ситово	Болярово	8	72
17097	с.	Горска поляна	Болярово	8	71
20657	с.	Денница	Болярово	8	69
53504	с.	Оман	Болярово	8	67

15730	с.	Голям Дервент	Елхово	8	67
69328	с.	Стоилово	Малко Търново	8	63
24356	с.	Дъбово	Болярово	8	57
11051	с.	Визица	Малко Търново	8	55
04621	с.	Богданово	Средец	8	54
04412	с.	Близнак	Малко Търново	8	54
61563	с.	Радойново	Средец	8	49
06687	с.	Бръшлян	Малко Търново	8	46
39356	с.	Крайново	Болярово	8	45
69883	с.	Стройно	Елхово	8	44
81654	с.	Чукарово	Тополовград	8	42
31019	с.	Златиница	Болярово	8	41
48667	с.	Младежко	Малко Търново	8	40
36938	с.	Кирово	Средец	8	35
07627	с.	Бяла вода	Малко Търново	8	35
59015	с.	Пънчево	Средец	8	33
27022	с.	Евренозово	Малко Търново	8	33
69674	с.	Странджа	Болярово	8	33
63055	с.	Росеново	Средец	8	32
03455	с.	Белила	Средец	8	32
11435	с.	Владимирово	Тополовград	8	32
12588	с.	Вълчи извор	Болярово	8	32
17035	с.	Горно Ябълково	Средец	8	28
35451	с.	Калово	Малко Търново	8	28
66585	с.	Синьо камене	Средец	8	26
56664	с.	Планиново	Тополовград	8	26
35756	с.	Камен връх	Болярово	8	22
66980	с.	Славейково	Елхово	8	22
17720	с.	Гранитец	Средец	8	20
22914	с.	Долно Ябълково	Средец	8	18
03349	с.	Белеврен	Средец	8	18
32264	с.	Иглика	Болярово	8	17
46615	с.	Малко Кирилово	Елхово	8	14
67307	с.	Сливарово	Малко Търново	8	11
76100	с.	Филипово	Тополовград	8	11
65156	с.	Сакарци	Тополовград	8	11
10166	с.	Варовник	Средец	8	9
17779	с.	Граничар	Средец	8	7
58428	с.	Присадец	Тополовград	8	7
72967	с.	Тракийци	Средец	8	6

Източник: НСИ

Продължава процесът на застаряване на населението. В края на 2014 г. лицата на 65 и повече навършени години са 12 567, или 26.1% от населението на района, при 20, 0 % за страната. В сравнение с 2013 г. делът на населението в тази възрастова група нараства с 0, 6%, а спрямо 2004 г., увеличението е с 3, 3 %.

В районен аспект делът на лицата на 65 и повече навършени години е най-висок в общините Малко Търново (32, 4 %) и Болярово (31, 7 %). Най-нисък е делът на възрастното население

в общините Средец – 22, 5 % и Елхово – 24, 0 %. Общо всичките 5 общини от района са със значителен дял с над 19, 2 % от населението в тази възрастова група.

Към 31.12.2014 г., в район „Странджа - Сакар" децата до 15 години са 6 418, или 13, 3 % от общия брой на населението, като спрямо 2013 г. този дял намалява с 0, 9 %. За страната през 2014 г. делът на населението под 15 г. е 13, 9 %. В района само в 1 община (Средец – 16, 4 %) този дял е над общия за страната и се дължи основно на по-високата раждаемост сред ромското население, а в останалите 4 общини е под средния за страната.

Към 31.12.2014 г., общият коефициент на възрастовата зависимост в района е 39, 4 %, или на всяко лице в зависимите възрасти (под 15 и над 65 години) се падат по-малко от две лица в активна възраст. За сравнение през 2004 г. и 2013 г. този коефициент е бил съответно 40, 2 % и 40, 0 %. За страната през 2014 г. този коефициент е 51, 2 %, или районът има по-добри показатели от средния за страната с 11.8 процентни пункта.

Населението в трудоспособна възраст към 31.12.2014 г. е 26 485 души, или 55, 0 % от населението на района, като за страната е 61, 1 % от населението в тази възраст. Броят на трудоспособното население намалява с 665 души, или с 2, 4 % през 2014 г. спрямо предходната година, като за страната намалението е с 1, 5 %.

Към края на 2014 г. в над трудоспособна възраст са 14 776 души, или 30, 7%, а под трудоспособна възраст – 6 882 души, или 14, 3% от населението на района.

Възпроизводството на трудоспособното население се характеризира чрез коефициента на демографско заместване, който показва съотношението между броя на влизащите в трудоспособна възраст (15 - 19 години) и броя на излизащите от трудоспособна възраст (60 - 64 години). Към 31.12.2014 г. това съотношение е 52 за района, при 62 за страната.

Това съотношение е най-благоприятно в общините Средец (57) и Елхово (54). Общо и в 5-те общини съотношението е под средното за страната, като рекордьори са общините Болярово – 36 и Малко Търново – 46.

Териториално разпределение на населението

Към 31.12. 2014 г., в градовете живеят 27 385 души, или 56, 9 %, а в селата 20 758, или 43, 1 % от населението на район „Странджа - Сакар", при 73.1% градско и 26, 9 % селско население за страната.

Към края на 2014 г. населените места в района са 109, от които 5 са градове и 104 - села. Те са разпределени в 5 общини и обхващат 3 области.

Неравномерно е разпределението на населението по общини. Най-голяма по брой на населението е община Елхово (15 293), следвана от общините Средец (14 812) и Тополовград (10 572). Най-малките общини по брой на населението в района са Малко Търново (3 621) и Болярово (3 845). И в 5-те общини на района има намаление на населението спрямо предходната година, като най-голямо то е за общините Болярово и Тополовград с по -2, 4 %.

Данните за броя на населението в градовете в района „Странджа - Сакар“ показват, че най-малък е град Болярово с 1 156 души, а най-голям е град Елхово 9 978 души.

Основните фактори, които влияят върху измененията в броя и структурите на населението, са демографските процеси - раждаемост, смъртност и миграция.

Коефициентът на обща раждаемост в района през 2014 г. е 8, 9 ‰, а през предходната 2013 той е бил 7, 8 ‰. За страната раждаемостта през 2014 г. е 9, 4 ‰, или районът има по-ниска раждаемост с 0.5 пункта.

В районен аспект само в община Средец раждаемостта (11, 3 ‰) е по-висока от средната за страната, което се дължи на високата раждаемост сред ромското население. В другите 4 общини раждаемостта е под ниската за страната, като най-ниска е в общините Тополовград (7, 9 ‰) и Малко Търново (7, 9 ‰).

Броят на умрелите в района през 2014 г. е 1 085 души, а коефициентът на обща смъртност – 22, 4 ‰. Спрямо предходната година броят на умрелите намалява с 59 случая, или с 5, 2 %. За страната коефициентът на общата смъртност през 2014 г. е 15, 1 ‰.

Нивото на общата смъртност в района е по-високо от средното за страната. С най-висока смъртност в района са общините Болярово – 27, 2 ‰ и Малко Търново – 24, 3 ‰, а с най-ниска смъртност е община Елхово – 18, 3 ‰.

Естествен и механичен прираст на населението

Броят и структурите на населението се определят от размерите и интензивността на неговото естествено и механично (миграционно) движение.

Естествен прираст

Разликата между живородените и умрелите представлява естественият прираст на населението. През 2014 г. в резултат на отрицателния естествен прираст населението на района е намаляло със 759 души.

Намалението на населението, измерено чрез коефициента на естествения прираст, е минус 13, 5 ‰, при минус 5, 7 ‰ за страната. Или район „Странджа - Сакар” има значително по-лоши показатели от средните за страната.

С най-голямо намаление на населението, вследствие на високия отрицателен естествен прираст е община Болярово - минус 18, 8 ‰, следвана от общините Тополовград (-17.3‰), Малко Търново (-16, 4 ‰), Средец (-12, 4 ‰) и Елхово (-9, 8 ‰).

Механичен прираст

Съществено влияние върху броя на населението оказва и механичният прираст, формиран от разликата на броя на заселилите се и на изселилите се от района. За 2014 г. за района „Странджа - Сакар” той е отрицателен минус 62 души, или минус (1, 3 ‰), при минус (-0, 3 ‰) за страната.

През 2014 г. само в община Средец има положителен механичен прираст - Средец (8, 7 ‰). С най-голямо намаление на населението в резултат на отрицателен механичен прираст са

общините Тополовград (-6.9‰), Болярово (-5, 1 ‰), Елхово (-5, 1 ‰) и Малко Търново (-4, 9 ‰)

Основните изводи, които се налагат от анализа на демографската структура и динамика са, че населението в района намалява значително по-бързо от населението в страната, като това намаление за последните 10 години (2004 – 2014 г.) е с 18, 3 % при средно за страната 7, 2 %. Негативните тенденции в демографското развитие се потвърждават и от продължаващия процес на застаряване на населението и постоянното намаляване на абсолютния и относителен дял на жителите на възраст до 15 години и увеличаване на броя на възрастните хора на 65 и повече години. Раждаемостта е с по-ниски коефициенти от средните за страната, смъртността с по-високи стойности от раждаемостта, естественият прираст е отрицателен, с по-лоши показатели от средните за страната.

Намаляването и застаряването на населението е процес с дълбоки последици за икономиката, пазара на труда и социалните системи и засяга всички аспекти на икономическия и социалния живот на района. Отрицателният естествен и механичен прираст са потенциален проблем за жизнеността на общините от района.

Заетост и безработица

Заетост

Трудовият пазар е силно инерционен, неговата стагнация или възстановяване се проявява със значителни времеви разминавания след проявите на финансовите и икономически фактори.

На ниво община липсват официални данни на НСИ за броя на заетите и коефициентът на заетост на населението, както за възрастовите групи 20-64 години, така и за възрастовите групи 15-64 години и за възрастовата група над 15 години. Поради тази причина са използвани данни на НСИ за наетите лица.

Коефициентът на наетите лица в район „Странджа - Сакар“ през 2013 г. възлиза на 38, 6 %, което е значително по-малко от средния за страната (67, 7 %), или районът е с много по-ниски показатели на наети лица от средните за страната с 29.1 процентни пункта. Това се дължи на закриването или значителното намаляване на производството на основните предприятия от общинските икономики, както и на закриването на военните поделения на сухопътните и гранични войски, разположени на територията на района.

С най-малко наети лица са общините Елхово (34, 5 %), Тополовград (37, 1 %) и Болярово (41, 1 %), а в най-добро положение са общините Малко Търново (45, 2 %) и Средец (42, 2 %). Всичките 5 общини в района са с по-ниски показатели от средните за страната.

Безработица

Финансовата криза и настъпилата икономическа рецесия доведе до нарастване на безработицата през последните години. Коефициентът на безработицата на населението в район „Странджа - Сакар“ за периода 2011-2013 г. е със значително по-неблагоприятни

стойности от средните за страната. За 2013 г. безработицата в района е 25, 4 %, при средно за страната 11, 8 %.

Фиг. 33. Равнище на безработица за периода 2011 - 2013 г., район „Странджа - Сакар“

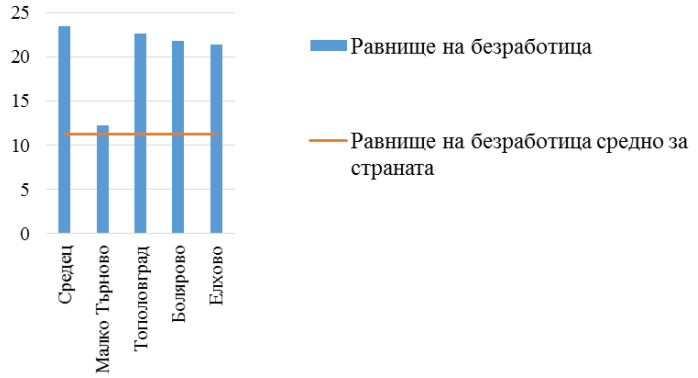

Относителният дял на безработните млади хора до 29 г. през 2013 г. в района е 21, 9 %, при 20, 5 % през 2012 г. Трудовата реализация на младите хора до 29 г. е един от най-острите проблеми на пазара на труда не само в района, но и в цялата страна. През 2013 г. дълготрайно безработните лица с продължителност на престой на пазара на труда над 12 месеца е 34, 6 %, при 25, 3 % през 2012 г.

Във вътрешнорайонен план, проблемът с безработните лица през 2013 г. е най-сериозен в община Средец, където коефициентът на безработица възлиза на 29, 1 %, или около 3 пъти над средния за страната. Следват общините Тополовград (28, 1 %), Болярово (27, 1 %) и Елхово (33, 6 %), или общо 4 общини имат по-висока безработица от средната за страната. С най-благоприятен коефициент на безработица е община Малко Търново – 12, 1 %, или в тази община безработицата е около средната за страната.

Трудовият пазар в района не е динамичен. Предлагането на работа е ограничено, както количествено, така и качествено. Типична е трайната безработица с малки възможности за връщане към устойчива заетост. Известно влияние оказва и сезонната заетост в селското и горското стопанство.

Проблемите с безработицата трудно ще се решат само и единствено чрез разкриване на подходящи работни места. Целенасочената инвестиционна програма, която ще стимулира икономическото развитие трябва да заложи и ефективни мерки за повишаване на квалификацията, за привличане на млади хора с подходящи знания и умения, адекватни на търсенето.

Приоритетите в заетостта и безработицата са взаимосвързани и се отнасят както до увеличаване на заетостта, включване в национални и регионални програми за заетост, така и до съхраняване на населението, в т.ч. и развитие на трудовите ресурси.

Население в риск от бедност и социално изключване

В Република България не се събира и публикува официална информация за доходите на различните групи лица на общинско ниво, а само до ниво област. За целите на

Целенасочената инвестиционна програма са изследвани данните за средната работна заплата на наети лица, т.е. лица на постоянен трудов договор. По данни на НСИ средната годишна работна заплата в район „Странджа Сакар“ е много под средната за страната. През 2013 г. на едно лице тя е 6 969 лв., като за страната е 9 301 лв., или по-малко с 33, 5 % (2 330 лв.). Наблюдават се значителни вътрешни различия в заплатите на населението в района - в община Болярово средната годишна работна заплата е 5 755 лв., докато в община Средец е 8 976 лв.

Лицата над 16 годишна възраст в района с трайно намалена работоспособност (I-ва, II–ра и III-та група) са 1 995, или 7, 5 % от трудоспособното население. Това са лица, разчитащи на инвалидни пенсии.

Голяма част от ромското население в района живее в бедност, 5 251 лица са декларирали принадлежност към ромският етност, където безработицата е над 90 %.

От демографския анализ може да се направи обобщения извод, че годишните доходи на населението в района, въпреки различията между общините, са с повече от 30 % по-ниски от средните за страната по данни за 2013 г. Най-големият дял безработни са сред ромския етнос, което е свързано с неграмотността и липсата на подходящи знания и умения, водещи до много ниски доходи, предимно от сезонна заетост в горското стопанство, и бедност.

Образование и здравеопазване

Образованието и здравеопазването не са приоритет на Целенасочената инвестиционна програма, но те са от огромно значение за осигуряване на необходимите човешки ресурси и подходяща заетост. От друга страна, равнището на предлаганите образователни и здравни услуги е от важно значение за инвестиционната привлекателност на района и е съществен елемент от оценката на качеството на бизнес средата. Именно поради тази причина са систематизирани основни изводи за състоянието на тези две подсистеми и на достъпа до тях.

Образование

За целите на настоящата Целенасочена инвестиционна програма (ЦИП3) са изследвани няколко аспекта на образованието – професионалното обучение, достъпа до по-високо равнище образователни услуги и потенциал за осигуряване на подходящо квалифицирана работна ръка. Като по-далечна перспектива се отчитат и възможностите за научно-приложна дейност и иновации въз основа на потенциала на намиращите се в близост висши училища, което често се прилага в аналогични програми в други страни на ЕС.

През учебната 2013/2014 г. професионалното обучение на учениците за целия спектър на професиите от икономиката на района, се осигурява от 3 професионални гимназии разположени на територията на общините Елхово (2) и Средец (1) в тях се обучават 689 ученика. В професионалните гимназии са застъпени профилите на обучение, свързани с регионалните потребности - машиностроене, електроника и механизация на селското стопанство, фермерство, производство на облекло, управление на малък и среден бизнес и др. Подготовката на кадри за туризма се осъществява от Колежа по Туризъм към Университета „проф. д-р Асен Златаров“ в областния център Бургас, от професионалните

гимназии по туризъм в областните центрове Бургас, Ямбол и Хасково, от множество образователни центрове и фирми, лицензирани за подготовка на кадри за хотелиерството, ресторантьорството и туроператорската дейност. .

Все още системата на образованието в района не е достатъчно гъвкава и реформирана, за да отговори по-пълно на местните и регионалните нужди от професионални и технически кадри в различните сфери на икономиката. В тази насока е необходимо мрежата от специализирани професионални гимназии да бъде оптимизирана, за да се синхронизират резултатите от нейната дейност с очакванията на бизнеса.

Образователните услуги, които районът може да предложи на заселилите се млади семейни специалисти с деца, са концентрирани основно в общинските центрове. За останалите по-малки населени места, съответно с по-малък брой ученици, се осигурява транспорт. По-високите степени в образованието се предлагат в областните центрове Бургас и Стара Загора, във филиалите в Хасково. Капацитетът на намиращите се там научни звена, лаборатории и кадри би следвало в бъдеще да се използва за кооперирание и съвместни дейности, с които да се повиши добавената стойност и конкурентоспособността на регионалното производство.

Здравеопазване

Важно условие за привличането на бизнес в подобни райони е качеството на здравеопазването, на което може да се разчита и достъпа до здравни услуги. Групата на петте общини се обслужва от четири болници, които са разположени в общинските центрове Елхово, Средец, Тополовград и Малко Търново. На територията на община Болярово функционира медицински център със звено „Бърза помощ“, единствено за района. Въпреки наличието на екипи „Бърза помощ“ в петте общини, които покриват всички населени места, колите за спешна помощ достигат до най-отдалечените селища за повече от половин час, което поставя в риск местното населението. За да се ускори реакцията при спешни случаи е необходимо увеличаване на медицинския персонал и на колите за медицинска помощ.

Амбулаториите за първична медицинска помощ и звената за дентална медицина са разпределени неравномерно в района и обслужват само част от населението. Жителите на отдалечените от общинските центрове селища осигурят сами транспорт за достъп до медицинските заведения за извънболнична помощ. Недостигът на квалифицирани медицински кадри, съответно и незадоволителното ниво на обслужване, с изключение на община Елхово, са допълнителен проблем, който ускорява отлива на младите и образованите хора от групата общини към големите градове. Реконструкцията на сградния фонд, подновяването на медицинската апаратура, създаване на стимули за задържане и повишаване на квалификацията на медицинските кадри в тези периферни общини на страната, заедно с повишаването на здравната култура на населението, които са приоритети на други програми и стратегически документи, ще намалят заболеваемостта и злополуките, ще подобрят качеството на живот, ще дадат по-голяма сигурност и на бизнеса за привличането и задържането на работната ръка.

Културно наследство и култура

На територията на петте общини в обхвата на район „Странджа - Сакар“ се намират материални и нематериални културни ценности от различни периоди, които формират многопластова културно-историческа среда и представляват потенциал за развитие. Открити са голям брой обекти от неолитната и бронзовата епохи, тракийската мегалитна култура, Античността, Средновековието и Възраждането.

Историческо развитие. Значими археологически и архитектурни обекти

За хилядолетната история на тези земи свидетелстват откритите край Елхово и датирани от бронзовата епоха каменни скиптри и единственият изцяло запазен меден слитък. На територията на община Малко Търново също са намерени следи от неолитната и бронзовата епохи.

Най-ценните находки в района са от тракийско време. Каменните гробници, познати с наименованието долмени са пръснати из цялата територията на Странджа и Сакар и повечето датират от началото на I хил. пр. Хр. Тук е най-голямата концентрация на такива паметници на Балканския полуостров, което определя изключителната значимост на територията за мегалитната култура. Най-значимите тракийски находки в община Елхово са двата долмена, открити в землището на с. Голям Дервент, единият от които е единственият орнаментиран с релефни изображения от известните на Балканите. Около с. Мелница са открити тракийски скални светилища, а общинският център е наследник на тракийско селище, познато под името Orudiza. През 2011 г. край с. Борисово е открита единствената запазена антична колесница с изключително висока културна стойност. От разположените в община Малко Търново археологическите обекти от античността, като такива с национално значение са обявени долменът край с. Евренозово и долмените в м. „Тумбата“, с. Заберново. Другите обекти от тракийско време в общината са впечатляващата куполна гробница-светилище в м. „Мишкова нива“, гробниците в м. „Пропада“, каменният комплекс-светилище в м. „Камъка“. В община Средец мегалитната култура е представена от разположените в селата Белеврен, Кирово, Граничар, Долно и Горно Ябълково долмени и от тракийското светилище „Големия камък“ край с. Долно Ябълково. Всички те са културни ценности с национално значение. Следи от тракийски селища са открити в землищата на селата Крайново, Иглика, Попово, Денница и Камен връх, община Болярово. В могилата край с. Златиница са открити многобройни златни и сребърни тракийски накити. В южната част на община Тополовград, която териториално попада в планината Сакар, също са открити мегалитни гробници на местното тракийско население. Най-добре запазените се намират край селата Хлябово, Устрем и Сакарци и също са от национално значение. Интересни обекти от времето на траките в общината са култовият комплекс „Палеокастро“ и Храмът на слънцето.

Съществуват много доказателства за връзките на тези земи с римската култура. По времето на император Клавдий, земите на Елховско влизат в територията на римската провинция Тракия. Днешно Елхово се преименува от Orudiza на Orudiza ad burgum и функционира като пътна станция между градовете Кабиле и Адрианопол. Предполага се, че през община Малко Търново също е преминавал римски път. В м. Пропада и при с. Евренозово са

открити римски гробници, а в с. Близнак е намерен мраморен релеф на Трите нимфи от II век и съкровище от фолиси на римски императори от IV век. В землището на община Болярово са открити останки от римско селище, които са все още непроучени.

Останки от средновековни селища, крепости и манастири има във всички общини в обхвата на района. От периода на Средновековието датира един от най-интересните християнски манастири от времето на исихазма, построен в пещера - манастирът „Св. Троица“ в м. „Малката котвена“, с. Граматиково, община Малко Търново. В северната периферна част на община Средец преминава най-голямото и най-известното защитено землено укрепление на юг от река Дунав през VIII – X век. „Еркесията” е добре уредена митническа граница, през която се осъществяват търговските и културните връзки с Византия до XIV век. Други културни ценности от средните векове в Средец са археологически резерват „Античен и средновековен град Деултум – Дебелт“, антични и средновековни градове Горното и Долното градище, антични и средновековни крепости и др. По-значимите средновековни обекти на територията на община Болярово са селището и крепостта Калето (V-VI в.) и крепостите Голямото и Малкото градище. Всички те са частично проучени. В Сакар (община Тополовград), по-известните селища и крепости от този период са в с. Устрем, с. Българска поляна, с. Орлов дол, с. Светлина, връх „Вишеград” и крепостта „Вукелон“.

Възраждането е оставило своите следи в Странджа и Сакар под формата на запазените до днес архитектурно-строителни паметници. В Странджа този период е представен с множество образци от изключително ценната за историята на българската архитектура странджанска къща, систематизирани в три типологични групи – западно-, средно- и източностранджанска. Днес част от тези къщи са декларирани или обявени архитектурно-строителни културни ценности. В с. Бръшлян, община Малко Търново, което е обявено за архитектурно-исторически резерват през 1982 г., са разположени 76 къщи и концентрацията на архитектурни ценности е изключително висока. В община Средец като ценности от периода на Възраждането са обособени етнографски комплекс „Карабунарска къща“ и музейна експозиция в Байловата къща, която предстои да бъде обновена.

Районът се отличава и със своеобразната си култова архитектура. В Странджа почти всички църкви са едновременно архитектурни и художествени ценности поради специфичната за региона иконопис. Основни белези на странджанското изкуство са силното влияние на барока и многоплановото решение, което няма паралел в църковната живопис на другите български художествени школи. Своя апогей Странджанската иконописна школа достига през XIX в., след което идват тревненски зографи и променят направлението на художествения живот. В община Средец се намира единственият оцелял до днес манастир в Странджа планина – „Св. Живоприемний Източник”, построен през Възраждането. В планината Сакар, край с. Устрем, община Тополовград се намира друг култов обект, най-големият в Странджанско-Сакарския край и с национално значение Устремски манастир „Св. Троица“. Той е построен през Средновековието, след което е опустошен и изграден в днешния си вид през XIX в. Значими религиозни обекти в община Тополовград са скалната църква „Вехтата църква“ и параклисите „Св. Марина“, „Св. Спас“ и „Света Петка”.

Нематериално наследство

Районът „Странджа - Сакар“ има и етнографска специфика. Във вътрешността на Странджа и до днес са запазени характерният странджански говор и топонимия. Добре съхранени са колоритни и оригинални обреди, които се изпълняват във връзка с определени събития и празници. Типично регионален е уникалният обичай нестинарство, който се среща само в странджанския край и се изпълнява на деня на Св. Св. Константин и Елена. През 2009 г. нестинарството е включено в списъка на световното нематериално културно наследство на ЮНЕСКО. Само тук се среща също т.нар. „бял кукер” – кукер без маска. Продължават да се изпълняват обичаите коледуване, лазаруване, обичаят за дъжд и плодородие „Пеперуда“, „Еньова буля“, „Меджия“, „Сватба“, фолклорният обред „Филек“ (само в гр. Малко Търново и с. Бръшлян), поклонението Индипасха. Традиционните народни борби като задължителен елемент на народните събори са съхранени единствено в община Средец. Всички обичаи се изпълняват със специфичен реквизит и обредно облекло. Интерес представляват колоритните сакарски женски носии, вплели традициите на Тракия и Егейска Македония.

Чрез разнообразни събори и фестивали в района се почитат характерни природни дадености или исторически събития. По-значимите са националният възпоменателен събор в м. Петрова нива, фестивалът на Странджанската зеленика, националният събор-надпяване „Странджа пее“, фолклорният празник-надпяване „Сакар пее”, националният странджанско-тракийски събор за млади таланти „Фолклорен венец - Божура”, националният събор при манастира „Св. Троица“ и др. През м. август 2015 г. стартира XX юбилейно издание на международния фестивал на любителските комедийни театри, пантомима и сатира „Велко Кънев“ в Тополовград, считан за символ на съхранената театрална традиция и духовна емблема на града.

Не са забравени и традиционните занаяти. В Болярово такива са предачеството, бродирането и изработването на автентични музикални народни инструменти - кавали, гайди, гъдулки, тъпани и др. В Елховско - медникарство, терзийство и каменоделство. Из селата на Сакар също са запазени стари традиции и занаяти – иконопис, тъкачество, плетива, бъчварство, коларожелезарство, каменоделство и др.

Културното наследство като потенциал

Културното наследство се числи към онези специфични местни ресурси, които в аналогични чуждестранни програми са считани за важен фактор на успеха. Освен това, културните ценности и природните дадености са обединяващите характеристики на региона на Странджа и Сакар, а когато се говори за обща програма в подкрепа на развитието му, фокусът би следвало да е върху тях. Поради тази причина, настоящата ЦИП3 следва да идентифицира онези инвестиции, които в най-голяма степен ще насърчат оползотворяването на този безценен ресурс.

Въпреки че значимостта на културното богатство на Странджа и Сакар не се оспорва, в областта на популяризацията му и проучването, консервацията и експонацията на археологическите обекти предстои много работа. През последните години в района на Странджа се провежда археологическа експедиция на НАИМ-БАН и са направени доста

открития, но голяма част от находките не са проучени в цялост. Същото се отнася за средновековните крепости и селища. Част от обектите от Възраждането, към които спадат специфичните къщи и повечето културни обекти не са в добро състояние или пък не са атрактивно експонирани. Това може да е едно от направленията, по които да се търси финансова подкрепа по линия на ЕСИФ, но при реставрацията и консервацията на културни ценности трябва да се подхожда с особено внимание, защото непремислени кампанийни дейности с единствена цел усвояване на средства могат да ги увредят безвъзвратно. Друга важна сфера е обвързването на културните ценности помежду им и в пакети с други видове туризъм, за които също са налице условия за развитие.

Основни заключения от синтезирания анализ

Систематизирането на основните заключения от проблемния анализ трябва да посочат кои недостатъци на района могат да бъдат използвани като ключ към развитието. То показва, че най-сериозните предимства на района са съхранени, благодарение и на най-големия проблем – обезлюдяването и замирането на икономическата активност. Преустановени са множество замърсяващи производства, оказващи вредно въздействие върху околната среда, но това е довело до повишаване на безработицата и до обезлюдяване на активни в близкото минало производствени селища. За основни предимства в социално-икономическото развитие на района „Странджа - Сакар“ могат да се обобщят следните изводи:

- Благоприятно географско разположение, на границата с р. Турция (външна граница на ЕС) и близост до Черноморския басейн;
- Благоприятни почвено-климатични условия, предпоставка за отглеждане на разнообразни култури;
- Традиции в развитието на аграрния сектор и преработвателната индустрия;
- Наличие на разнообразни ресурси за развитие на туризъм;
- Богато и многопластово културно наследство, запазени традиции и разнообразен културен календар, които са сериозен ресурс за развитие на туризъм в района на Странджа - Сакар;
- Съхранени уникална за Европа природна среда и биоразнообразие, с висока степен и дял на природозащита;
- Наличие на ГКПП и възможности за развитие на трансгранично сътрудничество, транспортни и логистични дейности;

Основните недостатъци в социално-икономическото развитие на района „Странджа – Сакар“, които пораждат и най-големите проблеми са следните:

- Отдалеченост от основните оси и центрове на развитие в страната и оформяне на периферия с негативни характеристики;
- Негативна тенденция в структурата, броя и разпределението на населението, демографска криза и обезлюдяващи се територии, голям дял застаряващо население;
- Ниска степен на образованост и малък относителен дял на лицата с висше образование;

- Отсъствие на връзки и инициативи за сътрудничество с изследователски центрове, университетски звена и бизнес;
- Недоразвита и неподдържана транспортна инфраструктура, липса на железопътен транспорт;
- Бавно развитие на широколентова инфраструктура в периферните части и липса на достъп до Интернет в отдалечените малки населени места;
- Незадоволително състояние на водоснабдителната инфраструктура и необходимост от реконструкция и ремонт за намаляване на експлоатационните загуби на водни количества;
- Недостатъчно изградена канализационна мрежа и критично нисък дял на населението, обслужено от ПСОВ;
- Непълноценно използване на природните ресурси и на земеделските земи;
- Стеснен икономически профил и загуба на традиционни пазари;
- Неоползотворени възможности за междуобщинско и регионално сътрудничество;
- Липса на инвестиционен интерес и инвестиции, на подходящи стопански структури с необходимия капацитет;

Неизползваните възможности и ресурси на петте общини в обхвата на района „Странджа - Сакар“ ще се търсят в подобряването на свързаността и транспортния достъп, в развитието на биологично земеделие и животновъдство и свързаните с тях преработвателни производства, в оползотворяването на потенциала за туризъм във всичките му форми чрез съчетаване на природни и културни ценности, в стимулирането на трансграничното сътрудничество с р. Турция, междурегионалното сътрудничество и партньорството между общините, в повишаването на грамотността, знанията и уменията в съответствие с характерните потребности на района, в цялостното подобряване на бизнес средата във всичките й аспекти.

Териториално развитие и перспективи

Използване на земята

В анализа на макротериториалната структура на страната в Националната концепция за пространствено развитие (НКПР) са откроени централните територии с потенциал и добро социално-икономическо развитие и периферните, отдалечени територии, изоставащи в развитието си по всички показатели. Първата група територии не присъства в обхвата на района „Странджа Сакар“ поради факта, че и петте общини са разположени на южната ни граница, която се явява и външна граница на ЕС.

Във всяка от общините обаче съществуват вътрешни контрасти между развитието на общинския център и населените места в останалата територия на съответната община. Социално-икономическото и пространственото развитие са концентрирани около центровете на общините, които са градове с население от 991 (Тополовград) до близо 10 000 жители (Елхово). Тези вътрешни различия в големината, степента на урбанизираност и

активност на централни и периферни територии на общините в района трудно могат да бъдат преодолени, тъй като най-сериозният проблем е наличието на много обезлюдяващи се територии.

За изследване на състоянието и тенденциите в земеползването е използвана информацията, публикувания от НСИ отчет за баланса на територията на Република България към 31.12.2000 г. въз основа на данните от Агенцията по геодезия, картография и кадастър (АГКК) към МРРБ.

Табл. 32. Баланс на територията към 31.12.2000 г. по вид територия, статистически зони, статистически райони и по области и общини в дка

ЕКАТТЕ	**Статист-зони, статист. райони, области и общини**	**Общо**	**Територия по вид**							
			земеделска			горска	населени места и други урб. територии	водни течения и водни площи	за добив на полезни изкопаеми	за транспорт и инфраструктура
			общо	в т.ч. обработваема площ						
				общо	в т.ч. поливна площ					
BG	България	111 001 902	63 764 817	49 769 279	7 453 548	37 157 538	4 603 416	2 010 385	2 710 867	754 879
BGS	Бургас	7 748 067	3 999 183	3 146 875	199 215	3 136 054	182 873	189 453	194 796	45 708
BGS12	Малко Търново	783 672	178 560	117 966	0	591 874	2 995	2 642	5 428	2 173
BGS06	Средец	1 149 878	677 146	528 566	0	405 054	21 775	8 488	32 210	5 205
JAM	Ямбол	3 355 475	2 578 187	2 087 174	254 343	517 474	109 262	60 240	73 823	16 489
JAM03	Болярово	667 881	443 180	318 146	49 754	175 994	18 376	9 197	19 322	1 812
JAM07	Елхово	701 703	515 918	387 369	38 568	144 612	16 314	11 937	10 050	2 872
HKV	Хасково	5 533 292	3 166 258	2 370 063	443 253	1 867 421	215 644	120 690	129 112	34 167
HKV32	Тополовград	710 877	433 391	339 726	0	235 550	21 916	6 479	11 151	2 390
Странджа - Сакар		4014011	2248195	1691773	88322	1553084	81376	38743	78161	14452
% от район Странджа - Сакар		100, 0%	56, 0%			38, 7%	2, 0%	1, 0%	1, 9%	0, 4%
% от БГ		3, 62%	3, 53%	3, 40%	1, 18%	4, 18 %	1, 77%	1, 93%	2, 88%	1, 91%

Според тези данни в обхвата на район „Странджа - Сакар“ най-голям относителен дял заемат земеделските земи, които представляват 56, 0 % от площта на района или 3, 53 % от територията на страната. На второ място по площ и относителен дял се нареждат горските територии, които заемат 38, 7 % от площта на района, което представлява 4, 18 % от горските територии на България. Урбанизираните територии в района са 2, 0 % от неговата площ или 1, 77 % от тези на страната. Водните площи и течения заемат 1, 0 % от площта на района, а тези за транспортна инфраструктура 0, 4 %.

Както бе посочено в раздела за състоянието на околната среда и по-специално за елементите на Националната екологична мрежа, територията на района се покрива значително от

защитени територии и зони, което е важно предимство за качеството на околната среда и качеството на обитаване, важен ресурс за развитие на щадящите околната среда и биологичното разнообразие форми на туризъм.

Защитените територии и зони заемат около 64, 03 % от територията на района, два пъти повече спрямо средния дял за страната. С най-голям относителен дял са териториите в обхвата на Натура 2000, следвани от територията на Природен парк „Странджа“ и от площта на природните резервати. Специфичният статут на тези територии поставя поредица от ограничения за развитие на земеделието и животновъдството, на производствените дейности и на туризма, но те няма да бъдат разглеждани като ограничители за развитието на района, а като национално и общоевропейско богатство.

Интегрирано градско възстановяване и развитие

Интегрираното градско възстановяване и развитие създава условия за финансиране и реализиране на важни за урбанизираната среда и за населението в района проекти предимно по Оперативна програма „Региони в растеж“. В проучваната територия само два от общинските центрове имат разработени ИПГВР – градовете Малко Търново и Елхово, поради разположението си в непосредствена близост до националната граница и оформящи първото впечатление при влизане в страната през съседните ГКПП Лесово и Малко Търново.

В съответствие с приоритетите на ОПРР тези планове предвиждат обновяване и въвеждане на мерки за енергийна ефективност на обекти на административна, образователната, здравната и социалната инфраструктура и на многофамилни жилищни сгради, реконструкция на уличната мрежа и обновяване на прилежащите вътрешноквартални пространства и са насочени към създаване на по-здравословна урбанизирана среда и по-привлекателна бизнес среда.

В ИПГВР Елхово са включени общо 63 проекта на обща стойност 34, 7 млн. лв., между които и реконструкция и изграждане на 9 км диги и съоръжения по р. Тунджа за намаляване на риска от наводнения.

В ИПГВР Малко Търново са заложени общо 73 проекта, от които 43 за реконструкция и ремонт на улици. В сферата на икономическото развитие са насочени проекти за създаване на информационна инфраструктура в помощ на туризма и създаване на МИГ. Подобряването на градската среда се предвижда да се постигне чрез обновяване на публични пространства за рекреация и спорт.

Поради ограничения ресурс на ОПРР и промените в Приоритетна ос 2 за тази категория градове, които в повечето случаи в инвестиционните си програми към ИПГВР надхвърлят значително наличния ресурс, ще се финансират само мерки по енергийна ефективност „в опорни центрове на периферни райони“.

Центрове и оси на пространствено развитие

Главните центрове и оси на пространствено развитие, изведени в Националната стратегия за регионално развитие на Република България (2012 – 2022 г.) и доразвити впоследствие в Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013 -2025 г. основно за целите на ОПРР и ПРСР са разположени извън определените граници на района „Странджа - Сакар“.

Главната ос Пловдив – Стара Загора – Бургас, която е разположена по трасето на АМ „Тракия“, преминава северно от петте общини в обхвата на района, като в най-голяма близост се намират териториите на община Средец и нейният общински център. Отклонението от тази ос Пловдив – Димитровград – Свиленград – р. Турция преминава западно от границата на района и в най-голяма близост са териториите на община Тополовград. Това са двете общини, които в най-голяма степен биха се повлияли от близостта до тези комуникационно-транспортни и урбанистични оси.

Второстепенната урбанистична ос ГКПП Лесово - Елхово – Ямбол – Сливен осъществява връзката с главната урбанистична ос и тази със Северна България и Румъния. Другата второстепенна ос, предназначена за осъществяване на връзка с Черноморското крайбрежие, се очаква да подсили взаимодействието на териториите от района с крайбрежието и да повиши икономическата активност след реконструкцията на пътя м. Търново - Царево.

На територията на район „Странджа - Сакар“ няма урбанистични центрове от 1-во, 2-ро и 3-то ниво, съгласно категоризацията от НСРР. Най-близко разположените центрове от 2-ро ниво са градовете Бургас и Стара Загора, а от 3-то ниво – град Ямбол. Разстоянието от Тополовград до Стара Загора е 87 км, от Средец до Бургас е 30 км, а от Малко Търново до Бургас – 67 км. Достъпността до тези градове, в които образователните, здравните, административните, транспортните, рекреационните и културните услуги са от по-високо равнище и качество е особено важна, защото Бургас е важен транспортен хъб, разположен на външната граница на ЕС, а Стара Загора е разположен в непосредствена близост до три важни транспортни направления. Потенциалът на разположените в тях висши училища и научни звена могат да се окажат с важно значение за повишаване на квалификацията и за развитието на иновативни производства.

Градовете от 4-то ниво са Малко Търново и Елхово (и двата посочени за подкрепа по ОПРР, Пос2), Средец и Тополовград. В НСРР те са избрани поради разположението им в периферен район и възможностите в бъдеще, благодарение на подобрената комуникационно-транспортна мрежа, да осъществяват връзките с осите на развитие и с центровете от по-високо ниво, както и с населени места извън границите на страната. На тях се разчита да предлагат основни услуги с необходимото качество не само на населението в общината, но и на това в населените места от съседни общини, поради което се очаква да играят ключова роля в задържането на населението и овладяването на демографския срив.

Основните опорни центрове на селищната мрежа в 5-те общини в района „Странджа Сакар“ са 5-те малки града – центрове на общините (единствени градове в определения обхват на района). Това са и единствените населени места с население над 1 000 жители – Елхово е с

най-многобройно население от 9 978 жители, следван Средец с 8 831 жители, Тополовград с 5 181 жители (всички от 3-та категория), Малко Търново с 2 239 жители (4-та категория) и Болярово с 1 156 жители в същата категория. Това са единствените населени места в 3-га и 4-та категория в района, което потвърждава тяхната значима функция като действащи опорни центрове.

Фиг. 34. Центрове и оси на урбанистично развитие, Национална стратегия за регионално развитие на Република България (2012 – 2022 г.), район Странджа - Сакар

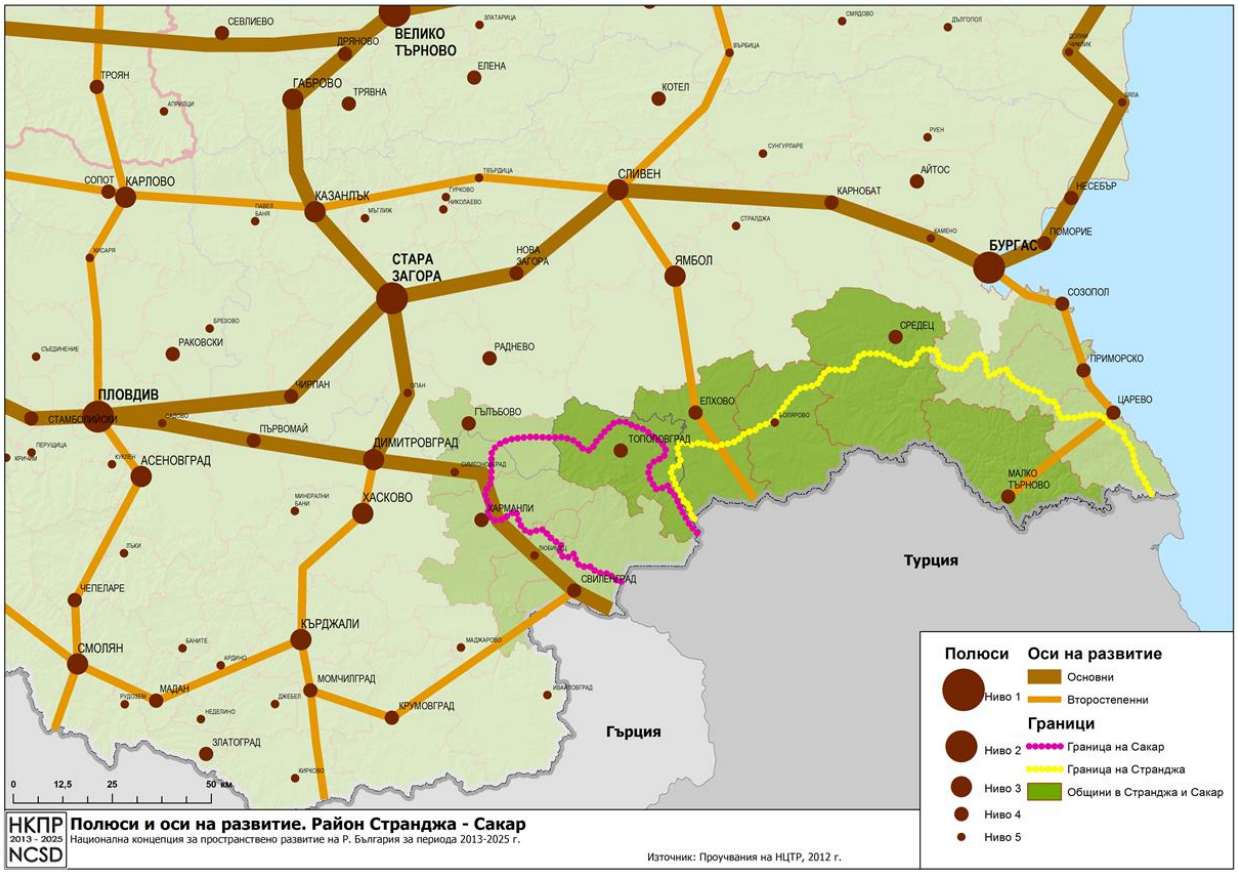

Съгласно Приложение 2 към Заповед № РД-02-14-2021 от 14 август 2012 г. на министъра на регионалното развитие и благоустройството за класификацията на населените места в Република България (обн. ДВ, бр. 66/28.08.2012 г.) на територията на района попадат 2 населени места в 5-та категория (с. Дебелт от община Средец с население 1 984 жители и с. Бояново от община Елхово с население 662 жители). Общо 17 населени места са в 6-та категория и 29 населени места в 7-ма категория. Най-голям е броят на населените места от 8-ма категория – 56 броя, в които населението не надвишава 100 жители, с изключение на с. Проход в община Средец със 137 жители.

Състояние и потенциал в сферата на териториалното сътрудничество в района

Териториалното сътрудничество в района „Странджа - Сакар“ се разглежда предимно в контекста на установените контакти със съседни общини в р. Турция. Само в Общинския план за развитие на община Болярово се коментира необходимостта от кооперирание и сътрудничество със съседните общини в област Ямбол в сферата на туризма. Поставени в конкуренция за финансиране, при отсъствие на изискване за обединяване, общините търсят

индивидуална реализация на проекти. Единствено проектите в областта на републиканската комуникационно-транспортната инфраструктура играят ролята на обединяващ фактор. Именно поради тази причина, настоящата програма търси онези идеи и проекти, които ще допринесат за постигане на по-значителен социално-икономически и синергичен ефект чрез сътрудничество на общините в района и повишаване на техния капацитет.

Проекти, разработени въз основа на установени контакти и побратимяване на градове в р. Турция са реализирани в общините Средец, Болярово, Малко Търново и Елхово. Преобладаващо тези проекти са в сферата на туризма и културното наследство. Макар и малко на брой, има успешно реализирани проекти и в сферата на селското стопанство и бизнеса, в подкрепа на МСП и на иновативните производства, в развитието на лозарството и винарството в района и на щадящите околната среда практики, в областта на техническото образование и практическото обучение. Най-многобройни контакти са регистрирани в практиката на община Тополовград, която поради своето разположение, има установени традиции и разработени проекти в сътрудничество с градове от р. Гърция и от р. Турция. През 2002 г. заедно с община Егерос в Гърция общината е удостоена със „Златна звезда“ от ЕК за успешен съвместен проект.

Всички общински планове за периода 2014 – 2020 г. залагат сред приоритетите си развитие на партньорството с общините в р. Турция чрез проекти за обмяна на опит и споделяне на добри практики, което повишава административния капацитет.

Програмата за трансгранично сътрудничество Гърция – България за периода 2014 – 2020 г. обхваща територията на област Хасково, в която от района „Странджа - Сакар“ попада единствено община Тополовград. Освен националните, регионалните и местните власти, бенефициенти по програмата са и неправителствените организации. Предвиденият общ бюджет е в размер на 129 695 569 евро, от които 85 % или 110 241 234 евро от ЕФРР. Приоритетните оси са насочени към постигане на целите на Стратегия Европа 2020 и превръщането на региона в конкурентен и иновативен трансграничен район, устойчив на климатичните промени, с подобрени свързаност и достъпност и висока степен на социално приобщаване. Най-важни за целенасочената инвестиционна програма са приоритетите, свързани със стартиращите малки и средни предприятия и с разширяване на икономическото сътрудничество в района в сферата на иновациите.

Програмата за трансгранично сътрудничество по инструмента за пред-присъединителна помощ (ИПП/IPA), която ще се реализира в периода 2014 - 2020 г. е одобрена през септември 2014 г. и се очаква да подпомогне осъществяването на проекти за развитието на трансграничните региони и за насърчаване на партньорството между двете държави. Програмата ще предоставя подкрепа по тематичните приоритети, свързани с опазването на околната среда и приспособяването към климатичните промени, вкл. превенция и управление на риска, с насърчаването на туризма, опазването и социализирането на културното и природното наследство. Сред целевите групи и бенефициентите на програмата попадат както местните власти, така и НПО, културни и образователни институции. Предвидените за периода средства са в размер на 29 642 894, 12 евро, от които 85 % осигурени от Инструмента за предприсъединителна помощ (ИПП/IPA II).

От анализа на териториалното развитие и потенциала на района „Странджа - Сакар“ се налага изводът за богати териториални ресурси, значителна част от които неефективно използвани, поради демографското състояние на района и отдалечеността от главни оси и центрове на пространствено и социално-икономическо развитие. Периферното и гранично разположение на района, отсъствието на замърсяващи производства и провежданата политика по опазване на защитените територии са предпоставка за наличие на съхранени биологично разнообразие и природна красота, които могат да бъдат използвани основно за научни, консервационни, образователни и социални дейности. Чистата околна среда и подходящите климатични и почвени условия позволяват, паралелно с културния и селския туризъм, да се развиват биологичното земеделие и животновъдство.

2. SWOT анализ на район „Странджа – Сакар“

Проведеният синтезиран анализ на природните, културните и човешките ресурси, на социално-икономическото и териториалното развитие на петте общини и на изградената комуникационно-транспортна и инженерно-техническа инфраструктура и систематизираните силни и слаби страни, възможности и заплахи, показват, че в този район много трудно основните недостатъци могат да бъдат превърнати във водещо предимство в целенасочената инвестиционна програма за подпомагане на икономическото развитие.

Силни страни:

- Благоприятно географско и геополитическо разположение в близост до активни зони – Черноморското крайбрежие, националната граница с р. Турция и външна граница на ЕС;
- Плодородна незамърсена земеделска земя, благоприятен климат, добри водни и горски ресурси;
- Традиции в развитието на аграрния сектор и преработвателната индустрия;
- Богато културно наследство с национална, регионална и международна значимост, включително фолклор, културна идентичност;
- Съхранен екологичен баланс, изключително биоразнообразие, ПП Странджа и важни елементи на Националната екологична мрежа с голяма консервационна стойност;
- Наличие на разнообразни ресурси за развитие на туризъм;
- Свободен жилищен и друг сграден фонд, много терени за конверсия и потенциал за развитие;
- Изградена регионална система за управление на отпадъците в района на Малко Търново;
- Наличие на ГКПП и възможности за развитие на транспортни и логистични дейности.

Слаби страни

- Недоразвита и неподдържана транспортна инфраструктура, липса на железопътен транспорт;
- Подчертана периферност, неравностойна достъпност на селищните мрежи, липса на паралелна транспортна връзка през Странджа;
- Демографски срив, миграция на трудоспособните и обезлюдяване на територията;
- Висока безработица и бедност, висок дял неграмотни хора без квалификация;
- Масово поведение „на оцеляване" и на зависимост от социални помощи, ниска обществена активност;
- Ограничен административен и финансов капацитет за публични проекти;
- Непривлекателна инвестиционна среда, ниска икономическа активност;
- Тежки хронични проблеми във ВиК сектора и управлението на отпадъците;
- Дефицити и амортизираност на социалния сервиз (здравеопазване, образование, култура, спорт, социални услуги) и недостатъчно квалифициран персонал;
- Амортизирани селищни среди, нуждаещи се от интегрирани мерки за обновяване и енергийна ефективност;
- Отсъствие на връзки и инициативи за сътрудничество с изследователски центрове, университетски звена и бизнес;
- Неоползотворени възможности за междуобщинско и регионално сътрудничество;
- Фрагментарен, неефективен и неустойчив туризъм.
- Неизползвани възможности на богатото природно и културно наследство на района и близостта до Черноморието за развитие на туристическа дейност в района.

Възможности

- Подобряване на достъпността (южна тангента, рехабилитация на РПМ – II 99 – Царево – Малко Търново, мрежа стабилизирани горски пътища);
- Повишаване на административния капацитет за усвояване на фондовете на ЕС;
- Привличане на свежи инвестиции в икономически привлекателни пространства (индустриални паркове, подобрена инфраструктура, финансови стимули);
- Насърчаване конкурентоспособността на МСП и стимулиране предприемачество и иновациите (ОП „Иновации и конкурентноспособност");
- Подобряване на обвързаността между земеделски производства, пазари и преработвателни предприятия;
- Стимулиране на ПЧП (заедно с промени в законодателството);
- Превръщане на ПП „Странджа" в „природна фабрика" за валоризиране на природно и културно наследство (чрез устойчив туризъм);
- Развитие на биоземеделие, възродено зеленчукопроизводство, трайни насаждения, модерно животновъдство;

- Възстановяване на напоителната инфраструктура;
- Продължаване на трансграничното сътрудничество с Турция и Гърция.

Заплахи

- Забавяне на икономическото развитие в резултат на задълбочаване на икономическата и финансовата криза;
- Задълбочаване на негативните демографски тенденции и демографски срив;
- Висок дял на рано напусналите образователната система и нисък дял на студентите в района;
- Продължаваща миграция на млади висококвалифицирани кадри, търсещи по-добра реализация;
- Засилен конкурентен натиск върху българските производители и загуба на пазари;
- Продължаващ отлив на туристи поради конкурентността на други туристически дестинации;
- Негативно влияние на глобализацията, климатичните промени и енергийната зависимост,

В заключение към анализа на района трябва да се посочи, че той няма достатъчно финансов и човешки потенциал, за да обърне хода на развитието си в желаната посока. Демографският проблем е най-тежкият за района „Странджа - Сакар“, защото анализът и оценката на демографската динамика показват, че това е най-бързо обезлюдяващата се територия в страната, особено в границите на Природен парк „Странджа“.

За да може да се стимулира развитието и да се спре демографския срив, вероятно няма да бъдат достатъчни само инвестициите в бизнес инфраструктура и разкриването на работни места. ЦИП3 ще търси постигане на необходимия ефект чрез взаимодействия с проекти по други програми, финансирани от различни източници, насочени както към икономическо стимулиране, така и към социално приобщаване, териториално сближаване, към подобряване на достъпността във всички нейни аспекти (до образование, до услуги, до трудови пазари, до ресурси, до жилища, до културни и природни ценности). Стимулираното сътрудничество и кооперирането на общините в района ще повиши техния капацитет за разработване и прилагане на проектите, включително и на основата на трансграничното сътрудничество.

Отварянето на страната на юг, което е един от приоритетите на ЦИП2 „Родопи“ ще се търси и в част от мерките и за района „Странджа - Сакар“, но съобразено с конкретната обстановка в момента и засилени миграционни потоци през страната към ЕС през границата ни с Турция. Ще се използва натрупания опит в ТГС на общините, особено на този на Тополовград и Средец за да се оползотворят най-пълно предимствата на териториите от двете страни на границата и традиционно създадените контакти.

Природните и културни ценности на района „Странджа - Сакар“ в условията на намаляване на населението и силни ограничения от статута на защитените територии, зони, комплекси и

обекти ще се използват за създаване на стабилния тил на Черноморското крайбрежие. Към това следва да се добавят и възможностите за биологично зеленчукопроизводство и животновъдство, за производството на чист манов мед интереса към кримски чай и добиваните в планината билки. Заедно с други производства в общините извън границите на Природния парк и защитените територии и зони, допълващи дейностите от първата група е възможно да се търси съживяването на района.

3. Стратегия за развитие на район „Странджа Сакар“

Връзка на ЦИП „Странджа Сакар“ с програмни и стратегически документи за района.

Както беше отбелязано, район „Странджа - Сакар” е неформална териториална общност, състояща се от 5 общини, представители на 3 области – Малко Търново и Средец (Бургас), Елхово и Болярово (Ямбол) и Тополовград (Хасково). Освен това, преобладаващата част от района принадлежи на ЮИР (общините Малко Търново, Средец, Елхово и Болярово), като само Тополовград принадлежи на ЮЦР. Тази конфигурация е основание да се твърди, че настоящата действаща планова основа за регионално развитие на район „Странджа - Сакар” се представя от регионалния план за развитие (РПР) на ЮИР, стратегиите на споменатите 3 области и плановете за развитие на съставните 5 общини. Следвайки йерархията на плановите документи, определящи за района са РПР ЮИР и областните стратегии.

Регионалният контекст, в който е разработен РПР на ЮИР, включва следните обобщени констатации и оценки:

- Значителни вътрешнорегионални дисбаланси в района (обектът на ЦИП Странджа Сакар олицетворява негативния полюс на тези дисбаланси);
- Нисък дял на научно-изследователските разходи на ЮИР от БВП на района, което е показател за изостаналост в областта на НИРД (в още по-голяма степен се отнася за района „Странджа Сакар”);
- Привлекателна и разнообразна природна среда, богато културно-историческо наследство и традиционни занаяти и фестивали, даващи възможност за съчетаване на морски рекреативен туризъм с културно-исторически, конгресен туризъм, еко туризъм, селски, балнеоложки, винен туризъм, ловен и спортен туризъм (подсказва се възможността район „Странджа Сакар” да бъде допълнение на черноморския туризъм, а не самостоятелна дестинация);
- Голям дял на рано напусналите образователната система и нисък дял на студентите в района (в още по-голяма степен се отнася за района „Странджа Сакар”);
- Засилване на значимостта на област Бургас (и град Бургас) като водеща в икономическото развитие на района. Важността и на другите три големи градове като центрове на растеж – Сливен, Стара Загора и Ямбол ще се увеличи чрез свързването им в мрежа (за което допринася и завършената магистрала Тракия) и прилагане на интегриран подход в обновяването и развитието им (район „Странджа Сакар” остава в периферията, без да може да се облагодетелства от тези процеси).

На фона на тази „мозайка” от регионални негативи, предимства и потенциали, район „Странджа - Сакар” представя предимно негативите, с изключение на екологичните качества.

Визията на РПР на ЮИР е оптимистична: „Югоизточен район – привлекателно място за живот и бизнес, със съхранено природно и културно наследство, ефективно използващ своя потенциал за постигане на устойчиво и балансирано социално-икономическо развитие със затвърждаване на традициите си в туризма и енергетиката.”. Тази синтезирана мечтана представа за района съдържа както основната цел „привлекателно място за живот и бизнес”, така и основното средство „туризъм и енергетика”, прилагано при изричното условие – „съхранено природно и културно наследство”.

Почти без изключения, стратегическите пакети на плановите документи (регионалния план и четирите общински плана за развитие[44]) съдържат по 3 стратегически цели с аналогичен предмет – „икономика”, „човешки ресурси и качество на живот”, „жизнена среда и инфраструктура”:

СЦ 2: Повишаване на конкурентната способност, иновационния потенциал и енергийната ефективност на общинската икономика. (Средец)
СЦ 1: Икономическо развитие и икономически растеж основаващ се на знания. (Елхово)
СЦ 2: Развитие на местната икономика и привличане на инвестиции за намаляване на безработицата, повишаване на доходите и преодоляване на бедността. (Тополовград)
СЦ 1: Повишаване конкурентоспособността на икономиката, чрез използване на местния потенциал за развитие (Болярово)
СЦ 2: Повишаване качеството на живот на населението и нивото на социалните услуги (Болярово)
СЦ 2:Създаване на условия за социално включване и подобряване на социалната инфраструктура (Елхово)
СЦ 3: Повишаване и развитие на човешките ресурси, ограничаване на демографската криза, насърчаване на образованието и социалното включване. (Тополовград)
СЦ 4: Развитие на човешките ресурси на общината и търсене на ефективни начини за тяхната капитализация. (Средец)
СЦ 1: Балансирано териториално развитие, чрез комплексно подобряване състоянието на техническата инфраструктура и жизнената среда, съхраняване и опазване на природното богатство и културно-историческо наследство.(Тополовград)
СЦ 3: Интегрирано устойчиво развитие на общинската територия и нейното адекватно инфраструктурно осигуряване. (Средец)
СЦ 3: Подобряване средата на живот и утвърждаване на местната идентичност (Елхово)
СЦ 3: Подобряване на техническата инфраструктура в населените места и съхраняване на културното наследство и околната среда (Болярово)

Тангирането на държавна граница е отчетено само в ОПР Болярово – „СЦ 4: Активно участие в инициативи за териториално сътрудничество”, а всепризнатата слабост „недостатъчен административен капацитет” е призната само в ОПР Средец – „СЦ 1. Укрепване и подобряване на административния капацитет и усъвършенстване на организацията и управлението на общината”.

Така стратегическата рамка на района в действащите ОПР може да се опише с 4 ключови фрази:

- Конкурентноспособна икономика – икономическо сближаване;

[44] Община Малко Търново все още няма приет план за развитие за периода 2014-2020 г.

- Човешки ресурси и качество на живот – социално сближаване;
- Жизнена среда и инфраструктура – подобрена свързаност и селищна среда;
- Трансгранично сътрудничество – пространствено сближаване;

Това е и безспорната предметна насоченост и на стратегическите цели в ЦИП „Странджа – Сакар“.

Районът е съвкупност от необвързани помежду си общини, развиващи се самостоятелно, причина за което е липсата на добре развита транспортна инфраструктура, осигуряваща връзките между общинските центрове. Състоянието на общините е полюсно противоположно на съответните областни центрове. На междуобщинско ниво също се наблюдават осезателни неравенства. Независимо, че и петте общини носят етикет „периферия“, Средец се проявява като най-развита икономически в района. На другия полюс стои Малко Търново. Общото между петте общини е и оценката, че всички те не разполагат с ресурс за да променят посоката на развитието си без външна помощ. Демонстрирайки трайни негативни тенденции в почти всички сфери на развитие (с изключение на екологията), районът се поставя сред приоритетите за държавна подкрепа. В този контекст, визията е обобщената представа на държавата (консолидирана с местните общности) за ефекта от инициираната от правителството Целенасочена инвестиционна програма за този район (ЦИПЗ „Странджа - Сакар“).

Визия

Визията на района „Странджа – Сакар“ е генерирана в резултат от анализа на документите от по-високи равнища и кореспондира с вижданията на местните общности за бъдещето развитие на общините, включени в обхвата на разработката. Тя е развита на базата на 3 послания и е представена на Заседанието на Регионалния съвет за развитие на ЮИР, проведено в гр. Сливен на 23.06.2015 г.

Визия:

Странджа – Сакар – пространствена, икономическа и социална общност с трудно настояще, но обещаващо бъдеще, базирано на:

- Природен парк „Странджа“, превърнат във „фабрика”, валоризираща природно и културно наследство;
- Засилен обмен с близкото Черноморие и съседна Турция;
- Целенасочена инвестиционна програма, привличаща инвестиции и човешка енергия;

Стратегически цели и приоритети на ЦИП „Странджа Сакар“

Стратегическият пакет на ЦИП „Странджа Сакар“ съдържа 4 стратегически цели със съответни приоритети, мерки и конкретни действия/проекти.

СЦ 1: Балансирана подкрепена икономика

Основната потребност е от работещи конкурентноспособни предприятия – както високотехнологични, така и с конвенционални технологии, ангажиращи и по-ниско квалифицирани кадри. Основният инструмент за привличане на желаните инвестиции е наличието на индустриални паркове, развити като публична инфраструктура. Чрез тях ще се създадат условия за повишаване конкурентоспособността на МСП в района, привличане на инвестиции за развитие на нови икономически дейности в областта на преработващата промишленост и обслужването на туристическия сектор. Стартирането на собствен бизнес ще разчита на изпитания инструмент „бизнес инкубатор“. Специфично за района и с потенциал за разрастване е производството на манов мед. Затова в подкрепа се залага съответна публична инфраструктура, която да подкрепи производителите. Така се стига до формулиране на първия приоритет:

П1 Нови инвестиции - в индустриални паркове, в пазарна инфраструктура, в мрежи от преработвателни предприятия и сертифициращи лаборатории (за мед, растителна и животинска продукция)

Постъпилите от съставните общини проекти, както и предложените от Консултанта, са групирани по три мерки – „индустриални паркове“, „друга бизнес инфраструктура“ и „технологично обновяване и нови предприятия“. Повечето проектни идеи са в сферата на публичните инвестиции, но има и значителен брой идеи за ПЧП, както и частни инвестиционни проекти.

Мярка 1.1.1. Изграждане на индустриални паркове

Мярката предвижда създаването на привлекателни инвестиционни полета под формата на устроени и съоръжени с публична инфраструктура имоти - държавна или общинска собственост, за създаване на малки индустриални паркове. С реализирането на тази мярка ще се осигури една от най-важните предпоставки за привличане на желаните инвестиции в реалната икономика на района. На този етап са предложени локализации в 4 от петте общини на района – Средец, Елхово, Болярово и Тополовград. Потенциалът на Малко Търново да стане изявен туристически център на района, както и разположението на общината в Природен парк „Странджа“ са мотиви да не се насочват производства там.

Мярка 1.1.2. Друга бизнес инфраструктура

Подобно на предходната, мярката има за цел да подпомогне бизнеса и заетостта чрез публични инвестиции в по-дребномащабна бизнес инфраструктура – пазари, сертифициращи лаборатории (за пчелни, растителни, животински и аквакултури продукти) и др. Очаква се това да стимулира и да улесни местните производители, да им създаде по-голяма сигурност и по-добри възможности за реализация на продукцията.

Мярка 1.1.3. Технологично обновяване, изграждане на нови предприятия

Тази мярка може да се нарече не „предпоставка“, а „директна стъпка“ към реална икономика. Тук са обединени инвестиционни инициативи за нови производствени

мощности. Техни носители са предимно частни субекти и ПЧП. На този етап са селектирани общо 5 проекта, разположени в Малко Търново, Болярово, Средец и Тополовград. Основната насоченост е към преработвателни предприятия на продукция от аграрния сектор. Създаването на работни места в подобни производства в близост до производителите, подобрява условията за бизнес и гарантира по-добра печалба за тях.

П2 Атрактивно икономическо пространство - пакет преференции за бизнеса

Следвайки опита на аналогични програми в други европейски страни, стратегията на ЦИП „Странджа - Сакар“ залага и на пакет от „меки“ мерки, създаващи реални и осезателни преференции за бизнеса в района. Чрез тях се осъществява ролята на държавната политика за регионално развитие да редуцира насложилите се във времето негативни процеси и тенденции. Тяхното осигуряване би гарантирало привличане на желаните инвестиции в пространствата, устроени по предходния приоритет.

Мярка 1.2.1. Облекчени данъчни ставки за местния бизнес в първичния и вторичния сектор

Преференции за местния бизнес в първичния и вторичния сектор по смисъла на ЗКПО и преференции от „Местни данъци и такси“ за първите три години от съществуването на нова стопанска единица.

Мярка 1.2.2. Субсидия върху лихви по инвестиционни кредити (50%)

Мярка 1.2.3. Целеви инвестиционен фонд за МСП (безлихвени заеми)

Реализирането на предложенията зависи от политически решения и от законовото регламентиране на подкрепата за бизнеса.

П3 Аграрен сектор - възстановено зеленчукопроизводство, разширени трайни насаждения и биоземеделие (примерът на Средец), подкрепено животновъдство

В секторната Програма за развитие на земеделието и селските райони в Странджа – Сакар (2005 г.) е разкрита проблемна картина, актуална и сега:

- Застаряващо население;
- Амортизирана инфраструктура и инфраструктурен дефицит;
- Липса на подходяща пазарна инфраструктура;
- Ниско ниво на сътрудничество между общините и неефективна вертикална и хоризонтална комуникация;
- Липса на конкурентоспособен хранително-преработвателен сектор;
- Неефективна структура на земеделските култури;
- Липса на цялостна визия, свръх амбициозно планиране, неефективно обучение и ниска устойчивост

Междувременно, пакетът от идентифицираните преди повече от 10 г. потребности и възможности в сектора, още не са намерили реализация:

- Европейски структурни фондове;
- Национални инвестиции фокусирани върху райони за целенасочено въздействие;
- Близки и достъпни пазари (Турция, Черно море);
- Достъп до нови пазари (след 2007 г.);
- Максимално привличане на средства по Приоритетна ос "Лидер".

Актуални са и тогавашните програмни приоритети:

А. Растениевъдство - градинарство, лозарство, производство на плодове и ядки;

Б. Усъвършенстване на животновъдството;

В. Подобряване на инфраструктурата в селските райони;

Г. Разнообразяване на местната икономика и развитие на пазари;

Селското стопанство е структуроопределящ отрасъл в икономиката на района „Странджа - Сакар". На среща на заинтересованите общини през 2015 г. в Тополовград беше отчетено, че е необходимо да се развие преработвателна промишленост, която да преработва произведените селскостопански суровини, като по този начин осигури допълнителна добавена стойност и нови работни места. Целта е в бъдеще да се произвежда краен продукт, който де се предлага на пазара, като се брандира с произход Странджа.

Аграрният сектор е безспорен, необходим структурен елемент в стратегията на ЦИП „Странджа - Сакар", но на този етап, събраните предложения за проекти от общините нямат такава насоченост. Това наложи дефиниране на политика и на проектни предложения от Консултанта. Необходимо е по-тясно взаимодействие между местните власти и представителите на агробизнеса в района за адекватно отразяване на намеренията им относно бъдещото развитие на агробизнеса.

Мярка 1.3.1. Подкрепа за зеленчукопроизводството

Тази мярка е мотивирана и подкрепена в аграрната програма (ПРСР), но е включена и в пакета на ЦИП3. На този етап са генерирани само 2 проектни идеи, но за всички общини на района, имащи подходящи условия:

- Устройване и съоръжаване на полета за интензивно зеленчукопроизводство - Средец, Елхово, Болярово, Тополовград;
- Изграждане на оранжерии - Средец, Елхово, Болярово, Тополовград.

Мярка 1.3.2. Биоземеделие

Темата е актуална от десетилетие, но едва сега биологичното земеделие получава реален шанс за осезателно развитие с подкрепата както на ПРСР, така и на ЦИП3. Засега, „Насърчаване на биологично земеделие и прилагане на агроекологични мерки в м. Търново, Средец, Елхово, Болярово, Тополовград" е само проектно предложение, но с огромен

потенциал и начални положителни опити. Мярката ще се изпълнява съобразно изискванията за качествата на средата, в която се произвежда екологично чиста продукция.

Мярка 1.3.3. Подкрепа за животновъдството

Частните проекти в този под-сектор са предмет на подкрепа по ПРСР. В контекста на ЦИП, помощта се насочва към публични и публично-частни инвестиции в обслужваща инфраструктура. Пример е проектното предложение за „Изграждане на мрежа от животновъдни ферми - м. Търново, Средец, Елхово, Болярово, Тополовград“. Вероятно, в хода на реализацията ще се стигне до създаване на ПЧП. Мярката е подкрепена и от съществуващи положителни практики към момента, макар и в ограничени мащаби.

П4 Туризъм - инвестиции в инфраструктура, социализация и валоризиране на културно и природно наследство, подобрен маркетинг на туристическия продукт (регионализация – бранд „Странджа“)

Валоризирането на природното и културното наследство чрез продаваеми туристически продукти е непостигната цел не само за този район. Затова този приоритет следва неизменно да присъства в плановите документи на всички нива. Следвайки тематичната им насоченост, предложенията са групирани в 3 мерки – „обекти/атракции“, „маршрути/инфраструктура“ и „продукти“.

Мярка 1.4.1. Туристически обекти/атракции

Анализите на сектор „туризъм“ констатират наличието на туристически ресурси почти повсеместно, но често археологическите обекти са само научен/исторически факт, а не атрактивно експониран туристически обект. Тази мярка е пряко насочена към посочения недостатък. Ресурсите й ще се инвестират в консервация, реставрация и експониране на недвижими културни ценности във всичките 5 общини по програмата - м. Търново, Средец, Елхово, Болярово и Тополовград.

Мярка 1.4.2. Туристически маршрути и инфраструктура

Екопътеките са утвърждаваща се форма за експониране на атрактивното природно наследство и валоризирането му чрез туристически продукти. Устроените пешеходни маршрути в среда на атрактивни ландшафти се обогатяват със слой „наследствени пътеки“, включващи обекти от културното наследство. Реализацията на подобни проекти в целия район би довела до изграждането на желания регионален туристически продукт и извоюването на позиция „туристическа дестинация Странджа - Сакар“. В подкрепа на мярката са съществуващите множество маршрути на територията, които се нуждаят от по-добра организация и тематично обединяване, предложено в Плана за управление на природния парк (проект).

Мярка 1.4.3. Туристически продукти

Тази мярка подпомага директните дейности по създаване на туристически продукти. Проектните идеи варират от ограничено локално предлагане (като културните маршрути на Малко Търново) до регионални композиции и бранд „Странджа“.

Постигането на целите, свързани с този приоритет може да стане единствено ако мерките се прилагат едновременно и координирано, при интегриране на природни и културни ценности, на национални, регионални и трансгранични маршрути и направления, подкрепени от подобрената транспортна достъпност. Това увеличава плътността на обектите и гарантира по-голям инвеститорски и посетителски интерес.

СЦ 2: Укрепване на човешкия ресурс и административния капацитет

В преследване на ясната цел „квалифицирани кадри за съживена икономика“, ЦИП „Странджа - Сакар“ оставя на другите планови документи проблемите на ниските нива на образование, фокусирайки се само върху създаването и привличането на специалисти със средно професионално и висше образование и върху преквалификацията на работната ръка.

Логиката на интервенциите по тази цел се вписва в три направления:

- Привличане на изградени специалисти в желани сфери – чрез осигуряване на основна житейска потребност – жилище;
- Привличане на бъдещи специалисти – ученици и студенти – чрез стипендии срещу завръщане в района;
- Повишаване на качеството в образованието – чрез обновяване на оборудване и учебни програми в професионалните училища, в съответствие с разработената от МОН и приета Методология за приоритизиране на обектите на образователната инфраструктура за територията на страната.

Поради спецификата на района и наличие на ромско население, в повечето случаи самонастанило се в освободените от военните жилищни блокове, тази цел на ЦИП3 трябва да има още едно измерение, насочено към създаване на умения сред това население. Това ще осигури допълнителна заетост извън горското стопанство и ще увеличи шансовете за социално приобщаване.

П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (200 жилища)

Сред основните причини за емигриране на младите поколения се нарежда и липсата на възможност за достъп до подходящо жилище на приемлива цена за закупуване или наемане.

В район „Странджа - Сакар“ картината не е по-различна от останалите периферни райони в страната. В резултат на демографския спад, огромен брой жилища (във ведомствени жилищни блокове или индивидуални сгради) са останали необитаеми. В условията на финансова и икономическа криза и остър бюджетен дефицит, би било трудно да се извоюва приоритетно политическо внимание (и ресурси) за жилището само от позицията на традиционната жилищна политика. Мотивирането на жилищните цели и програми с ефекти като “съживена икономика”, “увеличена привлекателност на инвестиционни полета”, “задържани в страната квалифицирани кадри”, “увеличена трудова заетост и намалена безработица”, “намалена необходимост от социални плащания”, прави заявка към регионалната политика. Затова ЦИП3 за района „Странджа - Сакар“ включва жилището като

елемент на стратегията си, която е стъпка към реализация на структурен аспект от регионалната политика за района.

Предварителните разчети обхващат програма за 200 жилища. С осигуряването им в района се разчита да се гарантират потребностите от готови квалифицирани специалисти в стимулираните сфери на реалната икономика. В приложната фаза на ЦИП3 ще се уточнят важните детайли като:

- Форми на финансиране, собственост и владеене;
- Локализации и брой;
- Критерии за легитимност на кандидатите.

В подкрепа на този приоритет следва да се посочи желанието на община Малко Търново да изпълни на общински терен пилотен проект за пълна реконструкция на панелни жилищни блокове на входа на града, което може да бъде сложен, но необходим експеримент в ограничен мащаб, на прехода към една по-комплексна и пълноценна жилищна политика, от каквато страната има нужда.

П6 Обновяване на оборудване и учебни програми в професионалните училища (Средец, Елхово, паралелка в м. Търново, паралелка в Тополовград)

Науката и образованието са незаменими фактори за растеж и икономическо развитие. През новия програмен период ще се изпълнява специална оперативна програма[45], фокусирана именно върху тези фактори.

Новата оперативна програма (ОПНОИР) ще бъде ключовият инструмент за постигане на националните ангажименти[46] по стратегията „Европа 2020“ за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. Провизиите на тази програма ще бъдат „инвестирани“ в ЦИП „Странджа - Сакар“ и по отношение на желаното повишено качество в образованието:

- По отношение на *съдържанието на образователния продукт* - Подкрепа ще получи въвеждането на нови форми на обучение, разработването на интегрирани програми и програми с насоченост към потребностите на бизнеса в региона, разработвани и прилагани и с участие на негови представители;
- По отношение на *доставчиците на образователната услуга* – осигурени възможности за сертифицирано обучение в ИКТ (по международно признати стандарти), както и специализирани програми за подобряване на методическите и управленски компетентности в съседни на територията ВУ;

[45] Оперативна програма "Наука и образование за интелигентен растеж" (ОП НОИР), управляващ орган - Министерството на образованието и науката (МОН), бюджет – 1,37 млрд. лв. (европейско и национално финансиране).

[46] Повишаване на инвестициите за наука и научни изследвания до 1,5% от БВП; Намаляване на процента на преждевременно напусналите училище до под 11%; Увеличаване на процента на завършилите висше образование до 36% от хората между 30 и 34 годишна възраст.

- По отношение на *обхвата на образователната услуга* - системата от студентски стипендии ще получи допълнителен ресурс, който да направи следването по-достъпно и насочено към приоритетните области на местната икономика.

Поради липса на общински/областни предложения в тази сфера, Консултантът предлага системен проект-мярка – обновяване на оборудването и учебните програми в двете професионални училища (в Средец и Елхово) и професионалните паралелки – в м. Търново и Тополовград. Актуализирането на учебното съдържание ще съответства както на изискванията на МОН, така и на потребностите на бизнеса. Привличането на бизнеса в усъвършенстване на различни квалификационни степени в образователната система в съответствие с потребностите на икономическото развитие на района е утвърдена практика в страните от ЕС за въвеждане на иновации в образованието и в средата за обучение, за развитие на управленски умения, за провеждане на учебни практики, за привличане на финансиране, за стимулиране на бъдещите кадри с доказан потенциал.

П7. Стипендии - срещу завръщане в района - за студенти по специалности, необходими за местната икономика и за общинските администрации; за квалификационни курсове, за професионални училища

Системата на студентски стипендии е традиционна и за България. В подкрепа към недостатъчния ресурс от стипендии, от 2010 г. функционира и студентското кредитиране[47]. Новата Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж" (ОПНОИР) предвижда подкрепа на студентите с два вида стипендии – за развитие на специалисти в приоритетни области, насочени към решаване на проблемите на пазара на труда, и за разширяване на достъпа до висше образование. Системата на студентското кредитиране ще бъде запазена и развивана, но без финансов ангажимент от страна на оперативната програма. За целта ще бъдат използвани възможностите на Закона за кредитиране на студенти и докторанти и националния бюджет.

ЦИП „Странджа – Сакар" ще се възползва от описаните провизии и за своята цел, като предлага доразвитие на системата, изразяващо се в регионален фонд, захранван както с публични средства по действащите национални провизии, така и с частно финансиране от местния бизнес. Прецедент на подобна практика в ново време вече съществува. Предлаганият фонд ще отпуска стипендии в няколко направления:

- Стипендии за студенти по технически специалности, необходими за развитието на съответните отрасли в икономиката - по П1;
- Стипендии за студенти, които след завършване, се ангажират да работят в общинските администрации (повишаване на административния капацитет);
- Стипендии за гимназисти и подпомагане на професионални училища и паралелки, с оглед създаване на бъдеща квалифицирана работна ръка за предприятията (в подкрепа на П1 и П6);

[47] Сега студентското кредитиране се обслужва от 4 банки с държавна гаранция за 2014 от 40 млн. лева.

Допълнително ще се търсят средства за преквалификация на по-ниско образованото работоспособно население.

СЦ 3: Обновяване на инфраструктурните системи и превенция на рисковете

Тази цел е третата стратегическа опора на ЦИП „Странджа - Сакар“ в триадата „икономика – хора – инфраструктура и среда“. Многократни предходни анализи, включително и на съществуващите аналогични програми у нас, са разкрили огромни дефицити.

В общо 4 приоритета са групирани най-важните заявени потребности на комуникационно-транспортните системи, на достъпа до туристически и други бизнес обекти, на водоснабдителните системи и хидромелиорациите.

П8 Изграждане на източен клон на Южната тангента (от II 99 до с. Вълчаново на изток до I 9 в м. Босна, на изток до II 99 над Царево) - 251, 3 км

Тази стратегическа идея е застъпвана в много предходни планови документи, включена е и в предложения модел „решетка“ за развитие на комуникационно-транспортната инфраструктура в НКПР. Актуалността й нараства с времето и в настоящата ЦИП3 се трансформира в един от приоритетите за подобрена достъпност и свързаност не само на района, а на цялата южна периферия на страната ни.

Детайлните проучвания на трасето в 8 участъка показват различното състояние на пътната настилка и необходимост от различна намеса – от „козметична операция“ (само подмяна на маркировка), до разширения и сериозни реконструкции. Общата дължина на тази част от трасето (Харманли – Царево) е около 251, 3 км и включва:

- Подновяване на пътната маркировка на път I-8 от км 304+^{500} (/I-5/Хасково) до км 336+^{100} (/II-76/Харманли) - 31, 6 км;
- Частична рехабилитация на път II-76 от км 0+^{000} (I-7) до км 67+^{200} (/I-8/Харманли) - 67, 2 км;
- Път I-7 от км 298+^{100} (/II-79/Елхово) до км 306+^{400} (/II-76/Харманли) - 8, 3 км;
- Път II-79 от км 0+^{000} (/I-7/Елхово) до км 50+^{900} (III-908) - 50, 9 км;
- Разширяване и основен ремонт на път III-908 от км 0+^{000} (I-9) до км 40+^{000} (II-79) - 40 км;
- Път I-9 от км 281+^{000} (III-908) до км 281+^{900} (III-907) - 0, 9 км;
- Разширяване и реконструкция на път III-907 от км 0+^{000} (I-9) до км 25+^{500} (II-99) - 25, 5 км;
- Реконструкция на път II-99 от км 51+^{900} (Царево) до км 78+^{800} (III-907) - 26, 9 км;
- Обходен път на гр. Тополовград.

Тъй като трасето е сбор от републикански пътища, за финансиране ще се разчита основно на ОПРР, Приоритетна ос 7 „Регионална пътна инфраструктура“. Отчитайки огромното

несъответствие между разкритите потребности и ограничения ресурс по тази ос (едва 330 млн. лв. за цялата страна), финансирането на този приоритет се адресира към държавния бюджет, за да се гарантира реализацията му в планирания срок – до 2020 г.

П9 Рехабилитация на общинската пътна мрежа в район „Странджа Сакар“

Този приоритет е „моноструктурен“ и затова тук липсва нивото „мерки“. Желаният пространствен (и функционален) модел за безпрепятствено развитие на района неизбежно минава през удовлетворяване на потребността от чувствително подобряване на състоянието на пътната мрежа в района:

- Реконструкция и основен ремонт на местен път от с. Визица (път III-907) до път IV-90818 (с. Писменово-с. Фазаново), Малко Търново;
- Рехабилитация на път BGS2230/II-53, Зорница-Средец/Загорци – (BGS2050), Средец;
- Ремонти на: 1. Път BGS2234/II-79 Голямо Крушево – Средец/ - Сливово-Кариерата; 2. Път BGS2235 (участък с. Факия - с. Горно Ябълково и BGS3236 до с. Долно Ябълково); 3. Път BGS2235 участък от II-79 (с. Голямо Крушево - гр. Средец) - с. Факия (от км 0+000 до км 4+753, Средец);
- Рехабилитация на:1. Път BGS2241/III-795, п.к. Вълчаново – Драка/ – Проход – Белила - Средец 2. Път BGS3240/III-795, п.к. Вълчаново – Драка/ – Бистрец – (BGS2234) и 3. Път BGS3238/BGS3240, Бистрец - Синьо Камене/Бистрец -Кубадин, Средец;
- Рехабилитация на път BGS 2050/III-539, Дюлево – Русокастро) - граница общ. (Камено – Средец) – Суходол – Орлинци - (III-795), Средец;
- Рехабилитация на път BGS2242/III-908, м. Босна – п.к. II-79/ - Голямо Буково – Кирово – Граничар, Средец;

П10 Повишена достъпност в ПП Странджа, вкл. до туристически обекти

Подобно на предходния, и този приоритет е „моноструктурен“ и затова тук липсва нивото „мерки“. Установеното лошо състояние на конвенционалната пътна мрежа се репликира в още по-остра степен и в мрежата от горски пътища. Наред с обичайните си стопански функции (горско стопанство, поддържане на природния парк, придвижване на кошерни платформи и др.), тези пътища са необходими и за туристическите функции на парка – достъп до природни и археологически обекти, ловни и фото сафари. Това са основания за предложените системни проекти:

- Изграждане на мрежа от стабилизирани горски пътища в ПП „Странджа“ - най-вече за туристически цели (около 100 км, по съществуващи горски пътища и пешеходни пътеки), необходима за подобряване на достъпността и привлекателността на природния парк;
- Изграждане и рехабилитация на пътни връзки към експонирани обекти на културното наследство в общини Средец, Елхово, Болярово и Тополовград, в

подкрепа на развитието на културния туризъм и експониране на важната за целия регион концентрация на недвижимо културно наследство;

- Рехабилитация и обновяване на пътната инфраструктура до туристическите обекти на територията на община Малко Търново.

П11 Доизграждане и рехабилитация на водоснабдителни и иригационни системи

Потребностите на ВиК сектора са многократно по-високи от прогнозируемите налични ресурси. За да има осезателен и бърз ефект, ЦИП „Странджа - Сакар“ визира само потребностите на извънселищните елементи на водоснабдителните системи, като ги третира като абсолютен приоритет поради принадлежност към първични жизнени потребности. Всеизвестните и отлагани с десетилетия потребности от обновяване на селищните мрежи се оставят в институциите на общинските планове и провизиите на съответните оперативни програми.

Мярка 3.11.1. Доизграждане и рехабилитация на ВиК системи

Тази мярка насочва инвестиции към дефицити по външното водоснабдяване на селища от общини м. Търново, Средец и Тополовград, сред тях са:

- Водопровод, канализация и изграждане на резервоар в с. Младежко, м. Търново;
- Изграждане на тласкател от помпена станция № 1 до водоеми 3 000 m^3 гр. Средец;
- Водоснабдяване на с. Сакарци и с. Българска поляна, Тополовград;
- Изграждане на външна и вътрешна водопроводна мрежа в с. Пънчево, Средец;
- Разширяване и реконструкция на водоснабдителната мрежа в селата Драчево и Дюлево, Средец;

Мярка 3.11.2. Доизграждане и рехабилитация на иригационни системи

Напояваните площи в района (около 7 %) са много по-малко от средните за страната (около 17 %). Интензивното земеделие (като зеленчукопроизводство) е основен неоползотворен в момента потенциал в района (с изключение на община Малко Търново). Това са аргументи за възстановяване на напоителните системи:

- Изграждане и рехабилитация на напоителни системи към полета за отглеждане на зеленчуци и трайни насаждения в общините - Средец, Елхово, Болярово, Тополовград.

Посочените приоритети и мерки към СЦЗ за обновяване на инфраструктурата и превенция на риска не са насочени директно към създаване на нови работни места и стимулиране на бизнеса, но са от значение за повишаване на инвестиционната привлекателност на района, подобряване на достъпността и сигурността, както и качеството на живот на населението, което трябва да се задържи на територията.

СЦ 4: Балансирано пространствено развитие чрез трансгранично сътрудничество

С тази цел се постига отваряне на южната ни граница и активизиране на функциите в Странджа и чрез засилен обмен с Турция. Планираните действия по тази цел се основават на Програмата за трансгранично сътрудничество „ИНТЕРРЕГ по ИПП за ТГС България-Турция“, 2014-2020 г.:

П12 Съвместни екологични проекти - България - Турция

- Предотвратяване и премахване на последствие от природни бедствия в транс-граничния район;
- Увеличаване на капацитета за защита, устойчиво ползване и управление общите природни ресурси - планината Странджа.

П13 Съвместни туристически проекти

- Изграждане на презгранична пътна връзка между селата Малкочлар, р. Турция и Странджа, Република България;
- Увеличаване на туристическата атрактивност на трансграничния район чрез оползотворяване на природното и културното наследство;
- Увеличаване на туристическия потенциал на Странджа чрез създаване на съвместни дестинации;
- Създаване на мрежа за развитие на устойчив туризъм чрез трансгранично сътрудничество.

4. Бюджет на Целенасочена инвестиционна програма на район „Странджа - Сакар“

Обосновка за подбора на проектите

Същността на ЦИП „Странджа - Сакар“ е „селекция от проекти и проектни идеи на съществуващи планови документи, допълнена със свои ресурси и мерки за постигане на ясна цел – спиране на икономическата и демографска деградация на района”. Обобщавайки наличните документи с наименование „инвестиционна програма”, и в тази ЦИП3 се обособяват 2 типа:

- *Директни* – списък от проекти с посочена индикативна стойност, източници на финансиране, срокове и отговорни изпълнители. Това са традиционните инвестиционни програми на общините;
- *Индиректни* – осигурен конкретен финансов ресурс с еднозначно разписан регламент за изразходването му. Конкретните проекти са резултат от изготвяне и оценка на проектни апликации. Типичен пример са оперативните програми, както и скорошната публична инвестиционна програма „Растеж и устойчиво развитие на регионите”.

ЦИП „Странджа - Сакар“ е комбинация от двата типа. Основното съдържание се формира от селектирани проекти, предложени от съставните общини. С малки изключения,

предложените проекти присъстват във вече действащите планови документи – общински планове за развитие и ИПГВР.

Прякото повишаване на инвестиционната атрактивност се допълва с предложение на пакет от преференции за бизнеса (Приоритет 2). За привличане на необходими изградени специалисти се предлага целенасочена жилищна програма (Приоритет 5). Реализацията на тези два приоритета е зависима от политическо решение, залагане в държавния бюджет и съответни законови провизии.

Структурата на ЦИП „Странджа - Сакар“ следва представената в предходния раздел стратегия:

СЦ 1: БАЛАНСИРАНА ПОДКРЕПЕНА ИКОНОМИКА
П1 Нови инвестиции - в индустриални паркове, в пазарна инфраструктура, в мрежи от преработвателни предприятия и сертифициращи лаборатории (за мед, растителна и животинска продукция)
П2 Атрактивно икономическо пространство - пакет преференции (преференциални данъци, 50 % субсидия върху лихви по инвестиционни кредити, целеви инвестиционен фонд)
П3 Аграрен сектор - възстановено зеленчукопроизводство, разширени трайни насаждения и биоземеделие (примерът на Средец), подкрепено животновъдство
П4 Туризъм - инвестиции в инфраструктура, социализация и валоризиране на културно и природно наследство, подобрен маркетинг на туристическия продукт (регионализация - бранд "Странджа")

СЦ 2: ПРИВЛЕЧЕНА ЧОВЕШКА ЕНЕРГИЯ, ПОВИШЕН АДМИНИСТРАТИВЕН КАПАЦИТЕТ
П5 Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (200 жилища, 15 млн. лв.)
П6 Обновяване на оборудване и учебни програми в професионалните училища (Средец, Елхово, паралелка в м. Търново, паралелка в Тополовград)
П7 Стипендии - срещу завръщане в района - за студенти по специалности, необходими за местната икономика и за общинските администрации; за квалификационни курсове, за професионални училища

СЦ 3: ОБНОВЯВАНЕ НА ИНФРАСТРУКТУРИ И ПРЕВЕНЦИЯ НА РИСКА
П8 Изграждане на източен клон от Южната тангента (от II 99 до с. Вълчаново на изток до I 9 в м. Босна, на изток до II 99 над Царево) - 251, 3 км
П9 Рехабилитация на общинската пътна мрежа в район Странджа - Сакар
П10 Повишена достъпност в ПП „Странджа“, вкл. до туристически обекти
П11 Доизграждане и рехабилитация на водоснабдителни и иригационни системи

СЦ 4: БАЛАНСИРАНО ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ ЧРЕЗ ТРАНСГРАНИЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО
П12 Съвместни екологични проекти - България - Турция
П13 Съвместни туристически проекти

Технологията на селектиране на проекти включва 3 фази:

- *Първа фаза* – групиране на проектните предложения по предметна насоченост;
- *Втора фаза* – номиниране на проекти за ЦИП „Странджа - Сакар“;
- *Трета фаза* – тестване по критерий „реализуемост” и формиране на 2 групи проекти – за средносрочна реализация (в рамките на настоящия планов период) и за дългосрочна реализация – след 2020 г.

Според предметната си насоченост, проектите попадат в 11 групи:

1. Бизнес инфраструктура, вкл. устройване на туристически обекти/ресурси
2. Пътна и ЖП инфраструктура – ТЕМ-Т и РПМ
3. Пътни връзки към бизнес (индустриални зони и туристически обекти)

4. Хидромелиорации/водоснабдяване, земеделска инфраструктура, рекултивации
5. Превенции на риск от наводнения, ерозия, свлачища
6. Образование - професионално и висше, квалификации, консултации
7. Пътна инфраструктура - общински пътища
8. Улични мрежи, градска среда, зелени системи
9. ВиК - селищни мрежи, третиране на отпадъци
10. Социална инфраструктура - всичко, без образование, вкл. жилища и енергийна ефективност
11. Други инвестиционни и меки мерки

Първите 6 групи са с най-пряк и силен принос към основната цел „нови работни места и квалифицирани кадри“. Огромни потребности са доказани и в останалите 5 групи, но тяхната роля за ЦИП “Странджа - Сакар“ е второстепенна. Затова тези проекти се отклоняват за реализация в контекста на съответните общински планове и ИПГВР, независимо от ограничения финансов ресурс при последните промени в Приоритетна ос 2 на ОПРР.

Критерият „реализуемост“ включва идентифициран източник на финансиране, различен от държавния бюджет. Към включените за средносрочна реализация проекти ще бъдат адресирани искания за допълнителна информация в стандартен проектен фиш. В резултат са селектирани общо 51 проекта с ориентировъчна стойност около 305 853 хил. лв.

ЦИП3 има две структурни части с различна степен на подпомагане:

I част – „ИНВЕСТИЦИОННА” – това е пакет от приоритетни проекти за инвестиране от държавния бюджет в периода 2016-2020 г. Подбрани са проекти в сферата на бизнес инфраструктурата, имащи потенциал за осезателни резултати в постигане на основната цел на програмата – подсилена реална икономика и увеличена заетост. За началната година на държавно финансиране са планирани основно разходи за пред-проектни проучвания и инвестиционно проектиране. Само при положителни проучвания за реализуемост ще се пристъпва към инвестиционни разходи. В хода на проучванията се очаква, че голяма част от публично инициираните проектни предложения ще прераснат в ПЧП. Затова общата индикативна стойност на пакета проекти за финансиране от ДБ следва да се третира условно на този етап. Прогнозата е за значително редуциране за сметка на други финансови източници – оперативни програми и частно финансиране.

II част – „КООРДИНИРАЩА” – това са проекти за финансиране от източници, различни от държавния бюджет. Освен от оперативни програми, тези проекти ще търсят финансиране от други европейски и национални фондове, както и от частни източници. Периодът за изпълнение е 2016-2020 г. Подкрепата на ЦИП3 към тях ще се изразява в предоставен ресурс за предварителни проучвания и инвестиционно проектиране. Предлага се да се дава и индиректна подкрепа под формата на преференция (изразяваща се в „бонус точки”) при

оценяване на съответните апликации, съобразно предвиден приоритет за проекти на територията на райони с природни и други ограничения в ПРСР.

ЦИП „Странджа Сакар“ има отворен характер, позволяващ както допълване с нови инвестиционни инициативи, така и изваждане на проектни идеи, които не показват движение към реализация. Тази гъвкавост на програмата и адаптивност към промените ще позволи да се намерят, инвестират и реализират най-важните за развитието на съответния район проекти, с най-значим синергичен ефект за постепенно преодоляване на демографската, икономическата и социалната криза, характерна за националната и вътрешнорегионалната периферия.

Табл. 33. Проекти по ЦИП 3 „Странджа – Сакар“ - Резюме

ПРИОРИТЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ ОТ ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ	I. ДБ (хил. лв.)	II. ДО 2020 (хил. лв.)	III. СЛЕД 2020 (хил. лв.)	ОБЩО (хил. лв.)
СЦ 1: БАЛАНСИРАНА ПОДКРЕПЕНА ИКОНОМИКА	**33 324**	**125 197**	**0**	**158 521**
СЦ 2: ПРИВЛЕЧЕНА ЧОВЕШКА ЕНЕРГИЯ, ПОВИШЕН АДМИНИСТРАТИВЕН КАПАЦИТЕТ	**15 000**	**19 000**	**0**	**34 000**
СЦ 3: ОБНОВЯВАНЕ НА ИНФРАСТРУКТУРИ И ПРЕВЕНЦИЯ НА РИСКА	**20 533**	**158 239**	**0**	**178 772**
СЦ 4: БАЛАНСИРАНО ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ ЧРЕЗ ТРАНСГРАНИЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО	**5 000**	**16 100**	**0**	**21 100**
ОБЩО	**73 857**	**318 536**	**0**	**365 364**

Табл. 34. I част „ИНВЕСТИЦИОННА” - Приоритетни проекти за финансиране от държавния бюджет – Резюме

I. ПРИОРИТЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ ОТ ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ	Прогнозна стойност (хил. лв.)	2016 г.	2017 г.	2018 г.	СЛЕД 2018
ОБЩО ЗА ФИНАНСИРАНЕ ОТ ДБ	**73 857**	**5 943**	**23 070**	**24 917**	**19 927**
СЦ 1: БАЛАНСИРАНА ПОДКРЕПЕНА ИКОНОМИКА	**33 324**	**1 666**	**10 995**	**12 371**	**8 292**
П 0 Планово осигуряване за растеж и развитие на района	1 200	250	500	450	0
П1 Нови инвестиции - в индустриални паркове, в пазарна инфраструктура, в мрежи от преработвателни предприятия и сертифициращи лаборатории (за мед, растителна и животинска продукция)	16 005	510	5 585	7 010	2 900
П3 Аграрен сектор - възстановено зеленчукопроизводство, разширени трайни насаждения и биоземеделие (примерът на Средец), подкрепено животновъдство	9 500	600	3 050	2 850	3 000
П4 Туризъм - инвестиции в инфраструктура, социализация и валоризиране на културно и природно наследство, подобрен маркетинг на туристическия продукт (регионализация - бранд "Странджа")	6 619	306	1 861	2 061	2 392
СЦ 2: ПРИВЛЕЧЕНА ЧОВЕШКА ЕНЕРГИЯ, ПОВИШЕН АДМИНИСТРАТИВЕН КАПАЦИТЕТ	**15 000**	**3 000**	**3 000**	**3 000**	**6 000**
П5 Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (200 жилища, 15 млн. лв.)	15 000	3 000	3 000	3 000	6 000
СЦ 3: ОБНОВЯВАНЕ НА ИНФРАСТРУКТУРИ И ПРЕВЕНЦИЯ НА РИСКА	**20 533**	**1 027**	**6 825**	**7 047**	**5 635**
П8 Изграждане на източен клон от Южната тангента (от II 99 до с. Вълчаново на изток до I 9 в м. Босна, на изток до II 99 над Царево) - 251, 3 км	0	0	0	0	0
П9 Рехабилитация на общинската пътна мрежа в район Странджа - Сакар	0	0	0	0	0
П10 Повишена достъпност в ПП Странджа, вкл. до туристически обекти	13 933	697	4 320	4 367	4 550
П11 Доизграждане и рехабилитация на водоснабдителни и иригационни системи	6 600	330	2 505	2 680	1 085

СЦ 4: БАЛАНСИРАНО ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ ЧРЕЗ ТРАНСГРАНИЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО	**5 000**	**250**	**2 250**	**2 500**	**0**
П12 Съвместни екологични проекти - България - Турция	0	0	0	0	0
П13 Съвместни туристически проекти България - Турция	5 000	250	2 250	2 500	0
РЕЗЕРВНИ ПРОЕКТИ ПО ЛИНИЯ "СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА"	**10 609**				

Табл. 35. I част „ИНВЕСТИЦИОННА" - Приоритетни проекти за финансиране от държавния бюджет

I. ПРИОРИТЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ ОТ ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ	**Прогнозна стойност** (хил. лв.)	**2016 г.**	**2017 г.**	**2018 г.**	**СЛЕД 2018**
ОБЩО ЗА ФИНАНСИРАНЕ ОТ ДБ	**73 857**	**5 943**	**23 070**	**24 917**	**19 927**
СЦ 1: БАЛАНСИРАНА ПОДКРЕПЕНА ИКОНОМИКА	**33 324**	**1 666**	**10 995**	**12 371**	**8 292**
П 0 Планово осигуряване за растеж и развитие на района	**1 200**	**250**	**500**	**450**	**0**
Техническа помощ за инвестиционно проектиране по ЦИП и проектен капацитет	1 200	250	500	450	0
П1 Нови инвестиции - в индустриални паркове, в пазарна инфраструктура, в мрежи от преработвателни предприятия и сертифициращи лаборатории (за мед, растителна и животинска продукция)	**16 005**	**510**	**5 585**	**7 010**	**2 900**
Мярка 1.1.1. Изграждане на индустриални паркове	**9 000**	**300**	**2 850**	**4 350**	**1 500**
Изграждане на малък индустриален парк в Средец	3 000	150	1 350	1 500	0
Изграждане на малък индустриален парк в Елхово	3 000	150	1 350	1 500	0
Изграждане на малък индустриален парк в Тополовград	3 000	0	150	1 350	1 500
Мярка 1.1.2. Друга бизнес инфраструктура	**4 405**	**160**	**2 205**	**1 440**	**600**
Проект за изграждане на пазарни партньорства (борса) със съседни общини в областта на земеделието и животновъдството, Болярово	300	15	135	150	0
Изграждане на информационен център за мобилни услуги и съвети за гражданите и бизнеса в община Болярово	305	15	290	0	0
Изграждане на сертифицираща лаборатория за пчелни продукти в м. Търново *	450	0	23	203	225
Изграждане на мандра в гр. Малко Търново*	500	25	475	0	0
Изграждане на предприятие за дървообработка в гр. Малко Търново*	600	30	570	0	0
Изграждане на сертифицираща лаборатория за растителни и животински продукти в гр. Елхово *	750	0	38	338	375
Създаване на лаборатория аквакултури, Болярово *	1500	75	675	750	0
Мярка 1.1.3. Технологично обновяване, изграждане на нови предприятия	**2 600**	**50**	**530**	**1 220**	**800**
Създаване на цехове за преработка на земеделска продукция, Болярово	1000	50	450	500	0
Изграждане на 2 мандри - в Средец и в Тополовград	*1600*	*0*	80	720	800
П3 Аграрен сектор - възстановено зеленчукопроизводство, разширени трайни насаждения и биоземеделие (примерът на Средец), подкрепено животновъдство	**9 500**	**600**	**3 050**	**2 850**	**3 000**

Мярка 1.3.1. Подкрепа за зеленчукопроизводството	**4 000**	**200**	**1 400**	**1 200**	**1 200**
Устройване и съоръжаване на полета за интензивно зеленчукопроизводство - Средец, Елхово, Болярово, Тополовград **	*4 000*	200	1 400	1 200	1 200
Мярка 1.3.2. Биоземеделие	**500**	**150**	**150**	**150**	**50**
Насърчаване на биологично земеделие и прилагане на агроекологични мерки	*500*	150	150	150	50
Мярка 1.3.3. Подкрепа за животновъдството	**5 000**	**250**	**1 500**	**1 500**	**1 750**
Изграждане на мрежа от животновъдни ферми - м. Търново, Средец, Елхово, Болярово, Тополовград	*5000*	250	1 500	1 500	1 750
П4 Туризъм - инвестиции в инфраструктура, социализация и валоризиране на културно и природно наследство, подобрен маркетинг на туристическия продукт (регионализация - бранд "Странджа")	**6 619**	**306**	**1 861**	**2 061**	**2 392**
Мярка 1.4.1. Туристически обекти/атракции	**6 119**	**306**	**1 836**	**1 836**	**2 142**
Интегриран проект за експониране на недвижими културни ценности в общините м. Търново, Средец, Елхово, Болярово и Тополовград	*4000*	200	1 200	1 200	1 400
Консервация и реставрация на средновековен манастир „Света Богородица” с. Воден, община Болярово	2119	106	636	636	742
Мярка 1.4.2. Туристически маршрути и инфраструктура	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Мярка 1.4.3. Туристически продукти	**500**	**0**	**25**	**225**	**250**
Създаване на лого и бранд "Странджа"	*500*	0	25	225	250
СЦ 2: ПРИВЛЕЧЕНА ЧОВЕШКА ЕНЕРГИЯ, ПОВИШЕН АДМИНИСТРАТИВЕН КАПАЦИТЕТ	**15 000**	**3 000**	**3 000**	**3 000**	**6 000**
П5 Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (200 жилища, 15 млн. лв.)	**15 000**	**3 000**	**3 000**	**3 000**	**6 000**
СЦ 3: ОБНОВЯВАНЕ НА ИНФРАСТРУКТУРИ И ПРЕВЕНЦИЯ НА РИСКА	**20 533**	**1 027**	**6 825**	**7 047**	**5 635**
П8 Изграждане на източен клон от Южната тангента (от II 99 до с. Вълчаново на изток до I 9 в м. Босна, на изток до II 99 над Царево) - 251, 3 км	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
П9 Рехабилитация на общинската пътна мрежа в район Странджа - Сакар	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
П10 Повишена достъпност в ПП Странджа, вкл. до туристически обекти	**13 933**	**697**	**4 320**	**4 367**	**4 550**
Изграждане на мрежа от стабилизирани горски пътища в ПП Странджа - най-вече за туристически цели	*10 000*	500	3 000	3 000	3 500
Изграждане и рехабилитация на пътни връзки към експонирани обекти на културното наследство в общини Средец, Елхово, Болярово и Тополовград	*3000*	150	900	900	1 050
Рехабилитация и обновяване на пътната инфраструктура до туристическите обекти на територията на община Малко Търново	933	47	420	467	0
П11 Доизграждане и рехабилитация на водоснабдителни и иригационни системи	**6 600**	**330**	**2 505**	**2 680**	**1 085**
Мярка 3.11.1. Доизграждане и рехабилитация на ВиК системи ***	**6 600**	**330**	**2 505**	**2 680**	**1 085**
Водопровод, канализация и изграждане на резервоар в с. Младежко, м. Търново	2000	100	900	1 000	0
Изграждане на тласкател от помпена станция № 1 до водоеми 3 000м3 гр. Средец	1500	75	675	750	0
Водоснабдяване на с. Сакарци и с. Българска поляна, Тополовград	*3100*	155	930	930	1 085
СЦ 4: БАЛАНСИРАНО ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ ЧРЕЗ ТРАНСГРАНИЧНО	**5 000**	**250**	**2 250**	**2 500**	**0**

СЪТРУДНИЧЕСТВО					
П12 Съвместни екологични проекти - България - Турция	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
П13 Съвместни туристически проекти България - Турция	**5 000**	**250**	**2 250**	**2 500**	**0**
Изграждане на презгранична пътна връзка между селата Малкочлар, р. Турция и Странджа, Р.България, Болярово	*5000*	250	2 250	2 500	*0*

РЕЗЕРВНИ ПРОЕКТИ ПО ЛИНИЯ "СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА"	**10 609**
Изграждане на малък индустриален парк в Болярово	3 000
Преоборудване, технологично развитие и модернизация на бизнес структурите, Малко Търново	345
Създаване на предприятия за дървообработка, Болярово	3000
Изграждане на оранжерии - Средец, Елхово, Болярово, Тополовград	*2800*
„Изграждане на екопътеки, туристически и трансгранични маршрути“, Малко Търново	1164
Проект за изграждане на пазарни партньорства (борса) със съседни общини в областта на туризма за предлагане на регионален туристически продукт, Болярово	300

Забележки:

* Сертифициращите лаборатории са със стратегическа необходимост за специфични местни малки и средни бизнеси, ще се създадат като публична инфраструктура с допускане и на ПЧП при частна инвестиционна инициатива

** Напоителните съоръжения ще бъдат публична инфраструктура върху общинска земя

*** Включването сред приоритетите на проекти по външно водоснабдяване в този район е наложително поради острото, блокиращо действие на проблема. Проектите не са включени в действащите Мастер планове за ВиК, но не могат да чакат новите.

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА - СТРАНДЖА - САКАР

ПРИОРИТЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ ОТ ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ

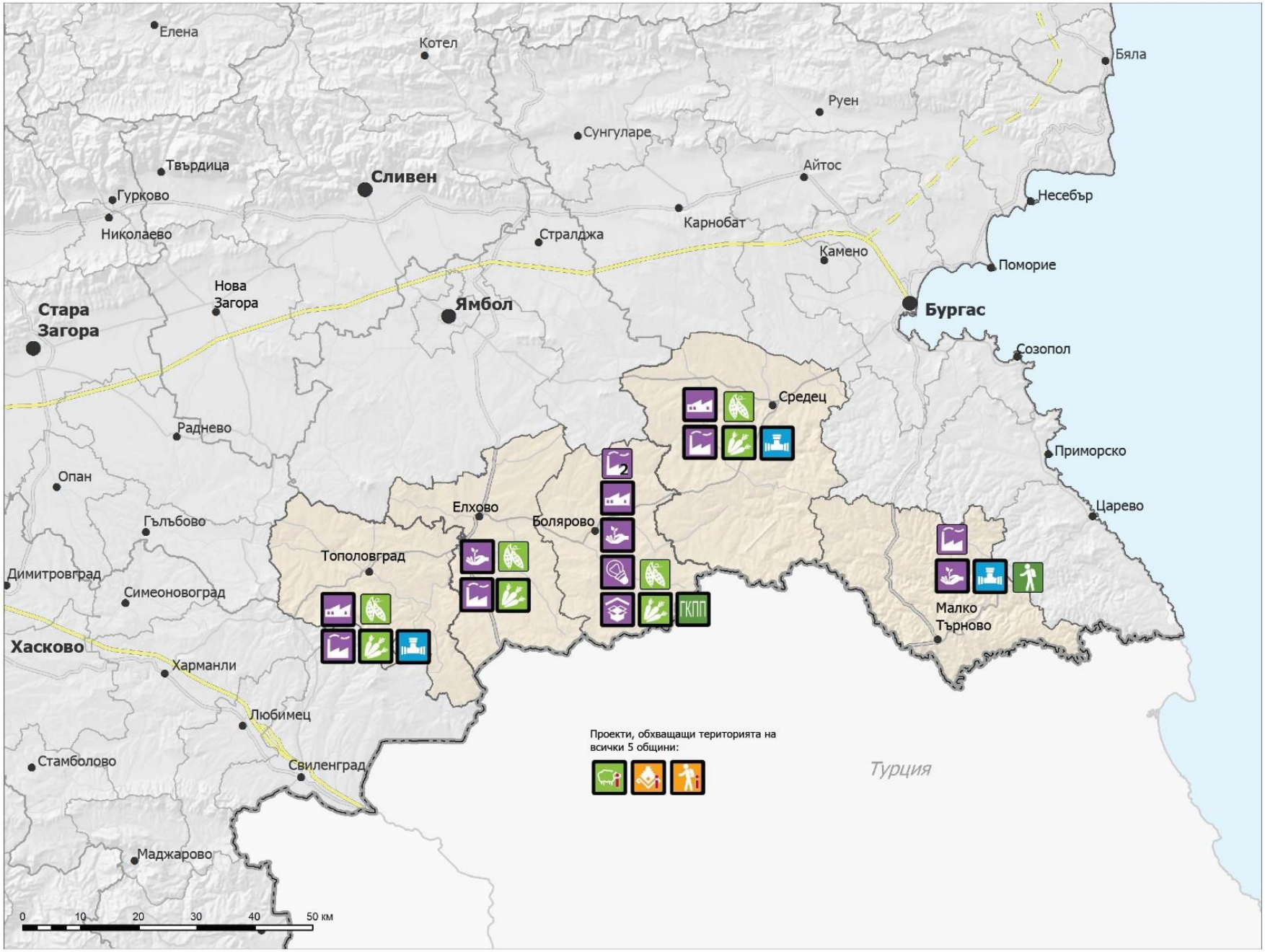

Основни проекти:

- Индустриален парк - Средец, Елхово и Тополовград
- Тържища и пазари - Болярово
- Информационен център за услуги за гражданите и бизнеса - Болярово
- Сертифициращи лаборатории - М. Търново, Елхово и Болярово
- Инвестиции в преработващи предприятия , мандри - Болярово, Средец и Тополовград
- Полета за интензивно зеленчукопроизводство - Средец, Елхово, Болярово, Тополовград
- Насърчаване на биологично земеделие
- Животновъдни ферми - М.Търново, Средец, Елхово, Болярово, Тополовград
- Експониране на културно наследство - М.Търново, Средец, Елхово, Болярово и Тополовград; Бранд "Странджа"
- Подобряване на достъпа до природно и културно наследство - ПП Странджа, Средец, Елхово, Болярово, Тополовград, Малко Търново
- Изграждане на ВиК съоръжения - М. Търново, Средец, Тополовград
- Изграждане на пътна връзка между Р.Турция и Р.България - Болярово

Резервни проекти:

- Инвестиции в промишлени зони и предприятия - Болярово, Малко Търново
- Изграждане на оранжерии - Средец, Елхово, Болярово, Тополовград
- Туристически и трансгранични маршрути - Малко Търново

Проектите маркирани с този символ обхващат територията на повече от една община или област. Те са интегрирани и/или трансгранични и не са нанесени върху картата.

НЦТР Национален център за териториално развитие

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

Табл. 36. II част „КООРДИНИРАЩА” - Проекти за финансиране по оперативни програми и източници, различни от държавния бюджет за периода 2016 – 2020 г. – Резюме

II. ДРУГИ ПРОЕКТИ ЗА ПЕРИОДА 2016 - 2020	**Прогнозна стойност** (хил. лв.)
II. ПРОЕКТИ ЗА ПЕРИОДА 2016 - 2020 (57 бр.)	**318 536**
СЦ 1: Балансирана подкрепена икономика	**125 197**
П1 Нови инвестиции - в индустриални паркове, в пазарна инфраструктура, в мрежи от преработвателни предприятия и сертифициращи лаборатории (за мед, растителна и животинска продукция)	22 917
П2 Атрактивно икономическо пространство - пакет преференции (нулев данък, 50% субсидия върху лихви по инвестиционни кредити, целеви инвестиционен фонд)	80 000
П3 Аграрен сектор - възстановено зеленчукопроизводство, разширени трайни насаждения и биоземеделие (примерът на Средец), подкрепено животновъдство	3 200
П4 Туризъм - инвестиции в инфраструктура, социализация и валоризиране на културно и природно наследство, подобрен маркетинг на туристическия продукт (регионализация - бранд "Странджа")	19 080
СЦ 2: Привлечена човешка енергия, повишен административен капацитет	**19 000**
П5 Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (200 жилища, 15 млн. лв.)	0
П6 Обновяване на оборудване и учебни програми в професионалните училища (Средец, Елхово, паралелка в м. Търново, паралелка в Тополовград)	4 000
П7 Стипендии - срещу завръщане в района - за студенти по специалности, необходими за местната икономика и за общинските администрации; за квалификационни курсове, за професионални училища	15 000
СЦ 3: Обновяване на инфраструктури и превенция на риска	**158 239**
П8 Изграждане на източен клон от Южната тангента (от II 99 до с. Вълчаново на изток до I 9 в м. Босна, на изток до II 99 над Царево) - 251, 3 км	103 109
П9 Рехабилитация на общинската пътна мрежа в район Странджа - Сакар	27 330
П10 Повишена достъпност в ПП Странджа, вкл. до туристически обекти	0
П11 Доизграждане и рехабилитация на водоснабдителни и иригационни системи	27 800
СЦ 4: Балансирано пространствено развитие чрез трансгранично сътрудничество	**16 100**
П12 Съвместни екологични проекти - България - Турция	8 500
П13 Съвместни туристически проекти	7 600
ПРОЕКТИ С ИДЕНТИФИЦИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ - 51 бр.	**305 853**
ПРОЕКТИ БЕЗ ИДЕНТИФИЦИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ - 6 бр.	**12 683**

Табл. 37. II част „КООРДИНИРАЩА” - Проекти за финансиране по оперативни програми и източници, различни от държавния бюджет за периода 2016 – 2020 г.

ОБЛАСТ	ОБЩИНА	II. ДРУГИ ПРОЕКТИ ЗА ПЕРИОДА 2016 - 2020	Прогнозна стойност (хил. лв.)	Възможност за финансиране	Пояснение
		II. ПРОЕКТИ ЗА ПЕРИОДА 2016 - 2020	**318 536**		
		СЦ 1: БАЛАНСИРАНА ПОДКРЕПЕНА ИКОНОМИКА	**125 197**		
		П1 Нови инвестиции - в индустриални паркове, в пазарна инфраструктура, в мрежи от преработвателни предприятия и сертифициращи лаборатории (за мед, растителна и животинска продукция)	**22 917**		
		Мярка 1.1.1. Изграждане на индустриални паркове	**13 720**		
JAM	Болярово	Публично-частен проект за изграждане на регионален логистичен и спедиторски център, Болярово	10 720	ПЧП	
JAM	Болярово	Изграждане на малък индустриален парк в Болярово	3 000	ПРСР (ВОМР)	**Мярка 19** - Подкрепа за местно развитие по LEADER (ВОМР - водено от общностите местно развитие) (член 35 от Регламент (ЕС) № 1303/2013)
		Мярка 1.1.2. Друга бизнес инфраструктура	**652**		
BGS	М. Търново	Обновяване и облагородяване на Открит пазар, Малко Търново	202	няма	
JAM	Болярово	Изграждане на ловен стрелкови комплекс, Болярово	150	ПЧП	
JAM	Елхово	Създаване на мобилни центрове за услуги на бизнеса и гражданите, Елхово	300	ОПРЧР	**Приоритетна Ос 2** "Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване", **Инвестиционен приоритет 4** „Насърчаване на социалното предприемачество .....”
		Мярка 1.1.3. Технологично обновяване, изграждане на нови предприятия	**8 545**		
BGS	М. Търново	Преоборудване, технологично развитие и модернизация на бизнес структурите, Малко Търново	345	ПРСР (ВОМР)	**Мярка 19** - Подкрепа за местно развитие по LEADER (ВОМР - водено от общностите местно развитие) (член 35 от Регламент (ЕС) № 1303/2013)
JAM	Болярово	Създаване на предприятия за отглеждане на аквакултури, Болярово	5000	ОП "Морско дело и рибарство"	
JAM	Болярово	Създаване на предприятия за дървообработка, Болярово	3000	ПРСР	**Мярка 8** "Инвестиции в развитието на горските територии и подобряване на жизнеспособността на горите", **Подмярка 8.7** "Инвестиции в технологии за лесовъдство и в преработката, мобилизирането и

					търговията на горски продукти"
JAM	Болярово	Екоиновци за биомаса - създаване на предприятие за усвояване на биомаса,	200	ПРСР	**Мярка 8** "Инвестиции в развитието на горските територии и подобряване на жизнеспособността на горите", **Подмярка 8.7** "Инвестиции в технологии за лесовъдство и в преработката, мобилизирането и търговията на горски продукти"
		П2 Атрактивно икономическо пространство - пакет преференции (нулев данък, 50% субсидия върху лихви по инвестиционни кредити, целеви инвестиционен фонд)	**80 000**		
		Мярка 1.2.1. Нулеви данъчни ставки за местния бизнес в първичния и вторичния сектор	40 000	МФ	
		Мярка 1.2.2. Субсидия върху лихви по инвестиционни кредити (50%)	20 000	МФ	
		Мярка 1.2.3. Целеви инвестиционен фонд за МСП (безлихвени заеми)	20 000	МИЕ	
		П3 Аграрен сектор - възстановено зеленчукопроизводство, разширени трайни насаждения и биоземеделие (примерът на Средец), подкрепено животновъдство	**3 200**		
		Мярка 1.3.1. Подкрепа за зеленчукопроизводството	**3 200**		
HKV	Тополовград	Изграждане на оранжерии - Средец, Елхово, Болярово, Тополовград	*2800*	ПРСР	**Мярка 4** "Инвестиции в материални активи", **Подмярка 4.1** "Инвестиции в земеделски стопанства"
JAM	Болярово	Публично-частен проект между организация на зеленчукопроизводители и община Болярово за изграждане на модерен масив за интензивно зеленчукопроизводство, община Болярово	*400*	ПЧП	
		Мярка 1.3.2. Биоземеделие	**0**		
		Мярка 1.3.3. Подкрепа за животновъдството	**0**		
		П4 Туризъм - инвестиции в инфраструктура, социализация и валоризиране на културно и природно наследство, подобрен маркетинг на туристическия продукт (регионализация - бранд "Странджа")	**19 080**		
		Мярка 1.4.1. Туристически обекти/атракции	**5 600**		
BGS	М. Търново	Реставрация и консервация на четири гробници в м. Пропада, изграждане на посетителски център, Малко Търново	1964	няма	
BGS	М. Търново	Реставрация и консервация на тракийска куполна гробница в м. „Мишкова нива“, Малко Търново	657	няма	
JAM	Болярово	Консервация и реставрация на средновековен манастир	2119	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в

		„Света Богородица” с. Воден, община Болярово			селските райони", **Подмярка 7.6** "Проучвания и инвестиции, свързани с поддържане, възстановяване и подобряване на културното и природното наследство ...."
JAM	Елхово	Преустройство и адаптиране на обект "старо училище", ул. "Пирот", гр. Елхово в експозиция "археология" на Етнографско - археологически музей, гр. Елхово	460	няма	
JAM	Елхово	Реставрация, консервация и социализация на обект "Антична кола" от римската епоха, с. Борисово, община Елхово	400	няма	
		Мярка 1.4.2. Туристически маршрути и инфраструктура	**12 301**		
BGS	М. Търново	„Изграждане на ТИЦ-ове в с. Звездец, с. Граматиково и с. Заберново и създаване на единна информационна мрежа “, Малко Търново	1655	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
BGS	М. Търново	„Изграждане на екопътеки, туристически и трансгранични маршрути“, Малко Търново	1164	ТГС България - Турция	**Приоритетна ос 2** "Устойчив туризъм", **Специфична цел 2.1 "**Повишаване на туристическата привлекателност на трансграничния район чрез по-добро използване на природното, културното и историческо наследство и свързаната с него инфраструктура"
BGS	М. Търново	„Изграждане на етнографски-посетителски център на занаятите Докузак“, Малко Търново	568	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
JAM	Болярово	Довършване на канализацията и изграждане на малка ПСОВ в с. Стефан Караджово - за целите на балнеологичен и СПА туризъм, община Болярово	4500	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура ....."
JAM	Болярово	Обновление на рехабилитационен балнеоложки център в с. Стефан Караджово чрез публично-частни партньорства, общ. Болярово	4414	ПЧП	
		Мярка 1.4.3. Туристически продукти	**1 179**		
BGS	М. Търново	Развитие на културни маршрути, Малко Търново	324	ТГС България - Турция	**Приоритетна ос 2** "Устойчив туризъм", **Специфична цел 2.1 "**Повишаване на туристическата привлекателност на трансграничния район чрез по-добро използване на природното, културното и историческо наследство и свързаната с него

					инфраструктура"
BGS	М. Търново	Развитие на културен туризъм (провеждане на културни събития – летни културни празници, пленери, младежки форум), Малко Търново	320	ТГС България - Турция	**Приоритетна ос 2** "Устойчив туризъм", **Специфична цел 2.2 "**Повишаване на потенциала за трансграничен туризъм чрез разработване на общи дестинации"
BGS	М. Търново	Подпомагане развитието и популяризирането на туристическия продукт в община Малко Търново	235	ТГС България - Турция	**Приоритетна ос 2** "Устойчив туризъм", **Специфична цел 2.2 "**Повишаване на потенциала за трансграничен туризъм чрез разработване на общи дестинации"
JAM	Болярово	Проект за изграждане на пазарни партньорства (борса) със съседни общини в областта на туризма за предлагане на регионален туристически продукт, Болярово	300	ТГС България - Турция	**Приоритетна ос 2** "Устойчив туризъм", **Специфична цел 2.2 "**Повишаване на потенциала за трансграничен туризъм чрез разработване на общи дестинации"
		СЦ 2: ПРИВЛЕЧЕНА ЧОВЕШКА ЕНЕРГИЯ, ПОВИШЕН АДМИНИСТРАТИВЕН КАПАЦИТЕТ	**19 000**		
		П5 Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (200 жилища, 15 млн. лв.)	**0**		
		П6 Обновяване на оборудване и учебни програми в професионалните училища (Средец, Елхово, паралелка в м. Търново, паралелка в Тополовград)	**4 000**	ОПРР	**Ос 3** „Регионална образователна инфраструктура“, **Тематична цел 10** "Инвестиции в образование .....", **Инвестиционен приоритет 10а** "Инвестиции в образованието .... ", **Специфична цел** "Подобряване на условията за модерни образователни услуги"
		П7 Стипендии - срещу завръщане в района - за студенти по специалности, необходими за местната икономика и за общинските администрации; за квалификационни курсове, за професионални училища	**15 000**	МОН	
		СЦ 3: ОБНОВЯВАНЕ НА ИНФРАСТРУКТУРИ И ПРЕВЕНЦИЯ НА РИСКА	**158 239**		
		П8 Изграждане на източен клон от Южната тангента (от II 99 до с. Вълчаново на изток до I 9 в м. Босна, на изток до II 99 над Царево) - 251, 3 км	**103 109**		
	Консултант	Подновяване на пътната маркировка на път I-8 от km 304+500(/I-5/Хасково) до km 336+100(/II-76/Харманли) - 31, 6 km	25	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт ....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ...", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността ...."
	Консултант	Частична рехабилитация на път II-76 от km 0+000(I-7) до km 67+200 (/I-8/Харманли) - 67, 2 km	14784	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт ....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ...", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността ...."
	Консултант	Път I-7 от km 298+100(/II-79/Елхово) до km 306+400(/II-76/Харманли) - 8, 3 km	1826	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт ....",

					Инвестиционен приоритет 7b "Подобряване на мобилността на регионално равнище ...", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността ...."
	Консултант	Път II-79 от km 0+000(/I-7/Елхово) до km 50+900(III-908) - 50, 9 km	11198	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт ....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ...", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността ...."
	Консултант	Разширяване и основен ремонт на път III-908 от km 0+000(I-9) до km 40+000(II-79) - 40 km	32800	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт ....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ...", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността ...."
	Консултант	Път I-9 от km 281+000(III-908) до km 281+900(III-907) - 0, 9 km	198	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт ....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ...", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността ...."
	Консултант	Разширяване и реконструкция на път III-907 от km 0+000(I-9) до km 25+500(II-99) - 25, 5 km	20910	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт ....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ...", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността ...."
	Консултант	Реконструкция на път II-99 от km 51+900(Царево) до km 78+800(III-907) - 26, 9 km	19368	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт ....", **Инвестиционен приоритет 7b** "Подобряване на мобилността на регионално равнище ...", **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността ...."
HKV	Тополовград	Обходен път на гр. Тополовград	2000	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура ....."
		П9 Рехабилитация на общинската пътна мрежа в район Странджа - Сакар	**27 330**		
BGS	М. Търново	Реконструкция и основен ремонт на местен път от с. Визица /път III-907/ до път IV-90818 /с. Писменово - с. Фазаново/, Малко Търново	5600	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура ....."
BGS	Средец	Рехабилитация на път BGS2230 /II-53, Зорница-Средец/Загорци - / BGS2050/, Средец	1200	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в

					създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура ....."
BGS	Средец	Ремонт на: 1. Път BGS2234 /II-79 Голямо Крушево-Средец/ -Сливово-Кариерата; 2. Път BGS2235 /участък с. Факия-с. Горно Ябълково и BGS3236 до с. Долно Ябълково; 3. Път BGS2235 участък от /II-79 /с. Голямо Крушево-гр. Средец/-с. Факия/ от км 0+000 до км 4+753, Средец	5500	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура ....."
BGS	Средец	Рехабилитация на:1. Път BGS2241 /III-795, п.к. Вълчаново – Драка/ - Проход-Белила-Средец 2. Път BGS3240 /III-795, п.к. Вълчаново-Драка /- Бистрец-/ BGS2234/ 3. Път BGS3238 / BGS3240, Бистрец-Синьо Камене/Бистрец-Кубадин, Средец	5200	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура ....."
BGS	Средец	Рехабилитация на път BGS 2050 /III-539, Дюлево-Русокастро/- граница общ. /Камено-Средец/-Суходол-Орлинци-/III-795/, Средец	3500	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура ....."
BGS	Средец	Рехабилитация път BGS2242 /III-908, м. Босна – п.к. II-79/- Голямо Буково – Кирово – Граничар, Средец	3200	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура ....."
HKV	Тополовград	Ремонт на път HKV 3190 - разклон с. Срем, от км 1+000 до км 1+600, вкл. рехабилитация на мост на км 0+067, Тополовград	510	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура ....."
HKV	Тополовград	Ремонт на път HKV 3197 - разклон Скарци, от км 0+000 до км 1+800, Тополовград	630	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура ....."
HKV	Тополовград	Ремонт на път HKV 3198 - разклон манастир "Св. Троица" от км 0+000 до км 1+400, Тополовград	490	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура ....."
JAM	Елхово	Основен ремонт на общински път JAM2091 Елхово - Трънково	1500	ПРСР*	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура ....."
		П10 Повишена достъпност в ПП Странджа, вкл. до туристически обекти	**0**		
		П11 Доизграждане и рехабилитация на водоснабдителни и иригационни системи	**27 800**		

		Мярка 3.11.1. Доизграждане и рехабилитация на ВиК системи	**21 800**		
BGS	М. Търново	Воден цикъл с изграждане на пречиствателна станция, м. Търново	5800	ОПОС****	**Ос 1** "Води", **Тематична цел 5** "Опазване и защита на околната среда ...", **Инвестиционен приоритет 6ii** "Инвестиции във водния сектор .....", **Специфична цел** "Опазване и подобряване състоянието на водните ресурси"
BGS	Средец	Изграждане на външна и вътрешна водопроводна мрежа в с. Пънчево, Средец	3500	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
BGS	Средец	Разширяване и реконструкция на водоснабдителната мрежа в селата Драчево и Дюлево, Средец	2500	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
HKV	Тополовград	Завършване на строителните дейности по язовир "Ханчето", Тополовград	*9000*	непосочено	
HKV	Тополовград	Питейно водоснабдяване на Тополовград от район Доброселец, Тополовград	1000	ОПОС****	**Ос 1** "Води", **Тематична цел 5** "Опазване и защита на околната среда ...", **Инвестиционен приоритет 6ii** "Инвестиции във водния сектор .....", **Специфична цел** "Опазване и подобряване състоянието на водните ресурси"
		Мярка 3.11.2. Доизграждане и рехабилитация на иригационни системи	**5 000**		
	Консултант	Изграждане и рехабилитация на напоителни системи към полета за отглеждане на зеленчуци и трайни насаждения в общините - Средец, Елхово, Болярово, Тополовград	*5000*	ПРСР	**Мярка 4** "Инвестиции в материални активи", **Подмярка 4.3** "Инвестиции в инфраструктура"
		Мярка 3.11.3. Превенция на риск от наводнения	**1000**		
HKV	Тополовград	Брегоукрепване и корекция на речни корита в община Тополовград	1000	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата ....", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата на населението от свлачищни процеси"

		СЦ 4: БАЛАНСИРАНО ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ ЧРЕЗ ТРАНСГРАНИЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО	**16 100**		
		П12 Съвместни екологични проекти - България - Турция	**8 500**		
	Консултант	Предотвратяване и премахване на последствия от природни бедствия в транс-граничния район	*4 000*	ТГС България-Турция	**Приоритетна ос 1** "Околна среда", **Специфична цел 1.1** "Предотвратяване и смекчаване на рисковете и последствията от природни и предизвикани от човека опасности и бедствия в трансграничния регион"
	Консултант	Увеличаване на капацитета за защита, устойчиво ползване и управление общите природни ресурси - планината Странджа	*3 000*	ТГС България-Турция	**Приоритетна ос 1** "Околна среда", **Специфична цел 1.2** "Подобряване на капацитета за опазване на природата и устойчиво използване на общите природни ресурси в трансграничния регион"
JAM	Елхово	Изграждане на съоръжения за защита на дерета от ерозия и регулиране на оттока на водата в община Елхово - България и община Одрин - Турция (община Елхово)	1 500	ТГС България-Турция	**Приоритетна ос 1** "Околна среда", **Специфична цел 1.2** "Подобряване на капацитета за опазване на природата и устойчиво използване на общите природни ресурси в трансграничния регион"
		П13 Съвместни туристически проекти	**7 600**		
	Консултант	Увеличаване на туристическата атрактивност на транс-граничния район чрез оползотворяване на природното и културното наследство	*4 000*	ТГС България-Турция	**Приоритетна ос 2** "Устойчив туризъм", **Специфична цел 2.1 "**Повишаване на туристическата привлекателност на трансграничния район чрез по-добро използване на природното, културното и историческо наследство и свързаната с него инфраструктура"
	Консултант	Увеличаване на туристическия потенциал на Странджа чрез създаване на съвместни дестинации	*2 800*	ТГС България-Турция	**Приоритетна ос 2** "Устойчив туризъм", **Специфична цел 2.2 "**Повишаване на потенциала за трансграничен туризъм чрез разработване на общи дестинации"
	Консултант	Създаване на мрежа за развитие на устойчив туризъм чрез транс-гранично сътрудничество	*800*	ТГС България-Турция	**Приоритетна ос 2** "Устойчив туризъм", **Специфична цел 2.3 "**По-активно създаване на мрежи за устойчиво развитие на потенциала за туризъм"

Забележки

ПРСР*Ако пътят е общински и е указан в Решение N:236/13.04.2007 г. на МС

ПРСР**В случай, че дейността ще се извършва в агломерации под 2000 е.ж. и то на територии на общини с консолидирани ВиК оператори

ОПРР*** Ако попада в списъка с приоритети на АПИ

ОПОС**** Ако попада в регионални прединвестиционни проучвания (РПИП) в консолидирани райони, обслужвани от един ВиК оператор

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА - СТРАНДЖА - САКАР

ЛОКАЛИЗАЦИЯ НА ПРОЕКТИТЕ ПО ЦЕЛ 1 БАЛАНСИРАНА ПОДКРЕПЕНА ИКОНОМИКА И ЦЕЛ 4 ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ

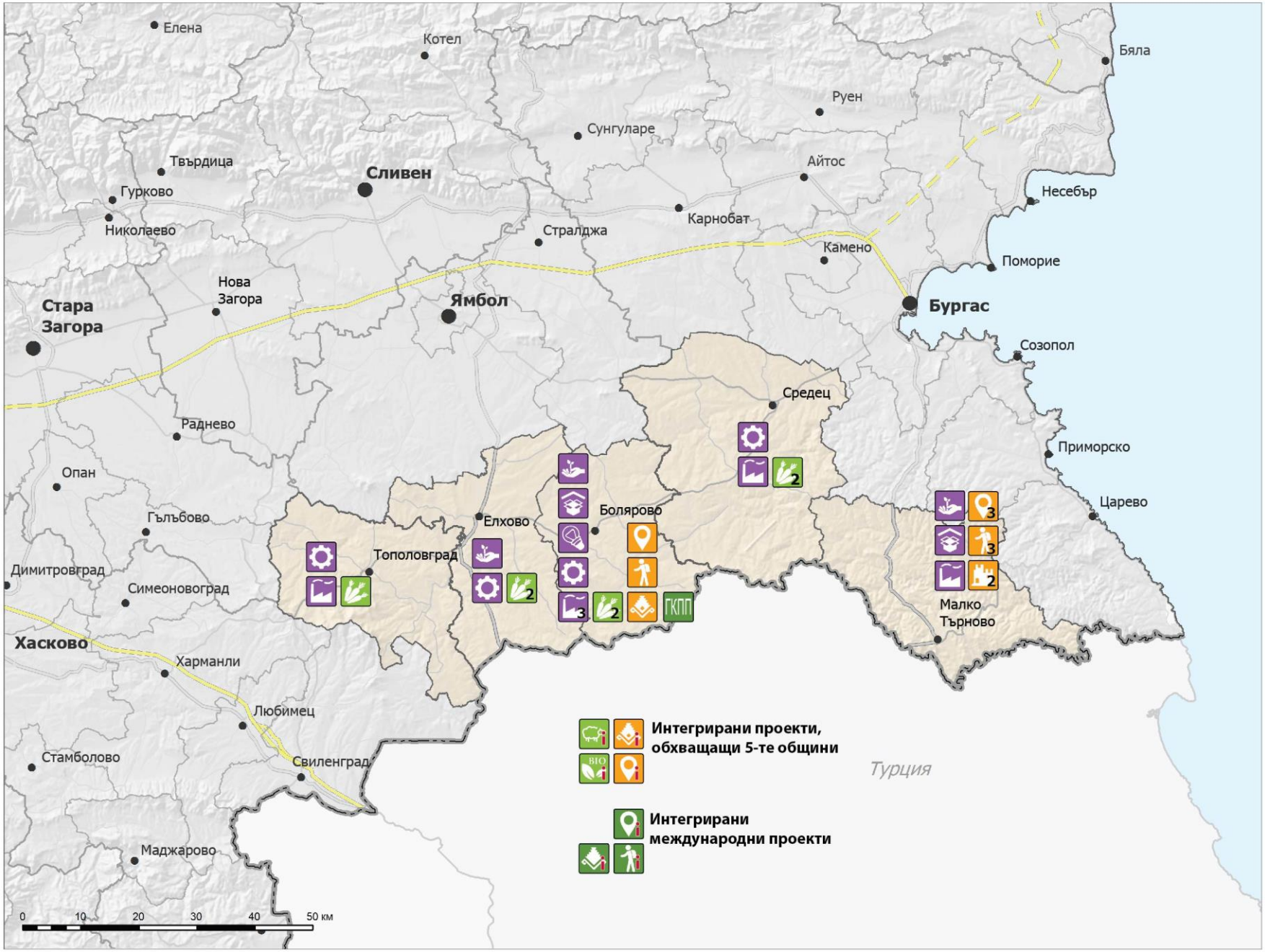

П1 Нови инвестиции - в индустриални паркове, в пазарна инфраструктура, в мрежи от преработвателни предприятия и сертифициращи лаборатории

- Изграждане и обновяване на предприятия, инвестиции в производствени зони
- Бизнес парк, бизнес инкубатор
- Тържища и пазари
- Подпомагане на предприемачеството
- Изграждане на сертифициращи лаборатории за мед, растителни и животински продукти

П3 Аграрен сектор - възстановено зеленчукопроизводство, разширени трайни насаждения и биоземеделие, подкрепено животновъдство

- Зеленчукопроизводство, вкл. оранжерийно зеленчукопроизводство
- Животновъдство
- Насърчаване на биологичното и алтернативното земеделие

П4 Туризъм - инвестиции в инфраструктура, социализация и валоризиране на културно и природно наследство, подобрен маркетинг на туристическия продукт (регионализация - бранд "Странджа")

- Реставрация и възстановяване на археологически обекти
- Инвестиции в туристическа инфраструктура
- Опазване и експониране на културно историческо наследство
- Създаване на туристически продукт

П13 Съвместни туристически проекти

- Изграждане на ГКПП между България (Странджа) и Турция (Малкочлар)
- Създаване на съвместни туристически продукти
- Инвестиции в обща туристическа инфраструктура
- Опазване и експониране на природното и културно наследство

НЦТР НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА - СТРАНДЖА - САКАР

ЛОКАЛИЗАЦИЯ НА ПРОЕКТИТЕ ПО ЦЕЛ 3 ОБНОВЯВАНЕ НА ИНФР. И ПРЕВЕНЦИЯ НА РИСКА И ЦЕЛ 4 ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ

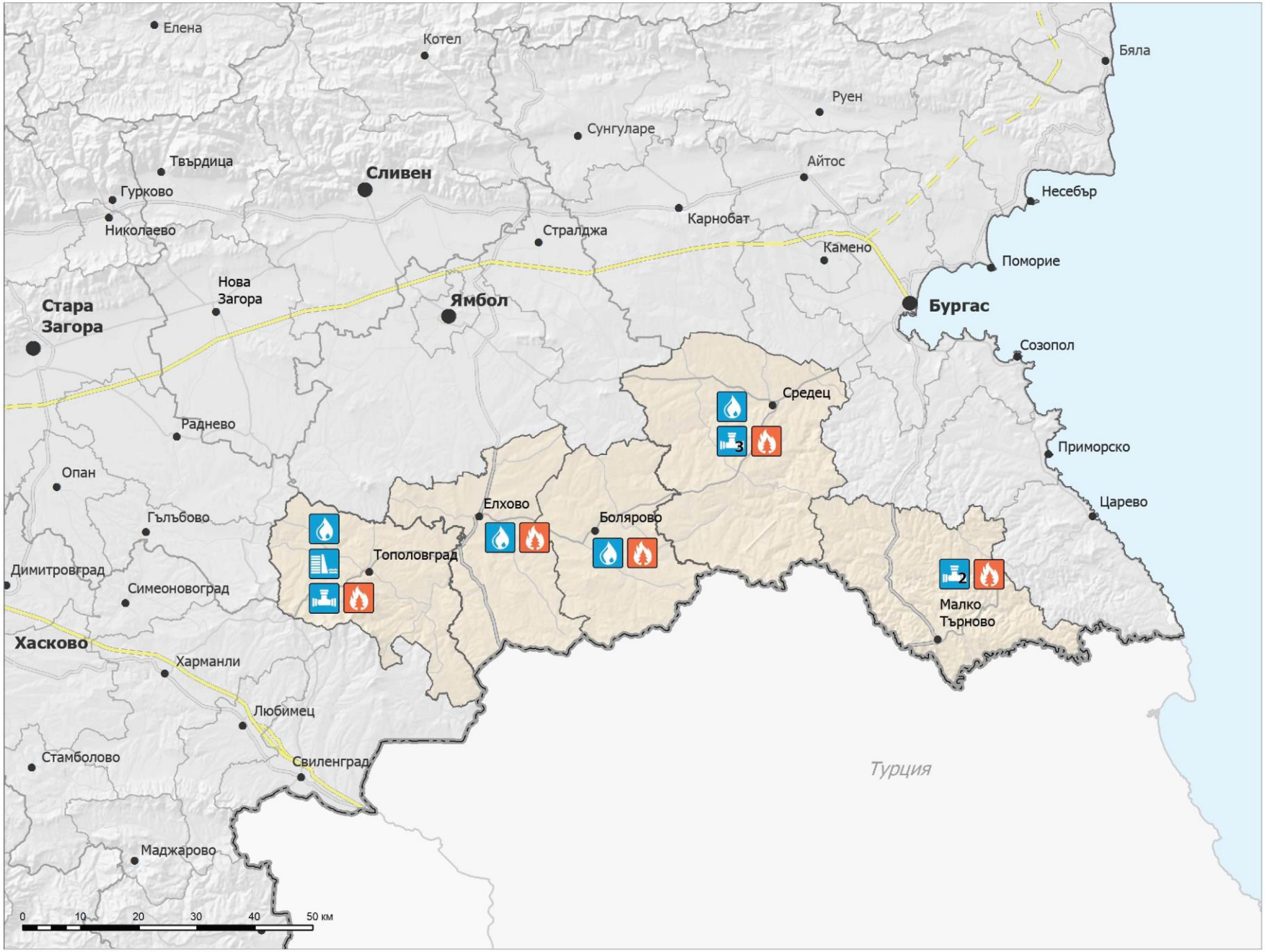

П11 Доизграждане и рехабилитация на водоснабдителни и иригационни системи

- Изграждане и реконструкция на водопроводна мрежа и съоръжения
- Изграждане и реконструкция на язовири и съоръжения
- Изграждане и реконструкция на хидромелиоративни съоръжения

П12 Съвместни екологични проекти - България - Турция

- Превенция на природни бедствия и управление на природните ресурси

НЦТР НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА - СТРАНДЖА - САКАР

ЛОКАЛИЗАЦИЯ НА ПРОЕКТИТЕ ПО ЦЕЛ 3 ОБНОВЯВАНЕ НА ИНФРАСТРУКТУРИ И ПРЕВЕНЦИЯ НА РИСКА

ЛЕГЕНДА:

- П8 Южна Тангента Петрич - Царево
- П9 Рехабилитация на общинска пътна мрежа
- Изграждане на обходен път на населено място
- Рехабилитация на пътна мрежа до НКЦ и други туристически обекти - П10
- Рехабилитация на горски пътища с туристически цели - П10
- ГКПП
- Летище

НЦТР НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

VI. ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА В ПОДКРЕПА НА РАЗВИТИЕТО НА ДРУГИ СЛАБО РАЗВИТИ ПЛАНИНСКИ, ПОЛУПЛАНИНСКИ И ГРАНИЧНИ РАЙОНИ (ЦИП 4)

1. Синтезиран анализ на териториите, съставени от „други слабо развити планински, полупланински и гранични“ общини

Методическа бележка

За разлика от предходните инвестиционни програми[48], покриващи компактни територии, обект на ЦИП4 са 52 общини от Петрич до Шабла, покриващи разнородни в природо-географско отношение територии. В търсене на база за единство, предметните общини са групирани в три условни района – Западни планини, Старопланинско-Средногорски и Други гранични. Първият район попада изцяло в обхвата на Югозападен район от ниво 2. Старопланинско-Средногорският е с представители на всички статистически райони от ниво 2, без Северозападния. Третият условен район се състои от общини с контакт по североизточната ни граница, включени и в състава на Северен централен и Североизточен район от ниво 2.

В контекста на аналитичния раздел, изнесените факти и особености на обекта на ЦИП4 мотивират търсенето на по-рационален път към крайната му цел – разкриване на актуалната специфика на обособените райони в две основни направления:

- Специфични проблеми и значими потребности;
- Специфични ресурси и потенциали за развитие.

С тази методическа бележка, анализът ще следва утвърдената структура на аналогични планови документи, но ще се позовава на най-нова налична информация само по отношение на динамични и важни за развитието процеси, които могат да бъдат повлияни с ЦИП4. Такива са миграцията, безработицата, заетостта, БВП и др.

Общо описание на обекта на ЦИП4

Обект на ЦИП4 са 1159 селища на 52 общини, попадащи в 5 от статистическите райони от ниво 2. Най-голям по обхват е условно обособеният район „Старопланинско–Средногорски“ - 22 общини върху 10071 км^2 с 276, 3 хил. човека население. Следва условният район Западни планини – 19 общини, 6650 км^2 и население 213, 4 хил. човека. Най-малък е районът на граничните общини – 11 бр. с обща площ 4756 км^2 и 102, 3 хил. човека. Трите условни района на ЦИП4 покриват 19, 3 % от националната територия и 8, 2 % от населението на страната.

[48] ЦИП 1 Северозападна България, ЦИП 2 Родопи и ЦИП 3 Странджа - Сакар

Табл. 38. Сборни количествени характеристики на ЦИП4

ОБХВАТ НА ЦИП 4	Брой общини	Площ - кв. км	Брой населени места	Население 2014 г.
Старопланинско - Средногорски район	22	10071	598	276304
Западни планини	19	6650	371	213421
Гранични	11	4756	190	102312
ОБЩО ПО ЦИП 4	**52**	**21477**	**1159**	**592037**
ДЯЛ ОТ НАЦИОНАЛНИТЕ ВЕЛИЧИНИ	**19, 6%**	**19, 3%**	**22, 0%**	**8, 2%**

Фиг. 39. Териториален обхват на ЦИП4 Други слаборазвити планински, полупланински и гранични общини

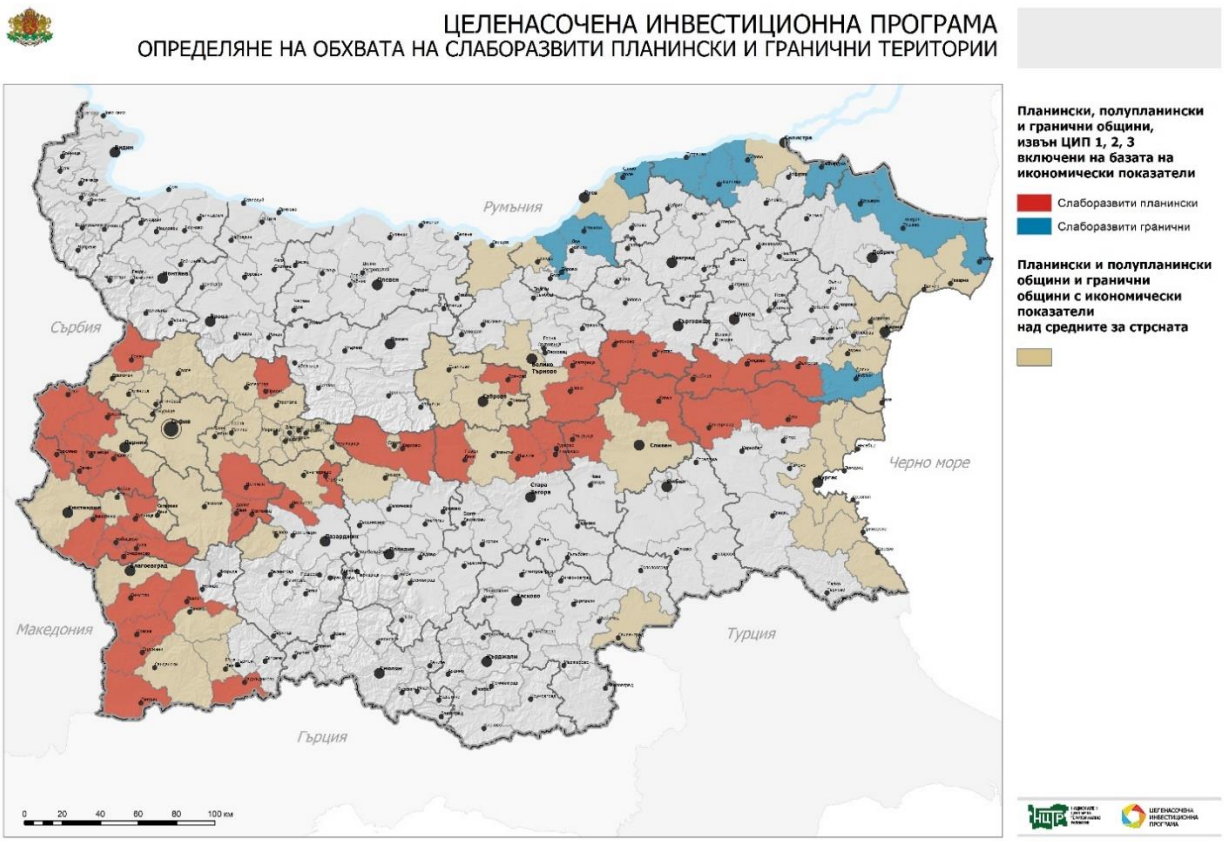

Табл. 39. Списък на общините, включени в ЦИП4

I. ЗАПАДНИ ПЛАНИНИ			II. СТАРОПЛАНИНСКО - СРЕДНОГОРСКИ			III. ДРУГИ ГРАНИЧНИ		
NUTS II	NUTS III	LAU 1	NUTS II	NUTS III	LAU 1	NUTS II	NUTS III	LAU 1
SW	BLG	Кресна	NC	GAB	Дряново	NC	RSE	Борово
SW	BLG	Петрич	NC	VTR	Елена	NC	RSE	Иваново
SW	BLG	Разлог	NC	VTR	Златарица	NC	RSE	Сливо поле
SW	BLG	Симитли	NE	SHU	Върбица	NC	SLS	Главиница
SW	BLG	Струмяни	NE	SHU	Смядово	NC	SLS	Кайнарджа
SW	BLG	Хаджидимово	NE	TGV	Антоново	NC	SLS	Ситово
SW	KNL	Бобошево	NE	TGV	Омуртаг	NC	SLS	Тутракан
SW	KNL	Дупница	NE	VAR	Дългопол	NE	DOB	Генерал

								Тошево
SW	KNL	Кочериново	SC	PAZ	Лесичово	NE	DOB	Крушари
SW	KNL	Невестино	SC	PAZ	Стрелча	NE	DOB	Шабла
SW	KNL	Рила	SC	PDV	Карлово	NE	VAR	Долни чифлик
SW	KNL	Трекляно	SE	BGS	Руен			
SW	PER	Брезник	SE	BGS	Сунгурларе			
SW	PER	Земен	SE	SLV	Котел			
SW	PER	Ковачевци	SE	SLV	Твърдица			
SW	PER	Радомир	SE	SZR	Гурково			
SW	PER	Трън	SE	SZR	Мъглиж			
SW	SFO	Долна баня	SE	SZR	Николаево			
SW	SFO	Костенец	SE	SZR	Павел баня			
			SW	SFO	Годеч			
			SW	SFO	Ихтиман			
			SW	SFO	Правец			

Население и демографски характеристики

Брой и структури на населението

Към 31.12.2014 г., населението на обекта на ЦИП4 по данни на НСИ възлиза на 592037 души в 52 общини. Това е дял 8, 2 % от населението на България. В сравнение с 2013 г., населението на обекта намалява с 6579 души, или с 1, 1 %, а спрямо 2004 г., намалява с 94062 души, или с 13, 7 %. За страната, населението спрямо 2013 г. намалява с 0, 6 %, а спрямо 2004 г., със 7, 2 %. Сравнението илюстрира значително по-висока динамика на негативните демографски процеси в предметните общини спрямо съответните величини за страната.

Продължава и процесът на *остаряване* на населението. В края на 2014 г., лицата на 65 и повече навършени години са 131401 – 22, 2 % от населението на обекта, при 20, 0 % за страната. В сравнение с 2013 г., делът на населението в тази възрастова група нараства с 0, 5 %, а спрямо 2004 г., увеличението е с 2, 7 %. На общинско ниво, делът на лицата на 65 и повече навършени години е най-висок в общините Невестино (53, 5 %) и Ковачевци (49, 1 %). Общо 36 общини от обекта са с дял над 20, 0 % от населението. Най-нисък е делът на възрастното население в общините Руен (13, 6 %) и Кайнарджа – 13, 7 %.

Визирайки отново обекта на ЦИП4, към 31.12.2014 г., *населението под 15 г. възраст* е 86 556, или 14, 6 % от общия брой на населението, като спрямо 2013 г., този дял се запазва, а спрямо 2004 г., той намалява с 0, 5 %. За страната, през 2014 г., делът на населението под 15 г. е 13, 9 %. В 27 от предметните общини този дял е над общия за страната, а в 25 общини е под средния.

Към 31.12.2014 г., *общият коефициент на възрастовата зависимост*[49] в района е 58, 3 %**,** или на всяко лице в зависимите възрасти (под 15 и над 65 години) се падат по-малко от две

[49] Коефициентът на възрастова зависимост показва броя на лицата от населението в "зависимите" възрасти (населението под 15 и на 65 и повече навършени години) на 100 лица от населението в „независимите" възрасти (от 15 до 64 години). Изчислява се в проценти.

лица в активна възраст. За сравнение, през 2004 г. и 2013 г., този коефициент е бил съответно 52, 6 % и 57, 1 %. За страната, през 2014 г., съответната величина е била 51, 2 %. Това означава, че обектът на ЦИП4 има значително по-влошена демографска структура по този показател спрямо средната за страната.

Населението в *трудоспособна възраст* към 31.12.2014 г. е 344116 души, или 58, 61% от населението на обекта, като за страната е 61, 1 %. Към същия период, в *над трудоспособна възраст* са 92485 души, или 26, 3 %, а в под трудоспособна възраст – 92485 души, или 15, 6 % от населението на в предметните общини.

Възпроизводството на трудоспособното население се характеризира най-добре чрез *коефициента на демографско заместване***,** който показва съотношението между броя на влизащите в трудоспособна възраст (15 - 19 години) и броя на излизащите от трудоспособна възраст (60 - 64 години). Към 31.12.2014 г., това съотношение е 65 за обекта, при 62 за страната. Най-благоприятно е това съотношение в община Кайнарджа (125) и Николаево – 109, 2, докато в 27 общини е под средното за страната. Рекордьори в дъното на скалата са общините Ковачевци (18, 6) и Трекляно – 22, 6.

Основните фактори, които влияят върху измененията в броя и структурите на населението, са демографските процеси - *раждаемост, смъртност и миграция.*

Раждаемост

Коефициентът на обща раждаемост в обекта през 2014 г. е 9, 5 ‰, а през предходната 2013 г. той е бил същия. За страната, раждаемостта през 2014 г. е съвсем малко по-ниска - 9, 4 ‰. В 17 общини раждаемостта е по-висока от средната за страната. Показателен пример са общините Котел (36, 0 ‰), Николаево (22, 2 ‰) и Твърдица (16, 6 ‰). Причината за това е наличието на големи ромски общности в тази група общини. В останалите 35 общини, раждаемостта е под средната за страната, като най-ниска е в общините Невестино (2, 1 ‰), Трекляно (4, 8 ‰) и Шабла (5, 0 ‰).

Смъртност

Броят на умрелите през 2014 г. е 10 627 души, а коефициентът на обща смъртност – 18, 2 ‰. Спрямо предходната година, броят на умрелите се увеличава с 443 случая, или със 7, 8 %. За страната, коефициентът на общата смъртност през 2014 г. е 15, 1 ‰. Нивото на общата смъртност в предметните общини е по-високо от средното за страната. С най-висока смъртност са общините Ковачевци (57, 3 ‰) и Трекляно (48, 5 ‰), а с най-ниска - общините Руен – 10, 3 ‰ и Кайнарджа – 10, 6 ‰.

Естествен и механичен прираст на населението

Броят и структурите на населението се определят от размерите и интензивността на неговото естествено и механично (миграционно) движение.

Разликата между живородените и умрелите представлява *естественият прираст* на населението. През 2014 г., в резултат на отрицателния естествен прираст, населението на предметните общини е намаляло с 5 077 души.

Намалението на населението, измерено чрез *коефициента на естествения прираст*, е минус 8, 7 ‰, при минус 5, 7 ‰ за страната. Обектът на ЦИП4 има по-незадоволителни показатели от средните за страната. С най-голямо намаление на населението вследствие на високия отрицателен естествен прираст е община Ковачевци - минус 50, 3 ‰, следвана от общините Трекляно (-43, 6 ‰) и Невестино (-38, 4 ‰). Отрицателен естествен прираст имат 48 общини, а само 4 имат положителен естествен прираст (Кайнарджа, Николаево, Руен и Твърдица).

Съществено влияние върху броя на населението оказва и *механичният прираст*. Той се формира като разлика между броя на заселилите се и броя на изселилите се от дадена територия. За 2014 г., механичният прираст в обекта е отрицателен – 1 502 души, или минус 2, 6 ‰, при минус 0, 3 ‰ за страната. През 2014 г., в 20 общини има положителен механичен прираст: Трекляно (63, 0 ‰), Земен (55, 3 ‰), Бобошево (36, 6 ‰), Ковачевци (36, 2 ‰) и др. С най-голямо намаление на населението в резултат на отрицателен механичен прираст са общините Котел (-18, 5 ‰), Крушари (- 11, 6 ‰) и Дупница (- 10, 4 ‰).

В *заключение* могат да се изведат следните изводи и факти за демографската характеристика на общините в обхвата на ЦИП4:

- Населението на района през 2014 г. намалява с 1, 1 % спрямо 2013 г. и с 13, 6 % спрямо 2004 г., при съответни национални величини 0, .6 % и 7, 2 %;
- По отношение на *възрастовата структура* на населението се потвърждават негативните тенденции в демографското развитие. Налице е продължаващ процес на застаряване на населението;
- Застаряването на населението е процес с дълбоки последици за икономиката, пазара на труда и социалните системи;
- Раждаемостта като процес, определящ количественото нарастване на населението е с малко по-високи коефициенти от средните за страната;
- Смъртността е със значително по-високи стойности от раждаемостта;
- Естественият прираст е отрицателен и е с по-незадоволителни показатели от средните за страната;
- Данните за вътрешната миграция на населението показват, че изселените са повече заселените;

Отрицателният естествен и механичен прираст е потенциален проблем за по нататъшната жизненост на общините от обхвата на ЦИП4.

Заетост и безработица

На ниво община липсват официални данни на НСИ за броя на заетите и коефициента на заетост на населението (за всички наблюдавани възрастови групи). Затова в разработката са представени данни на НСИ за наетите лица.

Коефициентът на наетите лица във възрастовата група 15-64 години през 2013 г. възлиза на 26, 9 %, което е значително по-малко от средния за страната – 46, 1 %. Основната причина се корени в радикалното преструктуриране на местните икономики, загубили значителна част от активите си в реалния сектор – производството. Допълнителен негативен фактор е породен от закриването на военните поделения на сухопътните и гранични войски, дислоцирани в територията на ЦИП4. Общини, с най-малко наети лица са Върбица (14, 2 %), Кайнарджа (14, 4 %), Котел (14, 6 %) и Антоново – 15, 4 %. Най-голям дял на наетите имат общините Рила (44, 1 %) и Петрич – 43, 0 %. Всички 52 общини в обхвата на ЦИП4 са с по-ниски показатели от средните за страната.

Равнището на безработица е тревожно високо. С блокираща безработица (над 20 % за периода 2011-2013 г.) са повече от половината общини. Бедстващо е положението в общините Николаево (56, 2 %), Антоново (47, 5 %), Кайнарджа (46, 0 %), Върбица (44, 9 %). Там основни работодатели са публичните институции. С най-близка до средната национална безработица (11, 21 % за периода 2011-2013 г.) е община Дряново – 12, 1 %. В подобно, относително добро състояние са още Стрелча (12, 2 %), Петрич (12, 2 %), Дупница (12, 4 %), Рила (12, 6 %), Кочериново (12, 8 %), Земен (12, 8 %).

Фиг. 40. Равнище на безработица за периода 2011 - 2013 г., ЦИП 4

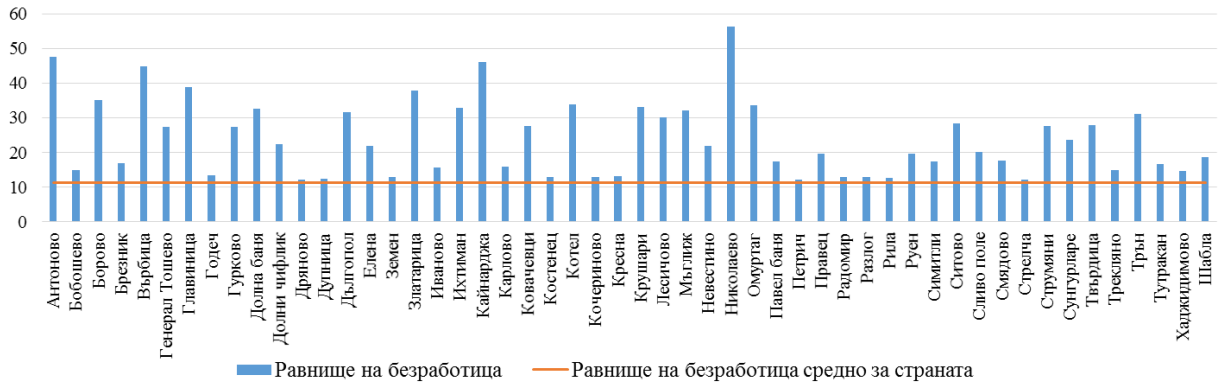

За 2013 г., безработицата е била 22, 5 %[50], при средно за страната 11, 8 %. Относителният дял на безработните млади хора (до 29 г.) през 2013 г. е бил 19, 1 %, при 20, 6 % през 2011 г. Проблемът с трудовата реализация на младите хора е един от най-острите на пазара на труда не само в района на ЦИП4, но и в цялата страна. През 2013 г., дълготрайно безработните лица[51] са били 36, 9 %, при 40, 5 % през 2011 г. На общинско ниво, най-висока безработица е регистрирана в Николаево (68, 9 %!) - около 6 пъти над средното за страната. Следват общините Антоново (53, 9 %), Кайнарджа (51, 1 %), Върбица (50, 7 %). От общо 52 общини, само в Годеч безработицата е на националното ниво – 11, 8 %, а тази на община Рила, по-ниска от средната за страната. Останалите 50 общини имат много по-висока безработица от средната за страната. Като цяло, трудовият пазар в предметните общини е с ниска динамика. Предлагането на работа е ограничено, както количествено, така и качествено. Типична е

[50] По данни на Агенцията по заетост към МТСП
[51] С продължителност на престой на пазара на труда над 12 месеца

трайната безработица с малки възможности за връщане към устойчива заетост. Известно влияние оказва и сезонната заетост в селското стопанство.

Доходи и бедност

Официална информация за доходите на различните групи лица се публикува до ниво „област“. За нуждите на ЦИП4 се ползват данни за средната работна заплата на наети лица. *Средната работна заплата* е поредният икономически показател за слабите икономики на общините в групата. За разлика от предходните, вариациите на величините по този показател са по-малки. С относително най-високи годишни заплати (средно за периода 2011 – 2013 г.) са наетите в община Годеч – 7 804 лв. – 89 % спрямо средните за страната. На другия полюс е Ковачевци с 4 407 лв. годишно на нает – 50, 3 % спрямо националната величина.

Лицата над 16 годишна възраст с трайно намалена работоспособност (I, II и III група), са 32195 – 9, 4 % от трудоспособното население. Това са лица, разчитащи на инвалидни пенсии. В ромската общност (над 53 хил. в предметните общини) безработицата надхвърля 90 %. Общините с най-тежки социални проблеми, свързани с ромите, са Върбица, Ихтиман, Котел, Мъглиж и Николаево, където ромското население е над 20 %.

Фиг. 41. Средна работна заплата за периода 2011 – 2013 г., ЦИП 4

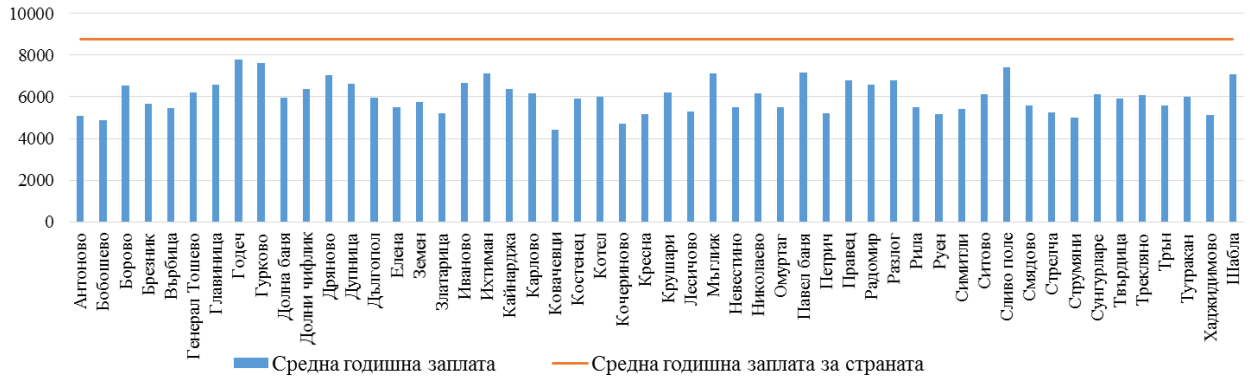

В *заключение* обобщените по-значимите факти и оценки за заетостта и безработицата са следните:

- Равнището на безработицата в предметните общини (22, 5 %) е значително над националното – 11, 8 % (за 2013 г.);
- Много общини страдат от блокираща безработица – над 50 %;
- Проблемът с трудовата реализация на младите хора до 29 г. е един от най-острите на пазара на труда;
- Обезпокоително висок е делът на дълготрайно безработните лица – 36, 9 % през 2013 г.;

В резултат на влиянието на тези фактори, голяма част от населението в общините на ЦИП4 живее в бедност.

Териториално развитие и урбанизация

Общата картина на 52 бр. общини, включени в групата на ЦИП4 - планински, полупланински и гранични общини, с много малко изключения, показва много слабо урбанистично развитие. При наличието обикновено на един град общински център в общините има множество села и махали в периферията - от 15, 20 до 30, 40 бр., а в община Елена те са 123 бр. села и махали. При тази картина, делът на градското население, средно 46, 3 %, е значително по-малък от средния за страната 73 %. В някои от общините този дял е по-малък от 30 %. А 10 от тази група общини[52] са без градско население, защото техните центрове са села. Ниската степен на урбанизация определя типично периферния характер на тези общини. Те са външни погранични периферии и вътрешни периферии, отдалечени от големите урбанистични центрове.

Планински и полупланински общини

Определените слабо развити планински и полупланински райони в двете групи общини – Западно планинска и Старопланинско–Средногорска, показват характеристики на типични периферни райони. Западно планинската група от 19 общини е външна, погранична периферия. Старопланинско-Средногорската група от 22 общини е вътрешна периферия. Периферният характер на двете групи общини се потвърждава и от тяхното урбанистично състояние и развитие. Техните общински центрове са предимно много малки градове и села от 5-то йерархично ниво съгласно класификацията на НКПР. Изключение правят 11 от общинските центрове, които са от 4-то йерархично ниво. Тези по-изявени центрове от 4-то ниво са определени в НКПР като малки градове с микрорегионално значение за други съседни общини. Тези градове са се обособили исторически като центрове, предлагащи работни места и основни услуги със значение за повече от една община в сферата на администрацията, социалната сфера, образованието, културата. Тяхното присъствие смекчава макар и незначително картината на тези групи от слабо развити периферни общини.

Урбанистичните центрове от по-високото 3-то йерархично ниво, каквито са областните градове и някои други необластни градове, имат голямо значение за двете групи планински общини поради близостта си до тях. Те формират централни територии, които простират своето влияние върху съседните периферни територии. Такива за Западно планинската група са областните градове Перник, Кюстендил и Благоевград. За Старопланинско-Средногорската група, такива са градовете Габрово, Велико Търново, Сливен, Казанлък, Севлиево. Всички тези градове са центрове, които предоставят на малките изостанали общини услуги от по-високо ниво – периодични и епизодични - в медицинското обслужване, в образованието, в културата. Те предоставят и работни места за жителите на малките общини. Връзките с тях са важни и активни. Изключването им от групите общини като бенефициери е по съображения, че те не са слабо развити общини. Те обаче са *териториално и функционално свързани с групите планински периферни общини*.

[52] Ковачевци, Невестино, Струмяни, Трекляно, Лесичово, Руен, Кайнарджа, Крушари, Иваново, Ситово

Западно планинската група от слабо развити общини образува линейна издължена, почти компактна територия по западната ни граница. Това са територии със силно намаляващо население. Тук се наблюдават най-много землища без население. Паралелно на тази територия преминава транспортната и урбанистична ос по долината на река Струма. Напречни перпендикулярни връзки от запад дават достъп до тази важна транспортно-урбанистична ос и разположените по нея по-изявени урбанистични центрове. Напречните връзки са много важни второстепенни направления на урбанистично развитие и трансгранично сътрудничество. На една от тях е областният център Кюстендил, на друга е урбанистичният център Петрич. От Благоевград на запад също има такова напречно направление. Други по-слабо изразени напречни връзки има при Трън и Струмяни. Тези вторични направления имат важно значение за стабилизиране на общините в Западнопланинската група. Лансирането на проекти за подобряване на транспортната достъпност по тези напречни оси, в т.ч. и през граница, е необходимо и трябва да се стимулира.

Старопланинско-Средногорската група от слабо развити общини образува също линейна издължена територия от двете страни на Стара планина, предимно в източната й част. Напречните транспортни връзки с направление север – юг също са от голямо значение за стимулиране развитието на тази вътрешна периферна територия и нейните общини. Тези напречни връзки ще осъществяват контакт между магистралите „Тракия“ и „Хемус“ и ще активизират урбанистичното развитие на общинските центрове в групата. Такива връзки са Твърдица - Елена, Котел - Омуртаг, Сунгурларе - Върбица, Карнобат - Смядово, Айтос – Руен - Дългопол. Това са необходими връзки между Южна и Северна България, с които ще се намали тупиковият и периферен характер на тази територия.

Гранични общини

Групата от 11 гранични общини по североизточната ни граница с Румъния показва характеристики на типична външна периферия, въпреки че сред тях има три общини, които имат характеристика на развити – Свищов, Силистра и Русе.

Периферният характер на групата общини се потвърждава и от тяхното урбанистично състояние и развитие. Центровете на тези общини са от 5-то йерархично ниво според НКПР. Изключение правят само центровете Тутракан и Ген. Тошево, които са от 4-то ниво - малки градове с микрорегионално значение за други съседни общини. Тези градове са се обособили във времето като центрове, предлагащи работни места и основни услуги със значение за повече от една община в сферата на администрацията, социалната сфера, образованието, културата. Тяхното присъствие смекчава донякъде картината на тази група от слабо развити периферни общини. Много по-сериозно смекчава тази картина наличието на три други града – Свищов и Силистра от 3-то йерархично ниво и Русе от 2-ро йерархично ниво. Тези градове са центрове, които предоставят на малките изостанали общини услуги от по-високо ниво – периодични и епизодични - в медицинското обслужване, в образованието, в културата, предоставят също и работни места за жителите на малките общини. Връзките с тях са важни и активни. В известна степен, подобна роля играе и град Добрич за

североизточната част от групата общини по сухоземната граница с Румъния. Изключването на общините с градове центрове от по-високо йерархично ниво от групата крайгранични общини като бенефициенти е по съображения, че те не са слабо развити общини. Те обаче са териториално и функционално свързани с групата крайгранични периферни общини и е важно връзките с тях да се подобряват.

Групата общини има подчертано линеен характер, предопределен от местоположението им по течението на река Дунав и покрай сухоземната граница с Румъния. Като слабост в териториалната им свързаност следва да се отчете липсата на добра надлъжна транспортна връзка, успоредно на река Дунав и на сухоземната граница с Румъния. Това затруднява връзките между тези общини и достъпа до услуги в градовете центрове Свищов, Русе, Силистра. От голямо значение са и напречните връзки на линейната група общини към вътрешността на страната, а също и през граница. Тези връзки следва да се подобряват, което би се отразило благоприятно на развитието в тази периферна група.

Специфична черта на групата общини е почти изравнените дялове на градското и селското население. По данни на НСИ към 31.12.2014 г., в градовете живеят 273 934 души (46, 3 %), а в селата – 318 103 човека, или 53, 7 % от населението**.** За страната, съответните величини са доказателство за по-висока степен на урбанизация - 73, 1 % градско и 26, 9 % селско население. Към края на 2014 г., населените места в района са 1159, от които 46 са градове и 1113 - села. Те са разпределени в 52 общини, попадащи в 15 области и в 5 от статистическите райони от ниво 2.

Разпределението на населението по общини е неравномерно. Най-голяма по брой на населението е община Петрич (52 328), следвана от общините Карлово (50 609) и Дупница (42 470). Най-малките общини по брой на населението в предметната територия са - Трекляно (625)[53], Ковачевци (1 560) и Невестино (2 369). В 49 общини от тази група има намаление на населението спрямо предходната година, като най-голямо то е за община Невестино – 4, 1 %, Рила и Шабла с по 2, 4 %. В 3 общини населението спрямо предходната година се увеличава, като най-голямо е за община Земен (3, 0 %) и община Трекляно 2, 0 %. Сред градовете, най-малък е Бобошево (с 1 168 души), а най-голям – гр. Дупница – 31 868 души. В 10 общини няма градско население: Ковачевци, Невестино, Струмяни, Трекляно, Лесичово, Руен, Кайнарджа, Крушари, Иваново, Ситово.

Долната таблица представя в синтезиран вид основните характеристики на включените в ЦИП4 общини:

[53] Най-малката по брой на населението община в страната

Табл. 40. Планински, полупланински и гранични слабо развити общини – урбанистична картина

Община	Население - брой	Категория община	Ниво общ. ц-р по НКПР	Градско нас. - %	Населени места	Градове - бр.	Села - бр.
Западно планинска група - 19 общини							
Кресна	5421	3	5	63, 1	10	1	9
Симитли	13909	3	5	47, 5	18	1	17
Струмяни	5433	4	5	0, 0	21	0	21
Бобошево	2721	5	5	42, 9	12	1	11
Кочериново	4786	4	5	45, 6	11	1	10
Невестино	2369	5	5	0, 0	23	0	23
Рила	2689	4	5	84, 6	5	1	4
Трекляно	625	5	5	0, 0	19	0	19
Брезник	6492	3	4	61, 6	35	1	34
Земен	2659	4	5	62, 0	18	1	17
Ковачевци	1560	5	5	0, 0	10	0	10
Радомир	19763	3	4	69, 9	32	1	31
Трън	4030	3	5+	58, 5	52	1	51
Петрич	52328	2	4+	54, 3	57	1	56
Разлог	20065	2	4	58, 5	8	1	7
Хаджидимово	9613	4	5	27, 0	15	1	14
Дупница	42470	2	4+	75, 0	17	1	16
Долна баня	4510	4	5	100, 0	1	1	0
Костенец	11978	3	5	65, 9	9	2	7
Старопланинско – Средногорска група - 22 общини							
Руен	28482	4	5	0	41	0	41
Сунгурларе	12021	3	5	25, 6	29	1	28
Дряново	9234	3	4	77	63	1	62
Върбица	10177	4	5	32, 4	16	1	15
Смядово	6338	4	5	58, 4	10	1	9
Котел	18813	3	4	29	22	1	21
Твърдица	13655	4	5+	68, 1	10	1	9
Гурково	5008	4	5	54	11	1	10
Мъглиж	9916	4	5	32	15	1	14
Николаево	4449	5	5	61, 8	4	1	3
Антоново	5859	4	5	25, 6	59	1	58
Омуртаг	21442	3	4	34, 8	42	1	41
Дългопол	13768	4	5	33, 6	17	1	16
Елена	8988	3	4	58	124	1	123
Златарица	3851	5	5	54, 3	24	1	23
Годеч	5052	3	5	82, 9	20	1	19
Правец	7430	3	5	50, 1	11	1	10
Ихтиман	17477	3	4	74	28	1	27
Лесичово	5356	5	5	0	7	0	7
Стрелча	4666	4	5	84, 2	5	1	4
Карлово	50609	2	4+	58, 5	27	4	23
Павел баня	13713	3	5	19, 1	13	1	12
Гранична група - 11 общини							
Генерал Тошево	14162	3	4	46, 3	42	1	41
Крушари	4343	4	5	0	19	0	19
Шабла	4765	3	5	68, 6	16	1	15
Сливо поле	10275	4	5	28, 4	11	1	10
Борово	5674	4	5	33, 8	7	1	6
Иваново	8832	4	5	0	13	0	13
Главиница	10407	4	5	14, 3	23	1	22

Кайнарджа	5096	5	5	0	15	0	15
Ситово	5117	5	5	0	12	0	12
Тутракан	14566	3	4	56, 8	15	1	14
Долни чифлик	19075	3	5	34, 3	17	1	16
ОБЩО	**592037**			**46, 3**	**1161**	**46**	**1115**

Икономическо развитие

Както беше отбелязано, групата от 52 общини по ЦИП4 формира разнородна и дисперсна пространствена общност. За структуриране на икономическия раздел от анализа се използва условното деление на 3 под-района - Западни планини, Старопланинско-Средногорски район и Граничен район (по поречието на р. Дунав и североизточната ни сухоземна граница).

Обща характеристика

По силата на икономическите критерии[54] за делимитация, в териториалния обхват на ЦИП4 влизат само общини, които са с по-лоши от средните за страната съответни величини. Това предопределя и общата характеристика – сбор от слаби икономики на предимно селски общини с изявена външна и вътрешна периферност.

По *„нетни приходи от продажби на жител“*, освен, че всички общини са с по-ниски от средната за страната стойност (за периода 2010-2012 - 27, 93 хил. лв/жител), 56 % от тях (29 бр.) са с нетни приходи от продажби на човек, по-ниски от 5 хил. лв., т.е. с над 5 пъти по-слаба икономика спрямо националната. С най-ниски стойности са Трекляно и Ковачевци – съответно 2, 1 % и 2, 8 % от средната национална величина. На другия полюс, общините Сливо поле, Петрич и Генерал Тошево са най-близо до националния репер и са сред общините с най-добри показатели в групата.

Фиг. 42. Нетни приходи от продажби на жител (хил. лв) за периода 2010-2012 спрямо средното за страната, ЦИП 4

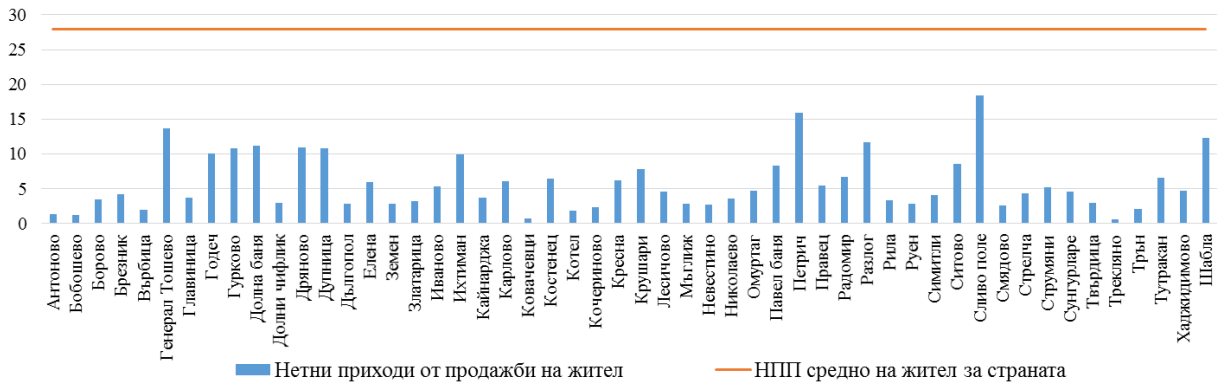

[54] Собствени приходи на общината, нетни приходи от продажби, средни годишни работни заплати и безработица

Фиг. 43. Нетни приходи от продажби на жител (хил. лв) за периода 2010-2012, ЦИП 4

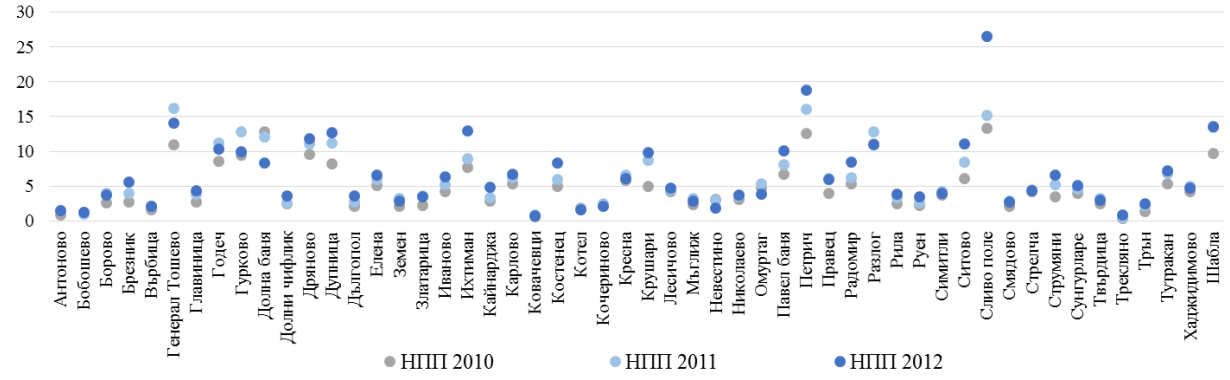

Източник: НСИ

В Сливо поле, вторичният сектор е водещ за икономиката на общината, като генерира около 60 % от приходите от продажби. Основни производства са дървопреработка, биодизел, биоетанол и хранително-вкусова промишленост. Показателят е с нарастваща стойност в периода 2011 – 2012 г. В Петрич, водещ е отново вторичният сектор – текстилна и хранително-вкусова промишленост.

В Генерал Тошево, водещ е първичният (аграрният) сектор, основно представен от култури като пшеница, царевица, рапица и слънчоглед. Като недостатък се отчита силно преобладаващото отглеждане на слети култури, често с нарушение на сеитбооборотите.

Структура и брой на предприятията

Почти във всички общини преобладават микро предприятията, като най-много са тези в третичния сектор. При общините, в които няма силно доминиращ икономически сектор, те генерират голяма част от приходите за общинската икономика. Например в Трекляно, общината с най-слаба икономика, има едва 7 предприятия. Подобна е ситуацията и в Крушари.

Характерна за групата общини е драстичната разлика между общинския център и неговата периферия. Често предприятията са концентрирани почти изцяло в общинския център. В по-големите общини от групата (като Петрич и Дупница), повечето приходи се формират от средни предприятия, отново съсредоточени в общинските центрове. Петрич и Дупница са сред общините с най-голям брой предприятия. В Петрич са развити преработваща, текстилна и хранително-вкусовата промишленост (предимно в малки предприятия). Дупница се отличава със силно развит сектор на услугите (най-вече търговия със стари автомобили) и с най-силно изявена тенденция за увеличаване на броя на предприятията и на заетите в област Кюстендил.

Преките чуждестранни инвестиции в повечето случаи са незначителни, а в някои общини са нулеви.

Собствените приходи на общините[55] варират от 14, 3 % (Трън) до 1, 9 % (Трекляно)**.** Към общините с относително най-висок дял на собствени приходи са още Иваново (14, 2 %), Шабла (14, 1 %), Генерал Тошево (13, 5 %), Разлог (13, 4 %). Всички от „силната група“, освен Разлог, са профилирани в първичния сектор, като при тях делът на земеделската земя е един от най-високите за обхвата на ЦИП 4.

Фиг. 44. Собствени приходи на общините, в % от общинския бюджет, ЦИП 4

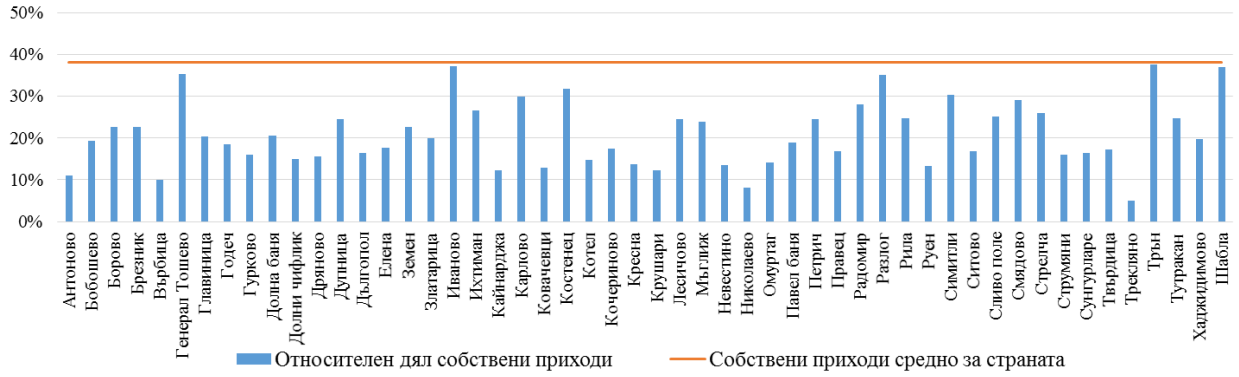

Секторна структура **–** макар и трудно (заради обработка на 52 планови документа), обобщен анализ е проведен и по този аспект на местните икономики. Някои общини са с изявена специализация в определен сектор на икономиката (като Радомир в услугите), но повечето са с почти равностойни приноси на два от икономическите сектори (най-често първичен и третичен). При първия вид общини, обикновено има едно-две силни предприятия в добивната или преработващата промишленост, като голяма част от населението е заето в тях. При втория вид общини или не е наличен някакъв природен ресурс (полезни изкопаеми, гори, плодородни земеделски земи), който да развие съответния сектор и затова се търси диверсифициране на икономиката, или даден отрасъл е западнал (обикновено от вторичния сектор) и затова се търси оползотворяване на земеделския и туристическия потенциал на общината. Подобен случай е община Брезник, където вторичният сектор, представен от хранително-вкусова и текстилна промишленост е бил водещ до 2008 г., след което запада и се търси възможност за развитие на производството на картофи и трайни насаждения, както и окрупняване на животновъдните стопанства.

В района на ЦИП4 преобладават общините с водещ първичен сектор, следван от вторичния и сектора на услугите. Повечето гранични общини от групата са профилирани в първичния сектор, за което благоприятстват природните дадености.

Първичен сектор –селско, горско и ловно стопанство

Първичният сектор е водещ за 20 от общините в района, като най-добре развит е в общините където има добра връзка с преработващата промишленост. Общините Николаево, Руен, Вълчица и Долни Чифлик имат добре развито растениевъдство – зърнено-фуражни, технически култури, трайни насаждения в Николаево, зеленчукопроизводство във Вълчица. Златарица, Кресна, Рила и Трън е сред общините с добре развито животновъдство.

[55] Формирани от местните данъци и такси, доходи от собственост или от продажба на такава.

Общините Генерал Тошево (854 119 ха.), Карлово (109 555 ха.) и Сунгурларе (82 428 ха.) имат най-значителни масиви *земеделски земи*, като само в Генерал Тошево първичният сектор не е водещ за икономиката. Крушари и Шабла са сред общините с висок дял земеделски земи от територията на общината, като те са и с висок дял *обработваеми земи*. Общините са гранични, равнинни и се характеризират със зърнени и фуражни култури. Трекляно, Рила и Хаджидимово са общините с най-голяма разлика между земеделски и обработваеми земи. Възрастовата структура на Трекляно е силно влошена, налични са сезонни пунктове за изкупуване на билки, гъби и плодове, но като цяло, по-развито е животновъдството, въпреки трудностите при осигуряване на фураж. В община Елена, поради неблагоприятните физико-географски условия, произведената земеделска продукция е едва 7 %, в сравнение с вторичния сектор – 70 %. В Хаджидимово, секторът е водещ и специализира в тютюнопроизводство и фураж.

Фиг. 45. Дял на земеделската земя от територията на общините от ЦИП 4

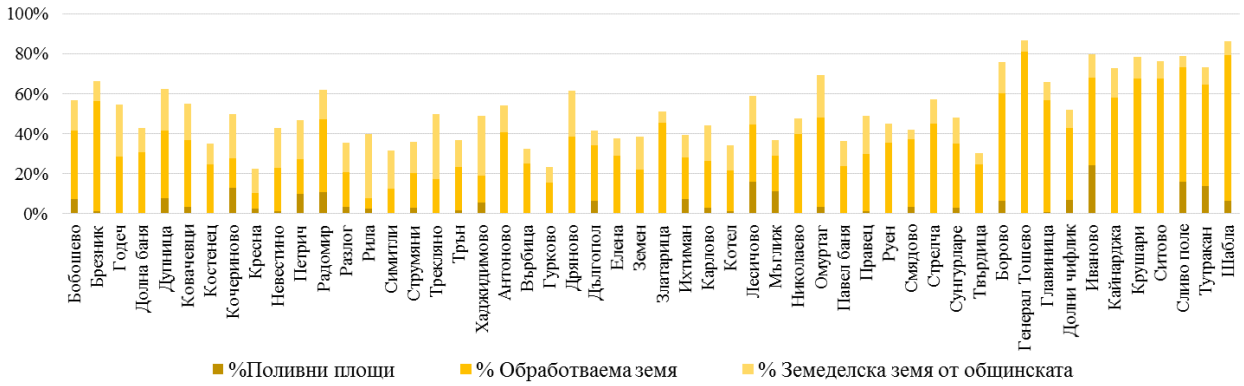

Източник: ОПР 2014-2020г., ОСР 2014-2020г.

Растениевъдство

Основни култури, отглеждани в трите групи общини в рамките на района, имат някои различия. Характерни за Западнопланинската група са тютюнът, лозята, картофите и трайни насаждения като ябълки, сливи и череши. В общините, разположени на юг, се срещат и по-редки култури като нар, киви, фъстъци, а в тези на север – технически и зърнени култури. В общините Карлово, Павел баня, Николаево и Стрелча се отглеждат маслодайни култури.

В Кресна, растениевъдството се отличава с екстензивен характер, основно покрива собствените нужди на населението. В Трекляно, пречка за развитието на растениевъдството е неблагоприятната демографска структура. Годеч е общината с най-много земеделски производители – 627, като 23 са големи стопанства. *Разпокъсаната собственост на земеделските земи* се посочва като пречка за развитие на растениевъдството в почти всички стратегически документи на общинско ниво.

В общините от Старопланинската група са характерни култури като пшеница, слънчоглед, ечемик, царевица, трайни насаждения (ябълки, праскови, лозя). Твърдица, и като цяло областта, са известни с производството на праскови, като около 80 % от обработваемата земя на общината е организирана в 7 кооперации. Община Николаево е друг пример за ефективно едро растениевъдство, организирано в 4 кооперации, основно занимаващи се с

трайни насаждения, зърнено-фуражни и технически култури. Като цяло, първичният сектор в Николаево дава 90 % от дела на произведената продукция в общината.

В граничните общини, благодарение на благоприятния релеф се развива растениевъдство, представено от зърнени и фуражни култури – пшеница, ечемик, слънчоглед, царевица. В Борово почти няма необработваема земя и са налични няколко големи кооперации. Ниските изкупни цени и липсата на инвестиции в сектора са сериозна пречка за развитие.

Поливните площи са най-много в Петрич, Радомир, Мъглиж и Ихтиман, но както навсякъде в страната, хидромелиоративните съоръжения са силно амортизирани или въобще не функционират.

Животновъдство

При животновъдството, отново преобладават малките стопанства, предимно за собствени нужди и по-малко за комерсиални цели. Основна пречка пред животновъдите е, че не могат да постигнат необходимия стандарт за *качество на продукцията*, чрез което да си осигурят възможности за износ. Община Дългопол е една от малкото, които имат сертифицирана ферма, като се очаква още две да преминат сертификация. Повечето производители се нуждаят от финансиране за закупуване на оборудване и ремонт на производствената си база.

Общините Смядово и Трън се развиват активно в сферата на животновъдството. В Смядово функционира ферма за птици (29 000 бр. за 2012 г.), отглежда се източнобалканска порода свине и функционира сдружение на пчеларите. В Трън първичния сектор дава 66 % от произведената продукция в общината и ангажира 32 % от населението, като функционират няколко окрупнени ферми за овце и птици.

Общините Симитли, Трекляно *(Западна планинска група)* и Николаево *(Старопланинска група)* не разполагат с необходимите *площи за отглеждане на фуражни култури и пасища.* Брезник от друга страна, има потенциал да се развие в тази сфера, но е необходимо уедряване на стопанствата, което без мотивиращи *изкупни цени* на продукцията, не би могло да се случи.

Пчеларството е развито в Антоново, Руен, Смядово и Тутракан, а пчелните продукти в община Елена имат и сертификат за качество.

Освен в Смядово, в Кресна се отглеждат специфични местни породи, а в Дряново - калифорнийски червеи и охлюви.

Като цяло животновъдството (а и растениевъдството) страдат от липсата на *научно обслужване* (сертифициращи лаборатории, семенни бази и др.)

Горско стопанство

Горските територии заемат значителна част от общините Кресна (72 %), Гурково (68 %), Симитли (63 %) и Твърдица (61 %). Граничните общини логично имат най-нисък дял горски територии. Най-големите горски територии като площ се намират в общините Карлово, Котел, Елена, Сунгурларе и Симитли. В Сунгурларе горското стопанство е добре развито,

наличен е разсадник, а около 70 % от горите са общинска собственост, в Долна баня – 57 % а в Костенец - 53 %. Някои общини като Стрелча не притежават имоти в горския фонд. Средногодишния добив на дървесина е висок в общините Елена (79 729 м^3), Дългопол (57 080 м^3) и Върбица - 57 980 м^3. Интересно е, че Сливо поле, въпреки малкия си дял горски територии, развива дървопреработваща промишленост. В Долни Чифлик, дърводобива и дървопреработването имат най-голям дял от промишлеността (паркет, мебели, дограма).

На другия полюс, общини като Невестино (добив 43 365 м^3), изпитват недостиг на дърва за огрев. Други проблеми пред горското стопанство в планинските общини (Струмяни), е борбата с ерозия и незаконната сеч на фона на все по-изявената необходимост от залесяване.

Фиг. 46. Дял на горските и земеделските територии от територията на общините от ЦИП 4

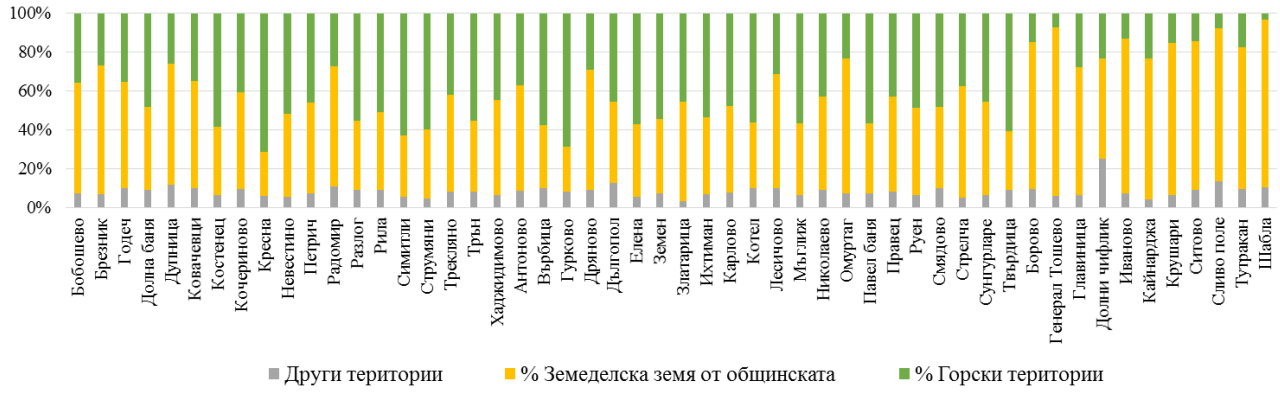

Източник: ОПР 2014-2020г., ОСР 2014-2020г.

Вторичен сектор – индустрия

Вторичният сектор е водещ в 16 общини от района. Правец и Радомир са може би най-ярките представители. В Радомир, произведената продукция от сектора е на стойност 99 126 хил. лв, като половината от жителите на общината работят в сектора, а 37% от тях – в 3-те големи предприятия.

В Дряново (81 824 хил. лв. нетни приходи от продажби) производството не е специализирано в определен отрасъл, а се изразява в металообработване, химическа промишленост, строителство, текстил, производство на енергия. В Сунгурларе промишлеността е концентрирана в и около общинския център.

Вторичният сектор е слабо развит в Брезник, Трън и Дългопол. В Брезник секторът е последен по произведена продукция (5 003 хил. лв) и е представен основно от текстилна и хранително-вкусова промишленост, а в Трън са закрити ключови предприятия (за поточни линии, за вериги, водопроводни тръби и бутилиране на вода). Един от честите проблеми, с които се сблъсква общинската икономика, е ниската привлекателност за инвестиране в производствена и друга дейност и липса на *благоприятна среда за предприемачество* (на фона и на демографски колапс).

В *добивната промишленост* **о**т полезните изкопаеми най-разпространени са въглищата. Добив на въглища има в общините Симитли (60 % от заетите), но в Твърдица и Кочериново той запада. Инертни материали се добиват в Кресна (мрамор), Струмяни (цехове за мрамор,

“Илинденци-мрамор” АД), Годеч и Дългопол (глина), Кайнарджа (варовици). Нефт и газ се добиват в Шабла (Тюленово). В Брезник се добиват нефтошисти

Преработваща промишленост е най-силна в групите планински и полупланински общини:

- *Дървообработваща промишленост* (20 общини) - Върбица, Дряново, Кочериново, Симитли, Сунгурларе, Долна баня, Руен, Елена, Дългопол, Костенец, Дупница, Струмяни, Трекляно, Трън, Антоново, Невестино, Мъглиж, Смядово. *Производство на мебели* - Смядово, Елена, Дупница, Иваново, Сливо поле;
- *Хранително-вкусова промишленост* (26 общини) – Върбица, Дряново, Ихтиман, Кочериново, Петрич, Симитли, Сунгурларе, Брезник, Долна баня, Омуртаг, Павел баня, Лесичово, Николаево, Руен, Елена, Стрелча, Дългопол, Карлово, Разлог, Генерал Тошево, Долни Чифлик, Кайнарджа, Крушари, Ситово, Сливо поле, Тутракан;
- *Текстилна промишленост* (20 общини) – Върбица, Кресна, Рила, Хаджидимово, Дряново, Ихтиман, Костенец, Кочериново, Петрич, Симитли, Сунгурларе, Твърдица, Брезник, Долна баня, Дупница, Омуртаг, Павел баня, Струмяни, Долни Чифлик, Крушари.

От хранително-вкусовата промишленост, най-ярки представители са Сунгурларе (производство на вина и спиртни напитки) и Николаево, където след затваряне на предприятието „Елпо“ АД, общината се насочва към производството на рибни продукти, и развъждането на риба в изкуствени басейни. Дървообработването е пряко свързано с наличния горски ресурс. Произвеждат се различни хартиени изделия, брикети, палети, фурнир, а също и мебели. В Твърдица например, се изработват заготовки за търговската верига ИКЕА. В Кочериново наскоро е затворило водещо за общината предприятие за картон и мукава, но все още функционират 8 цеха (около 177 души заети).

Металообработването, металолеенето и машиностроенето са слабо представени - Ихтиман, Дряново, Сунгурларе, Дупница, Мъглиж, Кресна, Златарица, Радомир, Елена, Омуртаг. В Кресна функционира леярски цех (170 души заети) в Радомир - „Радомир метал индъстрийз” АД, в Ихтиман се произвежда чугун.

Строителни материали се произвеждат в Кресна, Дългопол, Разлог, Струмяни, Трън, Рила и Годеч.

Електроника и електротехника се произвеждат в Кресна, Разлог, Дряново, Радомир, Смядово (радиатори), Правец, Ковачевци (сигнална апаратура) и Шабла (Елпром ЕМЗ). В община Радомир се намира „АК Електрик“ АД - най-големият производител на електрически табла в страната. В Правец функционира комбинат за микропроцесорна техника и технологии „Микропроцесорни системи” АД. Проводници и електроинсталационни изделия се произвеждат в Руен и Дряново.

В Карлово се развива козметична, а в Дупница – химическа и фармацевтична индустрия. В Трекляно се произвеждат бакелитови изделия, а в Дряново - каучук и пластмаси. В Антоново работи единственото предприятие за изработка на пътни знаци в България.

Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия - в Мъглиж и Омуртаг се произвежда електроенергия. В Невестино и Дряново функционират фотоволтаични паркове, в Рила и Трън – ВЕЦ, а в Шабла - ветрогенератори. В Сливо поле се произвежда биодизел и биоетанол.

Третичен сектор – услуги и туризъм

Третичният сектор е водещ в 13 общини в района. Секторът е силно изявен в общините Струмяни, Котел и Долни Чифлик. В Струмяни делът на нетни приходи от продажби (80 000 хил. лв) е три пъти по-висок от този, формиран от първите два сектора взети заедно. Общините Котел, Разлог, Карлово, Долна баня и Павел баня развиват основно услуги, свързани с туризма. Долна баня и Павел баня са най-добре развити в сферата на балнеологията и СПА туризма. Разлог залага на планинския туризъм, а Карлово – на културно-историческото наследство. Долни Чифлик използва излаза си към Черно море и богатите си туристически ресурси (резерват Камчия, сърф училище Шкорпиловци). В Шабла, която също е черноморска община, секторът е втори по значение за общинската икономика, като може би най-популярните локации са Камен бряг и Тюленово, привлекателни за екстремни спортове като скалното катерене.

В част от общините се забелязва растеж на третичния сектор (гарантиращ бързи печалби при ниско ниво на инвестиции) – Ковачевци, Брезник, Годеч, Смядово, Елена, Мъглиж.

Туризмът е основният все още неоползотворен ресурс и надежда за повечето общини в групата. Практикуват се много от алтернативните форми (културен, еко, селски, балнеоложки и др.), но без значим принос в местните икономики. Руен (Област Бургас) търси възможност за развитие в сферата на туризма и връзка с курортния комплекс „Слънчев бряг“. В общините Брезник, Ковачевци *(Западна планинска група)* и Котел, Елена *(Старопланинско- Средногорска група*), туризмът се развива като изявен икономически сектор. В Брезник, приходите от нощувки са нараснали над 30 пъти за периода 2007 – 2013 г.. На територията на общината попада лесопарк „Бърдото“ и има минерални извори и басейни. В Ковачевци е развит селският и еко туризмът - там се намира „Националният екологичен детски комплекс“ и язовир „Пчелина“. Общината изпълнява няколко проекта по ПРСР, за да оползотвори наличните си туристически ресурси. В Котел основен туристически продукт е културно-историческото наследство – селата (архитектурни резервати) Жеравна и Катунище, гр. Котел - строи се нова леглова база. В община Елена също се реализират инвестиции в нова леглова база – основно къщи за гости.

В Радомир туризмът е на второ място по приходи от продажби, макар и със значителна разлика след вторичния сектор. Други общини с потенциал за развитие в сферата на туризма, където сектора бележи растеж, са Трън и Дългопол. Заетите в сферата нарастват и се развива легловата база. По показателя „брой легла“, общините Върбица (2240 легла), Котел (1504), Елена (866), Ковачевци (580) и Рила (526) държат първите места.

Културно-историческото наследство на община Рила - Рилският манастир, един от деветте обекта на Юнеско в България, допринася за една от водещите позиции в сектора. За съжаление, липсата на разнообразен туристически продукт, както и неговата сезонност, не

задържа туристи в рамките на общината – приходите от нощувки са малко. Подобна е картината и в община Иваново – скалните манастири са обект на Юнеско и въпреки това, туризмът не успява да осигури осезателен дял в общинската икономика. В община Дряново, забележителни са Дряновският манастир и обектите, построени от Майстор Колю Фичето – църквата "Св. Никола", калдърмения мост над р. Дряновска, Икономовата къща. Интересни възрожденски църкви (паметници на културата) има в община Симитли - манастирската църква "Св. Архангел Михаил" край с. Тросково.

От *природните ресурси*, най-забележителни са Стобските пирамиди в Кочериново, Върбишкият проход и язовир Тича в община Върбица, където приходите от продажби за 2012 г. са 35 656 хил. лв. Община Кресна развива *балнео туризъм* (изворите при „Тисата), както и Симитли и Брезник. В част от общините, природните дадености са предпоставка за развитие на специфични *екстремни спортове*: Симитли (рафтинг), Дългопол (катерене).

Ловен и риболовен туризъм се развива в Симитли, Невестино, Смядово и Дългопол.

Селският туризъм се споменава често в общинските планове за развитие на общините, като може би най-развит е в Ковачевци, Невестино и Смядово.

Слабо застъпен е туризмът в Трекляно, Антоново, Мъглиж и Руен, където все пак има потенциал заради близостта на КК „Слънчев бряг", както и факта, че общината се намира по маршрута на прехода „Ком-Емине".

Социален сервиз – професионално и висше образование

Предвид фокуса на ЦИП4, интерес представлява само професионалното и висшето образование, „произвеждащо" кадри за реалната икономика. *Образователната система* в страната и в обекта на ЦИП4 в частност, функционира в среда с трайни и задълбочаващи се проблеми, които отдавна мотивират натиск за радикална реформа. Най-сериозно е разминаването между потребностите на бизнеса и профилите на учебните програми.

Висшето образование е представено само от две заведения - Добруджански земеделски институт, гр. Генерал Тошево и педагогически колеж "Св. Иван Рилски" в гр. Дупница, към ТУ София и под негово пряко ръководство.

За разлика от висшите учебни заведения, мрежата от *средни професионални училища* е сравнително равномерна и наситена. Общините в обхвата на ЦИП4 разполагат с 33 професионални гимназии със 7351 ученика (през учебната 2013/2014 г.), разположени в 21 общини, като болшинството от тях са на държавно финансиране. С оглед големия териториален обхват и широката специализация на анализираните общини, огледална картина се наблюдава и в специализациите на професионалните училища - компютърни технологии, транспорт, машиностроене, икономика, електропорцелан, земеделие и механизация на селското стопанство, хотелиерство и ресторантьорство. Гимназиите са разположени основно в по-големите общински центрове - Дупница (4), Разлог (3), Петрич (2), Карлово (2), Дряново (2).

С голямо значение е Професионалната гимназия по компютърни технологии и системи в гр. Правец, към ТУ София. В нея се обучават 558 бъдещи IT специалисти. Като добра практика може да се посочат новооткритите частни професионални гимназии (ЧПГ) по Управление на туризма в с. Старо Оряхово, общ. Долни чифлик и по Предприемачество и нови технологии в Бараково, общ. Кочериново.

Необходимо е мрежата от специализирани професионални гимназии да бъде оптимизирана, за да се синхронизират резултатите от нейната дейност с очакванията на бизнеса. С цел повишаване на добавената стойност и конкурентоспособността на регионалното производство, следва да бъде засилено развитието на приложните изследвания и иновативните технологии.

Културно наследство

Както във всички български райони, и в територията на ЦИП4 има културно напластяване от Античността до Възраждането и наши дни. В трите под-района на ЦИП 4 са регистрирани две недвижими културни ценности с международно[56] и над 220 недвижими културни ценности с национално значение. Сред тях са множество археологически паметници, средновековни крепости, архитектурни паметници[57], манастири и църкви. Движимото културно наследство се съхранява в множество музеи и музейни сбирки. Културният календар включва събития с национално и дори с международно значение.

Регистрирани са значителен брой обекти на НКЦ, но ако трябва да се направи обобщена оценка за състоянието на недвижимото културно наследство, тя би била „посредствено“. Археологическите паметници не са проучени до край, не са консервирани и експонирани. Познавателната им стойност остава скрита и недостъпна както за местното население, така и за потенциалните туристи. Църквите са с потребност от обновяване. Повечето регистрирани къщи, обект на НКЦ, са без обитатели, изоставени и самосрутващи се. За да вградят културното си наследство в продаваеми туристически продукти, общините в обхвата на ЦИП 4 следва да положат сериозни усилия в проучвания, консервация, експониране, анимиране, както и инвестиции в довеждаща инфраструктура (най-вече пътища).

За съжаление, възможностите за финансиране по донорските фондове на ЕС през настоящия планов период са твърде ограничени – ОПРР, Ос 6 „Регионален туризъм“ ще финансира само обекти на недвижимото културно наследство с национално и над-национално значение, при това, само чрез финансови инструменти. Това означава, че легитимните проекти няма да ползват донорски, а кредитни средства, които ще трябва да се възстановят от приходи на съответния обект. Другата възможност е по ПРСР - Мярка "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони". По тази мярка ще се финансира „ ... консервиране и реставриране на малки исторически обекти извън религиозните“ и „ .. проучвания и дейности по съхраняване на културно наследство - музика, фолклор, етнография“.

[56] Рилски манастир и Ивановските скални църкви – принадлежат на списъка на световното културно и природно наследство на ЮНЕСКО

[57] Сред най-известните са архитектурните резервати Котел, Жеравна и Елена.

Транспортно-комуникационна система

Транспортната инфраструктура е с първостепенна роля за развитието на всяка териториална общност. Степента й на изграденост и териториалното разпределение на пътищата от висок клас са определящи за мобилността на населението, транспортната достъпност до качествени услуги, както и за инвестиционната атрактивност на съответния район.

Западно-планинска група

Пресеченият планински релеф в по-голямата част от общините от Западно-планинската група затруднява развитието на автомобилния транспорт, като основните пътни връзки са изградени главно по протеженията на долините. Част от тази група общини имат предимството през територията им да преминава едно от основните направления на Трансевропейската транспортна мрежа (ТЕМ-Т). Транспортният коридор „Ориент – Източно Средиземноморие“, свързващ германските пристанища Бремен, Хамбург и Росток през Чешката република, Словакия, Унгария, Румъния и България с гръцките пристанища Солун и Пирея, както и с Турция преминава през общините Радомир, Дупница, Бобошево, Кочериново, Симитли, Кресна, Струмяни и Петрич. Недоизградената съставна транспортна инфраструктура по това направление до голяма степен компрометира пълноценното им функциониране.

Общо на територията на общините от Западно-планинската група попадат около 40 км автомагистрали и 124 км първокласни пътища. Повечето общини се обслужват само от II-ри и III-ти клас пътища. Общинската пътна мрежа допълва транспортното обслужване и свързаността на населените места. Преобладаващото й състояние в този район е лошо. Потребностите от инвестиции в основен ремонт и адекватно поддържане са големи и спешни.

През района преминават участъци от *международни жп линии* - V-та главна жп линия „София – Кулата“ (пряко обслужваща общините Радомир, Дупница, Бобошево, Кочериново, Симитли, Кресна, Струмяни и Петрич), I-ва главна жп линия „София – Пловдив – Свиленград“. Те са съставен елемент от транспортното направление „Ориент-Източно Средиземноморие“. Шеста главна ж.п. линия Радомир - Гюешево, преминаваща през общините Радомир, Ковачевци, Земен и Кюстендил, завършва тупиково на границата при Гюешево и все още няма изградена връзка с жп мрежата на р. Македония.

Сравнително ниските експлоатационни параметри на жп инфраструктурата, както и незадоволителното състояние на жп гарите и подвижния състав, правят този транспорт непривлекателен - както за пътни, така и за товарни превози.

Приоритетите на системата за този район са:

- Доизграждане на АМ „Струма“ – Това ще подобри осезателно транспортния достъп до областните центрове, столицата и границата с Република Гърция, ще допринесе за повишаване на инвестиционната атрактивност на територията и оползотворяването на туристическите й ресурси;

- Подобряване на елементите от РПМ, както и на общинските пътища, с което ще се подобри достъпността.

Старопланинско-Средногорска група

Преобладаващата част от общините попадащи в тази група имат добра транспортна обезпеченост, включваща достъп до републикански пътища от по-висок клас, както и до главни жп линии. И тук основен проблем е незадоволителното експлоатационно състояние на РПМ и лошото състояние на общинските пътища.

Общо в територията на тази група общини попадат около 78 км автомагистрали и 337 км първокласни пътища. И тук преобладаващото транспортното обслужване е с второкласни и третокласни пътища. Незадоволителното състояние и параметри на много участъци от тези пътища и лошото състояние на общинската пътна мрежа затрудняват свързаността и са бариера за инвестиционната атрактивност.

Основните *железопътни линии*, обслужващи тази група общини са:

- I-ва главна жп линия „Калотина-запад - София - Пловдив - Свиленград “, част от „Ориент – Източно Средиземноморие“, преминаваща през община Ихтиман;
- III-та главна жп линия „Илиянци - Карлово - Тулово - Дъбово - Зимница и Карнобат - Синдел - Варна“ - преминава през общините Карлово, Павел баня, Мъглиж, Николаево, Гурково и Твърдица;
- IV-та главна жп линия „Русе - Горна Оряховица - Дъбово, Тулово - Стара Загора и Михайлово - Димитровград – Подкова“ - преминаваща през общините Дряново и Мъглиж.

И в тази група общини има приоритетни потребности от реконструкция и модернизация на пътната мрежа – както републиканската, така и общинската.

Гранични общини

Периферното разположение на общините от тази група предопределя ниския относителен дял на пътища от по-висок клас. Преобладаващата част от тези общини са с излаз на р. Дунав, формираща едно от основните направления на ТЕМ-Т – „Рейн/Дунав“.

В тази група няма автомагистрали. Общата дължина на първокласните пътища е около 85 км. Подобно на другите 2 групи, повечето общини са обслужвани от второкласни и третокласни пътища. Пътната инфраструктура в по-голямата част от общините е сравнително добре развита, като основният проблем отново е състоянието й. И тук техническите параметри и състоянието на отделни участъци от РПМ и на преобладаваща част от общинската пътна мрежа са незадоволителни. Рехабилитацията и реконструкцията са приоритетни потребности.

Предимство на района е *водният транспорт*. Транспортната функция на р. Дунав има важно значение за прилежащите към реката територии. Пристанищата Силистра и Тутракан осигуряват връзките на сухоземната транспортна инфраструктура с р. Дунав, с всички

възможности, които интегрирането на сухоземен и воден транспорт предоставя. Темата се проучва и по проект на Дунавската стратегия, Приоритет 10, с цел да се разработи съвместен проект за трансгранично сътрудничество за обновяване на пристанищата по р. Дунав.

Телекомуникации

Информационните и комуникационни технологии (ИКТ) са важен фактор за регионална конкурентоспособност и териториалното разпределение на икономическата активност. Районите на ЦИП4 следват общата тенденция за нарастване на достъпа до Интернет но с по-бавни темпове, свързани с относително по-ниските показатели за социално-икономическото развитие в тези части на страната.

Достъпът до високоскоростен интернет посредством широколентова свързаност се смята за един от основните инструменти за подобряване на икономическото и социално благосъстояние на населението. По данни на НСИ, проникването по домакинства през 2014 г. достига до 56, 5 %, като варира от 44, 8 % за слабо населените места до 67, 8 % за гъсто населените места. За планинските и гранични общини този показател гравитира към цитираната долна граница.

Електронната съобщителна мрежа в тези райони се нуждае от допълнително развитие, за да се намалят "препятствията от разстоянието" и проблемите на отдалечеността, характерни за общините в обхвата на ЦИП4.

Водоснабдяване и канализация

Водоснабдяването в голяма част от общините в обхвата на ЦИП4 е зависимо от сезонните колебания на местните водоизточници. По данни на МРРБ, през последните три години от нарушено водоснабдяване са страдали общините Бобошево, Кочериново, Невестино, Брезник и Трън от групата “Западно-планински” и общините Елена, Върбица, Смядово, Антоново, Омуртаг и Твърдица от групата “Старопланинско-Средногорски”. Изградеността на водоснабдителните мрежи е пълна. Хроничен проблем продължава да бъде загубата на големи количества питейна вода и недостатъчната поддръжка на водоснабдителните системи и съоръжения. На места се наблюдават и отклонения в качеството на питейната вода. До голяма степен проблемите с качеството на водата и сезонния недостиг на вода в планинските райони се дължат на минали и настоящи земеделски практики, както и на факта, че в редица случаи липсват пречиствателни станции за питейна вода дори и за повърхностните водоизточници.

Авариите по мрежата и загубите на вода са много високи в сравнение с други европейски страни не само в тези общини, а и в цялата страна. Нивото на аварии по водоснабдителната мрежа и загубите на вода са изключително високи. Основната причина за това е старата водопроводна мрежа, изградена от некачествени материали или неположена технически правилно, съчетано с липса на превантивна поддръжка. Рехабилитацията и подмяната по мрежата са в резултат на аварии, а не на проактивна поддръжка. В съчетание с ниското ниво

на инвестиции това води до сериозни проблеми във водоснабдяването сега и в обозримо бъдеще.

Инвестициите във водоснабдяване са далеч под необходимото ниво за поддържане на добро качество на водата и непрекъснатост на услугата в дългосрочен план. Необходимо е да се вземат подходящи мерки за подобряване поддръжката на системите и съоръженията, както и за модернизация и осъвременяване на мрежите.

В сравнение с водоснабдителните системи, изградеността на канализационните изостава и се нуждае от доизграждане – и на канализацията и на съоръженията за пречистване на отпадъчните води. Едва 74, 7 % от населението са присъединени към система за отвеждане на отпадъчни води, още по-нисък 56, 4 % (към 2013 г.), е делът на свързаните към пречиствателна станция за отпадъчни води.

В анализираните за ЦИП4 общини трябва да се увеличи както отвеждането на отпадъчни води, така и свързаността към градски пречиствателни станции за отпадъчни води от настоящите нива на обхват, за да се спазят законовите изисквания. В по-голямата си част населението, свързано към канализация за отвеждане на отпадъчни води, е свързано и към пречиствателна станция в края на тази канализация. Вече са изградени пречиствателни станции и в последните четири областни центъра (Видин, Кърджали, Силистра и Ямбол), където функционира отвеждащата канализационна система, но ПСОВ липсват.

Разширяването на системите за отвеждане и пречистване на отпадъчни води изостава от графика. Не е спазен междинния срок за осигуряване на отвеждане и пречистване на отпадъчни води за всички агломерации с над 10 000 е.ж. до края на 2010 г.; не е спазен и крайния срок за осигуряване на отвеждане и пречистване на отпадъчни води за всички агломерации с над 2 000 е.ж. (края на 2014 г). Това се дължи както на относително краткия преходен период (8 години), така и на сравнително ограничените инвестиции.

За изостаналите райони проблемът с неразвитата канализационна мрежа е значителен, особено в селата (само 2, 1 % от селата имат канализация). По данни на НСИ, ситуацията с пречистване на отпадните води в селските райони бавно се подобрява, но въпреки всичко, към края на 2012 г. делът на населението от селските райони, живеещо в селища, свързани с пречиствателни станции за отпадъчни води (вкл. неработещи), остава твърде нисък – 15, 7 %; за сравнение – на национално ниво данните за този показател възлизат на 55, 8 %. То е било обслужвано от общо 60 СПОСВ, към които са били свързани едва 81 от над 4000 населени места в селските райони.

По-малко от 200 млн. лв. годишно са били изразходвани за отвеждане и пречистване на отпадъчни води от 2007 г. досега. При сегашните нива на капиталови разходи (165 млн. лв. годишно в отпадъчни води) ще бъдат необходими повече от 35 г. за постигане на съответствие с нормативните изисквания за отвеждане и пречистване на отпадъчни води.

Необходимо е увеличение на средствата за доизграждане системите на ВиК, особено в изостаналите райони.

Подробни данни за общините с неизградени ПСОВ и за качеството на повърхностните и подземните води са дадени в следващата част.

Екология и рискове

Атмосферен въздух

В общините от този район има само един действащ стационарен пункт за мониторинг за постоянно измерване по показатели, определящи качество на атмосферния въздух (КАВ) - АИС Старо Оряхово. През последните години в този пункт не са отчетени превишения на наблюдаваните показатели.

През 2014 г., в гр. Радомир са извършени индикативни измервания на основните показатели на КАВ: фини прахови частици (ФПЧ), въглероден оксид, серен диоксид, азотен диоксид, сероводород, амоняк и метан от мобилна автоматична станция на ИАОС. Не са регистрирани превишения на газообразните замърсители, но са регистрирани превишения на средноденонощната норма за ФПЧ.

През 2014 г. е проведено измерване на качеството на атмосферния въздух с мобилна автоматична станция (МАС) София в района на гр. Разлог, определен като „зона“ от Район за оценка и управление качеството на атмосферния въздух (РОУКАВ) Югозападен. Резултатите от измерванията показват спазване на нормите регламентирани в националното законодателство.

Замърсители на въздуха са промишленото производство, животновъдството, автотранспорта и добиващата промишленост, както и битовото отопление. Липсват големи регионални източници на замърсяване на въздуха. Преобладават малките замърсители, като средните са рядкост. Някои от по-значимите обекти - източници на замърсяване на въздуха са „Радомир Метал Индъстрийз” АД и "Галко" АД, гр. Радомир, „Балканфарма – Дупница” АД, „Костенец ХХИ“ АД, гр. Костенец, „ВМВ - Метал” АД и „Булгартрансгаз” ЕАД, гр. Ихтиман, „Ел Бат“ АД, гр. Долна Баня, „Юролайтърс Плам България“ АД, гр. Костенец, „Робертет България” ЕООД, с. Долно Сахране и ДПК „Кастамону България” АД, с. Горно Сахране, общ. Павел баня, “Винекс Славянци ”АД, с. Славянци, асфалтовата база на "Пиринстройинженеринг" АД, гр. Симитли, „Бумар" ООД – Струмяни.

През зимния отоплителен сезон, замърсяването на въздуха в по-големите населени места в тези общини е основно от бита - за отопление на жилища и административни сгради. Влияние върху качеството на атмосферния въздух оказва и преобладаващият котловинно-планински релеф, който не позволява бързото разсейване на замърсителите от приземния слой.

Като изключим замърсяването на атмосферния въздух с локалните замърсявания около по-значимите обекти, КАВ в тази група общини е практически чист и с много добри качества.

Води

Състояние на повърхностните води

В планинските общини, до първото населено място, обикновено реките са от първа група по състояние. След тях преминават във втора и трета група, съобразно степента на негативно въздействие. Основната отводнителна артерия за западните планински общини - р. Струма, в определени участъци е силно замърсена. В поречието на р. Места (община Разлог) и поречието на р. Ерма, няма повърхностни водни тела в лошо състояние по данни на ИАОС за 2014 г. При старопланинските общини, поречието на р. Камчия е замърсено в средните си и долни части, както и някои старопланински реки от централната част на планината. Замърсени са речните води на р. Русенски Лом и притоците й в обхвата на придунавските общини, както и някои малки добруджански реки.

Участъци с лошо състояние на повърхности водни тела в тази група общини са:

- р. Струма от вливането на река Конска до язовир Пчелина;
- р. Струма от язовир Пчелина до вливането на река Треклянска;
- р. Джерман с части от левите си притоци Отовица и Дупнишка Бистрица, в участъка от водохващането на ВЕЦ Джерман до гр. Дупница;
- р. Разметаница от изворите до вливането и в река Джерман;
- р. Струмешница от българо-македонската граница до вливането й в река Струма;
- р. Златаришка след гр. Елена;
- р. Стара река след гр. Карлово;
- р. Тунджа след Калофер;
- -р. Русенски Лом и основните и притоци;
- -р. Малки Лом при общ. Иваново;
- р. Котленска след гр. Котел;
- р. Камчия – долно течение;
- р. Брестова при гр. Смядово

Основен проблем за региона, водещ до замърсяване на повърхностните води, е заустването на непречистени отпадъчни води от канализационните системи на населените места или в нарушения в технологичния режим на работа на пречиствателните съоръжения.

Подземни води

В резултат на провеждания мониторинг от Басейновите дирекции, като подземни водни тела в лошо състояние са определени:

- BG4G000000Q001 - Порови води в Кватернер – Струмешница;
- BG4G000000N011 -Порови води в Неоген – Струмешница;
- BG3G00000K2029 Пукнатинни води - Г. Малинско - Панагюрски район;
- BG2G000000Q004 – пунктовете са шахтови кладенци при с. Новосел и гр. Смядово;
- BG2G000000Q005 - тръбен кладенец при с. Хан Крум;
- BG2G000000 QMP017 Порови води в кватернера –с. Горен Чифлик, Тръбен кладенец;
- BG2G00000PG027 - Порови води в палеоген - еоцен, олигоцен– с. Овчага;
- BG2G00000P GMP077 - Дългопол, Каптиран карстов извор „Пещера";
- BG2G000000N044 Порови води в неоген-сармат Североизточна и Средна Добруджа;

- BG2G000000 NMP039 Шабла, Шахтов кладенец- ПС

Пречистване на битовите отпадни води

Според приетата Директива 91/271/ЕЕС и Договора на Р България за присъединяване към ЕС, изграждането на ПСОВ за населени места над 10 000 е.ж. е ангажимент до края на 2010 г., а над 2 000 е.ж. – до края на 2014 г. Понастоящем няма изградени пречиствателни станции в редица градове и центрове на общини: гр. Годеч, гр. Костенец, гр. Долна Баня, гр. Петрич, гр. Струмяни, гр. Кресна, гр. Рила, гр. Бобошево, с. Ковачевци, гр. Земен, с. Трекляно, с. Лесичово, гр. Стрелча, гр. Елена, гр. Златарица, гр. Котел, гр. Върбица, гр. Смядово, гр. Омуртаг, гр. Върбица, в придунавските и добруджански общини– с. Иваново, гр. Борово, гр. Сливо поле, гр. Тутракан, с. Кайнарджа и с. Крушари. ГПСОВ – Карлово и ГПСОВ – гр. Дряново са недовършени. Необходима е модернизация и разширение на ПСОВ – Кочериново. При тези населени места отпадъчните води се заустват непречистени във водни обекти.

Прави впечатление, че в редица малки населени места, особено в Източна Стара планина, предимно във водосбора на яз. Камчия, са изградени ПСОВ – с. Люляково, с. Велислав, с. Руен – община Руен, с. Планинец и с. Манолич – община Сунгурларе.

Риск от наводнения

По данни от Басейновите дирекции в групата общини на ЦИП4 са установени следните райони със значителен потенциален риск от наводнения (РЗПРН) - висок:

- Поречие Струма - с. Струмяни-с. Микрево, гр. Кресна, гр. Симитли, с. Невестино, гр. Дупница, гр. Земен;
- Поречия Места и Доспат - с. Кочан, гр. Разлог;
- р. Еленска при гр. Елена;
- р. Камчия - при с. Аврен, гр. Долни чифлик, с. Кривини, с. Венелин, с. Круша, гр. Старо Оряхово, с. Равна Гора, с. Китка, с. Близнаци, с. Ново Оряхово, гр. Смядово, с. Бял Бряг, с. Кълново, с. Янково;
- р. Брестова - при с. Веселиново;
- р. Котленска при Котел;
- р. Луда Камчия – с. Градец, с. Катунище;
- р. Тунджа от Калофер до яз. Копринка - общини Карлово и Павел Баня;
- р. Тунджа от общ Мъглиж до яз. Жребчево – общини Гурково, Николаево, Твърдица;
- р. Твърдишка - при гр. Твърдица;
- р. Енинска при с. Енина;
- р. Мъглижка – при гр. Мъглиж;
- р. Русенски Лом - с. Нисово, с. Кошов, с. Иваново, с. Червен, с. Табачка;
- р. Дунав - населените места по крайбрежието от с. Ново село до гр. Силистра;
- Черно море – с. Дуранкулак, с. Крапец, с. Ваклино.

Литоложка основа

Замърсяване на почвите

По данни на РИОСВ, наблюдаваните показатели за 2014 г. за пунктове за мониторинг, показват съдържания на наблюдаваните тежки метали под максимално допустимите концентрации. За територията на този район няма регистрирани случаи на замърсявания на площи в резултат употребата на разрешени пестициди. От провеждания мониторинг в постоянните пунктове за наблюдение досега няма данни за превишение на нормите за устойчиви органични замърсители и нефтопродукти. Наличните резултати показват стойности под определените фонови стойности, или близки до тях.

Нарушени територии

Нарушените терени се свързват преди всичко с добива на полезни изкопаеми. За тези общини, това са нарушенията, предизвикани от добива на въглища (общини Твърдица и Симитли), рудодобивът и добив на редки метали (общини Трън, Симитли, Разлог, Твърдица) и добивът на скалнооблицовъчни и инертни материали – общини Земен, Кочериново и др.

Ерозийни процеси

Водоплощната ерозия е характерна за Западните крайгранични планини и общините по южния склон на Стара планина. С най-висок риск от водоплощна ерозия са територииите в общините Земен, Радомир, Трън, Бобошево, Дупница, Карлово, Твърдица, Сунгурларе и Руен. Ветровата ерозия е характерна и с висока степен на проява във всички добруджански и придунавски общини.

Свлачища

Територииите на ЦИП4 са с изявена свлачищна дейност. Засегнатите общини са разположени по високия Дунавски бряг и десните склонове на притоците му, Северното Черноморско крайбрежие (най-вече община Шабла), Предбалкана, проломните участъци на река Камчия, поречията на реките Струма и Места, окрайнините на котловините в Южна България. Немалка част от урбанизираните територии са разположени върху склонове в тези райони с проявени или потенциални свлачища.

Риск от земетресения

Общините от тази група попадат в едни от най-рисковите и с най-висок магнитуд по отношение на земетръсната дейност части на страната. Това са общините разположени по долината на р. Струма, община Шабла и придунавските общини.

Отпадъци, шум и радиация

Част от отпадъците на общините в обхвата на ЦИП4 се депонират предимно на изградените регионални депа (РД), които са разположени както на територията им, така и извън тях – Сандански, Гоце Делчев, Петрич, Перник (за общини Радомир, Брезник, Трън, Земен и Ковачевци), Ботевград (за община Правец; Карлово), Омуртаг (за общини Омуртаг, Върбица, Котел и Антоново), Шумен - за община Смядово, Братово - Запад (за общини Руен

и Сунгурларе), Велико Търново (за общини Елена и Златарица), Севлиево – община Дряново и Добрич за община Крушари.

Все още не са изградени следните планирани регионални депа:

- РД, което ще обслужва общините Разлог, Банско, Белица, Якоруда;
- РД за общините Симитли, Кочериново, Рила и Бобошево;
- РД при Дупница – за общини Невестино и Трекляно,
- РД Самоков за общините Ихтиман, Костенец и Долна Баня;
- РД Пазарджик – за общини Лесичово, Панагюрище и Стрелча;
- РД Стара Загора - за община Мъглиж;
- РД Борово - Бяла, което ще обслужва община Борово.

Общините Генерал Тошево, Шабла, Д. Чифлик и Дългопол депонират отпадъците си на общински депа, неотговарящи на нормативните изисквания.
Проблеми при третирането на ТБО представляват:

- Ниската стойност на такса „смет“, която не отговаря на действителните разходи по сметосъбиране и сметоизвозване;
- Недостатъчният брой събирателни съдове и недоброто им състояние;
- Амортизираната сметовозна техника;
- Неконтролираното изхвърляне на битовите отпадъци и образуването на нерегламентирани сметища;
- Недостатъчно обществено разбиране и подкрепа при управлението на отпадъците - не се акцентира върху основните цели за минимизиране, разделно събиране и рециклиране на отпадъците.

Някои общини като Сандански, Струмяни, Петрич, Симитли, Трън, Трекляно и тези от Източна Стара планина, притежават много населени места, често рядко населени или разположени в планински райони, което затруднява общинските системи по сметосъбиране, като в същото време оскъпява цената на услугата.

Шумовото натоварване се измерва епизодично. Изключение прави гр. Дупница, в който са разположени 12 пункта за наблюдение и контрол. Шумовото ниво се задържа почти постоянно в наблюдавания период 2010-2013 г. Преобладават пунктовете с шумово ниво 66-72 дБ. През посочения период е отпаднал единственият пункт с ниво 75-77 дБ. Основните източници на шум са авто- и ж.п. транспортът, както и някои производствени дейности. След въвеждането в експлоатация на АМ „Струма“ се очаква шумовите нива да намалеят в прилежащите територии до сега съществуващия главен път София- Кулата.

На територията на ЦИП4 се осъществява периодичен контрол върху *радиационното състояние* на околната среда. Не са констатирани сериозни надфонови стойности. Отделни повишени радиологични параметри са установени за райони на МДП “Елешница”, “Сенокос”, “Брежани” и “Игралище” - община Симитли - в почвите, водите и дънните

отложения. Радиационният контрол, провеждан от 1998 г. по реките Струма, Места, Мелнишка и Струмешница показва, че те не са повлияни от уранодобивната дейност в областта.

Биологично разнообразие и защитени територии

Разглежданата група общини обхваща част от териториите на страната с най-високо биологично разнообразие. Тук са съсредоточени голяма част от ендемитите, глациалните реликти, редките и застрашени растения и животни на страната. Наблюдават се разнообразни екосистеми – алпийски, високо-, средно и нископланински, равнинни и степни, крайречни и крайморски. В тази територия са установени едни от най-представителните гори от мура, ела, смърч и бук. Включват се и редица орнитологично важни места. През тези територии преминават двата най-важни за страната прелетни пътища на птиците – „Виа Понтика“ и „Виа Аристотелис“.

В тези общини попадат части от трите национални парка на България – НП “Рила“, НП “Пирин“ и НП “Централен Балкан“.

Националната екологична мрежа (НЕМ) в обхвата на ЦИП4 съдържа 8007, 7 км^2 площ - 37, 29% от територията й. Това е дял, по-голям от средния за страната и много по-голям от средното европейско ниво. Най-големият дял от НЕМ се пада на защитените зони по НАТУРА 2000 – 36, 91 %. Сред тях преобладават защитени зони (ЗЗ) по Директивата за хабитатите – 29, 28 %, срещу 20, 63 % за ЗЗ по Директивата за птиците. В тези общини защитените територии обхващат 5, 64 %, което е близко до средното за страната. С най-голям дял са националните паркове – 2, 88 % и природните паркове - 1, 37 %. Следват резерватите - 0, 93 %, защитените местности – 0, 83 %, природните забележителности - 0, 17% и поддържаните резервати – 0, 13 %.

Описаният природен „капитал“ е един от стратегическите ресурси на обхванатата територия, който следва да бъде и стратегическо направление в композицията на ЦИП4.

В заключение за екологичното състояние на общините от ЦИП 4 може да се твърди, че атмосферният въздух като цяло е чист и благоприятства както обитаването и рекреацията, така и земеделието. В района се формира значителна част от повърхностния воден отток на страната. Повърхностните води са средно и силно замърсени по отношение на средните и долни течения на главните реки, дължащо се на замърсяването с битови отпадни води и неизпълнение на поетите на ангажименти за изграждане на ПСОВ. Незавършен е и процесът по изграждане на системата от регионални депа за отпадъци. Районът е рисков по отношение на опасността от силни земетресения и наводнения, развитие на ерозийните процеси и свлачищната дейност.

Обобщено, *потенциалите за развитие* на общините в обхвата на ЦИП4 (разкрити и в действащите планови документи за тези територии), са:

- Плодородните земи, река Дунав, Черно море, горите и атрактивните природни комплекси са ресурси на групата общини, подкрепени с потенциала на културното

наследство. Това са предпоставки за целенасочено интензифициране на ефективно земеделие, транспортни дейности и туризъм;

- Качеството на околната среда и екологичните условия повишават привлекателността на територията за обитаване, бизнес и туризъм;
- Транспортната инфраструктура (преминаващи и прилежащи елементи на ТЕМ-Т, прилежащи пристанища и фериботни комплекси, възможното изграждане на мост при Силистра) е потенциал за тласък на бизнеса и туризма, както и за ефективно трансгранично сътрудничество;
- Прилежащите на р. Дунав общини имат потенциал за териториално сближаване в развитието на урбанизационните ареали „Русе – Гюргево“ и „Силистра – Кълъраш“;
- Река Дунав притежава сериозен транспортен и енергиен потенциал и като воден ресурс има важно значение за икономическото развитие на района.

2. SWOT анализ на териториите, съставени от „други слабо развити планински, полупланински и гранични“ общини

Традиционното формализиране на анализите в четирите теми на SWOT инструмента е проведено в три стъпки:

- Обобщаване на аналозите от действащите планови документи за района (РПР на петте засегнати района от ниво 2, общинските планове на по-големите общини);
- Извличане на обобщени констатации и оценки от анализа на ЦИП4;
- „Сглобяване” на SWOT – основа за стратегията на ЦИП4.

Резултатът е вече позната картина на този разнороден район – мозайка от силни страни и трудно реализуеми възможности, изпъкваща върху сивия фон на доминиращ блок от слаби страни и заплахи.

Силни страни

- Екологично чиста, запазена от урбанизация природна среда и територия със значителен поземлен, горски и дивечов ресурс;
- Богатство от защитени видове и мрежа от защитени територии и зони;
- Значително културно наследство от материални и нематериални ценности;
- Благоприятни почвено-климатични условия за биологично земеделие;

Слаби страни

- Силно изразена периферност и изостаналост в социално-икономическото развитие;
- Силно изразени негативни демографски процеси – обезлюдяване и застаряване на населението;
- Отдалеченост и затруднена достъпност, лошо състояние на пътищата;
- Прекъснати връзки със съседни територии през границата;

- Недостатъчно оползотворен потенциал на ТГС с Гърция, Румъния, Сърбия, Македония.
- Ниски и несигурни доходи, висока безработица, висок риск от бедност;
- Неоползотворени потенциали в аграрния сектор - изостанало селскостопанско производство;
- Неоползотворени потенциали в туризма – слабо туристическо предлагане;
- Неразвита мрежа на образователни, социални и културни услуги;
- Слабо развита икономика, технологична изостаналост и ниска конкурентноспособност, липса на структуроопределящи производствени предприятия, слаба експортна насоченост на индустрията и бизнеса;
- Ниско ниво на икономическа активност, силно ограничен пазар на труда;
- Малко преработвателни предприятия и тържища за селскостопанска продукция;
- Неизградени ПСОВ за много общински центрове;
- Неизградени регионални депа за ТБО;
- Наличие на големи зони с влошени демографски, икономически, социални и инфраструктурни показатели;
- Висок дял на нискообразованите и ниско квалифицираните безработни;
- Ниско качество на селищните среди, амортизирана инфраструктура на социалния сервиз;
- Недостатъчен капацитет на общинските администрации за провеждане на секторни и интегрирани политики, за оползотворяване на възможностите по оперативните програми;

Възможности

- Прилагане на интегриран подход за реализиране потенциала на територията;
- Отваряне на нови ГКПП за реализиране на трансгранично сътрудничество;
- Подобряване на транспортната достъпност към изявени градски центрове във вътрешността на страната и през граница;
- Запазване и валоризиране на биоразнообразието чрез подобрено и устойчиво стопанисване на горите;
- Развитие на рентабилно алтернативно земеделие (биоземеделие);
- Развитие на алтернативни форми на туризъм, в т.ч. на база на трансгранично сътрудничество;
- Прилагане на стимули за привличане и задържане на млади квалифицирани кадри;
- Привличане на свежи инвестиции в устроени индустриални паркове;

Заплахи

- Продължаващо обезлюдяване на територията и заличаване на населени места;

- Засилена изолираност и изоставане в социално-икономическото развитие;
- Занемаряване на инфраструктурата и пътната мрежа до населените места;
- Изоставане в откриването на нови ГКПП;
- Закриване на училища, детски градини, болници и читалища;
- Западане на земеделското производство и горскостопанската дейност;
- Изоставане в създаването на туристически атракции и специфичен туристически продукт;

В заключение към анализа на района трябва да се посочи, че той няма компактна територия, а е разпокъсан, което ще затрудни прилагането на целенасочената програма. В сравнение с другите райони, тази особеност затруднява откриването на адресат на програмата и координиращ дейностите орган.

3. Стратегия за развитие на териториите, съставени от „други слабо развити планински, полупланински и гранични“ общини

Както беше отбелязано, обект на ЦИП4 са 52 общини от 17 области и 5 района от ниво 2. Този факт е основание за търсене както на съответствие с вече действащите планови документи в тази територия, така и с разнородните специфични потенциали на тази голяма и разнородна условна пространствена общност. *Първото съответствие* се постига чрез обобщаване на предметната насоченост на стратегическите пакети на действащите планови документи. Почти без изключения, стратегическите пакети на плановите документи (регионални планове, областни стратегии, общински планове) съдържат по 3 стратегически цели с аналогичен предмет – „икономика”, „човешки капитал”, „инфраструктура и екология”. Това е и предметна насоченост на стратегическите цели в ЦИП4.

Погледнат като цяло, районът е съвкупност от необвързани помежду си общини, развиващи се самостоятелно. Състоянието им е полюсно противоположно. На единия полюс са няколко средни и малки градове (Дупница, Петрич, Генерал Тошево). На другия, множеството малки общини, вече лишени от енергия да обърнат посоката на развитието си без външна помощ. Целостта на района е само статистическа – сбор от 17 области и 52 общини. Демонстрирайки трайни негативни тенденции в почти всички сфери на развитие (с изключение на екологията), към територията на ЦИП4 се насочва допълнителна „енергия за развитие“.

Изтъкнатата разнородност на обхванатите в ЦИП4 общини, както и разположението им в почти всички географски райони, носещи различни потенциали и проблеми, не позволява формулирането на единна *визия* за развитие. В случая, обединяваща представа за развитие ще бъде постигането на осезателно нарастване на работните места в реалната икономика и намаляване на безработицата.

Стратегическият пакет на ЦИП4 съдържа 3 стратегически цели със съответни приоритети, мерки и конкретни действия/проекти.

Ц1 СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА

Основната потребност е от работещи конкурентноспособни предприятия – както високотехнологични, така и с конвенционални технологии, ангажиращи и по-ниско квалифицирани кадри. Основният инструмент за привличане на желаните инвестиции е инфраструктурно съоръженият индустриален парк. Така се стига до формулиране на първия приоритет:

П1 Нови инвестиции – в бизнес инфраструктура, в обновяване и изграждане на нови предприятия

Постъпилите от съставните общини проекти са групирани по три мерки – „бизнес паркове“ (индустриални и технологични), „друга бизнес инфраструктура“ и „технологично обновяване и нови предприятия“. Повечето проектни идеи са в сферата на публичните инвестиции, но има и значителен брой идеи за ПЧП, както и частни инвестиционни проекти.

Мярка 1.1.1. Индустриални и технологични паркове

Мярката предвижда създаването на привлекателни инвестиционни полета под формата на устроени и съоръжени с публична инфраструктура имоти за създаване на индустриални и технологични паркове. Мотивацията на необходимостта и локализациите е направена в предходни анализи и проучвания по повод други планови документи за предметната територия (ОПР, ИПГВР, ОСР). С реализирането на тази мярка ще се осигури една от най-важните предпоставки за привличане на желаните инвестиции в реалната икономика на района. На този етап са селектирани 3 проектни предложения, разположени в Омуртаг, Твърдица и Костенец.

Мярка 1.1.2. Друга бизнес инфраструктура, МИГ

Подобно на предходната, мярката има за цел да подпомогне бизнеса и заетостта чрез публични инвестиции в по-дребномащабна бизнес инфраструктура – бизнес зони и бизнес инкубатори, пазари, рибарски пристанища и друга речна инфрастуктура, рехабилитация на техническата инфраструктура в работещи индустриални зони и др. За разлика от проектите по предходната мярка, попадащите тук са много повече (31 бр.) и са разположени дисперсно в целия обхват на ЦИП4. За отбелязване са група проектни предложения в подкрепа на създаването и функционирането на местни инициативни групи (МИГ), от които допустими за подкрепа ще бъдат тези, които имат одобрени стратегии.

Мярка 1.1.3. Технологично обновяване, изграждане на нови предприятия

Тази мярка може да се нарече не предпоставка, а директна стъпка към реална икономика. Тук са обединени инвестиционни инициативи за нови производствени мощности. Предложенията варират от преработка на дървесина до производство но храни и химически продукти. Техни носители са предимно частни субекти и ПЧП, но има и кандидати за т.нар. „социални предприятия“, които по правило са публична инвестиция. На този етап са селектирани общо 12 проекта, дисперсно разположени в територията на ЦИП4.

П2 Атрактивно икономическо пространство - *пакет преференции*

Следвайки опита на аналогични програми в други европейски страни, стратегията на ЦИП4 залага и на пакет от „меки“ мерки, създаващи реални и осезателни преференции за бизнеса в района. Тяхното осигуряване би гарантирало привличане на желаните инвестиции в пространствата, устроени по предходния приоритет.

Мярка 1.2.1. Преференциални данъчни ставки за местния бизнес в първичния и вторичния сектор

Преференции за местния бизнес в първичния и вторичния сектор по смисъла на ЗКПО и преференции от „Местни данъци и такси“ за първите три години от съществуването на нова стопанска единица.

Мярка 1.2.2. Субсидия върху лихви по инвестиционни кредити (минимум 30%, оптимално 50%)

Мярка 1.2.3. Целеви инвестиционен фонд за МСП (осигуряващ безлихвени заеми)

Реализирането на предложенията зависи от политически решения и от законовото регламентиране на подкрепата за бизнеса.

П3 Аграрен сектор - *подкрепено овощарство, биоземеделие, животновъдство*

Най-значимият ресурс на района е плодородната земя. Ползването й през последните десетилетия се е „деформирало“ към слети култури, почти заличавайки зеленчукопроизводство, овощарство, биоземеделие и животновъдство. А именно в тези сфери се съдържа огромен потенциал – както за увеличено и диверсифицирано производство, така и за осезателен сектор на трудова заетост (макар и сезонна). Освен за частни проекти, ПРСР отрежда значителен ресурс и за публично инициирани проекти в подкрепа на секторите с изостанало развитие.

Мярка 1.3.1. Подкрепа за овощарството

Тази мярка е сред защитените в ПРСР. На този етап има само две проектни предложения от Омуртаг и Генерал Тошево. Тази идея би могла да се репликира във всички общини на района, имащи подходящи условия.

Мярка 1.3.2. Подкрепа за животновъдството

Частните проекти в този под-сектор са предмет на подкрепа по ПРСР. В контекста на ЦИП, помощта се насочва към публични и публично-частни инвестиции в обслужваща инфраструктура. Пример е проектът от Правец за изграждане регионален развъден и селекционен център.

Мярка 1.3.3. Биологично земеделие

Темата е актуална от десетилетие, но едва сега биологичното земеделие получава реален шанс за осезателно развитие с подкрепата както на ПРСР, така и на ЦИП4. Засега,

„Демонстрационно еко-селище за популяризиране производството на биологична земеделска продукция и последваща преработка, магазин за продажба и заведение за хранене“ е единственото регистрирано проектно предложение, генерирано от община Елена.

Мярка 1.3.4. Полски пътища, рекултивации

Нормалното стопанско ползване на земеделските земи изисква развита и добре поддържана мрежа от полски пътища. Тяхното устройване както за целите на присъщите стопански функции, така и за съпътстващо туристическо ползване е заявено в проект на община Омуртаг „Устройване на полски чешми, крайпътни залесявания, заслони, места за почивка“. Подобни намеси биха могли да се мултиплицират и в други общини от обхвата на ЦИП4.

Рекултивацията на увредени и замърсени земи е регламентирана и утвърдена устройствена практика, която не винаги е последвана от реализации. Залагането на тази проектна линия в ЦИП4 е мотивирано не толкова с екологични, колкото със стопански съображения. Обекти за рекултивация са налице, но на този етап не са заявени проекти.

Мярка 1.3.5. Научно-практическо обслужване в земеделието

Логическата верига на планираната подкрепа в аграрния сектор се затваря с научното обслужване – най-надеждният фактор за създаване и реализация на успешни бизнес планове. Добър пример е предложението от Омуртаг за създаване на информационен агроцентър за професионално обслужване на земеделски производители, както и това на Кайнарджа – за изграждане на център за подкрепа на малки стопанства и младежка заетост.

***П4 Туризъм** - регионален туристически продукт*

Валоризирането на природното и културното наследство чрез продаваеми туристически продукти е непостигната цел не само за териториалния обхват на ЦИП4, а за почти всички части на България извън утвърдените туристически дестинации. Затова този приоритет следва неизменно да присъства в плановите документи на всички нива. Доказателство за големите надежди за развитие на осезателен икономически сектор са многото проектни предложения (36 бр.) на съставните общини и съответните областни администрации. Следвайки тематичната им насоченост, проектните предложения са групирани в 3 мерки – „обекти/атракции“, „маршрути/инфраструктура“ и „продукти“.

Мярка 1.4.1. Туристически обекти/атракции

Анализите на сектор „туризъм“ констатират наличието на туристически ресурси почти повсеместно, но често археологическите обекти са само научен/исторически факт, музейните експозиции са остарели, а урбанизираната среда е лишена от атракции. Тази мярка е пряко насочена към тези дефицити. Ресурсите й ще се инвестират в експониране на археология, обновяване на музеи и други туристически обекти, изграждане на нови обекти за обогатяване на туристическото предлагане в района.

Мярка 1.4.2. Туристически маршрути и инфраструктура

Екопътеките и ландшафтните паркове са утвърждаваща се форма за експониране на атрактивното природно наследство и валоризирането му в богато „меню“ от туристически продукти. Освен еднозначно отложените на терен пешеходни и вело маршрути, съществуват и така наречените „наследствени пътеки“, включващи предимно обекти от културното наследство, тематично композирани в пространства с регионални мащаби. Пример за такава е „Върбица – Омуртаг – Сунгурларе - непознатото Българско наследство“. Реализацията на подобни проекти би довела до изграждането на желаните регионални туристически продукти.

Мярка 1.4.3. Туристически продукти

Тази мярка подпомага директните дейности по създаване на туристически продукти. Проектните идеи варират от ограничено локално предлагане (като археологическо училище на терен в Омуртаг) до регионални композиции като: „Инициране, разработване и реализиране на проект за създаване и развитие на регионален клъстер – туризъм, съвместно с общините Копривщица и Панагюрище”, „Разработване на общи пакети от туристически услуги за общините: Гърмен, Банско, Гоце Делчев, Сатовча и Хаджидимово”. Идеите за туристически продукти биха могли да прераснат и до трансгранични мащаби.

ЦЕЛ 2 Укрепен човешки ресурс

В преследване на ясната цел „квалифицирани кадри за съживена икономика“, ЦИП4 оставя на другите планови документи проблемите на ниските нива на образование, фокусирайки се само върху създаването и привличането на специалисти със средно професионално и висше образование.

Логиката на интервенциите по тази цел се вписва в три направления:

- *Привличане на изградени специалисти* в желани сфери – чрез осигуряване на основна житейска потребност – жилище;
- *Привличане на бъдещи специалисти* – ученици и студенти – чрез стипендии срещу завръщане в района;
- *Повишаване на качеството в образованието* – чрез обновяване на оборудване и учебни програми в професионалните училища, както и чрез укрепване на базата за висше образование, в съответствие с разработените от МОН и приети стратегически документи и Методологията за приоритизиране на обектите на образователната инфраструктура за територията на страната.

П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри *(1000 жилища)*

Сред основните причини за емигриране на младите поколения се нарежда и липсата на достъпна възможност за жилищна кариера.

В условията на голям демографски спад, огромен брой необитавани жилища и остри бюджетни дефицити би било трудно да се извоюва приоритетно политическо внимание (и

ресурси) за жилището само от позицията на традиционната жилищна политика. Мотивирането на жилищните цели и програми с ефекти като "съживена икономика", "увеличена привлекателност на инвестиционни полета", "задържани в страната квалифицирани кадри", "увеличена трудова заетост и намалена безработица", "намалена необходимост от социални плащания", прави заявка към регионалната политика. Затова ЦИП4 включва жилището като елемент на стратегията си, която е стъпка към реализация на структурен аспект от регионалната политика за включените територии.

Предварителните разчети определят необходимост за 1000 жилища. С осигуряването им в района се разчита да се гарантират потребностите от готови квалифицирани специалисти в стимулираните сфери на реалната икономика. В следваща фаза на разработка ще се уточнят важните детайли, между които форми на финансиране, собственост и владеене; локализации и брой; и критерии за легитимност на кандидатите.

П6. Студентски и други стипендии *- срещу завръщане/оставане в района*

Системата на студентски стипендии е традиционна и за България. В подкрепа към недостатъчния ресурс от стипендии, от 2010 г. функционира и студентското кредитиране[58]. Новата Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж" (ОПНОИР) предвижда подкрепа на студентите с два вида стипендии – за развитие на специалисти в приоритетни области, насочени към решаване на проблемите на пазара на труда, и за разширяване на достъпа до висше образование. Системата на студентското кредитиране ще бъде запазена и развивана, но без финансов ангажимент от страна на оперативната програма. За целта ще бъдат използвани възможностите на Закона за студентско кредитиране и националния бюджет.

ЦИП4 ще се възползва от описаните провизии и за своята цел, като предлага доразвитие на системата, изразяващо се в регионален фонд, захранван както с публични средства по действащите национални провизии, така и с частно финансиране от местния бизнес. Предлаганият фонд ще отпуска стипендии в няколко направления:

- Стипендии за студенти по технически специалности, необходими за развитието на съответните отрасли в икономиката - по П1;
- Стипендии за студенти, които след завършване, се ангажират да работят в общинските администрации (повишаване на административният капацитет);
- Стипендии за гимназисти и подпомагане на професионални училища и паралелки, с оглед създаване на бъдеща квалифицирана работна ръка за предприятията (в подкрепа на П1 и П7);
- Отпускане на средства за преквалификация на по-ниско образованото работоспособно население.

[58] Сега студентското кредитиране се обслужва от 4 банки с държавна гаранция за 2014 от 40 млн. лева.

П7. Висше и средно професионално образование

Науката и образованието са незаменими фактори за растеж и икономическо развитие. През новия програмен период ще се изпълнява специална оперативна програма[59], фокусирана именно в тези фактори.

Новата оперативна програма (ОПНОИР) ще бъде ключовият инструмент за постигане на националните ангажименти[60] по стратегията „Европа 2020“ за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. Провизиите на тази програма ще бъдат „инвестирани“ в ЦИП4 и по отношение на желаното повишено качество в образованието:

- *По отношение на съдържанието на образователния продукт* - чрез система от стипендии ще се стимулира обучението в приоритетни за района области. Подкрепа ще получи въвеждането на нови форми на преподаване, разработването на интегрирани програми и програми с насоченост към потребностите на бизнеса;
- *По отношение на доставчиците на образователната услуга* – осигурени възможности за сертифицирано обучение в ИКТ (по международно признати стандарти), както и специализирани програми за подобряване на методическите и управленски компетентности в сферата на висшето образование;
- *По отношение на обхвата на образователната услуга* - системата от студентски стипендии ще получи допълнителен ресурс, който да направи следването по-достъпно и насочено към приоритетните области на местната икономика.

Постъпилите на този етап общински предложения (с ограничен обхват и количество) са групирани в 3 мерки:

Мярка 2.7.1. Обновяване на оборудване и учебни програми в професионалните училища (33 бр.)

В предишния планов период, по-голямата част от образователната инфраструктура получи ресурс за обновяване (включващо и енергийно саниране) на сградния фонд. В пряк интерес на целенасочената инвестиционна програма е повишаване на качеството в професионалното образование. В този контекст, мярката е насочена не към обновяване на сградния фонд, а на оборудването и на учебните програми, в съответствие с политиката и стратегиите на МОН. В периода на изработване, ЦИП4 не е регистрирала проекти, но предложената от консултанта проектна линия ще се запълва в хода на приложението на програмата.

[59] Оперативна програма "Наука и образование за интелигентен растеж" (ОП НОИР), управляващ орган - Министерството на образованието и науката (МОН), бюджет – 1,37 млрд. лв. (европейско и национално финансиране).

[60] Повишаване на инвестициите за наука и научни изследвания до 1,5% от БВП; Намаляване на процента на преждевременно напусналите училище до под 11%; Увеличаване на процента на завършилите висше образование до 36% от хората между 30 и 34 годишна възраст.

Мярка 2.7.2. Обучение за оптимизиране на капацитета на общинските администрации за усвояване на средствата от финансовите инструменти на ЕС (51 администрации)

Подобно на предходната, и тази мярка е предложена в резултат на проучена необходимост, независимо, че на този етап няма постъпили от общините проектни предложения.

Мярка 2.7.3. Професионално обучение и бизнес консултации

Проектните предложения по тази мярка са в диапазона от нова образователна инфраструктура (колеж по туризъм, Елена), до преквалификация и повишаване на образователното равнище, както и стажове за млади специалисти.

ЦЕЛ 3 Инфраструктура и екология

Тази цел е третата стратегическа опора на ЦИП4 в триадата „икономика – хора – инфраструктура и среда“. В общо четири приоритета са групирани най-важните заявени потребности на транспортно-комуникационните системи, на достъпа до бизнес обекти, на водоснабдителните системи и хидромелиорациите, на системите за превенция на рисковете от природни бедствия.

П8 Обновяване на елементите на РПМ

Желаният пространствен (и функционален) модел за безпрепятствено развитие на общините по ЦИП4 неизбежно минава през удовлетворяване на потребността от чувствително подобряване на състоянието на републиканската пътна мрежа.

Мярка 3.8.1. Републиканска пътна мрежа - рехабилитация

Тази мярка не се нуждае от мотивация. В ЦИП4 са регистрирани 8 проекта за обновяване на пътни отсечки и съоръжения от РПМ. Териториалното им разположение е със сравнително равномерно покритие на района.

- Рехабилитация на републикански път III-706 (обходен път Преслав – Върбица) Менгишево – Величка – Звездица – Ябланово – Малко село – Филаретово – Тича (Омуртаг – Котел) от км 0+^{000} до км 7+^{500}. В община Омуртаг – 7, 500 км, Омуртаг;
- Реконструкция на третокласния път Копривщица –Стрелча и Стрелча-Панагюрище, Стрелча;
- Разширение на републикански път II-19 в участък между гр. Разлог и гр. Банско, Разлог;
- Основен ремонт и реконструкция на долното строене и разработване на връхна конструкция на пътен мост, свързващ гр. Симитли с първокласен път Е79, Симитли;
- Път III-1906 Копривлен – Парил – Голешово – Катунци от км. 0+^{000} до км. 45+^{400}, Хаджидимово;
- Проект за ремонт и рехабилитация на Път II-63 Перник - Брезник - Трън – Стрезимировци, Брезник;

- Ремонт и рехабилитация на третокласен път Земен – Трекляно - Славчето – Босилеград, Земен;
- Рехабилитация на третокласна пътна мрежа - път III-904 - (I-9) – Старо Оряхово – Долни чифлик – Гроздьово - Бозвелийско – Провадия - Дългопол) – III-208, Участъци 1. От км $0+^{000}$ до км $17+^{400}$, 2. От км $23+^{403}$ до км $29+^{970}$, Долни Чифлик;

П9 Подобрен достъп да бизнес/туристически обекти

Този приоритет е пример за обективен критерий за селекция при системни/големи потребности и силно ограничени ресурси. Многократно доказван факт е, че общинските пътни мрежи в района (и в почти цялата страна) са в лошо или незадоволително състояние, със системни дефицити в текущото поддържане и в прогресираща деградация. ЦИП4 включва само заявките, „натежаващи“ с пряко обслужване на бизнеса.

Мярка 3.9.1. Подобрен достъп до туристически обекти

Фактът, че добрата достъпност е решаващ фактор за оползотворяване на туристическия потенциал в района, става неоспорим мотив за приоритизиране и включване в ЦИП4 проектните предложения с такава насоченост. На този етап са регистрирани 3 проекта за ремонт на общински пътни отсечки до туристически обекти в Елена, Омуртаг и Гурково.

Мярка 3.9.2. Подобрен достъп до бизнес обекти

Подобно на предходната мярка, с тази се цели подобряване на достъпа до обекти на реалната икономика и заетост. До момента са инвентаризирани само 4 предложения (подходи към летище София Запад, община Радомир), но може да се прогнозира много по-голямо запълване на тази проектна линия.

П10 Водоснабдяване и хидромелиорации

Подобно на предходния приоритет, тук се визират само потребностите на извън-селищните елементи на водоснабдителните системи. Всеизвестните и отлагани с десетилетия потребности от обновяване на селищните мрежи се оставят в институциите на общинските планове и провизиите на съответните оперативни програми.

Що се отнася до хидромелиорациите, те се третират като абсолютна потребност за развитие на желаното интензивно земеделие.

Мярка 3.10.1. Доизграждане и обновяване на водоснабдителни системи

С тази мярка се атакуват дефицити в първична потребност – водоснабдяване (с достатъчно и качествена вода). Включени са както реконструкции на довеждащи водопроводи и съоръжения, така и насочване на допълнителни количества вода с нови елементи на мрежата. Включените по тази мярка 43 проекта свидетелстват за сериозните дефицити във водоснабдителните системи на общините в обхвата на ЦИП4. Докато Петрич, Разлог, Мъглиж и Главиница имат по един проект в тази мярка, Омуртаг е депозирал 32 бр. Община Елена има 4 проекта, а община Антон – 3 бр. Общата индикативна стойност надхвърля 90

млн. лв. и въпреки наличието на потенциален източник за финансиране (ПРСР, Мярка 7), едва ли всички потребности ще могат да се удовлетворят в настоящия планов период.

Мярка 3.10.2. Възстановяване на напоителни и отводнителни системи

Мярката е двупосочна – осигуряване на необходимата за интензивно земеделие инфраструктура и намаляване на рисковете от наводнения, заблатявания и нежелани високи нива на подпочвени води. Освен изграждане и ремонт на линейни обекти, проектите по тази мярка включват и ремонти на източници за напояване. На този етап са регистрирани само 2 проектни предложения – на общините Разлог и Гурково.

П11 Превенция на рискове от наводнения, свлачища и горски пожари

Сред приоритетните потребности се нареждат и мерките, повишаващи сигурността във функционирането на района и ефективното ползване на природните му ресурси. Заявките за превенция на рисковете от природни бедствия са групирани (според тематичната си насоченост) в 4 относително обособени мерки:

Мярка 3.11.1. Почистване, корекции и укрепване на речни корита, ремонт на язовири

Пространствата с целенасочени инвестиции в реалната икономика, човешките ресурси и съответните инфраструктури следва да бъдат обезопасени във възможната и разумна степен. Мярката включва превантивни действия за предотвратяване на рискове от наводнения чрез корекции и почистване на речни корита (Мъглиж, Стрелча, Павел баня, Руен, Земен, Кресна, Дупница, Годеч), както и ремонт на язовири (Антоново, Омуртаг).

Мярка 3.11.2. Укрепване на свлачища и противоерозионни мерки

Мярката е насочена към укрепване и превенция на свлачища и срутища, пряко засягащи или застрашаващи пътна и инженерна инфраструктура. Разпространена е чрез регистрираните проектни предложения в Дупница, Стрелча, Павел баня и Руен.

Мярка 3.11.3. Превенция на горски пожари

Мярката е включена, за да се осигурят минимални ресурси за проучвателни работи и мотивация на проектно предложение от Омуртаг, където е заявено „..изграждане на видеотехнологична система за видеонаблюдение“, осигуряваща превантивни дейности за намаляване опасността от горски пожари в общинските територии.

Мярка 3.11.4. Аварийно-възстановителни работи по общинска пътна мрежа

Макар и изключена като цяло от ЦИП4, общинската пътна мрежа получава подкрепа по 2 изключения. Първото е „достъп до туристически и бизнес обекти“, а второто – аварийно състояние на пътни съоръжения, застрашаващи с изолиране на свързани селища. Включените проекти са:

- Аварийно укрепване на скат на път SZR 3085 – IV с. Ветрен – с. Сливито, Мъглиж;
- Укрепване на ската под IV класен път за с. Заимчево в регулация на с. Снежа, община Руен;

- Аварийно изграждане на подпорни стени, прилежащи към южния устой на съществуващо мостово съоръжение на общински път при разклон за с. Вишна, община Руен.

4. Бюджет на Целенасочена инвестиционна програма на териториите, съставени от „други слабо развити планински, полупланински и гранични“ общини

Същността на ЦИП4 е „селекция от проекти и проектни идеи на съществуващи планови документи, допълнена със свои ресурси и мерки за постигане на ясна цел – спиране на икономическата и демографска деградация на района”. Обобщавайки наличните документи с наименование „инвестиционна програма”, могат да се обособят 2 типа:

- *Директни* – списък от проекти с посочена индикативна стойност, източници на финансиране, срокове и отговорни изпълнители. Това са традиционните инвестиционни програми на общините;
- *Индиректни* – осигурен конкретен финансов ресурс с еднозначно разписан регламент за изразходването му. Конкретните проекти са резултат от изготвяне и оценка на проектни апликации. Типичен пример са оперативните програми, както и скорошната публична инвестиционна програма „Растеж и устойчиво развитие на регионите”.

ЦИП4 е комбинация от двата типа. Основното съдържание се формира от селектирани проекти, предложени от съставните общини и областните администрации. С малки изключения, предложените проекти присъстват във вече действащите планови документи – общински планове, ИПГВР, областни стратегии. ЦИП трябва да подпомогне реализирането на най-важните от тях, които са отпаднали от приоритетите на оперативните програми при намаляване на техния финансов ресурс и промяна на приоритетните оси и инвестиционни приоритети в процеса на одобряването им от ЕК.

Прякото повишаване на инвестиционната атрактивност се допълва с предложение на пакет от преференции за бизнеса (Приоритет 2). За привличане на необходими изградени специалисти се предлага целенасочена жилищна програма (Приоритет 5). Реализацията на тези два приоритета е зависима от политическо решение, залагане в държавния бюджет и съответни законови провизии.

Структурата на ЦИП4 следва представената в предходния раздел стратегия:

ЦЕЛ 1 СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА
П 1 Нови инвестиции - в бизнес инфраструктура, в обновяване и изграждане на нови предприятия
П2 Атрактивно икономическо пространство - пакет преференции
П3 Аграрен сектор - подкрепено овощарство, биоземеделие, животновъдство
П4 Туризъм - регионален туристически продукт

ЦЕЛ 2 УКРЕПЕН ЧОВЕШКИ РЕСУРС
П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (1000 жилища)
П6. Студентски стипендии - срещу завръщане в района
П7. Средно професионално образование и обучение

ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ
П8 Обновяване на елементите на РПМ
П9 Подобрен достъп да бизнес/туристически обекти
П10 Водоснабдяване и хидромелиорации
П11 Превенция на рискове от наводнения, свлачища и горски пожари

Технологията на селектиране на проекти включва 3 фази:

- *Първа фаза* – групиране на проектните предложения по предметна насоченост;
- *Втора фаза* – номиниране на проекти за ЦИП4;
- *Трета фаза* – тестване по критерий „реализуемост" и формиране на 2 групи проекти – за средносрочна реализация (в рамките на настоящия планов период) и за дългосрочна реализация – след 2020 г.

Според предметната си насоченост, проектите попадат в 11 групи:

1. Бизнес инфраструктура, вкл. устройване на туристически обекти/ресурси
2. Пътна и ЖП инфраструктура - ТНТ и РПМ
3. Пътни връзки към бизнес (индустриални зони и туристически обекти)
4. Хидромелиорации/водоснабдяване, земеделска инфраструктура, рекултивации
5. Превенции на риск от наводнения, ерозия, свлачища
6. Образование - професионално и висше, квалификации, консултации
7. Пътна инфраструктура - общински пътища
8. Улични мрежи, градска среда, зелени системи
9. ВиК - селищни мрежи, третиране на отпадъци
10. Социална инфраструктура - всичко, без образование, вкл. жилища и енергийна ефективност
11. Други инвестиционни и меки мерки

Първите 6 групи са с най-пряк и силен принос към основната цел „нови работни места и квалифицирани кадри". Огромни потребности са доказани и в останалите 5 групи, но тяхната роля за ЦИП4 е второстепенна. Затова тези проекти се отклоняват за реализация в контекста на съответните общински планове и ИПГВР.

Критерият „реализуемост" включва идентифициран източник на финансиране, различен от държавния бюджет. Към включените за средносрочна реализация проекти ще бъдат адресирани искания за допълнителна информация в стандартен проектен фиш. В резултат са селектирани общо 51 проекта с ориентировъчна стойност 595 731 хил. лв.

ЦИП4 има 2 структурни части с различна степен на подпомагане:

I част – „ИНВЕСТИЦИОННА" – това е пакет от приоритетни проекти за инвестиране от държавния бюджет в периода след 2018 г. Подбрани са проекти в сферата на бизнес

инфраструктурата, имащи потенциал за осезателни резултати в постигане на основната цел на програмата – подсилена реална икономика и увеличена заетост. Държавното финансиране следва да започне само с разходи за пред-проектни проучвания и инвестиционно проектиране. Само при положителни проучвания за реализуемост ще се пристъпва към инвестиционни разходи. В хода на проучванията се очаква, че голяма част от публично инициираните проектни предложения ще прераснат в ПЧП. Затова общата индикативна стойност на пакета проекти за финансиране от ДБ следва да се третира условно на този етап. Прогнозата е за значително редуциране за сметка на други финансови източници – оперативни програми и частно финансиране. Тази част от ЦИП се планира да започне след постигане на конкретни резултати от прилагането на първите 3 части (Северозападна България, Родопи и Странджа – Сакар).

II част – „КООРДИНИРАЩА" – това са проекти за финансиране от източници, различни от държавния бюджет. Освен от оперативни програми, тези проекти ще търсят финансиране от други европейски и национални фондове, както и от частни източници. Периодът за изпълнение е 2016-2020 г. Подкрепата на ЦИП4 към тях ще се изразява в предоставен ресурс за предварителни проучвания и инвестиционно проектиране. Ще се предостави и индиректна подкрепа под формата на преференция (изразяваща се в „бонус точки") при оценяване на съответните апликации, съобразно предвиден приоритет в ПРСР за проекти в райони с природни и други ограничения.

Съдържанието на ЦИП4 обхваща набрани, селектирани и подредени проекти, в зависимост от заявките на общините и идентифицираните потребности към момента. Приоритетите и мерките на програмата следва да се третират като проектни линии, които ще се запълват от нови проекти в хода на прилагането й.

Табл. 41. Проекти по ЦИП 4 други слаборазвити планински, полупланински и гранични райони - Резюме

ПРИОРИТЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ ОТ ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ	I. ДБ (хил. лв.)	II. ДО 2020 (хил. лв.)	ОБЩО (хил. лв.)
ЦЕЛ 1 СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА	**38 670**	**402 371**	**441 041**
ЦЕЛ 2 УКРЕПЕН ЧОВЕШКИ РЕСУРС	**50 000**	**67 460**	**117 460**
ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ	**58 936**	**152 053**	**210 989**
ОБЩО	**147 606**	**621 884**	**769 490**

Табл. 42. I част „ИНВЕСТИЦИОННА" - Приоритетни проекти за финансиране от държавния бюджет след 2018 г. – Резюме

ПРИОРИТЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ ОТ ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ СЛЕД 2018 г.	Прогнозна стойност (хил. лв.)
ОБЩО 22 бр.	**147 606**
ЦЕЛ 1 СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА	**38 670**
П 0 Планово осигуряване за растеж и развитие на района	1 500
П 1 Нови инвестиции - в бизнес инфраструктура, в обновяване и изграждане на нови предприятия	12 670
П4 Туризъм - регионален туристически продукт	24 500
ЦЕЛ 2 УКРЕПЕН ЧОВЕШКИ РЕСУРС	**50 000**
П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (1000 жилища)	50 000
ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ	**58 936**
П9 Подобрен достъп да бизнес/туристически обекти	1 014
П10 Водоснабдяване и хидромелиорации	57 922

Табл. 43. I част „ИНВЕСТИЦИОННА" - Приоритетни проекти за финансиране от държавния бюджет след 2018 г.

ОБЛ.	ОБЩИНА	ПРИОРИТЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ ОТ ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ СЛЕД 2018 г.	Прогнозна стойност (хил. лв.)
		ОБЩО 22 бр.	**147 606**
		ЦЕЛ 1 СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА	**38 670**
		П 0 Планово осигуряване за растеж и развитие на района	**1 500**
		Техническа помощ за инвестиционно проектиране по ЦИП и проектен капацитет	1 500
		П 1 Нови инвестиции - в бизнес инфраструктура, в обновяване и изграждане на нови предприятия	**12 670**
		Мярка 1.1.1. Индустриални и технологични паркове	**7 000**
SLV	Твърдица	Изготвяне на проект за нова индустриална зона „Твърдица техно- парк"	2000
SFO	Костенец	Създаване на индустриален парк "Костенец".	5000

		Мярка 1.1.2. Друга бизнес инфраструктура, МИГ	**3 250**
SLS	Главиница	Създаване на база за съхранение на земеделска продукция	750
SLS	Кайнарджа	Изграждане на складово стопанство, разположено в близост до трансграничния път	1500
DOB	Генерал Тошево	Създаване на селскостопанско тържище	1000
		Мярка 1.1.3. Технологично обновяване, изграждане на нови предприятия	**2 420**
DOB	Шабла	Изграждане на предприятие за преработка и консервация на пресни зеленчуци	5000
VTR	Елена	Изграждане на цех за производство на мебели	400
SFO	Костенец	Разширение и модернизация на химическите и целулозно-хартиени производства	1000
SLS	Ситово	Изграждане на предприятие за сушени плодове и замразени зеленчуци	1020
		П4 Туризъм - регионален туристически продукт	**24 500**
		Мярка 1.4.1. Туристически обекти/атракции	**22 000**
VTR	Елена	Изграждане на Атракционен парк „Калето"	2000
SLV	Твърдица	Създаване на археологичен резерват „Градище”	20000
		Мярка 1.4.2. Туристически маршрути и инфраструктура	**500**
TGV	Омуртаг	Проект “Върбица-Омуртаг-Сунгурларе-непознатото Българско наследство”	500
		Мярка 1.4.3. Туристически продукти	**2 000**
SFO	Костенец	Развитие на балнеоложкия, лечебен и СПА туризъм в курортите Момин проход, Вили Костенец, Пчелински бани.	2000
		ЦЕЛ 2 УКРЕПЕН ЧОВЕШКИ РЕСУРС	**50 000**
		П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (1000 жилища)	**50 000**
		ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ	**58 936**
		П9 Подобрен достъп да бизнес/туристически обекти	**1 014**
		Мярка 3.9.2. Подобрен достъп до бизнес обекти	**1 014**
PER	Радомир	Разширение на съществуващ път Долна Диканя – Радомир в отсечката: пътен възел Долна Диканя на магистрала А3 (Е79) – разклон за село Владимир (3км)	120
PER	Радомир	Изготвяне на проект за изграждане на ново трасе: разклон за село Владимир – разклон за летище София Запад на шосе с. Стефаново – с. Кондофрей (7км)	40
PER	Радомир	Изграждане на ново трасе: разклон за село Владимир – разклон за летище София Запад на шосе с. Стефаново – с. Кондофрей (7км)	336
PER	Радомир	Изграждане на ново трасе и разклон за Летище София Запад при шосе с. Стефаново – с. Кондофрей – главен път гр. Радомир – гр. Бобов дол при разклона за с. Негованци (3, 8км)	518
		П10 Водоснабдяване и хидромелиорации	**57 922**
		Мярка 3.10.1. Доизграждане и обновяване на водоснабдителни системи	**55 832**
TGV	Омуртаг	Рехабилитация на довеждащи Водопроводи, Градска ПС "Омуртаг", ПС Омуртаг, ПС Кайника Рехабилитация на НР 5000 м3 и 1500 м3	24000
TGV	Омуртаг	Водопровод яз Тича - Красноселци - 45, 5 км, ф 400-110, 2 броя ПС, 3 Напорен резервоар 3000 м3, - с. Красноселци, с. Долно Козарево, с. Угледно, с. Долно Новково, с. Горно Новково, с. Рътлина, с. Плъстина, с. Церовище, с. Кестеняво, Драгановци, Търновца, Копрец, Черковна и Обител	25200
BLG	Петрич	Реконструкция на водопровод за топла минерална вода от местност „Рупите” до съществуващ резервоар в гр. Петрич”	6632
		Мярка 3.10.2. Възстановяване на напоителни и отводнителни системи	**2 090**

BLG	Разлог	Възстановяване на хидромелиоративна система в община Разлог	2090

Табл. 44. II част „КООРДИНИРАЩА" - Проекти за финансиране по оперативни програми и източници, различни от държавния бюджет – Резюме

ПРОЕКТИ ЗА ПЕРИОДА 2016 - 2020	Прогнозна стойност (хил. лв.)
ПРОЕКТИ ИЗВЪН ДЪРЖАВНО ФИНАНСИРАНЕ	**621 884**
ЦЕЛ 1 СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА	**402 371**
П 0 Планово осигуряване за растеж и развитие на района	0
П 1 Нови инвестиции - в бизнес инфраструктура, в обновяване и изграждане на нови предприятия	59 832
П2 Атрактивно икономическо пространство - пакет преференции	200 000
П3 Аграрен сектор - подкрепено овощарство, биоземеделие, животновъдство	9 994
П4 Туризъм - регионален туристически продукт	132 545
ЦЕЛ 2 УКРЕПЕН ЧОВЕШКИ РЕСУРС	**67 460**
П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (1000 жилища)	0
П6. Студентски стипендии - срещу завръщане в района	50 000
П7. Средно професионално образование и обучение	17 460
ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ	**152 053**
П8 Обновяване на елементите на РПМ	94 900
П9 Подобрен достъп да бизнес/туристически обекти	6 207
П10 Водоснабдяване и хидромелиорации	42 396
П11 Превенция на рискове от наводнения, свлачища и горски пожари	8 550
ПРОЕКТИ С ИДЕНТИФИЦИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ - 51 бр.	**595 731**
ПРОЕКТИ БЕЗ ИДЕНТИФИЦИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ - 23 бр.	**26 153**

Табл. 45. II част „КООРДИНИРАЩА" - Проекти за финансиране по оперативни програми и източници, различни от държавния бюджет

ОБЛ	ОБЩИНА	ПРОЕКТИ ЗА ПЕРИОДА 2016 - 2020	Прогнозна стойност (хил. лв.)	Възможност за финансиране	Пояснение
		ПРОЕКТИ ИЗВЪН ДЪРЖАВНО ФИНАНСИРАНЕ	**621 884**		
		ЦЕЛ 1 СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА	**402 371**		
		П 0 Планово осигуряване за растеж и развитие на района	**0**		
		П 1 Нови инвестиции - в бизнес инфраструктура, в обновяване и изграждане на нови предприятия	**59 832**		

		Мярка 1.1.1. Индустриални и технологични паркове	**1 400**		
TGV	Омуртаг	Създаване на малки индустриални паркове за привличане на инвеститори в предприятия за преработка на плодове и зеленчуци (замразяване, сушене, консервиране, дестилиране)	1400	ПРСР (ВОМР)	**Мярка 19** - Подкрепа за местно развитие по LEADER (ВОМР - водено от общностите местно развитие) (член 35 от Регламент (ЕС) № 1303/2013)
		Мярка 1.1.2. Друга бизнес инфраструктура, МИГ	**34 582**		
BLG	Разлог	Реконструкция на техническата инфраструктура в индустриалните зони на Разлог и внедряването на мерки за енергийна ефективност	10000	няма	
DOB	Генерал Тошево	Създаване на бизнес инкубатор	500	ОПРЧР	**Приоритетна Ос 1** "Подобряване достъпа до заетост и качеството на работните места", **Инвестиционен приоритет 5** "Самостоятелна заетост, предприемачество и създаване на предприятия, включително иновативни микро-, малки и средни предприятия"
DOB	Шабла	Въвеждане на компостиращи инсталации за биоразградими отпадъци и за зелени отпадъци	1000	ОПОС	**Ос 2** "Отпадъци", **Тематична цел 6, Инвестиционен приоритет 6а** "Инвестиции в сектора на отпадъците .....", **Специфична цел** "Намаляване на количеството депонирани битови отпадъци"
DOB	Шабла	Насърчаване на социалната икономика и социалните предприятия, включително осигуряване на адаптирани работни места за нуждите на хора с увреждания	150	ОПРЧР	**Приоритетна Ос 2** "Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване", **Инвестиционен приоритет 2** „Активно приобщаване, включително с оглед насърчаване на равните възможности и активното участие и по-добрата пригодност за заетост””
KNL	Дупница	Проект "Изграждане на инженерна(подземна и надземна) и свързваща инфраструктура в района на бившия ДАП/нова автобаза/ и оформяне на промишлена зона гр. Дупница"	2 000	ОПРР - с ИПГВР	**Ос 1** "Устойчиво и интегрирано градско развитие", **Тематична цел 6, Инвестиционен приоритет 6е**, **Специфична цел** "Подобряване на инвестиционната активност в градовете, чрез възстановяване на зони с потенциал за икономическо развитие"
KNL	Дупница	Проект "Изграждане на инженерна (подземна и надземна) и свързваща инфраструктура около автокъщите в новата промишлена зона на гр. Дупница"	1 100	ОПРР - с ИПГВР	**Ос 1** "Устойчиво и интегрирано градско развитие", **Тематична цел 6, Инвестиционен приоритет 6е**, **Специфична цел** "Подобряване на инвестиционната активност в градовете, чрез възстановяване на зони с потенциал за икономическо развитие"
KNL	Трекляно	Изграждане на широколентов интернет	150	ПРСР 2014-2020	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.3** "Широколентова инфраструктура, ..."
PER	Земен	Изграждане на инфраструктура за достъп до широколентов Интернет	100	ПРСР 2014-2020	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.3** "Широколентова инфраструктура, ..."

SLS	Главиница	Създаване на закрити лодкостоянки	350	няма	
SLS	Главиница	Изграждане на тържище / стокова борса	250	няма	
SLS	Кайнарджа	Изграждане на агропазар	250	няма	
SLS	Тутракан	Обновяване и облагородяване на градски пазар	1089	няма	
SZR	Павел баня	Създаване на виртуален бизнес-инкубатор за подкрепа на предприемачеството	350	непосочено	
TGV	Омуртаг	Изграждане на ИКТ инфраструктура на територията на следните населени места: с. Беломорци, с. Веселец, с. Горско село, с Долно Новково, с. Звездица, с. Камбурово, с. Могилец, с. Обител, с. Паничино, с. Рътлина, с. Тъпчилещово, с. Угледно, с. Царевци, с. Церовище, с. Чернокапци	9200	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.3** "Широколентова инфраструктура, ..."
TGV	Омуртаг	Изграждане на инфраструктура на информационното общество	2500	няма	
TGV	Омуртаг	Изграждане на закрит пазар гр. Омуртаг	1510	няма	
TGV	Омуртаг	Изграждане на общински пазар за животни	1203	няма	
TGV	Омуртаг	Подобряване на инфраструктурата в индустриалната зона на град Омуртаг	875	няма	
TGV	Омуртаг	Рехабилитация на инфраструктура свързана с бизнеса гр. Омуртаг.	515	няма	
TGV	Омуртаг	Изграждане, оборудване у финансиране на дейността на бизнес инкубатор Омуртаг	500	ОП ИК	**Ос 1** "Технологично развитие и иновации", **Инвестиционен приоритет 1.1** "Технологично развитие и иновации"
TGV	Омуртаг	Укрепване на МИГ – Омуртаг и Антоново и разширяване на дейността им	300	ПРСР	**Мярка 19** "Водено от общностите местно развитие (ВОМР)/ ЛИДЕР", **Подмярка 19.3** "Подготовка и изпълнение на дейности за сътрудничество на местни групи за действие"
TGV	Омуртаг	Създаване на мобилно продуктово изложение на МСП от община Омуртаг – „Произведено в Омуртаг”	200	ОП ИК	**Ос 1** "Технологично развитие и иновации", **Инвестиционен приоритет 1.1** "Технологично развитие и иновации"
TGV	Омуртаг	Методическа и експертна помощ за създаване на стратегии за местно развитие (в локализациите с инициирани МИГ)	100	ПРСР	**Мярка 19** "Водено от общностите местно развитие (ВОМР)/ ЛИДЕР", **Подмярка 19.1** "Помощ за подготвителни дейности"
TGV	Омуртаг	Техническа помощ за установяване и функциониране на МИГ	100	ПРСР	**Мярка 19** "Водено от общностите местно развитие (ВОМР)/ ЛИДЕР", **Подмярка 19.1** "Помощ за подготвителни дейности"
TGV	Омуртаг	Изготвяне на проучване за реализуемост (feasibility study) за потребностите от бизнес инкубатор и неговото устойчиво съществуване	30	ОП ИК	**Ос 1** "Технологично развитие и иновации", **Инвестиционен приоритет 1.1** "Технологично развитие и иновации"
TGV	Омуртаг	Изготвяне на апликация за създаване на бизнес инкубатор	10	ОП ИК	**Ос 1** "Технологично развитие и иновации", **Инвестиционен приоритет 1.1** "Технологично развитие и иновации"

VTR	Елена	Изграждане на пазари/места за директна продажба на произведената продукция от местните земеделски стопанства – в гр. Елена и села с развито земеделие	250	няма	
		Мярка 1.1.3. Технологично обновяване, изграждане на нови предприятия	**23 850**		
DOB	Шабла	Изграждане на предприятие за преработка и консервация на пресни зеленчуци чрез Публично- частно партньорство	5000	ПЧП	
DOB	Шабла	Насърчаване на социалната икономика и социалните предприятия, включително осигуряване на адаптирани работни места за нуждите на хора с увреждания	150	ОПРЧР	**Приоритетна Ос 2** "Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване", **Инвестиционен приоритет 4** „Насърчаване на социалното предприемачество и на професионалната интеграция в социалните предприятия .....”
PAZ	Стрелча	Инициране, разработване и реализиране на проект за създаване и развитие на клъстер в производството на екологични хранителни продукти	200	ПРСР	**Мярка 4** "Инвестиции в материални активи", **Подмярка 4.2** "Инвестиции в преработка/маркетинг на селскостопански продукти"
SFO	Костенец	Насърчаване на дървопреработвателната промишленост и мебелното производство	1000	ОПИК, частно	**Ос 2** "Предприемачество и капацитет за растеж", **Инвестиционен приоритет 2.2** "Капацитет за растеж на МСП"
TGV	Омуртаг	Стимулиране въвеждането на пазарно-ориентирани технологични проекти	7000	ОПИК	**Ос 1** "Технологично развитие и иновации", **Инвестиционен приоритет 1.1** "Технологично развитие и иновации"
TGV	Омуртаг	Преработка, продажба и маркетинг на земеделски продукти	1000	ПРСР	**Мярка 4** "Инвестиции в материални активи", **Подмярка 4.2** "Инвестиции в преработка/маркетинг на селскостопански продукти"
TGV	Омуртаг	Насърчаване на социалната икономика и социалните предприятия	500	ОП РЧР	**Приоритетна Ос 2** "Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване", **Инвестиционен приоритет 4** „Насърчаване на социалното предприемачество и на професионалната интеграция в социалните предприятия .....”
TGV	Омуртаг	Подпомагане на частни инициативи в създаване на микропредприятия (сувенири, пакетиране на храни)	400	ПРСР	**Мярка 4** "Инвестиции в материални активи", **Подмярка 4.2** "Инвестиции в преработка/маркетинг на селскостопански продукти"
VTR	Елена	Технологична модернизация на преработващите предприятия	8000	ПРСР	**Мярка 4** "Инвестиции в материални активи", **Подмярка 4.2** "Инвестиции в преработка/маркетинг на селскостопански продукти"
VTR	Елена	Изграждане на малко предприятие за преработка на дървесни отпадъци и друга биомаса	600	ПРСР	**Мярка 4** "Инвестиции в материални активи", **Подмярка 4.2** "Инвестиции в преработка/маркетинг на селскостопански продукти"
		П2 Атрактивно икономическо пространство - пакет преференции	**200 000**		

		Мярка 1.2.1. Преференциални данъчни ставки за местния бизнес в първичния и вторичния сектор	**100 000**	МФ	
		Мярка 1.2.2. Субсидия върху лихви по инвестиционни кредити (50%)	**50 000**	МФ	
		Мярка 1.2.3. Целеви инвестиционен фонд за МСП (безлихвени заеми)	**50 000**	МИЕ	
		П3 Аграрен сектор - подкрепено овощарство, биоземеделие, животновъдство	**9 994**		
		Мярка 1.3.1. Подкрепа за овощарството	**3 200**		
DOB	Генерал Тошево	Изграждане на сондаж и оранжериен комплекс за посадъчен материал	200	непосочено	
TGV	Омуртаг	Максимално оползотворяване на възможностите по ПРСР за подпомагане на трайните насаждения	3000	ПРСР + частно	
		Мярка 1.3.2. Подкрепа за животновъдството	**3 134**		
TGV	Омуртаг	Подкрепа за млади фермери	2000	ПРСР	**Мярка 6** "Развитие на стопанства и предприятия", **Подмярка 6.1** "Стартова помощ за млади земеделски производители"
SFO	Правец	Регионален развъден и селекционен център – овцеферма с. Равнище	534	ПРСР + частно	**Мярка 4** "Инвестиции в материални активи", **Подмярка 4.1** "Инвестиции в земеделски стопанства"
SFO	Правец	Модернизация и разширение на кравеферма в с. Джурово. Изграждане на фирмен цех и мандра	600	ПРСР	**Мярка 4** "Инвестиции в материални активи", **Подмярка 4.1** "Инвестиции в земеделски стопанства"
		Мярка 1.3.3. Биологично земеделие	**2 000**		
DOB	Шабла	Въвеждане на компостиращи инсталации за биоразградими отпадъци и за зелени отпадъци	1000	ОПОС	**Ос 2** "Отпадъци", **Тематична цел 6** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6а** "Инвестиции в сектора на отпадъците .....", **Специфична цел** "Намаляване на количеството депонирани битови отпадъци"
VTR	Елена	Демонстрационно еко-селище за популяризиране производството на биологична земеделска продукция и последваща преработка, магазин за продажба и заведение за хранене	1000	ПРСР, ПЧП	
		Мярка 1.3.4. Полски пътища и рекултивации	**300**		
TGV	Омуртаг	Устройване на полски чешми, крайпътни залесявания , заслони, места за почивка	300	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб

					туристическа инфраструктура"
		Мярка 1.3.5. Научно-практическо обслужване в земеделието	**1 360**		
SLS	Кайнарджа	Изграждане на център за подкрепа на малки стопанства и младежка заетост	300	непосочено	
TGV	Омуртаг	Изграждане на лаборатория за сертифициране на качествата на пресни и преработени селскостопански продукти	640	ПЧП	
TGV	Омуртаг	Осигуряване на масов достъп до актуална информация и повишаване на научното обслужване в аграрния сектор	210	ПРСР + частно	**Мярка 1** "Трансфер на знания и действия по осведомяване", **Подмярка 1.3** "Краткосрочен обмен на опит в управлението на земеделски и горски стопанства и посещения на земеделски и горски стопанства"
TGV	Омуртаг	Укрепване на съществуващите и създаване на нови браншови организации на производители (овощарство, пчелари, животновъди)	210	ПРСР	**Мярка 1** "Трансфер на знания и действия по осведомяване", **Подмярка 1.3** "Краткосрочен обмен на опит в управлението на земеделски и горски стопанства и посещения на земеделски и горски стопанства"
		П4 Туризъм - регионален туристически продукт	**132 545**		
		Мярка 1.4.1. Туристически обекти/атракции	**121 430**		
BLG	Петрич	Последователно проучване, консервация, реставрация и социализация на археологически обекти. Осигуряване на достъп и средства за ориентация и информация	6500	ОПРР	**Ос 6** "Регионален туризъм", **Тематична цел 6** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6с** "Съхраняване, опазване, популяризиране и развитие на природното и културното наследство", **Специфична цел** "Повишаване на туристическото предлагане на паметници на културата от национално и световно значение"
BLG	Разлог	Изграждане на туристическа зона "Пирин-Кулиното"- I етап и II етап.	70000	ПЧП, ПРСР	
BLG	Разлог	„Обществен център към туристическа зона „Пирин-Кулиното”	10000	ПЧП, ПРСР	
KNL	Дупница	"Туристическа ски зона Дупница"	25030	ПЧП	
KNL	Дупница	"Проектиране и изпълнение на действия по консервация и реставрация на владетелската крепост и по-късните охранителни съоръжения в местността "Кулата" гр. Дупница и осигуряване достъпа на посетители до тях, включително на хора с увреждания"	1 200	ОПРР, ТГС	**Ос 6** "Регионален туризъм", **Тематична цел 6** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6с** "Съхраняване, опазване, популяризиране и развитие на природното и културното наследство", **Специфична цел** "Повишаване на туристическото предлагане на паметници на културата от национално и

					световно значение"
KNL	Кочериново	Изграждане на археологически парк „Кочериново"	непосочена	непосочено	
PER	Земен	Насърчаване развитието на интегриран селски туризъм в община Земен, чрез изграждане на „Туристически информационен център и изложбена зала на кукерските обичаи, с. Елов дол, община Земен	370	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
PER	Земен	Насърчаване развитието на интегриран селски туризъм в община Земен, чрез изграждане на „Туристически информационен център и изложбена зала на кукерските обичаи, с. Габров дол, община Земен	365	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
PER	Земен	Насърчаване развитието на интегриран селски туризъм в община Земен, чрез изграждане на „Туристически информационен център и изложбена зала на Владимир Димитров – Майстора, с. Дивля, община Земен”	350	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
TGV	Омуртаг	Ремонт и модернизация на туристически обекти и свързаната с тях туристическа инфраструктура на територията на общината – м. Кайника, х. Царевци, х. Средище, музеен комплекс гр. Омуртаг, лятно кино гр. Омуртаг, градска тоалетна, еко пътеки и алея за посетители с ограничена подвижност	225	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
TGV	Омуртаг	Създаване на етнографски комплекс „Традиция на омурташките занаяти“	170	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
TGV	Омуртаг	Създаване на туристически информационен център с обновяващ се информационен и рекламен пакет за туристическото предлагане	120	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
VTR	Елена	Изграждане, реконструкция, ремонт, закупуване на съоръжения към тях на туристически атракции, които са свързани с местното природно, културно наследство, историческо събитие и предоставящи услуги с познавателна или образователна цел	2500	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
VTR	Елена	Изграждане, реконструкция, ремонт, закупуване на оборудване и или обзавеждане на центрове за изкуство и занаяти с	1500	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за

		туристическа цел			публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
VTR	Елена	Извършване на реставрационни и консервационни дейности на културните паметници	1000	няма	
VTR	Елена	Изграждане, реконструкция, ремонт, закупуване на оборудване и или обзавеждане на посетителски центрове за представяне и експониране на местното природно и културно наследство	700	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
VTR	Елена	Обновяване на Музей на възраждането	700	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
VTR	Елена	Изграждане на галерия за експониране на културното наследство на общината	500	непосочено	
VTR	Елена	Ремонт и модернизация на фондохранилища в музеи	200	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
		Мярка 1.4.2. Туристически маршрути и инфраструктура	**7 865**		
DOB	Крушари	Изграждане на местен път - Александрия - местността Текето	2500	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
DOB	Шабла	Изграждане на балнеосанаториум за използване на лечебната кал от Шабленската тузла	2000	ПЧП	
KNL	Кочериново	Екопътека „Хайдушки път” - община Кочериново	437	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
PER	Земен	Сурвакарска туристическа пътека с. Габров дол-с. Елов дол	376	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб

					туристическа инфраструктура"
PER	Земен	Изграждане на туристическа инфраструктура / екопътеки, маркировка и обозначаване на пешеходни маршрути, пейки, маси, барбекюта, информационни табели/ до туристически обекти в населени места като: с. Жабляно, с. Пещера, с. Одраница, с. Горна врабча	200	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
SFO	Ихтиман	„Велоалея от гр. Ихтиман до мотел „Ихтиман”	947	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
SHU	Върбица	Възстановяване и развитие на Селищно образование "Курортен комплекс Върбица", като желана дестинация за рекреация, балнеология, спорт, лов, къмпинг, еко и приключенски туризъм	220	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
SLS	Ситово	Изграждане на екопътеки и велоалеи до културни и туристически обекти в населените места	1000	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
SZR	Гурково	Изграждане на велоалея по ул. "М. Греков" гр. Гурково	115	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
SZR	Павел баня	Разработване на туристически маршрути от гр. Павел Баня до обекти в селата в Средна гора и Стара планина.	70	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
		Мярка 1.4.3. Туристически продукти	**3 250**		
BLG	Хаджидимо во	Разработване на общи пакети от туристически услуги за общините: Гърмен, Банско, Гоце Делчев, Сатовча и Хаджидимово	500	ПРСР 2014-2020	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
PAZ	Стрелча	Инициране, разработване и реализиране на проект за създаване и развитие на регионален клъстер – туризъм съвместно с общините Копривщица и Панагюрище	200	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих,

					туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
PAZ	Стрелча	Опазване, експониране, социализиране и популяризиране на културно-историческо наследство	200	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
PAZ	Стрелча	Създаване на туристически продукт „Археологически и исторически училища на терен”	50	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
SZR	Николаево	Проект за развитието на туризма (исторически, риболовен, за отдих)	1500	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
TGV	Омуртаг	Развитие на услуги в селския туризъм	800	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.5** "Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура"
		ЦЕЛ 2 УКРЕПЕН ЧОВЕШКИ РЕСУРС	**67 460**		
		П5. Жилищна програма за млади квалифицирани кадри (1000 жилища)	**0**	ДБ	
		П6. Студентски стипендии - срещу завръщане в района	**50 000**	ДБ	
		П7. Средно професионално образование и обучение	**17 460**		
	Консултант	***Мярка 2.7.1. Обновяване на оборудване и учебни програми в професионалните училища (33 броя)***	**6 600**	ОП НОИР, ОП РЧР	
	Консултант	***Мярка 2.7.2. Обучение за оптимизиране на капацитета на общинските администрации за усвояване на средствата от финансовите инструменти на ЕС (51 администрации)***	**5 100**	ОПДУ	
		Мярка 2.7.3. Професионално обучение и бизнес консултации	**5 760**		
TGV	Омуртаг	Повишаване на заетостта чрез мерки за преквалификация и повишаване на образователното равнище в селищата на общината.	2000	ОП НОИР, ОП РЧР	**Приоритетна Ос 1** "Подобряване достъпа до заетост и качеството на работните места”, **Инвестиционен приоритет 6** "Подобряване на равния достъп до възможностите за учене през целия живот .....”
TGV	Омуртаг	Стартиране на самостоятелна дейност за млади предприемачи	2000	ОП РЧР	**Приоритетна Ос 1** "Подобряване достъпа до заетост и качеството на работните места”, **Инвестиционен**

					приоритет 5 "Самостоятелна заетост, предприемачество и създаване на предприятия, включително иновативни микро-, малки и средни предприятия"
TGV	Омуртаг	Стажове за млади специалисти	1260	ОП РЧР	**Приоритетна Ос 1** "Подобряване достъпа до заетост и качеството на работните места", **Инвестиционен приоритет 2** "Устойчиво интегриране на пазара на труда на младите хора, ... "
VTR	Елена	Подкрепа за насърчаване на предприемачеството и местната заетост чрез създаване на център за професионално обучение/колеж по туризъм	500	непосочено	
		ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ	**152 053**		
		П8 Обновяване на елементите на РПМ	**94 900**		
		Мярка 3.8.1. Републиканска пътна мрежа - рехабилитация	**94 900**		
BLG	Разлог	Разширение на републикански път II-19 в участък между гр. Разлог и гр. Банско	1500	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и премахване на участъците с недостатъчен капацитет ....", **Инвестиционен приоритет 7b** , **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
BLG	Симитли	„Основен ремонт и реконструкция на долното строене и разработване на връхна конструкция на пътен мост, свързващ гр. Симитли с първокласен път Е79”	1600	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и премахване на участъците с недостатъчен капацитет ....", **Инвестиционен приоритет 7b** , **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
BLG	Хаджидимово	„Път III-1906 Копривлен – Парил – Голешево – Катунци от км.0+000 до км.45+400”	35000	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и премахване на участъците с недостатъчен капацитет ....", **Инвестиционен приоритет 7b** , **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
PAZ	Стрелча	Реконструкция на третокласния път Копривщица –Стрелча и Стрелча-Панагюрище	16000	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и премахване на участъците с недостатъчен капацитет ....", **Инвестиционен приоритет 7b** , **Специфична цел** "Подобряване на

					свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
PER	Брезник	Проект за ремонт и рехабилитация на Път II-63 „Перник - Брезник - Трън – Стрезимировци”	0	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и премахване на участъците с недостатъчен капацитет ....", **Инвестиционен приоритет 7b** , **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
PER	Земен	Ремонт и рехабилитация на третокласен път Земен –Трекляно-Славчето – Босилеград	5 000	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и премахване на участъците с недостатъчен капацитет ....", **Инвестиционен приоритет 7b** , **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
TGV	Омуртаг	Рехабилитация на републикански път III-706 (обходен път Преслав – Върбица) Менгишево – Величка – Звездица – Ябланово – Малко село – Филаретово – Тича (Омуртаг – Котел) от км 0+000 до км 7+500Общо километри в община Омуртаг – 7, 500 км	3800	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и премахване на участъците с недостатъчен капацитет ....", **Инвестиционен приоритет 7b** , **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
VAR	Долни чифлик	Рехабилитация на третокласна пътна мрежа - път III -904:-(I-9) – Старо Оряхово – Долни чифлик –Гроздьово - Бозвелийско – Провадия-Дългопол) – III-208Участъци :1.От км 0+000 до км 17+400, 2.От км 23+403 до км 29+970	32000	ОПРР***	**Ос 7** „Регионална пътна инфраструктура“, **Тематична цел** "Насърчаване на устойчивия транспорт и премахване на участъците с недостатъчен капацитет ....", **Инвестиционен приоритет 7b** , **Специфична цел** "Подобряване на свързаността и достъпността до TEN-T мрежата за товари и пътници"
		П9 Подобрен достъп да бизнес/туристически обекти	**6 207**		
		Мярка 3.9.1. Подобрен достъп до туристически обекти	**6 207**		
SZR	Гурково	Благоустрояване на подхода към местността "Корията" и паметника в чест на Ген. Гурко освободил селището през 1877 г.	57	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Обновяване на пътната инфраструктура в туристическите ареали.	6000	ПРСР, ОБ	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в

					създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
VTR	Елена	Осигуряване на условия за достъп на хора в неравностойно положение в културно-историческите обекти с туристически потенциал	150	непосочено	
		Мярка 3.9.2. Подобрен достъп до бизнес обекти	**0**		
		П10 Водоснабдяване и хидромелиорации	**42 396**		
		Мярка 3.10.1. Доизграждане и обновяване на водоснабдителни системи	**40 370**		
BLG	Разлог	Реконструкция на водопровод "Палатик" от каптаж "Палатик" до вътрешна водопроводна мрежа на с. Елешница, община Разлог	360	ОПОС*** *	**Ос 1** "Води", **Тематична цел 5** "Опазване и защита на околната среда и насърчаване на ефективното използване на ресурсите", **Инвестиционен приоритет 6ii** "Инвестиции във водния сектор за съобразяване с изискванията на достиженията на правото на Съюза в областта на околната среда и за вземане на мерки във връзка с нуждите, установени от държавите членки, от инвестиции, които надхвърлят тези изисквания.", **Специфична цел** "Опазване и подобряване състоянието на водните ресурси"
SLS	Главиница	Тръбен кладенец в с. Звенимир и мерки за подобряване качеството на водата	196	ПРСР	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
SZR	Мъглиж	Помпена станция, водопровод за водоснабдяване с минерална вода на съществуваща общинска сграда- баня, съществуващ плаж и на спортен център в с. Ягода	335	няма	
TGV	Антоново	Изграждане на довеждащ водопровод и ВиК мрежа в селата Дльжка поляна и Стара речка	3000	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Антоново	Изграждане на ВиК мрежа, довеждащ водопровод в селата Черни бряг – Моравица	2500	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на

					всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Антоново	Изграждане на ВиК мрежа, довеждащ водопровод в селата Стеврек и Таймище	2000	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Допълнително водоснабдяване на гр. Омуртаг от яз. Ястребино – I етап.	4230	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Допълнително водоснабдяване на гр. Омуртаг от яз. Ястребино – I етап.	4230	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Водоснабдяване на с. Камбурово. с. Царевци, с. Илийно, с. П. Хитово, с. Беломорци, с. Презвитер Козма от яз. Ястребино.	3757	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Водоснабдяване на град Омуртаг рехабилитация и довеждащ водопровод "Кипилово"	3220	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Водоснабдяване на град Омуртаг рехабилитация и довеждащ водопровод "Кипилово"	3220	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Външна мрежа и Рехабилитация на НР 75 м3, дезинфекция с	1415	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в

		автоматизация, с. Паничино.			селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Нова връзка с довеждащ водопровод от яз. Ястребино до Пс Ом, реконструкция на външна мрежа и Реконструкция на ПС, дезинфекция и автоматизация. с. Беломорци	1325, 7	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Реконструкция на Външна мрежа Ф110, Реконструкция на ПС Обител и Рехабилитация на НР200 м3 и НР 100м3 , дезинфекция с автоматизация, с. Обител	1100	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Реконструкция на вътрешна мрежа и ПС Кестеняво 2х3 кW, с. Кестеняво	1070	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Реконструкция на довеждащ водопровод и вътрешна водопроводна мрежа с. Долно Козарево.	960	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Реконструкция на Довеждащ водопровод и Рехаб. на НР 100 м3, дезинфекция с автоматизация, с. Церовище.	919	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Реконструкция на довеждащ водопровод с. Зелена морава от Извора до Водоема, ф 90, Рехабилитация на НР и НР 75 м3, дезинфекция с автоматизация, с. Зелена морава	821	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"

TGV	Омуртаг	Реконструкция на довеждащ водопровод от р-ра към с. Горна хубавка, с. Долна хубавка, с. Панайот Хитово	810	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Реконструкция на довеждащ водопровод, с. Камбурово	567	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Външна мрежа - връзка с ПС Беломорци, Рехаб. на НР 100 м3 и Реконстр. на ПС Беломорци, с. Презвитер Козма.	466	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Реконструкция на довеждащ водопровод, с. Илийно.	436	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Нов довеждащ водопровод, връзка към съществуващ за с. Зелена морава, рехабилитация на водоизточник, рехабилитация на НР 50 м3 и дезинфекция с автоматизация, с. Горско село	357	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Изграждане на р-р, Ре. на ПС ДЗС и рехаб. На НР 240 м3, дезинфекция и автоматизация. с. Врани кон и Звездица	327	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Рехабилитация на ПС Петрино 2х7, 5 kW. ПС Веселец1 2х13 kW. ПС Веселец 2 1х22 kW, 1х30 kW. ПС Българаново 2х7, 5 kW и ПС Г Козарево 2х13 kW - с. Петрино, с. Веселец, с. Българаново и с. Горно Козарево	280	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми

					източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Реконструкция на външна мрежа, с. Чернокапци.	269	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Допълнително водоснабдяване на с. Презвитер Козма.	230	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Реконструкция на довеждащ водопровод с. Красноселци.	185	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Допълнително водоснабдяване на с. Кестеняво.	175	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Реконструкция на НР, дезинфекция с автоматизация и ПС Падарино 2x22 кW, с. Пъдарино	130	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Рехабилитация на НР 100 м3, дезинфекция с автоматизация и Реконструкция ПС Плъстина, с. Плъстина.	75	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Реконструкция на напорен водоем с. Илийно.	61	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на

					всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Рехабилитация на HP75 м3, дезинфекция с автоматизация и ПС Бостан 1x13 кW, с. Бостан	61	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Рехабилитация на HP 100 м3, дезинфекция с автоматизация, с. Угледно.	55	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Рехабилитация на HP 60 м3, дезинфекция с автоматизация, с. Красноселци.	39	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
TGV	Омуртаг	Реконструкция на HP , дезинфекция с автоматизация, с. Змейно.	38	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
VTR	Елена	Водоснабдяване група "Долни Марян"	600	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
VTR	Елена	Водоснабдяване група „Усои“	300	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
VTR	Елена	Допълнително водоснабдяване група "Петковци-Попрусевци"	150	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в

					селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
VTR	Елена	Проучване за нови водоизточници за малки населени места в общината, в които няма изградена мрежа или връзка към язовир „Йовковци“	100	ПРСР**	**Мярка 7** "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони", **Подмярка 7.2** "Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура, включително инвестиции в енергия от възобновяеми източници и спестяване на енергия"
		Мярка 3.10.2. Възстановяване на напоителни и отводнителни системи	**2 026**		
SFO	Ихтиман	Реконструкция на отводнителен канал в кв. „Изток” – Хаджийско дере	2026	непосочено	
		П11 Превенция на рискове от наводнения, свлачища и горски пожари	**8 550**		
		Мярка 3.11.1. Почистване, корекции и укрепване на речни корита, ремонт на язовири	**4 778**		
BGS	Руен	Аварийно възстановяване на пропускателната способност на коритото на река "Хаджийска" при с. Ръжица /2000м/, община Руен	146	МКВП към МС	
BGS	Руен	Конструктивно решение за укрепване на стена- язовир с. Скалак, община Руен	87	МКВП към МС	
BGS	Руен	Укрепване на язовирна стена -възстановяване на облицован преливник на Язовир "Ябълчево 2" /Маджарски/	81	МКВП към МС	
BGS	Руен	Възстановяване на пропускателната способност на преливник и изграждане на енергоугасител на язовир "Вресово"	76	МКВП към МС	
BLG	Кресна	Корекция на дере, включващо подпорни стени L=78 м. на северната и L=77, 70 м. на южната странна дере за укрепване на бреговете му и възстановяване на улица между о.т.51 и о.т.70 в кв.22 и кв.26 - с. Долна Градешница	342	МКВП към МС	
PER	Земен	Почистване на коритата на р. Струма, и р. Треклянска и изграждане на диги	950	ПУДООС	
SFO	Годеч	Корекция на реки	непосочена	непосочено	
SHU	Смядово	Корекция на река Смядовска с укрепване на бреговете - етап II и III	2000	няма	
SZR	Мъглиж	Почистване и основен ремонт на съществуващо дере в регулацията на с. Ягода, община Мъглиж с дължина 540 м, кв.6,	378	МКВП към МС	

		кв.7, кв.8, кв.9 и кв. 109			
TGV	Антоново	Укрепване на преливника на яз. „Ястребино”	176	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
TGV	Омуртаг	Основен ремонт на преливник и основен изпускател на яз. Беломорци.	290	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
TGV	Омуртаг	Основен ремонт на преливник и изпускател на яз. Царевци.	252	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
		Мярка 3.11.2. Укрепване на свлачища и противоерозионни мерки	**2 575**		
BGS	Руен	Укрепване посредством подпорна стена централната улица на с. Речица , в община Руен	75	МКВП към МС	(Има работен проект)
KNL	Дупница	Надграждане на подпорна стена на "Карагьол"	1 200	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"

PAZ	Стрелча	Изграждане на съоръжения за предотвратяване на свлачищата общината	1000	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
SZR	Павел баня	Изграждане на подпорни стени около речните корита на р. Тунджа, р. Габровница и Турийска река	300	ОПОС	**Ос 4** "Превенция и управление на риска от наводнения и свлачища", **Тематична цел 5** "Насърчаване на адаптирането към последиците от изменението на климата .... ", **Инвестиционен приоритет 5ii** "Насърчаване на инвестиции, предназначени за справяне със специфични рискове ... ", **Специфична цел** "Повишаване защитата и готовността за адекватна реакция на населението при наводнения"
		Мярка 3.11.3. Превенция на горски пожари	**562**		
TGV	Омуртаг	Въвеждане и подобряване на превантивни дейности за намаляване опасността от горски пожари в общинските територии, стопанисване и управлявани от община Омуртаг чрез изграждане на видеотехнологична система за видеонаблюдение.	562	ПРСР	**Мярка 8** "Инвестиции в развитието на горските територии и подобряване на жизнеспособността на горите", **Подмярка 8.5** "Предотвратяване и възстановяване на щети по горите от горски пожари, природни бедствия и катастрофични събития"
		Мярка 3.11.4. Аварийно-възстановителни работи по общинска пътна мрежа	**635**		
BGS	Руен	Аварийно изграждане на подпорни стени, прилежащи към южния устой на съществуващо мостово съоръжение на общински път при разклон за с. Вишна, община Руен	248	МКВП към МС	
BGS	Руен	Укрепване на ската под IV класен път за с. Заимчево в регулация на с. Снежа, община Руен	202	МКВП към МС	
SZR	Мъглиж	Аварийно укрепване на скат на четвъртокласен път SZR 3085 – IV с. Ветрен – с. Сливито	185	МКВП към МС	

Забележки:

ПРСР*Ако пътят е общински и е указан в Решение N:236/13.04.2007 г. на МС

ПРСР**В случай, че дейността ще се извършва в агломерации под 2000 е.ж. и то на територии на общини с консолидирани ВиК оператори

ОПРР*** Ако попада в списъка с приоритети на АПИ

ОПОС**** Ако попада в регионални прединвестиционни проучвания (РПИП) в консолидирани райони, обслужвани от един ВиК оператор

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

ДРУГИ СЛАБО РАЗВИТИ ПЛАНИНСКИ, ПОЛУПЛАНИНСКИ И ГРАНИЧНИ РАЙОНИ

ЛОКАЛИЗАЦИЯ НА ПРОЕКТИТЕ ПО ЦЕЛ 1 СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА И ЦЕЛ 2 УКРЕПЕН ЧОВЕШКИ РЕСУРС

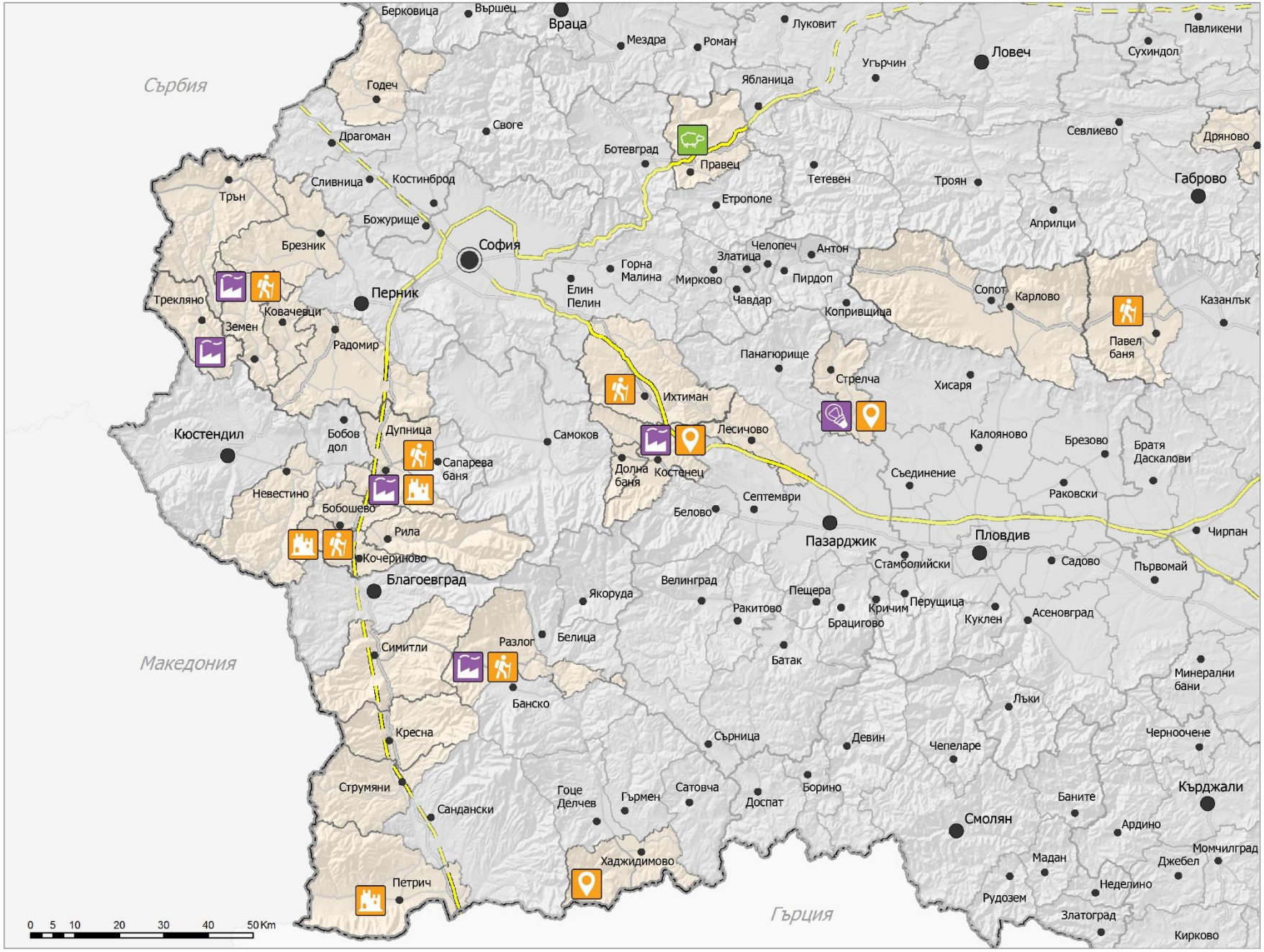

ЛЕГЕНДА:

П 1 Нови инвестиции - в индустр. паркове, в бизнес инфраструктура, в предприятия

- Изграждане и обновяване на предприятия, инвестиции в производствени зони
- Подпомагане на предприемачеството

П3 Аграрен сектор - зеленчукопроизводство, овощарство, биоземеделие, животновъдство

- Подкрепа за животновъдството

П4 Туризъм - регионален тур. продукт

- Реставрация и възстановяване на археологически обекти
- Изграждане и модернизация на туристическа инфраструктура
- Създаване и развитие на туристически продукт

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

ДРУГИ СЛАБО РАЗВИТИ ПЛАНИНСКИ, ПОЛУПЛАНИНСКИ И ГРАНИЧНИ РАЙОНИ

ЛОКАЛИЗАЦИЯ НА ПРОЕКТИТЕ ПО ЦЕЛ 1 СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА И ЦЕЛ 2 УКРЕПЕН ЧОВЕШКИ РЕСУРС

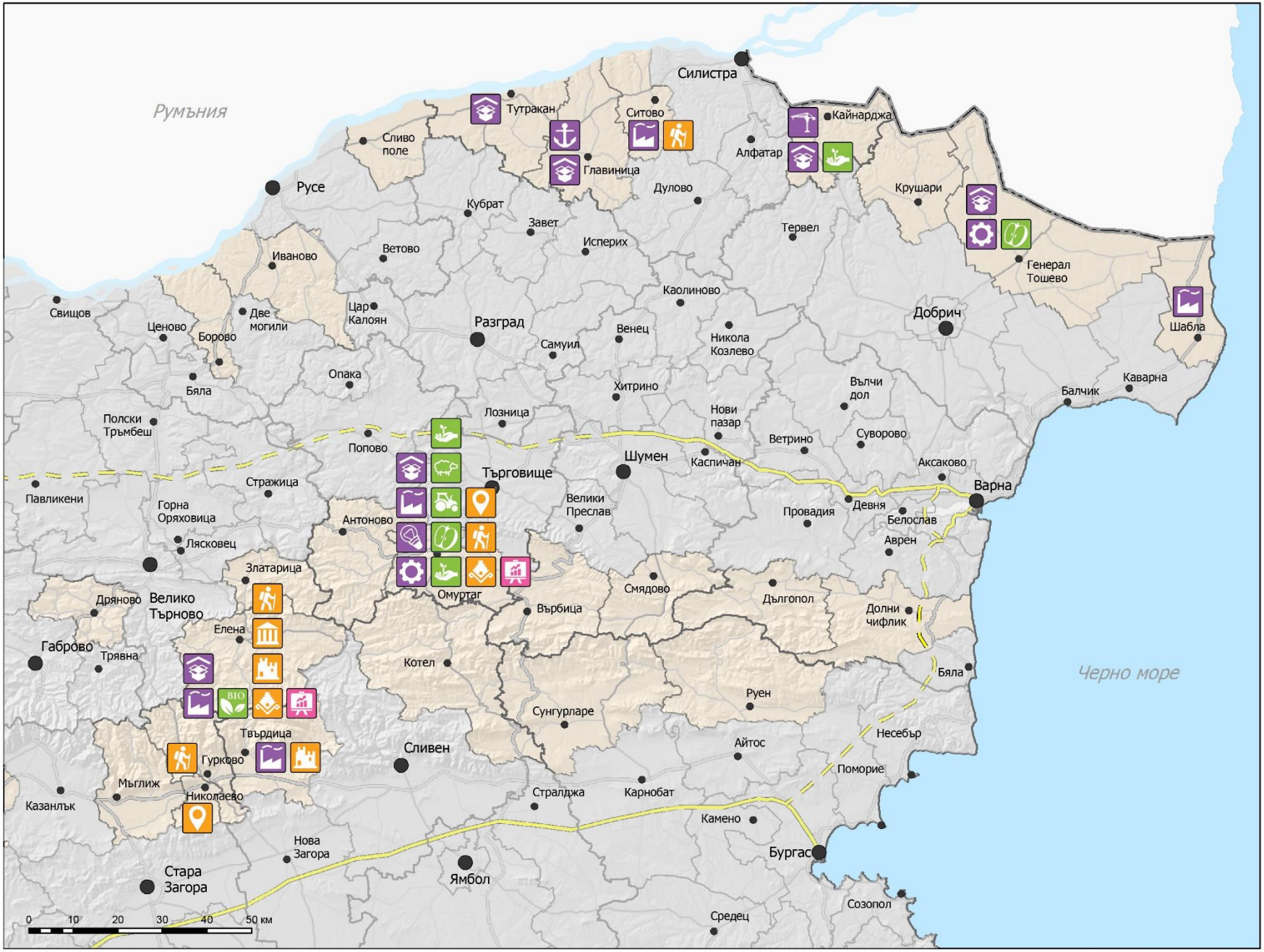

П 1 Нови инвестиции - в индустр. паркове, в бизнес инфраструктура, в предприятия

- Изграждане и обновяване на предприятия, инвестиции в производствени зони
- Бизнес парк, бизнес инкубатор
- Логистичен парк, спедиторски център, площадка за разтоварване и сортиране
- Пристанищна инфраструктура, рибарство
- Тържища и пазари
- Подпомагане на предприемачеството

П3 Аграрен сектор - зеленчукопроизводство, овощарство, биоземеделие, животновъдство

- Растениевъдство - зеленчукопроизв. и овощарство
- Подкрепа за животновъдството
- Полски пътища и рекултивация на земеделска земя
- Насърчаване на биологичното земеделие
- Научно обслужване в земеделието, агроцентър

П4 Туризъм - регионален тур. продукт

- Опазване и експониране на културно историческо наследство
- Реставрация и възстановяване на археологически обекти
- Обновяване на музеи и музейни сбирки
- Изграждане и модернизация на туристическа инфраструктура
- Създаване и развитие на туристически продукт

П7 Висше и средно професионално образование

- Разкриване на образователни центрове в подкрепа на бизнеса и предприемачеството

НЦР НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

ДРУГИ СЛАБО РАЗВИТИ ПЛАНИНСКИ, ПОЛУПЛАНИНСКИ И ГРАНИЧНИ РАЙОНИ

ЛОКАЛИЗАЦИЯ НА ПРОЕКТИТЕ ПО ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ

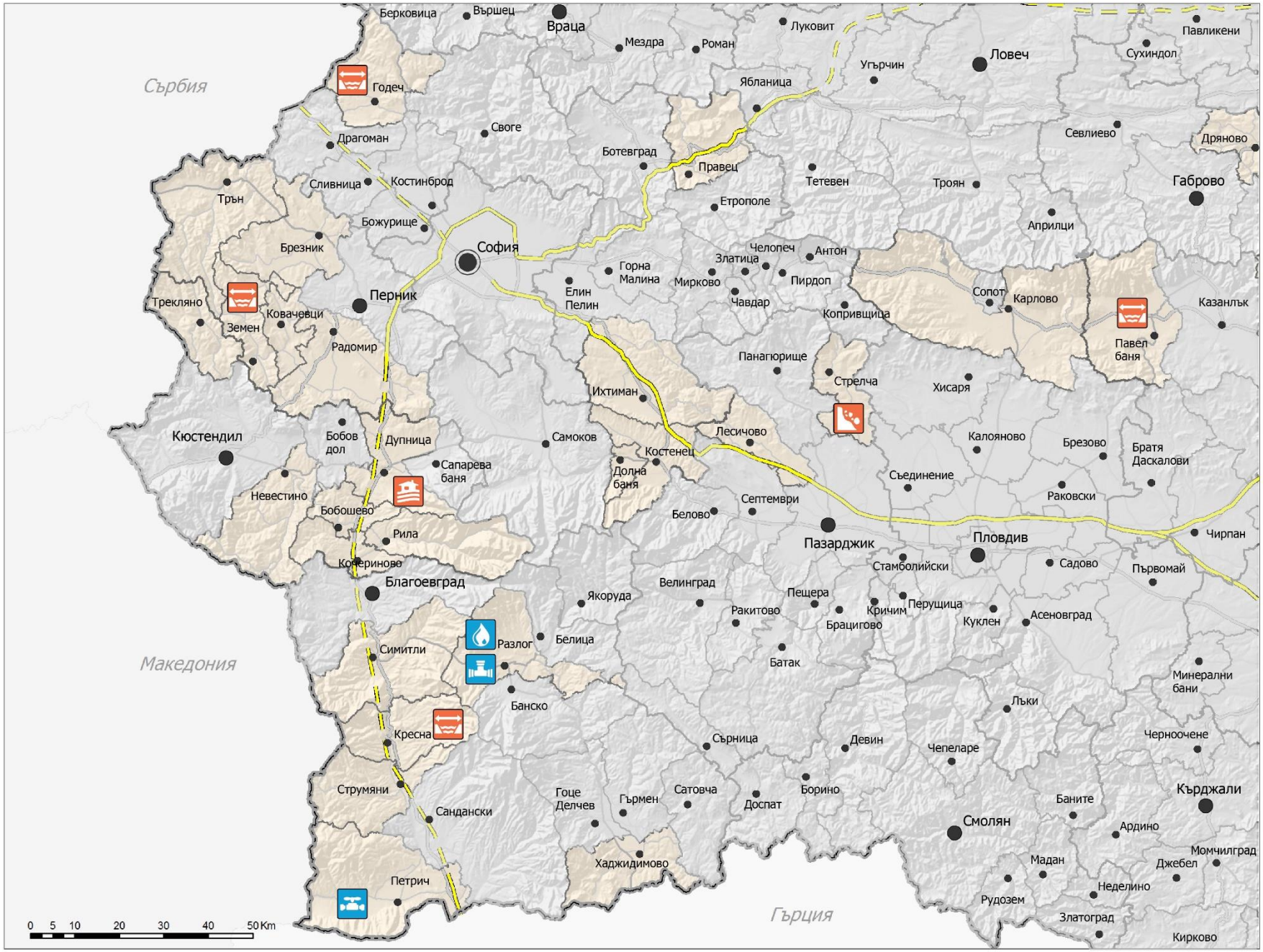

ЛЕГЕНДА:

П10 Водоснабдяване и хидромелиорации

- Изграждане и реконструкция на водопроводна мрежа и съоръжения
- Изграждане и реконструкция на водопроводна мрежа за минерална вода
- Изграждане и реконструкция на хидромелиоративни съоръжения

П11 Превенция на рискове от наводнения, свлачища и горски пожари

- Почистване и корекция на речно корито, укрепване на брега
- Изграждане и възстановяване на отводнителни канали, диги и съоръжения
- Укрепване на свлачища, борба с ерозията и залесяване

НЦТР НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА
ДРУГИ СЛАБО РАЗВИТИ ПЛАНИНСКИ, ПОЛУПЛАНИНСКИ И ГРАНИЧНИ РАЙОНИ
ЛОКАЛИЗАЦИЯ НА ПРОЕКТИТЕ ПО ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ

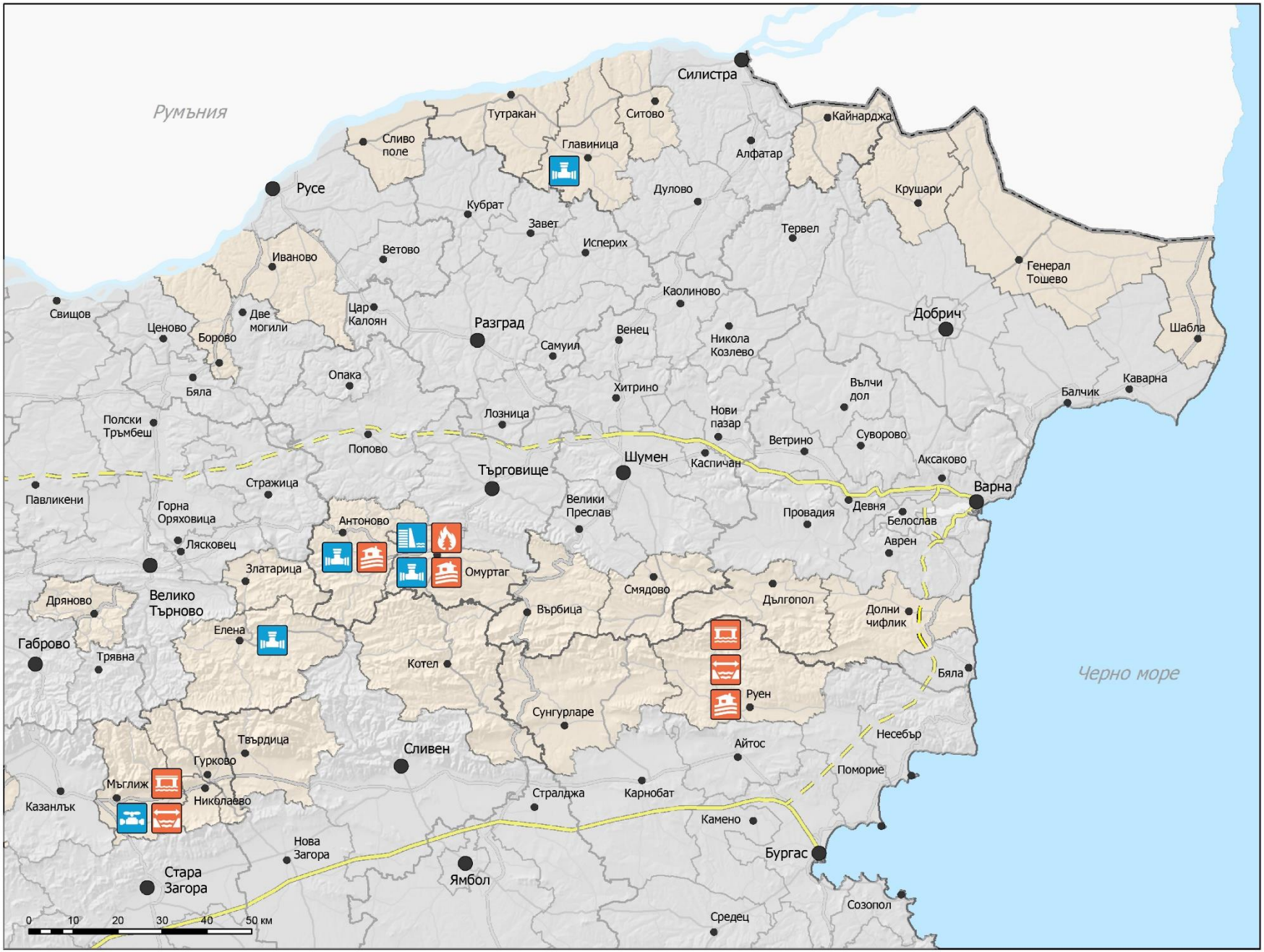

ЛЕГЕНДА:

П10 Водоснабдяване и хидромелиорации

- Изграждане и реконструкция на водопроводна мрежа и съоръжения
- Изграждане и реконструкция на водопроводна мрежа за минерална вода
- Реконструкция на язовири и съоръжения

П11 Превенция на рискове от наводнения, свлачища и горски пожари

- Почистване и корекция на речно корито, укрепване на брега
- Изграждане и възстановяване на отводнителни канали, диги и съоръжения
- Общинска пътна мрежа за аварийно укрепване
- Превенция на горски пожари

НЦР Национален център за териториално развитие

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

ДРУГИ СЛАБО РАЗВИТИ ПЛАНИНСКИ, ПОЛУПЛАНИНСКИ И ГРАНИЧНИ РАЙОНИ

ЛОКАЛИЗАЦИЯ НА ПРОЕКТИТЕ ПО ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ

ЛЕГЕНДА:

- П8 - Елементи на РПМ
- П9, М2 - Достъп до бизнес обекти
- П9, М2 - Достъп до бизнес обекти - проект
- Реконструкция и изграждане на мостови съоръжения
- ГКПП
- Летище

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

ДРУГИ СЛАБО РАЗВИТИ ПЛАНИНСКИ, ПОЛУПЛАНИНСКИ И ГРАНИЧНИ РАЙОНИ

ЛОКАЛИЗАЦИЯ НА ПРОЕКТИТЕ ПО ЦЕЛ 3 ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ

ЛЕГЕНДА:

- П8 - Елементи на РПМ
- Благоустройство на подходите до туристически обекти
- Осигуряване на достъп до туристически обекти
- ГКПП
- Летище
- Мост
- Пристанище от национално значение
- Пристанище от регионално значение

НЦР Национален център за териториално развитие

ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

VII. УПРАВЛЕНИЕ НА ЦЕЛЕНАСОЧЕНАТА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

Предвид сложния характер на ЦИП, механизмът за управление предполага съчетание от централизъм и децентрализация, взаимодействие на административни структури и аутсорсвани технически функции. Това е първоначалният модел подложен на обсъждане, който предполага три възможни варианта за управление – от звено, съставено изцяло от наличния експертен състав на МРРБ; от състава на МРРБ във взаимодействие със звено за изнесени функции в държавното дружество на МРРБ (НЦТР ЕАД, чиято основна задача е да подпомага своя принципал в прилагането на политиката за регионално развитие) и от звено, създадено специално за целите на ЦИП.

В процеса на консултиране стана ясно, че в условията на продължаваща икономическа и финансова криза, на валутен и „административен“ борд е необходимо ЦИП да се управлява на принципите на макрорегионалните стратегии – без промени в законодателната рамка, без създаване на нови институции, без допълнително финансиране. Това прави веднага втори и трети вариант неприложими, въпреки наличието на определени предимства, свързани с необходимостта от постоянна техническа и методическа помощ за общините с малък капацитет, паралелно с координиращите функции.

Първият и най-чист вариант се развива на базата на наличния институционален, административен и експертен капацитет и е подкрепен от постановките на Закона за регионалното развитие и Правилника за неговото приложение.

Основната институция в механизма за управление е МРРБ, посредством специално изградено[61] за целите на ЦИП ***взаимодействие*** между:

- Главна дирекция „Стратегическо планиране на регионалното развитие и административно-териториално устройство”;
- Главна дирекция „Програмиране на регионалното развитие”;
- Главна дирекция „Управление на териториалното сътрудничество“
- Дирекции в Обща администрация – финансово-стопанска, правна, обществени поръчки.

Структурата за управление на ЦИП следва структурата и функциите на самата програма, която има 2 структурни части и съответни функции - *инвестиционна* (с пакети от приоритетни проекти за финансиране от ДБ) и *координационна* (с проекти от общински планове, ИПГВР, областни стратегии и с финансиране, различно от ДБ).

Инвестиционната част/функция на ЦИП, както и *общата координираща функция* по изпълнението се поемат изцяло от административната структура на МРРБ. За синхронизиране на решенията ролята на *Консултативен съвет* на национално равнище може да се изпълнява от действащия Съвет за регионална политика към министъра на РРБ, а на регионално, от сегашните Регионални съвети. Основно предимство на варианта са опитът

[61] Със заповед на Министъра на регионалното развитие и благоустройството

и наличното експертно знание в програмирането, разработването и прилагането на стратегически и програмни документи.

Отделянето на част от наличния състав в отделно звено за координиращите функции, след задълбочен анализ на дейността и ангажираността на наличния експертен състав на МРРБ, се обосновава преди всичко от необходимостта от постоянно наблюдение на изпълнението на ЦИП, от анализ на началните и междинни резултати, от внасяне на корекции при необходимост, от отчитане на вложените средства и контрол по тяхното използване. Важен мотив е и координацията с останалите програми и проекти за малки населени места, за селски, планински и гранични райони, с които трябва да се постигне допълняемост и синергичен ефект.

В съответствие с чл. 31 ал. 1 т. 1 (ж) от Устройствения правилник за дейността на Министерството на регионалното развитие и благоустройството ГД „Стратегическо планиране на регионалното развитие и административно-териториално устройство“ (ГДСПРРАТУ) „*участва в разработването, наблюдението и оценката на целенасочени инвестиционни програми в подкрепа на интегрираното развитие на изостанали, периферни и планински райони*“. Това обосновава мястото и ролята на звеното за управление на ЦИП в съществуващата структура на МРРБ.

Създаденият със Заповед на Министъра на регионалното развитие и благоустройството Съвет по регионална политика през 2014 г. (съгл. чл. 45 ал. 1 от Закона за администрацията) е своеобразна форма на сътрудничество между „*централната държавна власт, органите на местното самоуправление и неправителствените организации*“. Той ще подпомага работата на звеното в структурата на МРРБ и ще изпълнява консултативни функции или ще играе ролята на Консултативен съвет за ЦИП. Широкото представителство в съвета на НСОРБ, на организациите на работодателите и на браншовите организации легитимира допълнително неговите препоръки и решения.

На регионално равнище в районите от ниво 2 Регионалните съвети за развитие ще поемат част от работата по прилагането на ЦИП, подпомагани от териториалните звена на ГД СПРРАТУ на МРРБ, паралелно с дейността си по изготвяне, прилагане, мониторинг и контрол върху изпълнението на РПР. Съгласно чл. 43 на ППЗРР „*Регионалният съвет за развитие е орган за провеждане на държавната политика за регионално развитие в съответния район от ниво 2*“. В състава им влизат представители на всички държавни ведомства, които имат отношение към ЦИП. Благоприятно обстоятелство е фактът, че към тях могат да се създават специализирани комисии. Една от тези комисии може да подпомага прилагането и контрола по изпълнението на ЦИП и координирането с другите оперативни програми.

Допълнителните функции на РСР могат да им бъдат възложени със заповед на Министъра на регионалното развитие и благоустройството.

На областно равнище основна роля за прилагането на ЦИП ще има областният управител, отговорен за информационното осигуряване, разработването, обсъждането и одобряването на Областната стратегия за развитие, в която се дефинират и районите за целенасочена

подкрепа по определените в ЗРР критерии. Той е отговорен и за важното за всички райони в обхвата на ЦИП трансгранично сътрудничество, поради което той ще има съответните координиращи функции на равнището на районите от ниво 3, подпомаган от Областния съвет за развитие.

За да се гарантира ефективното управление на ЦИП е необходимо, независимо от ЗРР, ППЗРР и Устройствения правилник за дейността на МРРБ, звеното за управление в МРРБ да има ясна структура, мандат, принципи, правила и процедури за работа и вземане на решения, в съответствие с които да функционира.

Мандатът на звеното за управление на ЦИП в състава на ГД „Стратегическо планиране на регионалното развитие и административно-териториално устройство“ ще бъде свързан с периода на действие на ЦИП. Предварителните проучвания и анализът на чуждестранния опит показват, че за да се очаква ефект от целенасочена инвестиционна програма за слабо развити/рискови райони, е необходима устойчивост и дълготрайност. Това означава, че освен проектите, чието изпълнение ще съвпадне с настоящия програмен период 2014 – 2020 г., трябва да се работи по развитието на програмата и след 2020 г. Това определя мандатност на звеното за управление на ЦИП в рамките минимум на 10 годишен период, което оправдава неговото сформиране от наличния състав на МРРБ и дейност.

Основните принципи в работата на звеното следват утвърдената управленска практика, а именно:

- *Прозрачност и легитимност* – ясен мандат, роля и отговорности, гарантиращи вземане на легитимни решения, както и реално подпомагане на реализирането на проектите, включени в тази част на ЦИП и принадлежащи и на други институции – общински планове за развитие, ИПГВР, областни стратегии, регионални планове и др. ;
- *Професионализъм* – осигурени адекватни човешки ресурси, за да се гарантират административния и експертен капацитет, компетентността и качеството при управление на ЦИП – в цялост и на четирите подпрограми;
- *Координираност на действията* – ясни хоризонтални и вертикални връзки в МРРБ и неговите структури за регионално развитие, с други министерства, управляващи чрез УО оперативните програми, които ще допринасят за развитието на районите, с местните органи на управление;
- *Разумно финансово управление* – подбор на проектите не само в съответствие с местните ресурси и капацитет и със заложените в ЦИП стратегически цели и приоритети, но и в съответствие с принципа за ефективно и разумно оползотворяване на ограничените ресурси за подпомагане на слабо развитите райони;
- *Отчетност и контрол* – предоставяне на актуална и точна информация за процеса на изпълнение на проектите, за напредъка по тях и за изразходваните инвестиции на всеки етап от реализирането на ЦИП.

Цялостното изпълнение на основните функции и дейности ще се осъществява въз основа на изготвен и одобрен Правилник за дейността по управлението на ЦИП, придружен от

организационна структура и схема на връзките и взаимодействията. В него ще се изяснят и ролята и дейността на *Оценителна комисия*, която ще оценява и контролира изпълнението на проектите, включени в обхвата на ЦИП.

Както бе посочено по-горе, за постигането на основната цел на ЦИП, звеното за управление трябва да има достатъчен капацитет, за да реализира всички функции, присъщи за управление на такъв сложен процес, какъвто е прилагането на подобен род програми. Тези функции ще бъдат свързани с администрирането, планирането, управлението на проектите, координацията, мониторинга, контрола, комуникацията и информацията за изпълнението на ЦИП. Те отразяват основните характеристики на управлението като сложен и продължителен процес от взаимно свързани дейности, насочени към постигане на целите на звеното чрез неговия експертен състав и капацитет и налични организационни ресурси.

VIII. МОНИТОРИНГ НА ЦЕЛЕНАСОЧЕНАТА ИНВЕСТИЦИОННА ПРОГРАМА

Ключова фаза на стратегическото планиране е *мониторингът*, който включва наблюдението, оценката и контрола на реализацията на заложените цели и изпълнението на планираните дейности. *Основната му функция* е да дава обратна информация за степента на реализация на целите и приоритетите. Синтезирано, мониторинг е проверка на резултатите спрямо планираното. За отчитане на напредъка и степента на постигане на целите на ЦИП е дефиниран пакет от *качествени и количествени критерии.*

Оценката на изпълнението на ЦИП ще се базира на следните критерии:

- Доколко са мобилизирани и оползотворени конкурентните предимства на всеки от предметните райони на ЦИП (за постигане на икономическо сближаване в рамките на страната);
- Доколко е подобрен жизнения стандарт в предметните райони (за постигане на социално сближаване);
- Доколко ефективно е сътрудничеството с останалите региони и държави в развитие на транспортна, екологична и бизнес инфраструктура (за постигане на пространствено сближаване);
- Доколко адекватен е институционалния капацитет за провеждане на регионална политика с осезателни планирани резултати в контекста на ЦИП;

Така формулираните критерии са свързани с отчитането на количествените индикатори, върху които ще се базира системата за наблюдение и оценка. За тези индикатори следва да се посочат изходни и целеви стойности, чрез които ще се наблюдава и измерва постигането на целите.

Базовите данни дават информация за първоначалната стойност, спрямо която индикаторът впоследствие се измерва. Те са особено важни на програмно ниво, тъй като поставят дейностите по програмата в определен контекст. В този смисъл се явяват механизъм, който демонстрира приноса на ЦИП към развитието на региона.

При залагане на базови стойности на проектно ниво са използвани няколко подхода:

- Формулирани са специфични за проекта индикатори, чийто базови стойности следва да бъдат изчислени на базата на разполагаеми данни и източници на информация;
- За индикаторите за които на проектно ниво не може да се определи базова стойност или такава не е приложима, стойността може да стартира от нула;
- За всички последващи аналогични и съпоставими дейности и проекти за базова стойност следва да се използва постигнатата в рамките на приключил проект крайна стойност или последна отчетена междинна стойност.

Най-често базовите данни се набират от официалната статистика. Понякога обаче на практика този източник се оказва проблематичен. Сред най-характерните проблеми са: липсата на данни на даденото географско ниво или в определен сектор, закъснения в

публикуването на данните, липса на данни, свързани с изискванията на конкретната програма. Възможни решения в такъв случай са провеждане на проучвания или непреки индикатори и данни.

В системата са заложени 2 основни типа индикатори – *за вложените ресурси* и *за изпълнението*. Показателите за вложените ресурси (input) се отнасят до бюджета, определен за програмата. Това са показателите за финансов характер. Те са подробно описани в пакетите от проекти за целево финансиране. Индикаторите за изпълнение (output) са свързани пряко с дейностите, след реализацията на които се създава определен продукт. Измерват се във физически или парични единици – например, брой изпълнени проекти, брой възползвали се от пакета преференции фирми и др. Този вид индикатори са от особена важност на проектно ниво, тъй като дефинират по измерим начин какво ще се постигне с реализирането на проекта.

Индикаторите за изпълнение са свързани със самите продукти, създадени в рамките на проекта – реализираните проекти и под-програми. Представеният модел е адресиран към ЦИП1 – Северозападна България. Съобразно спецификата, в хода на реализация, управляващото звено следва да разработи и прилага подобни модели и за другите под-програми.

Табл. 46. Индикатори за изпълнение

СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА					
Индикатори за изпълнение	**Видин**	**Монтана**	**Враца**	**Плевен**	**Ловеч**
Изградени и/ли обновени технопаркове, бизнес инкубатори и индустриални зони, в бр.					
Реализирани проекти от пакета на ЦИП, в %					
Възползвали се от пакета преференции фирми, в бр.					
Туристически атракции създадени/подобрени, в бр.					

УКРЕПЕН ЧОВЕШКИ РЕСУРС					
Индикатори за изпълнение	**Видин**	**Монтана**	**Враца**	**Плевен**	**Ловеч**
Реализирани жилища по програмата за млади квалифицирани кадри, в бр.					
Реализирани студентски стипендии, в бр.					
Реализирани проекти от списъка на ЦИП, в %					

ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ					
Индикатори за изпълнение	**Видин**	**Монтана**	**Враца**	**Плевен**	**Ловеч**
Реализирани проекти от пакета на ЦИП					
Реализиране на елементите от ЕТК 4 и магистрала "Хемус"					
Модернизация на ж.п. линията Видин – София					
Доизграждане и обновяване на елементите на РПМ, вкл. меридиалните връзки в района, в %					
Подобрен достъп до туристически обекти, в %					
Подобрен достъп до бизнес обекти, в %					
Доизграждане и обновяване на водоснабдителни системи, в %					
Възстановяване на напоителни и отводнителни системи, в %					
Брой изградени системи за ранно предупреждение					

за възникващи опасности от наводнения, пожари, активиране на свлачищни райони (бр.)					

Индикатори за резултат (result):

В резултат на реализираните по проектите и програмите регионът има възможност да получи определени предимства, които да променят развитието му в положителна насока. Те дават информация за промени свързани със специфичните цели на проекта.

СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ НА ЦИП1

- **Ц 1: Съживена икономика**
- **Ц 2: Укрепен човешки ресурс**
- **Ц 3: Инфраструктура и екология**

Най-често приложимите източници на информация за стойността на индикаторите за резултат са официални статистически данни или специално проведени анкети.

Табл. 47. Индикатори за резултат

СЪЖИВЕНА ИКОНОМИКА					
Индикатори за изпълнение /базови стойности/	**Видин**	**Монтана**	**Враца**	**Плевен**	**Ловеч**
Преките чуждестранни инвестиции в нефинансовите предприятия, в хил. евро (2013, НСИ)	59 324.3	38 093.7	157 668.4	311 089.3	134 793.3
Коефициент на заетост, в % (2014, НСИ)	38.8	41.0	39.5	42.5	36.9
Заети лица на възраст 15 и повече навършени години, в хил. (2014, НСИ)	32.1	49.7	60.4	94.6	42.9
Обработваеми земи заети със зеленчукопроизводство и цветя, ха (2013, МЗХ-Агростатистика)	-	-	410	2405	-
Обработваеми земи заети с трайни насаждения, ха (2013, МЗХ-Агростатистика)	5304	3136	1127	1603	2498

УКРЕПЕН ЧОВЕШКИ РЕСУРС					
Индикатори за изпълнение /базови стойности/	**Видин**	**Монтана**	**Враца**	**Плевен**	**Ловеч**
Коефициент на икономическа активност на населението на 15 и повече години (2014, НСИ)	49.8	49.0	48.3	46.7	41.1
Дял на висшистите на 30-34 г., в %					
Население в трудоспособна възраст към 31.12.2014 г., бр (2014, НСИ)	50 634	78 153	102 505	145 096	74 515

ИНФРАСТРУКТУРА И ЕКОЛОГИЯ					
Индикатори за изпълнение /базови стойности/	**Видин**	**Монтана**	**Враца**	**Плевен**	**Ловеч**
Преминали автомобили през Дунав мост 2, в бр					
ПТП по засегнатите от програмата трасета, в бр					
Относителен дял на населението, обслужвано от СПСОВ, в %					
Реализирани нощувки, в бр (2014, НСИ)	46 478	63 096	80 576	87 331	224 748
Обработвани поливни площи, ха					

Индикатори за въздействие (impact):

Отнасят се до последици, свързани с реализирането на програмата, които надхвърлят непосредствения ефект и са пряко свързани с основната цел на програмата:

Подпомогнат от ЦИП, оползотворявайки потенциала на р. Дунав, плодородните земи, атрактивното природно и културно наследство и трансграничното съседство, СЗР достига средните национални показатели в икономиката, привлича младите хора и акумулира енергия за позитивно развитие.

Табл. 48. Индикатори за въздействие

ИНДИКАТОРИ ЗА ВЪЗДЕЙСТВИЕ /базови стойности/	Видин	Монтана	Враца	Плевен	Ловеч
БВП, в млн лева (2013, НСИ)	551	942	1 476	1 693	978
БВП на глава от населението, в лева (2013, НСИ)	5 707	6 607	8 202	6 481	7 154
Средногодишен доход на лице от домакинство, лева (Регионални профили 2014, ИПИ)	3614	3276	4108	5431	3134
Коефициент на механичен прираст, в ‰ (Регионални профили 2014, ИПИ)	-7, 1	-2, 7	-7, 4	-4, 7	-5, 3
Раждаемост, брой (2014, НСИ)	668	1 200	1 520	2 250	1 085
Естествен прираст на 1 000 души от населението, брой (2014, НСИ)	- 1442	- 1801	- 1916	-2589	-1502
Въведени в експлоатация новопостроени жилища за годината, брой (2014, НСИ)	43	47	91	203	87
Пазарни цени на жилища, лв/м2 /за апартаменти в областните градове/ (2014, НСИ)	512.51	558.53	516.51	772.81	558.41

Индикатори за наблюдение изпълнението на ЦИП „Родопи"

Табл. 49. Индикатори за изпълнение – целеви стойности

СТИМУЛИРАНЕ НА ИКОНОМИКАТА							
Индикатори за изпълнение	**Кърджали**	**Смолян**	**Пазарджик***	**Пловдив****	**Хасково*****	**Благоевград******	**Източник**
Изградени и/или обновени технопаркове, бизнес инкубатори и индустриални зони, в бр.	2	1	0	0	1	0	Министерство на икономиката, Областни администрации, ИСУН
Реализирани проекти от пакета на ЦИП, в %	50%	50%	50%	50%	50%	50%	МРРБ, ИСУН
Възползвали се от пакета преференции фирми, в бр.	100	70	60	60	70	40	МРРБ
Новосъздадени и/или подобрени туристически атракции, в бр	4	1	5	0	0	3	Областни администрации, Министерство на туризма, ИСУН
Реализирани проекти (по ПРСР) за модернизиране и преструктуриране на земеделски стопанства, в бр.	100	100	60	60	70	40	МЗХ, Областни администрации

УКРЕПВАНЕ НА ЧОВЕШКИЯ РЕСУРС И АДМИНИСТРАТИВНИЯ КАПАЦИТЕТ							
Индикатори за изпълнение	**Кърджали**	**Смолян**	**Пазарджик***	**Пловдив****	**Хасково*****	**Благоевград**	**Източник**

						****	
Реализирани жилища по програмата за млади квалифицирани кадри, в бр.	90	130	75	70	85	50	МРРБ
Реализирани студентски стипендии, в бр.	140	200	120	120	140	80	МРРБ, МОН, ВУЗ
Реализирани проекти от списъка на ЦИП, в %	100%	100%	100%	100%	100%	100%	МРРБ, ИСУН

ОБНОВЯВАНЕ НА ИНФРАСТРУКТУРНИТЕ СИСТЕМИ И ПРЕВЕНЦИЯ НА РИСКОВЕТЕ							
Индикатори за изпълнение	**Кърджали**	**Смолян**	**Пазарджик***	**Пловдив****	**Хасково*****	**Благоевград ********	**Източник**
Реализирани проекти от пакета на ЦИП	6	7	3	5	6	3	МРРБ, ИСУН
Реализирани отсечки от Южната тангента	1	1	0	0	1	0	АПИ,
Реализирани проекти по ОПОС и ПРСР за доизграждане и рехабилитация на водоснабдителните системи, бр.	3	3	1	0	3	2	ИСУН, МОСВ, Областни администрации
Реализирани проекти за предотвратяване и превантивна защита от природни бедствия, бр.	1	1	2	3	2	0	МРРБ, МОСВ, ИСУН, Областни администрации

БАЛАНСИРАНО ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ ЧРЕЗ ТРАНСГРАНИЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО							
Индикатори за изпълнение	**Кърджали**	**Смолян**	**Пазарджик***	**Пловдив****	**Хасково*****	**Благоевград ********	**Източник**
Реализирани проекти по програмите за териториално сътрудничество, бр.	2	2	2	2	2	1	МРРБ, Областни администрации

Табл. 50. Индикатори за резултат

СТИМУЛИРАНЕ НА ИКОНОМИКАТА							
Индикатори за резултат – целеви стойности	**Кърджали**	**Смолян**	**Пазарджик***	**Пловдив****	**Хасково*****	**Благоевград ********	**Източник**
Нарастване на коефициента на заетост (15+) спрямо 2014 г. в %	10%	10%	10%	10%	10%	10%	НСИ
Реализирани нощувки – нарастване в % спрямо 2014 г.	20% (87719)	30%(568013)	20% (395527)	20% (154360)	20% (66150)	15% (54054)	НСИ
Нарастване на селскостопанската продукция (традиционни производства, биоземеделие), в %	20%	20%	20%	20%	20%	20%	НСИ (РПР на ЮЦР), Областни администрации

УКРЕПВАНЕ НА ЧОВЕШКИЯ РЕСУРС И АДМИНИСТРАТИВНИЯ КАПАЦИТЕТ							
Индикатори за резултат – целеви стойности	**Кърджали**	**Смолян**	**Пазарджик***	**Пловдив****	**Хасково*****	**Благоевград ********	**Източник**
Нарастване на наетите с 5% спрямо 2014 г.							НСИ
Дял на висшистите на 30-34 г., в	29%	30%	30%	30%	29%	28%	НСИ

%	(20%)	(25%)	(24%)	(24, 3%)	(24%)	(20%)	
Осъществени партньорства между бизнеса и професионалните училищата, бр.	2	2	2	2	2	1	РИО, Областни администрации

ОБНОВЯВАНЕ НА ИНФРАСТРУКТУРНИТЕ СИСТЕМИ И ПРЕВЕНЦИЯ НА РИСКОВЕТЕ							
Индикатори за резултат – целеви стойности	**Кърджали**	**Смолян**	**Пазарджик***	**Пловдив****	**Хасково*****	**Благоевград ********	**Източник**
Брой изградени системи за ранно предупреждение за възникващи опасности от наводнения, пожари, активиране на свлачищни райони (бр.)	2	2	1	1	1	1	МВР, МОСВ, МРРБ, Областни администрации, ИСУН
Дължина на рехабилитирани пътища - II и III клас + общински	48	35	12	32	11	26	АПИ, Областни администрации
Относителен дял на населението, обслужвано от СПСОВ, в %	20%	40%	30%	30%	25%	25%	НСИ

БАЛАНСИРАНО ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ ЧРЕЗ ТРАНСГРАНИЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО							
Индикатори за резултат – целеви стойности	**Кърджали**	**Смолян**	**Пазарджик***	**Пловдив****	**Хасково*****	**Благоевград ********	**Източник**
Отворени нови ГКПП или разширени съществуващи, бр.	1	2	0	0	0	0	МРРБ, МВР, Областни администрации

Табл. 51. Индикатори за въздействие

ИНДИКАТОРИ ЗА ВЪЗДЕЙСТВИЕ /базови стойности/							
	Кърджали	**Смолян**	**Пазарджик***	**Пловдив****	**Хасково*****	**Благоевград ********	**Източник**
БВП, в млн лева	907	820					НСИ
БВП на глава от населението, в лева	6010	6983					НСИ
Естествен прираст на 1 000 души от населението, брой	-387	-899					НСИ
Общ доход на лице от домакинство	3762	5315					НСИ

* Общини от област Пазарджик, влизащи в обхвата на ЦИП „Родопи“ – Батак, Брацигово, Велинград, Пещера, Ракитово, Сърница.

** Общини влизащи от област Пловдив, влизащи в обхвата на ЦИП „Родопи“ – Асеновград, Кричим, Куклен, Лъки, Перущица, Родопи.

*** Общини от област Хасково, влизащи в обхвата на ЦИП „Родопи“ – Ивайловград, Любимец, Маджарово, Минерални бани, Стамболово, Харманли.

**** Общините от област Благоевград, влизащи в обхвана ЦИП „Родопи“ – Белица, Гърмен, Сатовча, Якоруда.

При отчитане изпълнението на ЦИП „Родопи”, като основен източник на информация ще се ползват данни от ИСУН и НСИ.

IX. ОЦЕНКА НА ЦИП

Оценката включва ползване на базите данни от мониторинга и други източници, за да се разбере и да обясни ефекта от интервенциите. Оценителите, използват данните, предоставени от системата за мониторинг, включително показатели за ефективност и резултатност. Индикаторите представляват основен източник на информация, на която се основават оценките и те се използват по време на различните етапи на оценка.

Индикаторите най-често се използват за измерване на съотношението на **ефективността** и **ефикасността** които могат да бъдат изчислени за всеки етап на програмиране.

Тъй като Целенасочената инвестиционна програма е част от Програмата на Правителството за стабилно развитие на България за периода 2014-2018 г., е подходящо наред с наблюдението на изпълнението на се направят поне две оценки- междинна и последваща.

Видове оценки

Междинна оценка

Оценките, направени по време на програмния период трябва да изследват степента на ефективност и ефикасност, постигната от програмата за оценка, на базата на показатели, събрани от системата за наблюдение и / или чрез подходяща автономна работа. Също така трябва да се оцени качеството, приложимостта и нивото на количествено определяне на тези показатели.

Оценява се степента на постигане на целите и приоритетите на програмата по отношение на междинно заложените целеви стойности на използваните индикатори, както и цялостния напредък по изпълнение, както и ефективното функциониране на системата за управление и контрол.

Междинна оценка на програмата следва да се направи до 30 юни 2017 г. от независим външен оценител. На основа на констатациите и препоръките от междинната оценка следва да бъде подобрено управлението, с цел постигане на заложените цели . Междинната оценка следва да съдържа информация за постигнатото въздействие на програмата върху изостаналите общини, както и очакваното изпълнение до края на периода. За резултатите от междинната оценка се изготвя междинен доклад, който се представя на Министерския съвет до 30 септември 2017 г. Междинният доклад се публикува на страницата на Министерството на регионалното развитие и благоустройството и служи за осигуряване на публичност и прозрачност относно изпълнението на Целенасочената инвестиционна програма.

Последваща оценка

Тази вид оценка се прави след приключване на дейностите по изпълнението на програмата. Обект на оценката е цялостното изпълнение на заложените цели и постигнатото въздействие върху територията. Предмет на анализ и оценка са осъществяването на първоначално планираните резултати и тяхната устойчивост, степента на постигане на съответните цели и ефективността и ефикасността на използваните ресурси, заложени в програмата. Ключов

елемент е оценката за постигнатото териториално въздействие. Използват се индикаторите за въздействие и резултат.

Критерии от значение за оценката

- **Релевантност (уместност)** - оценява връзките между определените цели и съществуващите социално-икономически проблеми, които трябва да бъдат решени от интервенцията.
- **Ефективност** - сравнява това, което е направено с първоначално планираното, т.е., сравнява действителните с очакваните резултати и въздействия.
- **Ефикасност** – показва съотношението между резултатите и въздействията и финансовите ресурси, използвани за постигането им.
- **Комуналност** - проверява дали въздействието получено от интервенцията съответства на потребностите на обществото и на поставените за решаване социално-икономическите проблеми
- **Устойчивост** - оценява способността на програмата да въздейства в дългосрочен план (и след приключване на работата й).

Последващата оценка на изпълнението на програмата е подходящо да се направи до края на 2019 г. Оценката е независима и се възлага на външен изпълнител. Тъй като по-голяма част от заложените в целенасочената инвестиционна програма мерки ще постигнат максимален ефект и териториално въздействие в дългосрочен план, то е възможно за някои от целите и приоритетите, една година след приключването на програмата целевите стойности на индикаторите да не са постигнати напълно.

Резултатите от последващата оценка се отразяват в доклад, който да края на 2019 г. се представя на Министерския съвет. В доклада се съдържат насоки относно бъдещата политика и прилагането на инструмента за целенасочено подпомагане на изоставащите в развитието си общини и географски райони. Посочва се и необходимостта от продължаване действието на програмата и новите й параметри, които следва да бъдат отчетени.

Докладът, съдържащ резултатите и насоките от последващата оценка се публикуват на страницата на Министерството на регионалното развитие и благоустройството и имат задача да информират заинтересованите страни и представителите на гражданските организации относно изпълнението на програмата.

Табл. 52. График за провеждането на наблюдението и оценката

Документ	I полуг. 2016 г.	II полуг. 2016 г.	I полуг. 2017 г.	II полуг. 2017 г.	I полуг. 2018 г.	II полуг. 2018 г.	31.12. 2019 г.
Годишен доклад за наблюдение на изпълнението		31.12.2016 г.		31.12.2017г.		31.12.2018г.	
Междинна оценка			30.06.2017г.				

Доклад за резултатите от междинната оценка				30.09.2017г.			
Последваща оценка							31.12.2019г.
Доклад за резултатите от последващата оценка							31.12.2019г.

X. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящата Целенасочена инвестиционна програма, разработена по инициатива на Правителството на Република България за подкрепа на слабо развитите периферни райони, засегнати от икономическата и демографска криза, синтезира принципите и методите от успешната съвременна практика в други страни и залага предпоставките за отстраняване на недостатъци и грешки, допуснати при предходни опити в страната.

Програмата обхваща 4 подпрограми - за Северозападна България, за Родопите, за района на „Странджа Сакар“ и за пограничните, планинските и полупланински слабо развити райони, чиито граници са определени съгласно предложения географски обхват от НИГГГ при БАН и група от допълнителни критерии. Изведени са общите постановки и методология, системата за критерии за определяне на обхвата на районите, принципите за управление, наблюдение, оценка и контрол на прилагането на целенасочената инвестиционна програма.

Приложеният принцип за интеграция на природни, културни, организационни, интелектуални, финансови и времеви ресурси, на стратегически цели и приоритети, на идеи и проекти, на представители на всички заинтересовани страни от публичния, частния и неправителствения сектор, на източници на финансиране, създава предпоставки за успешно прилагане на програмата и за постигане на търсения синергичен ефект.

Отчитайки сложността за целенасочена намеса със средства от държавния бюджет, в период на значителни финансови, законодателни, административни и политически ограничения, консултантският екип съвместно с Възложителя, предлага ЦИП да бъде приложена първоначално в по-ограничен обхват, след задълбочени допълнителни проучвания на капацитета за изпълнение и ефективността на заложените инвестиции, и едва след отчитане на очакваното частично подобрение на социално-икономическото състояние, да се продължи с подкрепа на общините в последната група на планинските, полупланинските и граничните райони.

Представените материали са докладвани на заседания на Регионалните съвети на развитие във всички райони от ниво 2 и на Съвета по регионална политика към МРРБ. Предварителната версия на документа е консултирана с УО на оперативните програми, със заместник министър председателя на ЕФИП, с министерства, държавни агенции, с НСОРБ, с областните управи и с представители на общините. Финалните документи, които се представят заедно с последната подпрограма, отразяват всички бележки и препоръки от Възложителя, от консултациите и от предварителното съгласуване. Направена е по-добра систематизация на предложените проекти в изпълнение на мерките за постигане на стратегическите цели. Анализирани са над 1500 проектни предложения, които са представени в приложение към документа. Те доказват нарастващите потребности на общините от финансова подкрепа за стимулиране на икономическото развитие и за преодоляване на най-тежките проблеми в тези райони.

XI. ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ

1. Закон за административно-териториалното устройство на Република България, обн. ДВ бр. 63/1995 г.
2. Закон за биологичното разнообразие, обн. ДВ бр. 77/2002 г.
3. Закон за държавните помощи, обн. ДВ бр. 86/2006 г.
4. Закон за държавния служител, обн. ДВ бр. 1999 г.
5. Закон за защитените територии, обн. ДВ бр. 133/1998 г.
6. Закон за изменение и допълнение на Закона за регионалното развитие
7. Закон за кредитиране на студенти и докторанти, обн. ДВ бр. 69/2008 г.
8. Закон за културното наследство, обн. ДВ бр. 19/2009 г.
9. Закон за опазване на околната среда, обн. ДВ бр. 91/2002 г.
10. Закон за регионалното развитие, обн. ДВ бр. 50/2008 г.
11. Закон за устройство на територията, обн. ДВ бр. 1/2001 г.
12. Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014-2020 г http://www.mrrb.government.bg/?controller=category&catid=125
13. Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014-2020 г http://sf.mon.bg/?go=page&pageId=32
14. Оперативна програма “Околна среда” 2014-2020 г http://ope.moew.government.bg/bg/pages/programirane-2014-2020/18#1
15. Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“ 2014-2020 г http://www.opcompetitiveness.bg/module3.php?menu_id=276
16. Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси” 2014-2020 г http://ophrd.government.bg/view_doc.php/6946
17. Оперативна програма „Транспорт и транспортна инфраструктура” 2014-2020 г http://optransport.bg/page.php?c=232&d=1185
18. Правилник за прилагане на Закона за регионалното развитие, обн. ДВ бр. 80/2008 г.
19. Програма за морско дело и рибарство 2014-2020 г http://oprsr.government.bg/wp-content/uploads/2014/07/PMDR_new_ver.pdf
20. Програма за развитие на селските райони 2014-2020 г http://prsr.government.bg/index.php/bg/sections/l2/101
21. Програмата Интеррег-ИПП за трансгранично сътрудничество България – Румъния http://www.cbcromaniabulgaria.eu/index.php?page=programming_period_2014_2020
22. Програмата Интеррег-ИПП за трансгранично сътрудничество България – Турция http://www.ipacbc-bgtr.eu/bg/
23. Програмата Интеррег-ИПП за трансгранично сътрудничество България – Гърция http://mrrb.government.bg/docs/19f2f9962863ae7495cb6c1176287ecd.pdf
24. Програмата Интеррег-ИПП за трансгранично сътрудничество България – Сърбия http://www.ipacbc-bgrs.eu/bg
25. Национална стратегия за насърчаване на малките и средните предприятия 2014 – 2020 г. (НКНМСП) http://www.sme.government.bg/uploads/2013/08/sme_strategy-2014-2020.pdf
26. Националната стратегия за регионално развитие на Република България за периода 2012-2022 г http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=772
27. Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013 – 2025 г http://www.bgregio.eu/media/files/Programirane%20&%20ocenka/Programirane%202014-2020/NKPR%20proekt.pdf

28. Национална програма за развитие: България 2020 http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=765
29. Регионален план за развитие на Северозападен район за периода 2014-2020 г http://www.mrrb.government.bg/?controller=articles&id=521
30. Регионален план за развитие на Южен централен район за периода 2014-2020 г http://www.mrrb.government.bg/?controller=articles&id=521
31. Регионален план за развитие на Югоизточен район за периода 2014-2020 г http://www.mrrb.government.bg/?controller=articles&id=521
32. Програмата „Странджа Сакар“ от 1982 г http://www.flagman.bg/article/62797
33. Програмата за развитие на алтернативно земеделие в Родопите, 2003 http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=559
34. Програмата за развитие на земеделието и селските райони в Странджа - Сакар от 2005 г http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=352
35. Програмата за реализация на дейности в районите за целенасочена подкрепа 2010 – 2013 г http://mrrb.government.bg/docs/9a9a7e2509a7f3f3eec12895390441fc.pdf
36. „Проект за Обща стратегия за управление и развитие на хидромелиорациите и защита от вредното въздействие на водите”, Министерство на земеделието и храните 2015 г
37. Стратегически план за развитие на културния туризъм в България, 2009
38. Стратегия за устойчиво развитие на туризма в България с хоризонт 2030 г., 2013, достъпна на http://www.mi.government.bg/files/useruploads/files/strategy-bulgaria-2030_25022014.pdf
39. Концепция за туристическо райониране на България, София, 2014, достъпна на http://www.fpdd.bg/userfiles/files/koncepcia_rayonirane_project.pdf
40. Национален Статистически Институт http://www.nsi.bg/
41. „Регионални профили: показатели за развитие”, Институт за Пазарна Икономика http://www.regionalprofiles.bg/bg/
42. Българска Академия на Науките http://www.bas.bg/
43. Официален сайт на дирекция за управление на ПП „Странджа“ http://www.strandja.bg/
44. Областна стратегия за развитие на Област Бургас 2014 – 2020 г.; http://www.burgas.bg/bg/info/index/429
45. Областна стратегия за развитие на област Хасково 2014 – 2020 г.; http://www.hs.government.bg/bg/strategii.html
46. Областна стратегия за развитие на Област Ямбол 2014 – 2020 г.; http://yambol.government.bg/stk/Planove/Yambol%20Strategy%202014-2020.pdf
47. Областна стратегия за развитие на Област Видин 2014-2020 г. http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=844
48. Областна стратегия за развитие на Област Монтана 2014-2020 г. http://oblastmontana.org/add/Montana-OSR-2020.pdf
49. Областна стратегия за развитие на Област Враца 2014-2020 г. http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=872
50. Областна стратегия за развитие на област Плевен 2014 – 2020 г.;
51. http://www.pleven-oblast.bg/assets/OSR_Pleven/OSR_Pleven_Final_14.06.2013.pdf
52. Областна стратегия за развитие на област Ловеч 2014 – 2020 г.; https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CB0QFjAAahUKEwiC3qSus_bIAhVjJnIKHZsyCNE&url=http%3A%2F%2Fbsa.bg%2Fassets%2FDatabase%2Fosr-lovech.doc&usg=AFQjCNG4mggVnAyXct-FWyjBNjA_heXNUQ&sig2=ot66vfz4xWQMOz9NwJOmZA

53. Областна стратегия за регионално развитие на област Благоевград 2014 – 2020 http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=965
54. Областна стратегия за развитие на област Пазарджик 2014 – 2020 г.; http://www.pz.government.bg/documents/OSR_PAZARDZIK_%202014_2020_Prieta.pdf
55. Областна стратегия за развитие на област Смолян 2014 – 2020 г.; http://www.region-smolyan.org/uploads/m/Strategia_OblSm%202014-2020.pdf
56. Областна стратегия за развитие на област Пловдив 2014 – 2020 г.; http://www.pd.government.bg/uploads/files/OSR/OSR_Plovdiv_2014-2020.pdf
57. Областна стратегия за развитие на област Кърджали 2014 – 2020 г.; http://kardzhali.org/2013/OSR_2014-2020_FINAL.pdf

58. Общ устройствен план на община Малко Търново, предварителен проект, февруари 2015
59. Интегриран план за градско възстановяване и развитие на гр. Елхово;
60. Интегриран план за градско възстановяване и развитие на гр. м. Търново;

61. Local Investment Funds, Великобритания http://www.lifcymru.org/English/Pages/home.aspx
62. Coastal Communities Fund, Великобритания https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-economic-development-in-coastal-and-seaside-areas/2010-to-2015-government-policy-economic-development-in-coastal-and-seaside-areas
63. Strategy for 'Inner Areas' in Italy, Италия http://www.oecd.org/gov/regional-policy/1.2%20Promoting%20Growth.pdf
64. New Regional Policy, Швейцария http://www.regiosuisse.ch/new-regional-policy
65. Правителствен план и стимули за източните и югоизточните райони http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-government-to-promote-investment-in-poor-cities.aspx?pageID=238&nID=12129&NewsCatID=344
66. Latvia's rural development program, Латвия http://www.lmaleidykla.lt/publ/1392-0200/2007/Priedas/ZemPriedas116-122.pdf
67. Development Policies for Lagging Rural Areas, Латвия http://www.lvan.lv/wp-content/uploads/2011/12/PB_ZM_Fin.aploknes2_1.g.pdf
68. A Survey of Economically Targeted Investments: Opportunities for Public Pension Funds, САЩ http://community-wealth.org/sites/clone.community-wealth.org/files/downloads/report-hoffer.pdf
69. Economically Targeted Investing: Capitalizing on Opportunities in Emerging Domestic Markets, САЩ https://us.rbcgam.com/resources/docs/pdf/whitepapers/White_Paper_AC.pdf

XII. ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение. 1. Делимитация на районите по ЦИП - проучвания на Националния институт по геофизика, геодезия и география към Българската академия на науките, надстроени от автора на ЦИП – НЦТР ЕАД

Териториалният обхват на програмата се определя по три начина:

1. **Целенасочена програма за Северозападен район** – според границите на СЗ район от ниво 2 (5 области)
2. **Целенасочена програма за райони Родопи и Странджа – Сакар** – според физически граници на двата района, прецизирани според критерии за относителна принадлежност към тях (% територия и население, специфични характеристики)
3. **Целенасочена програма за слаборазвити планински и гранични територии** – според физически граници на районите (с отчитане на общински граници), с допълнителни показатели за икономическо състояние.

Към първите три части на програмата изискванията за териториален обхват включват само географска делимитация. За включването на общини в обхвата на четвъртата част на програмата се прилагат допълнителни критерии за определяне на степента на икономическо състояние.

Целенасочена инвестиционна програма за Северозападен район (ЦИП 1)

Териториалният обхват съвпада с границите на Северозападен район от ниво 2. Включени са 51 общини с обща територия от 19 085.42 хил. кв. км или 17.2% от територията на страната и население от 797 142 жители, 11.1% от страната.

Целенасочена инвестиционна програма за райони Родопи и Странджа - Сакар (ЦИП 2 и 3)

Според изискванията в Техническата спецификация и последващи изисквания на МРРБ, в тези райони следва да бъдат включени общини, попадащи в географските очертания и имащи съответните преобладаващи характеристики на двете планински зони. Съобразно тези изисквания, **делимитацията на териториите, попадащи в тези райони е направена на базата на изследвания и констатации, предоставени от Института по геофизика, геодезия и география при БАН**.

Институтът по геофизика, геодезия и география при БАН (ИГГГ) дава физическите граници на двете зони без тяхното делимитиране по административни граници. Общоприет подход в тези случаи е делимитирането по административни граници да се извършва на базата на процентно съотношение на територия, попадаща в съответните определени зони. *Подобен подход е използван и от ИГГГ при определянето на планинските общини – използване на няколко чисто географски индикатори за определяне на ареала и впоследствие делимитиране по общински граници според % на територията на общините, попадаща в съответните ареали. Тази методика за делимитация на базата на неформални*

характеристики и свеждането им до формални териториални образувания (в случая административни граници) е широко познат и в международната практика.

Като **критерии за включване** на общини към съответните райони (Родопи и Странджа – Сакар) са възприети два показателя:

- Общини с (1) **повече от 40% от територията или** повече от (2) **10% от населението на общината** да попада в обхвата, определен от ИГГГ към БАН.

Приложеният критерий отразява преобладаващия характер на територията на общината спрямо територия и население и по този начин най-добре определя специфичните намеси и подпомагане на нейното развитие.

ЦИП 2: Родопи

За определянето на относителния дял на територия и/или население е използван апаратът на Географските информационни системи (ГИС). Използвани са предоставените от ИГГГ към БАН два контура на Родопския масив по Канев от 1989 г. и Пенин и др. от 2000 г. При втория контур са добавени и ниските хълмове Хухла и Градище и той е послужил за основа на делимитацията. Относителният дял на попадащата територия е изчислен като съотношение към общата площ на общината. Относителният дял на населението е изчислен на база на населението на населените места, попадащи в обхвата на Родопи спрямо общото население на общината към 31.12.2014 г. по данни на НСИ.

В следващата таблица са показани всички общини чиито територии попадат изцяло или част от тях в Родопи. В обхвата на ЦИП 2 (Родопи) са включени тези общини, които удовлетворяват поне едно от двете условия: (1) повече от 40% от територията или (2) повече от 10% от населението на общината да попада в обхвата, определен от ИГГГ към БАН.

Табл. 53. Общини, които попадат изцяло или частично в Родопи

Код Община	Община	Област	**В Родопи**	Население на общината 2014 г.	Територия - % от общината в Родопи	Население - % от общината в Родопи
BLG01	Банско	Благоевград	**не**	12784	26, 4%	5, 6%
BLG02	Белица	Благоевград	**да**	9706	48, 8%	59, 3%
BLG11	Гоце Делчев	Благоевград	**не**	30587	7, 1%	3, 0%
BLG13	Гърмен	Благоевград	**да**	14846	87, 4%	42, 3%
BLG37	Разлог	Благоевград	**не**	20065	16, 5%	6, 5%
BLG42	Сатовча	Благоевград	**да**	14829	88, 0%	88, 0%
BLG52	Хаджидимово	Благоевград	**не**	9613	1, 1%	0, 0%
BLG53	Якоруда	Благоевград	**да**	10386	19, 3%	96, 1%
KRZ02	Ардино	Кърджали	**да**	11956	100, 0%	100, 0%
KRZ08	Джебел	Кърджали	**да**	8248	100, 0%	100, 0%
KRZ14	Кирково	Кърджали	**да**	21535	100, 0%	100, 0%
KRZ15	Крумовград	Кърджали	**да**	17398	100, 0%	100, 0%
KRZ16	Кърджали	Кърджали	**да**	67794	100, 0%	100, 0%
KRZ21	Момчилград	Кърджали	**да**	15906	100, 0%	100, 0%
KRZ35	Черноочене	Кърджали	**да**	9216	100, 0%	100, 0%

PAZ03	Батак	Пазарджик	**да**	5709	100, 0%	100, 0%
PAZ04	Белово	Пазарджик	**не**	8313	11, 1%	0, 0%
PAZ06	Брацигово	Пазарджик	**да**	9125	100, 0%	100, 0%
PAZ08	Велинград	Пазарджик	**да**	34915	93, 8%	97, 0%
PAZ19	Пазарджик	Пазарджик	**не**	111551	9, 2%	0, 0%
PAZ21	Пещера	Пазарджик	**да**	18477	100, 0%	100, 0%
PAZ24	Ракитово	Пазарджик	**да**	14849	100, 0%	100, 0%
PAZ29	Септември	Пазарджик	**не**	24797	12, 8%	0, 0%
PAZ39	Сърница	Пазарджик	**да**	4870	100, 0%	100, 0%
PDV01	Асеновград	Пловдив	**да**	62685	49, 8%	2, 3%
PDV39	Кричим	Пловдив	**да**	8190	77, 0%	100, 0%
PDV42	Куклен	Пловдив	**да**	6337	82, 8%	8, 3%
PDV15	Лъки	Пловдив	**да**	2739	100, 0%	100, 0%
PDV40	Перущица	Пловдив	**да**	4931	49, 5%	100, 0%
PDV23	Първомай	Пловдив	**не**	24830	21, 1%	1, 7%
PDV26	Родопи	Пловдив	**да**	31449	53, 2%	10, 5%
PDV41	Стамболийски	Пловдив	**не**	20232	9, 2%	0, 0%
SML02	Баните	Смолян	**да**	4503	100, 0%	100, 0%
SML05	Борино	Смолян	**да**	3362	100, 0%	100, 0%
SML09	Девин	Смолян	**да**	11963	100, 0%	100, 0%
SML10	Доспат	Смолян	**да**	8587	100, 0%	100, 0%
SML11	Златоград	Смолян	**да**	11471	100, 0%	100, 0%
SML16	Мадан	Смолян	**да**	11653	100, 0%	100, 0%
SML18	Неделино	Смолян	**да**	6522	100, 0%	100, 0%
SML27	Рудозем	Смолян	**да**	9599	100, 0%	100, 0%
SML31	Смолян	Смолян	**да**	39079	100, 0%	100, 0%
SML38	Чепеларе	Смолян	**да**	7245	100, 0%	100, 0%
HKV11	Ивайловград	Хасково	**да**	6006	100, 0%	100, 0%
HKV17	Любимец	Хасково	**да**	9744	44, 4%	9, 7%
HKV18	Маджарово	Хасково	**да**	1759	100, 0%	100, 0%
HKV19	Минерални бани	Хасково	**да**	6168	55, 9%	59, 8%
HKV28	Свиленград	Хасково	**не**	22798	2, 2%	0, 0%
HKV30	Стамболово	Хасково	**да**	5922	100, 0%	100, 0%
HKV33	Харманли	Хасково	**да**	24912	42, 7%	10, 7%
HKV34	Хасково	Хасково	**да**	90940	46, 4%	12, 0%

В резултат на така направената делимитация в обхвата на ЦИП Родопи попадат 40 общини с обща площ от 14 917.88 хил. кв. км, или 13.4% от територията на страната и население от 665 531 жители, 9.2% от страната.

ЦИП 3: Странджа - Сакар

Аналогично на ЦИП 2 и тук, за определянето на относителния дял на територия и/или население е използван апаратът на Географските информационни системи (ГИС). Използвани са предоставените от ИГГГ към БАН контури на двата масива Странджа и Сакар, определени според Мишев (1989 г.) и Стефанов (2002 г.). Относителният дял на попадащата територия е изчислен като съотношение към общата площ на общината.

Относителният дял на населението е изчислен на база на населението на населените места, попадащи в обхвата на Родопи спрямо общото население на общината към 31.12.2014 г. по данни на НСИ.

Разгледани са внимателно и няколко частни случая на общини, които попадат в повече от една от категориите, предмет на целенасочената програма. Принципът за тяхното включване и определяне към някоя от частите на програмата е следвал първо логиката на заданието и след това логиката на тяхната най-силна специфика. Това в най-голяма степен се отнася за определянето на общини, планински или полупланински, чиято територия попада в два географски масива (Пирин и Родопи, например, но по-малката и дори пренебрежима част е в Родопи, а те самите се определят като Пирински). В подобна степен се отнася и за общини, които могат да бъдат класифицирани и като гранични (морски, което е основната им характеристика като развитие, икономически профил и други), но и като планински или полупланински. **В тези случаи екипът се е придържал и стремял да намери най-силната характеристика на общината.**

В обхвата на Странджа – Сакар такъв спорен случай са общините Царево, Приморско и Созопол. Община Царево има относително висок дял от територията си в Странджа, но там живее по-малко от 10 % от населението. В същото време основната и характеристика е на Черноморска община (следователно и гранична) и по-малко полупланинска (при включване на допълнителни критерии, както е определена в следващата разработка на ИГГГ при БАН). По тази причина тя е изследвана в категорията „гранични общини“. Община Приморско има 24, 5 % от територията си в обхвата на Странджа според разработката на ИГГГ при БАН и направените ГИС анализи. Но няма населени места в тази територия и включването й в ЦИП 3 не би имало влияние върху население в полупланински райони. Аналогично на Царево, общината е класифицирана в разработката на ИГГГ при БАН за планински и полупланински общини като полупланинска при включването на допълнителни критерии. Тези факти, както и определящата черноморска характеристика на общината, са предпоставка за решението на екипа да изследва общината в категорията „гранични и полупланински общини“. Община Созопол много прилича на Приморско, поради факта, че значителна (но недостатъчна при приетия подход) част от територията й (34, 2 %) е в определената от ИГГГ територия на Странджа. При нея дори 2, 3 % от населението на общината живее в тази територия. В същото време, според разработката на ИГГГ, тя не попада в категорията „полупланински”, дори с използването на допълнителни критерии. В този смисъл, подходът към двете общини би трябвало да е сходен, каквото и решение е взето. Затова община Созопол е разглеждана в категорията „гранични черноморски общини“.

В следващата таблица са показани всички общини чиито територии попадат изцяло или част от тях в Странджа и/или Сакар. В обхвата на ЦИП 3 (Странджа - Сакар) са включени тези общини, които удовлетворяват поне едно от двете условия: (1) повече от 40% от територията или (2) повече от 10% от населението на общината да попада в обхвата, определен от ИГГГ към БАН. Направено е едно изключение, което е коментирано в текста по-горе.

Табл. 54. Общини, попадащи в Странджа и/или Сакар

Код Община	Община	Област	**В Странджа - Сакар**	Население на общината 2014 г.	Територия - % от общината в Странджа и Сакар	Население - % от общината в Странджа и Сакар
BGS12	Малко Търново	Бургас	**да**	3621	100, 0%	100, 0%
BGS27	Приморско	Бургас	**не**	6078	24, 5%	0, 0%
BGS21	Созопол	Бургас	**не**	12678	34, 2%	2, 3%
BGS06	Средец	Бургас	**да**	14812	54, 2%	7, 9%
BGS13	Царево	Бургас	**не**	9434	64, 6%	6, 9%
SZR07	Гълъбово	Стара Загора	**не**	12668	31, 0%	9, 0%
HKV29	Симеоновград	Хасково	**не**	8188	16, 6%	3, 5%
HKV32	Тополовград	Хасково	**да**	10572	61, 5%	72, 4%
JAM03	Болярово	Ямбол	**да**	3845	67, 4%	72, 9%
JAM07	Елхово	Ямбол	**да**	15293	42, 9%	12, 3%

ЦИП 4: Други слаборазвити планински и полупланински и гранични общини

При определянето на териториалния обхват на ЦИП 4 е използвана методика, включваща три стъпки:

1. Определяне на първоначален обхват на планински и полупланински и гранични общини;
2. Изключване на общини от горния обхват, които вече са попаднали в делимитацията на ЦИП 1, 2 и 3;
3. Прилагане на критерии за нивото на икономическо състояние и окончателно делимитиране на ЦИП 4.

Териториалният обхват на планинските и полупланинските райони в България е определен от Института по геофизика, геодезия и география (ИГГГ) към БАН в разработка, поръчана от МРРБ.

В тази разработка, планинските и полупланински територии са делимитирани по общински граници, като е използван подход за относителен дял на територията на общината, който изпълнява съответните изисквания за принадлежност. Определени са три типа територии (общини) според физико-географските им характеристики и в отделна група са разглеждани общините от нулева и първа категория според Категоризацията на АТЕ и ТЕ в Република България (част от ЕКАТТЕ на НСИ) – на практика общини с център областни градове.

Планинските и полупланински общини са класифицирани както следва:

- Първи тип – „Планински” – общини, чиито територии с надморска височина ≥ 700 m заемат повече от 50 % от тяхната площ;
- Втори тип – „полупланински” - общини, чиито територии с надморска височина ≥ 500 m и наклон на склоновете ≥ 8° за височинния пояс 500 – 700 m заемат повече от 50 % от площта им;

- Трети тип – „полупланински с допълнителен критерий” – общини с територии с надморска височина ≥ 500 m без тези от първи и втори тип и/или под 500 m, но отговарящи на следните изисквания:
    - Наклон на склоновете ≥ 8 °
    - Локална амплитуда на релефа ≥ 100 m,
    - и допълнителен критерий „стойност на климатичния контраст ≥ 35”.

Така избраните физико-географски показатели са широко използвани и отдавна установени като критерии за определяне на планински територии. При делимитацията на ниво общински граници, също е спазен общоприет принцип за относителен дял на територията, удовлетворяваща избрани критерии.

При така направената от ИГГГ към БАН делимитация по общински граници:

- Максималният възможен обхват на планински и полупланински общини е 133 общини, като в тях се включват общини с територии в избрани прагови стойности, определени като планински, полупланински и полупланински с използване на допълнителни критерии.
- Общини, удовлетворяващи някой от горните прагови стойности, но с категория 0 (Столична) или 1. Тези общини са изключени от последващия анализ на БАН, но за пълнота са включени в анализа по икономически показатели на НЦТР.

За така определения обхват, ИГГГ е направил анализ на състоянието, който екипът на НЦТР е взел под внимание при анализа на територията.

При определянето на граничните общини се изхожда от предпоставката, че **гранични общини са тези с директен достъп до някоя от водните или сухоземни граници на страната**. Границата на България от географска гледна точка бива: сухоземна, речна (р. Дунав) и морска (Черно море). **Като изходна база за изследване са включени всички общини, имащи директна граница, независимо от вида й.** В този обхват са включени и общини с категория 1, по аналогия с планински и полупланински.

Първоначален обхват:

- Планински и полупланински общини – общ брой според изследване на БАН – **133**
- Гранични общини - с включване и на Черноморските - **78**

Обхват с изключване на трите района: Северозападен, Родопи и Странджа-Сакар:

Според изискванията на програмата, **от обхвата на изследванията за допустимост за финансиране на (слаборазвити) планински и гранични** се **изключват общините от СЗР, Родопи и Странджа-Сакар.** По този начин изследванията за допустимост по икономически критерии включват:

- **81 планински и полупланински общини** (вкл. общините от категории 0 и 1, общо 7).

- **24 гранични общини** (с директен достъп до граница)

Критерии за определяне на изостаналост (общини за подкрепа) на планински и гранични общини.

Определянето на териториалния обхват на слаборазвитите общини се прави на база на анализ по 4 показатели, свързани с икономическото състояние и/или развитие на общината за последните години и прякото или косвено отражение върху жителите на общината, изразени в съответни измерими показатели. Стойностите на тези показатели са сравнени със съответните за страната. **За община в лошо икономическо състояние се смята такава, която поне по един от 4-те показателя показва по-лошо състояние от средните за страната.** Целта е да се идентифицират общини с по-ниски от средните за страната стойности по 4-те показателя.

- ***Относителен дял на собствените приходи спрямо общо данъчни приходи (данни за 2014 г.).*** Предпоставката е, че общини с висок дял на собствени приходи имат по-малка необходимост от допълнителна подкрепа. Средната стойност за страната е 38, 2 %;
- ***Средна брутна годишна работна заплата на наетите лица по трудово или служебно правоотношение за три последователни години (периода 2011, 2012, 2013 г.).*** Предпоставката е, че общини с отчетена висока спрямо средната за страната работна заплата имат по-малка необходимост от допълнителна подкрепа;
- ***Нетни приходи от продажби на жител за три последователни години (периода 2010, 2011, 2012 г.).*** Предпоставката е, че общини с високи нетни имат „по-добре работеща икономика“ и имат по-малка необходимост от допълнителна подкрепа.
- ***Средногодишно равнище на безработица за три последователни години (периода 2011, 2012, 2013 г.).*** Предпоставката е, че общини с отчетена трайно по-ниско равнище на безработица за последни години имат по-малка необходимост от допълнителна подкрепа.

В крайното решение за делимитацията на икономически слаби и изоставащи общини общините с категория 0 и 1 са изключени, независимо дали удовлетворяват или не избраните условия. Тяхното включване има до известна степен „тестов“ характер и резултатът потвърждава тяхното изключване, с изключение на общини Сливен и Кюстендил като планински и полупланински, и община Силистра от граничните, които (като общини) показват известни по-слаби икономически резултати. При останалите общини от категории 0 или 1 изключването се потвърждава при използвания метод и показатели.

Целта на този подход е селектиране на общините от тези две групи с определено по-слабо развитие в икономически аспект (според ефекта му върху измерими показатели на общината) и редуцирането им до обхват на най-силно нуждаещите се. И именно те са предмет на ЦИП 4 на настоящата Целенасочена програма: слаборазвити планински и полупланински и слаборазвити гранични.

Резултатите от прилагането на така избрания метод и показатели показват една логична картина, в голямата си част покриваща емпиричните наблюдения върху територията. В допълнение:

- **Използвани са показатели,** защитими по самата си същност като **съществени за определяне на икономическото състояние** на общините и отражението му върху населението и територията на общината и също така с доказани източници на информация. Тези показатели и използвания метод са **лесно проверими и достатъчно аргументирани** в посока убедеността на общините по отношение на тяхното включване или не в тази ЦИП.
- **Резултатът от тази делимитация,** базирана единствено на показатели, подкрепени със статистически данни, **би могъл да бъде достатъчно добре защитен с аргументи от друго естество** – изводи и постановки от други разработки, анализи документи и др.

Резултати от прилагането на критериите за определяне на изостаналост (общини за подкрепа) на планински и гранични общини

В приложената таблица се виждат резултатите от прилагането на метода и избраните 4 показателя с последни статистически данни.

Табл. 55. Планински и полупланински общини, включени или не в ЦИП 4:

Код на община	Община	Включени в ЦИП 4 като планински	**Отн.дял на собствени приходи** спрямо средно за страната	**Средна брутна годишна работна заплата** на наетите лица по трудово или служебно правоотношение - средно за периода 2011 - 2013 г. - спрямо средната за страната за периода	**Нетни приходи от продажби на жител** - средно за периода 2010-2012 г. - спрямо средното за страната за периода	Равнище на безработица - средногодишно и средно за периода 2011 - 2013 г. - спрямо средното за страната за периода
BGS18	Руен	Старопланинско - Средногорски район	34, 5%	59, 0%	10, 0%	175, 9%
BGS23	Сунгурларе	Старопланинско - Средногорски район	42, 9%	70, 0%	16, 3%	212, 0%
GAB12	Дряново	Старопланинско - Средногорски район	41, 0%	80, 0%	39, 0%	108, 1%
PAZ14	Лесичово	Старопланинско - Средногорски район	64, 1%	60, 4%	16, 2%	268, 0%
PAZ32	Стрелча	Старопланинско - Средногорски район	67, 7%	59, 9%	15, 6%	108, 7%

PDV13	Карлово	Старопланинско - Средногорски район	78, 1%	70, 5%	21, 9%	141, 4%
SFO09	Годеч	Старопланинско - Средногорски район	48, 5%	89, 0%	36, 2%	120, 4%
SFO20	Ихтиман	Старопланинско - Средногорски район	69, 4%	81, 2%	35, 4%	294, 2%
SFO34	Правец	Старопланинско - Средногорски район	44, 1%	77, 6%	19, 3%	176, 5%
SHU10	Върбица	Старопланинско - Средногорски район	26, 2%	62, 2%	7, 1%	400, 5%
SHU25	Смядово	Старопланинско - Средногорски район	75, 9%	63, 8%	9, 4%	158, 1%
SLV11	Котел	Старопланинско - Средногорски район	38, 8%	68, 6%	6, 5%	303, 2%
SLV24	Твърдица	Старопланинско - Средногорски район	45, 4%	67, 4%	10, 5%	248, 2%
SZR22	Мъглиж	Старопланинско - Средногорски район	62, 4%	81, 1%	10, 2%	287, 1%
SZR24	Павел баня	Старопланинско - Средногорски район	49, 7%	81, 9%	29, 8%	155, 4%
SZR37	Гурково	Старопланинско - Средногорски район	41, 9%	87, 0%	38, 6%	244, 4%
SZR38	Николаево	Старопланинско - Средногорски район	21, 0%	70, 5%	12, 7%	501, 5%
TGV02	Антоново	Старопланинско - Средногорски район	28, 8%	57, 8%	4, 7%	423, 2%
TGV22	Омуртаг	Старопланинско - Средногорски район	36, 8%	62, 8%	16, 8%	299, 6%
VAR16	Дългопол	Старопланинско - Средногорски район	43, 2%	67, 8%	10, 2%	283, 0%
VTR13	Елена	Старопланинско - Средногорски район	46, 4%	62, 6%	21, 3%	195, 1%
VTR14	Златарица	Старопланинско - Средногорски район	52, 2%	59, 5%	11, 3%	338, 6%
BLG28	Кресна	Западни планини	36, 1%	58, 9%	22, 4%	117, 1%
BLG33	Петрич	Западни планини	64, 4%	59, 5%	56, 8%	108, 9%
BLG37	Разлог	Западни планини	91, 9%	77, 5%	41, 6%	115, 8%
BLG44	Симитли	Западни планини	79, 6%	61, 7%	14, 4%	156, 2%
BLG49	Струмяни	Западни планини	41, 6%	56, 9%	18, 5%	245, 9%
BLG52	Хаджидимово	Западни планини	51, 8%	58, 5%	16, 8%	131, 8%
KNL05	Бобошево	Западни планини	50, 6%	55, 5%	4, 3%	132, 7%
KNL27	Кочериново	Западни планини	45, 6%	53, 8%	8, 4%	114, 5%
KNL31	Невестино	Западни планини	35, 3%	62, 7%	9, 5%	196, 3%
KNL38	Рила	Западни планини	64, 7%	62, 9%	11, 7%	112, 2%
KNL48	Дупница	Западни планини	64, 0%	75, 4%	38, 5%	110, 9%
KNL50	Трекляно	Западни планини	13, 3%	69, 3%	2, 1%	133, 9%
PER08	Брезник	Западни планини	59, 2%	64, 5%	14, 9%	152, 1%
PER19	Земен	Западни планини	59, 4%	65, 7%	10, 1%	114, 5%
PER22	Ковачевци	Западни планини	33, 5%	50, 3%	2, 8%	245, 8%

PER36	Радомир	Западни планини	73, 2%	74, 8%	24, 1%	115, 0%
PER51	Трън	Западни планини	98, 3%	63, 7%	7, 4%	278, 3%
SFO25	Костенец	Западни планини	83, 3%	67, 4%	23, 3%	116, 3%
SFO59	Долна баня	Западни планини	53, 6%	68, 0%	39, 9%	291, 1%
BGS15	Несебър	Не (Старопланинско - Средногорски район)	224, 0%	70, 3%	127, 8%	73, 2%
GAB05	Габрово	Не (Старопланинско - Средногорски район)	90, 7%	79, 0%	56, 9%	59, 6%
GAB29	Севлиево	Не (Старопланинско - Средногорски район)	75, 6%	97, 9%	120, 4%	55, 7%
GAB35	Трявна	Не (Старопланинско - Средногорски район)	67, 5%	63, 5%	20, 9%	76, 1%
PAZ04	Белово	Не (Старопланинско - Средногорски район)	119, 1%	81, 5%	28, 6%	145, 2%
PAZ20	Панагюрище	Не (Старопланинско - Средногорски район)	138, 3%	129, 2%	110, 2%	101, 9%
PDV37	Хисаря	Не (Старопланинско - Средногорски район)	104, 4%	69, 6%	38, 3%	133, 4%
PDV43	Сопот	Не (Старопланинско - Средногорски район)	44, 6%	71, 6%	86, 8%	76, 1%
SFO10	Горна Малина	Не (Старопланинско - Средногорски район)	54, 7%	70, 7%	14, 6%	73, 5%
SFO54	Антон	Не (Старопланинско - Средногорски район)	25, 3%	63, 4%	12, 7%	80, 4%
SFO56	Мирково	Не (Старопланинско - Средногорски район)	112, 1%			102, 6%
SLV20	Сливен	Не (Старопланинско - Средногорски район)	90, 5%	76, 6%	46, 5%	145, 1%
SZR12	Казанлък	Не (Старопланинско - Средногорски район)	72, 0%	78, 7%	57, 5%	72, 1%
VAR05	Бяла	Не (Старопланинско - Средногорски район)	186, 5%	73, 1%	8, 8%	138, 9%
VTR04	Велико Търново	Не (Старопланинско - Средногорски район)	103, 9%	83, 6%	73, 7%	60, 1%
BLG01	Банско	Не (Западни планини)	153, 8%	71, 6%	46, 1%	71, 0%
BLG03	Благоевград	Не (Западни планини)	103, 0%	86, 7%	72, 5%	74, 2%
BLG11	Гоце Делчев	Не (Западни планини)	50, 6%	69, 7%	44, 7%	85, 9%
BLG40	Сандански	Не (Западни планини)	75, 1%	64, 8%	40, 9%	99, 9%
KNL04	Бобов дол	Не (Западни планини)	58, 9%	100, 5%	108, 5%	76, 9%
KNL29	Кюстендил	Не (Западни планини)	64, 1%	67, 1%	26, 4%	136, 2%
KNL41	Сапарева баня	Не (Западни планини)	101, 3%	58, 1%	12, 3%	159, 1%
PER32	Перник	Не (Западни планини)	97, 8%	73, 7%	71, 4%	75, 6%
SFO06	Божурище	Не (Западни планини)	155, 6%	78, 1%	55, 8%	39, 7%
SFO07	Ботевград	Не (Западни планини)	73, 9%	90, 8%	72, 3%	95, 2%
SFO16	Драгоман	Не (Западни планини)	80, 4%	82, 1%	27, 0%	68, 9%
SFO17	Елин Пелин	Не (Западни планини)	144, 8%	124, 4%	115, 3%	76, 3%
SFO18	Етрополе	Не (Западни планини)	126, 6%	68, 9%	25, 1%	87, 2%
SFO24	Копривщица	Не (Западни планини)	162, 3%	67, 9%	23, 6%	128, 8%
SFO26	Костинброд	Не (Западни планини)	111, 4%	114, 6%	122, 2%	65, 7%

SFO39	Самоков	Не (Западни планини)	123, 9%	69, 8%	29, 5%	166, 0%
SFO43	Своге	Не (Западни планини)	61, 8%	104, 6%	59, 8%	107, 9%
SFO45	Сливница	Не (Западни планини)	95, 4%	74, 6%	31, 5%	77, 1%
SFO47	Златица	Не (Западни планини)	83, 2%	71, 2%	14, 3%	69, 3%
SFO55	Пирдоп	Не (Западни планини)	56, 4%	159, 3%		83, 5%
SFO57	Чавдар	Не (Западни планини)	136, 1%	74, 2%	3, 6%	77, 9%
SFO58	Челопеч	Не (Западни планини)	207, 0%	251, 6%		51, 9%
SOF46	Столична	Не (Западни планини)	143, 5%	137, 5%	253, 0%	30, 7%

Табл. 56. Гранични общини, включени или не в ЦИП 4

Код на община	Община	Включени в ЦИП 4 като гранични	**Отн.дял на собствени приходи** спрямо средно за страната	**Средна брутна годишна работна заплата** на наетите лица по трудово или служебно правоотношение - средно за периода 2011 - 2013 г. - спрямо средната за страната за периода	**Нетни приходи от продажби на жител** - средно за периода 2010-2012 г. - спрямо средното за страната за периода	**Равнище на безработица** - средногодишно и средно за периода 2011 - 2013 г. - спрямо средното за страната за периода
DOB12	Генерал Тошево	да	92, 6%	70, 6%	49, 1%	244, 3%
DOB20	Крушари	да	31, 9%	70, 7%	28, 2%	296, 2%
DOB29	Шабла	да	96, 7%	80, 9%	44, 1%	167, 4%
RSE03	Борово	да	59, 1%	74, 6%	12, 3%	314, 3%
RSE13	Иваново	да	97, 3%	76, 0%	18, 9%	138, 9%
RSE33	Сливо поле	да	65, 9%	84, 4%	65, 8%	179, 1%
SLS07	Главиница	да	53, 5%	74, 9%	13, 3%	345, 8%
SLS15	Кайнарджа	да	32, 2%	72, 9%	13, 4%	410, 0%
SLS32	Ситово	да	43, 9%	69, 9%	30, 7%	252, 4%
SLS34	Тутракан	да	64, 7%	68, 3%	23, 4%	149, 5%
VAR13	Долни чифлик	да	39, 0%	72, 9%	10, 5%	200, 3%
BGS04	Бургас	не	127, 1%	100, 4%	229, 3%	54, 2%
BGS13	Царево	не	206, 7%	67, 2%	26, 3%	120, 6%
BGS17	Поморие	не	136, 0%	71, 1%	30, 1%	100, 6%
BGS21	Созопол	не	154, 3%	66, 3%	35, 1%	121, 9%
BGS27	Приморско	не	216, 8%	61, 3%	44, 6%	71, 1%
DOB03	Балчик	не	102, 5%	81, 0%	60, 2%	111, 7%
DOB17	Каварна	не	152, 0%	86, 4%	76, 0%	132, 1%
HKV28	Свиленград	не	100, 3%	71, 9%	52, 8%	81, 4%
RSE27	Русе	не	97, 0%	83, 0%	95, 0%	55, 1%
RSE37	Ценово	не	128, 9%	64, 2%	13, 2%	279, 8%
SLS31	Силистра	не	83, 5%	77, 1%	63, 5%	106, 7%
VAR01	Аврен	не	107, 6%	77, 0%	18, 1%	174, 8%
VAR02	Аксаково	не	90, 7%	92, 6%	47, 9%	64, 4%
VAR06	Варна	не	144, 6%	97, 0%	125, 1%	47, 4%
VTR28	Свищов	не	93, 8%	74, 7%	47, 6%	81, 7%

РЕЗЮМЕ НА ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Табл. 57. Обхват на ЦИП 2 - Родопи

Обл.	Код община	Община	Дял от площта в Родопи	Дял от населението в Родопи
BLG	BLG02	Белица	48, 8%	59, 3%
BLG	BLG13	Гърмен	87, 4%	42, 3%
BLG	BLG42	Сатовча	88, 0%	88, 0%
BLG	BLG53	Якоруда	19, 3%	96, 1%
HKV	HKV11	Ивайловград	100, 0%	100, 0%
HKV	HKV17	Любимец	43, 9%	9, 7%
HKV	HKV18	Маджарово	100, 0%	100, 0%
HKV	HKV19	Минерални бани	55, 9%	59, 8%
HKV	HKV30	Стамболово	100, 0%	100, 0%
HKV	HKV33	Харманли	42, 2%	9, 8%
HKV	HKV34	Хасково	43, 8%	11, 5%
KRZ	KRZ02	Ардино	100, 0%	100, 0%
KRZ	KRZ08	Джебел	100, 0%	100, 0%
KRZ	KRZ14	Кирково	100, 0%	100, 0%
KRZ	KRZ15	Крумовград	100, 0%	100, 0%
KRZ	KRZ16	Кърджали	100, 0%	100, 0%
KRZ	KRZ21	Момчилград	100, 0%	100, 0%
KRZ	KRZ35	Черноочене	100, 0%	100, 0%
PAZ	PAZ03	Батак	100, 0%	100, 0%
PAZ	PAZ06	Брацигово	100, 0%	100, 0%
PAZ	PAZ08	Велинград	93, 8%	97, 0%
PAZ	PAZ21	Пещера	100, 0%	100, 0%
PAZ	PAZ24	Ракитово	100, 0%	100, 0%
PAZ	PAZ39	Сърница	100, 0%	100, 0%
PDV	PDV01	Асеновград	49, 8%	2, 3%
PDV	PDV39	Кричим	77, 0%	100, 0%
PDV	PDV42	Куклен	82, 8%	8, 3%
PDV	PDV15	Лъки	100, 0%	100, 0%
PDV	PDV40	Перущица	38, 0%	100, 0%
PDV	PDV26	Родопи	53, 1%	10, 5%
SML	SML02	Баните	100, 0%	100, 0%
SML	SML05	Борино	100, 0%	100, 0%
SML	SML09	Девин	100, 0%	100, 0%
SML	SML10	Доспат	100, 0%	100, 0%
SML	SML11	Златоград	100, 0%	100, 0%
SML	SML16	Мадан	100, 0%	100, 0%
SML	SML18	Неделино	100, 0%	100, 0%
SML	SML27	Рудозем	100, 0%	100, 0%
SML	SML31	Смолян	100, 0%	100, 0%
SML	SML38	Чепеларе	100, 0%	100, 0%
НЕ СЕ ВКЛЮЧВАТ В ЦИП 1 РОДОПИ				
BLG	BLG01	Банско	26, 4%	5, 6%
BLG	BLG11	Гоце Делчев	7, 1%	3, 0%

BLG	BLG37	Разлог	16, 5%	6, 5%
BLG	BLG52	Хаджидимово	1, 1%	0, 0%
HKV	HKV28	Свиленград	2, 2%	0, 0%
PAZ	PAZ04	Белово	11, 1%	0, 0%
PAZ	PAZ19	Пазарджик	9, 2%	0, 0%
PAZ	PAZ29	Септември	12, 8%	0, 0%
PDV	PDV23	Първомай	21, 1%	1, 7%
PDV	PDV41	Стамболийски	9, 2%	0, 0%
Критерии	Над 40% от територията попада в географски делимитирания район Родопи			
	Над 10% от населението е в района			
	Класацията става по 1 от двата критерия или по двата			
	40 общини от 2 района и 6 области попадат в район Родопи			

Табл. 58. Обхват на ЦИП4 - 52 общини в 3 условни групи

	РАЙОН	ОБЛАСТ	ОБЩИНА	ОБЩИНА
Западна планинска група - 19 бр.	SW	BLG	BLG28	Кресна
	SW	BLG	BLG33	Петрич
	SW	BLG	BLG37	Разлог
	SW	BLG	BLG44	Симитли
	SW	BLG	BLG49	Струмяни
	SW	BLG	BLG52	Хаджидимово
	SW	KNL	KNL05	Бобошево
	SW	KNL	KNL48	Дупница
	SW	KNL	KNL27	Кочериново
	SW	KNL	KNL31	Невестино
	SW	KNL	KNL38	Рила
	SW	KNL	KNL50	Трекляно
	SW	PER	PER08	Брезник
	SW	PER	PER19	Земен
	SW	PER	PER22	Ковачевци
	SW	PER	PER36	Радомир
	SW	PER	PER51	Трън
	SW	SFO	SFO59	Долна баня
	SW	SFO	SFO25	Костенец
Старопланинско - Средногорска група - 22 бр.	NC	GAB	GAB12	Дряново
	NC	VTR	VTR13	Елена
	NC	VTR	VTR14	Златарица
	NE	SHU	SHU10	Върбица
	NE	SHU	SHU25	Смядово
	NE	TGV	TGV02	Антоново
	NE	TGV	TGV22	Омуртаг
	NE	VAR	VAR16	Дългопол
	SC	PAZ	PAZ14	Лесичово
	SC	PAZ	PAZ32	Стрелча
	SC	PDV	PDV13	Карлово
	SE	BGS	BGS18	Руен
	SE	BGS	BGS23	Сунгурларе
	SE	SLV	SLV11	Котел

	SE	SLV	SLV24	Твърдица
	SE	SZR	SZR37	Гурково
	SE	SZR	SZR22	Мъглиж
	SE	SZR	SZR38	Николаево
	SE	SZR	SZR24	Павел баня
	SW	SFO	SFO09	Годеч
	SW	SFO	SFO20	Ихтиман
	SW	SFO	SFO34	Правец
Гранична група - 11 бр.	NC	RSE	RSE03	Борово
	NC	RSE	RSE13	Иваново
	NC	RSE	RSE33	Сливо поле
	NC	SLS	SLS07	Главиница
	NC	SLS	SLS15	Кайнарджа
	NC	SLS	SLS32	Ситово
	NC	SLS	SLS34	Тутракан
	NE	DOB	DOB12	Генерал Тошево
	NE	DOB	DOB20	Крушари
	NE	DOB	DOB29	Шабла
	NE	VAR	VAR13	Долни чифлик

Приложение. 2. Проучване за опита на други държави

Във ***Великобритания*** фокусът е по-скоро върху местното, а не върху регионалното ниво. Към настоящия момент функционират няколко фонда с различна пространствена насоченост, чиято обща цел е подкрепа на воден от частния сектор растеж. Такива са местните инвестиционни фондове (Local Investment Funds), оперирящи в части на Уелс и фондът за подкрепа на крайбрежните общности (Coastal Communities Fund[62]). Тези инструменти подпомагат изоставащи в икономическото си развитие части на Великобритания, осигурявайки на частни инвеститори субсидии за капиталови разходи.

Местните инвестиционни фондове[63] предлагат финансова подкрепа за съществуващ и нов бизнес чрез отпускане на субсидии в размер до 40 % от допустимите за финансиране капиталови разходи, в диапазона от 1000 до 10 000 британски лири. Във Великобритания оперират три такива фонда – в западен, източен и югозападен Уелс, а разликите между тях са предимно в сферата, в която попадат подкрепяните дейности. Целевите бенефициенти са малки и средни предприятия с годишен оборот не по-голям от 50 милиона евро. Целта е подпомагане на местната икономика чрез насърчаване на бизнес активността. За да получи одобрение, кандидатстващият проект трябва да е в подкрепа на някои от определените като ключови сектори – телекомуникации, креативни индустрии, информационни технологии и др. Субсидиите са частично финансирани от Европейския фонд за регионално развитие, поради което подпомаганият бизнес трябва да не попада в определените като недопустими от ЕС сектори или да не е сред дейности, които се подкрепят по други негови програми. Важно условие е чрез финансираните проекти да не се създава нелоялна конкуренция сред местните фирми.

Италия е добре известна с регионалните различия в развитието на Севера и Юга. Политиките за намаляването им датират от средата на 20-ти век, когато е основан фондът за развитие на южните части от страната (Mesogiorno), функциониращ до 1984 г. Той постига ограничен успех, свързан предимно с подобрената инфраструктура. Ефектът върху икономическото развитие е минимален, тъй като вместо насърчаване на частния сектор се залага на субсидиране на държавни предприятия, което не води до очакваните резултати. През последните години се наблюдава промяна в обхвата и инструментите на регионалната политика на Италия.

От септември 2012 г. се разработва стратегия за развитие на „вътрешните райони“[64] (вътрешните периферии) – това са районите, отдалечени от големи и средно големи градски центрове и присъщата на тези центрове инфраструктура. Тези райони се отличават с негативни демографски тенденции, застаряващо население, увеличаващ се риск от наводнения, намаляване дела на използваемата земеделска земя, преобладаващ дял на заетите в добивната промишленост и регионална специализация на секторите на

[62] https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-economic-development-in-coastal-and-seaside-areas/2010-to-2015-government-policy-economic-development-in-coastal-and-seaside-areas
[63] http://www.lifcymru.org/English/Pages/home.aspx
[64] http://www.oecd.org/gov/regional-policy/1.2%20Promoting%20Growth.pdf

производствата и услугите. Целта на стратегията е да се генерира набор от взаимообвързани проекти с фокус върху избрани приоритетни области на интервенция, свързани с другите политики на страната. След проведени изследвания е установено, че проектите ще окажат най-добър ефект върху социално-икономическия растеж, ако принадлежат към областите на управлението на земите и горите, местните хранителни продукти, възобновяемата енергия, природното и културното наследство, традиционните занаяти и поминък. Проектите трябва да създават заетост в избраните области, да се изпълняват с участие на местните общности, да оказват влияние едновременно върху факторите на развитие и качеството на услугите, да са подложени на постоянен мониторинг и регулярна оценка. Изтъква се необходимостта от сътрудничество между различните нива на управление, както и от организация на приоритизираните проекти в мрежова платформа. По отношение на финансирането се предвижда съчетание на различни източници. Правителството предвижда преразпределение на финансови средства по оперативните програми, които ще се изпълняват в периода 2014-2020 г. към тези вътрешни райони. Стратегията е все още в процес на разработване, поради което ефективността на проектния мултисекторен подход за намаляване на регионалните различия не може да бъде оценена.

Турция се характеризира с дълбоки регионални различия не само по отношение на икономическото си развитие, но и в социокултурен план. Източна и Западна Турция често се определят като 2 различни държави. Страната няма богати традиции в провеждането на регионална политика, макар в последните години, като част от пред-присъединителния процес към ЕС, да се правят опити за създаване на програми за регионално развитие.

През 2012 г. правителството започва работа по план за стимули[65], целящи привличане на инвестиции в производства с висока ангажираност на работна ръка в изоставащи провинции (източните и югоизточните райони). Стимулите се изразяват в нулеви ставки на данъците, 50% намаление на лихвата по инвестиционни заеми в тези райони и предоставяне на безплатни терени за строителство. Поетият ангажимент е за период от 10 години. Програмата е подкрепена и с фонд от 30 млн. долара за подпомагане на МСП, основан от Министерството на науката, индустрията и технологиите и от Европейския инвестиционен фонд. Обособяват се 5 района според инвестиционната приоритетност. Източна Турция е най-изостанала и съответно най-приоритетна. Фокусът там е върху инвестиции в конвенционални производства, ангажиращи много работна ръка, а не върху високотехнологични производства. Въпреки осъзната им неефективност, мотивът е, че е по-добре тези производства да се локализират в слабо развитите турски райони, вместо в страни като Индия, Египет и Китай. Дали това ще е успешна стратегия предстои да се разбере, но по инструментариум турската политика напомня за недотам успешната програма в Италия от средата на миналия век.

Регионалната политика на ***Швейцария*** се предопределя от държавното устройство на страната (федерална република), сложния релеф и цялостното ѝ благосъстояние. Целта на т.

[65] http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-government-to-promote-investment-in-poor-cities.aspx?pageID=238&nID=12129&NewsCatID=344

нар. „нова регионална политика“[66] е повишаване привлекателността на планинските, отдалечените и граничните райони за бизнеса. Основните разлики между „старата“ и „новата“ политики са в целите, обхвата и инструментите им. Преди се е целяло инфраструктурно осигуряване на селските и планинските райони, за да се привлече бизнеса, а сега - повишаване на регионалната конкурентоспособност, капацитета за износ и добавената стойност. Обхватът на политиката се увеличава и освен планинските и селските райони вече се подкрепят и граничните. Използваните инструментите представляват заеми за инфраструктура в планинските региони, кредитни гаранции и лихвени субсидии за малки и средни предприятия и субсидии за подпомагане изпълнението на различни проекти. Финансовите инструменти са залегнали и в новата политика, но с известни модификации. Създаден е фонд за безвъзмездно подпомагане на стартиращи компании, по който се финансират предимно проекти, целящи подобряване на факторите, свързани с локализацията на бизнеса. Другият финансов инструмент са нисколихвените и безлихвените кредити, предназначени за проекти, целящи подобряване на инфраструктурата в регионите и по този начин повишаващи атрактивността им. В осигуряването на необходимите финансови средства кантоните и федералното правителство имат равностойно участие. Няма лимит на дела публично финансиране от общата стойност на проекта. Условието за получаване на финансиране е проектът да оказва благоприятно влияние върху планински, граничен или селски район.

Същинското изпълнение на новата политика започва през 2008 г., когато стартира първата федерална програма за периода до 2015 г. През този времеви диапазон фокусът е поставен върху повишаване на добавената стойност. Приоритетите са насърчаване създаването на продукти и услуги, които използват специфичните местни ресурси и подобряване условията за износ. Конкретните приоритетни намеси се съобразяват с природно-географските особености – в планините и около езерата се набляга на структурни промени в сектора на туризма, в селските райони на повишаване добавената стойност на земеделската продукция, а в Алпите – на производство на енергия. Кантоните са важни участници в изпълнението на политиката. Те разработват кантонални програми за период от 4 години, с които се изпълняват проекти, програми и инициативи.

Оценката на политиката на ***Латвия*** за развитие на селските райони[67], от 2005 г., показва, че въпреки подобреното общо състояние на селските райони, са се увеличили различията между по-богатите централни и западни райони и по-бедните източни части, вместо да се намалят. Основният извод, до който се стига е, че е необходимо средствата от фондовете, подпомагащи развитието на изоставащите райони да бъдат по-конкретно насочени – към земеделски стопанства, местни предприемачи и територии в неудовлетворително състояние. Изведени са три основни принципа, които да повишават целенасоченото използване на наличните ресурси. Необходимо е прилагането на териториален подход, с изясняване на типовете селски и изоставащи райони и степента на социално-икономическите различия между тях. Използването на такъв териториален подход ще възпрепятства концентрацията

[66] http://www.regiosuisse.ch/new-regional-policy
[67] http://www.lmaleidykla.lt/publ/1392-0200/2007/Priedas/ZemPriedas116-122.pdf

на средства от държавния бюджет и от ЕС в най-просперiращите райони на Латвия – ефект, който се наблюдава и в България. Вторият принцип е определянето на максимален размер на субсидията по всяка мярка и осигуряването на по-висок дял на безвъзмездна помощ в изоставащите райони и по-нисък в развитите. Третият принцип е постигане на максимална синергия между Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕФРСР) и Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР). Изтъква се възможността за подобряване качеството на живот и средата за предприемачество чрез мерките за регионално развитие, както в селските, така и в градските райони. Впоследствие е проведено специализирано проучване[68] на възможностите за използване на териториалния подход, и за решаване на проблема, свързан с вероятността изоставащите райони да не усвоят преразпределените към тях средства поради липса на стойностни проекти или капацитет за изпълнението им. Предлагат се схеми за преразпределение на веднъж насочените към изоставащите райони средства, в случай, че те не бъдат оползотворени. Проучването дава препоръки за вида мерки, които биха имали най-голямо положително въздействие върху селските райони. Фокусът трябва да се постави върху мерки, които да смекчат пазарните неуспехи, възпрепятстващи ефективното функциониране на селскостопанския сектор. Те трябва да насърчават оползотворяването на специфичните местни характеристики и техните конкуренти предимства. С оглед повишаване на ефекта им и стимулиране създаването на икономически клъстери, мерките трябва да са съгласувани помежду си.

Специфичното в съвременните инструменти на ***САЩ*** за подобряване състоянието на изоставащите райони е, че те често функционират на пазарен принцип. Типичен пример са икономически насочените инвестиции (Economically Targeted Investments[69, 70]). Те представляват възвръщаеми инвестиции с претеглен риск, които генерират косвени облаги, допринасящи за подобряването на икономическото благосъстояние на определени райони или общности. Най-успешните икономически насочените инвестиции (ИНИ) се капитализират напълно при изгледите и възможностите, които могат да се открият в нововъзникващите местни пазари във всички райони на САЩ (селски и градски). Традиционните държавни и корпоративни инвестиции оказват положителен ефект върху обществото чрез създаване на работни места или осигуряване на необходимата социална инфраструктура. Социалният ефект от ИНИ е по-различен, защото те осигуряват средства в непривлекателни сектори с недостатъчно финансиране, като по този начин запълват капиталовите пропасти. Поради тази причина (ИНИ) са привлекателни за банки, публични пенсионни фондове и други институции и фондации, които биха намерили възможност за изпълнение на мисиите си чрез инвестиране в недоразвити райони.

Основните инструменти на ИНИ са:

- Емитиране на ценни книжа за осигуряване на финансиране на индустриални производства;

[68] http://www.lvan.lv/wp-content/uploads/2011/12/PB_ZM_Fin.aploknes2_1.g.pdf
[69] http://community-wealth.org/sites/clone.community-wealth.org/files/downloads/report-hoffer.pdf
[70] https://us.rbcgam.com/resources/docs/pdf/whitepapers/White_Paper_AC.pdf

- Ценни книжа с фиксирана доходност – за гарантиране на проекти, осигуряващи базови услуги в неразвитите райони;
- Инвестиции в недвижими имоти (друга подкрепа за икономическия растеж в такива райони);
- Инфраструктурни проекти, които са необходими за стимулиране или улесняване на икономическото развитие;
- Кредитни стимули за важните за района инвеститори и за тези, които предоставят ключови услуги за местната общност;

Икономически насочените инвестиции са балансиран пакет от публични инвестиции в инфраструктури и финансови стимули, привличащи частни инвестиции в пространствата с необходимост от подпомагане.

Насоки на Световната банка към политиките за изоставащите райони

В препоръките на Световната банка за интеграция на изоставащите райони в глобалния пазар[71] се обръща внимание на различията между тях. Едни имат по-голям потенциал за функциониране в агломерация, други могат да се възползват от трансгранична интеграция, а за трети възможностите за директна интеграция в глобалните производствени мрежи са минимални, но пък може да се наблегне върху обслужването на вътрешните пазари. Типологичните различия между районите предопределят различната ефективност на прилаганите политики в тях. В районите в близост до голям център много от традиционните инструменти като стимули за инвеститорите и такива за насърчаване на износа биха били ефективни. Насърчаването на агломерирането чрез създаване на индустриални паркове и прилагането на клъстерни политики също ще дадат резултат. В периферните райони с икономически потенциал е по-добре да се наблегне върху привличане на преки чужди инвестиции, подкрепа за съществуващи индустриални клъстери, транспортна свързаност и инфраструктурно обезпечаване, повишаване на конкурентоспособността на отделните фирми (например чрез обучения за служителите), подобряване на управлението. В периферните обезлюдяващи се райони перспективите за износ не са толкова добри и фокусът следва да се постави върху създаването на фондове, които да подкрепят традиционния местен поминък – минно дело, туризъм, земеделие. Подобряването на социалната инфраструктура и свързаността и мерките за повишаване на фирмената конкурентоспособност също са добър избор за тези райони. Предложените политики са фокусирани върху две основни цели - подобряване на конкурентоспособността на районите и фирмите в тях и повишаване на свързаността им с международни и вътрешни пазари.

Насоки на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие към политиките за изоставащите райони

ОИСР изследва регионалните политики на своите членки и установява промяна в техните цели, стратегии и инструменти[72]. Докато преди целта е била постигане на баланс в

[71] http://siteresources.worldbank.org/EXTPREMNET/Resources/EP93.pdf
[72] http://www.oecd.org/gov/regional-policy/TDPC%202009%20Ministerial%20Conclusions.pdf

икономическото развитие чрез компенсиране на недостатъците на изоставащите райони, то новата парадигма залага на отключване на неоползотворените потенциали на всички райони с оглед повишаване на конкурентоспособността им. Единиците на интервенция се променят от нормативни (административни) райони към функционални икономически райони. Сред най-важните промени е тази от секторен към интегриран подход. Според проучване на ОИСР, което изследва регионалните политики на 23 държави[73], повече от половината от 12-те държави, в които се наблюдава напредък на изоставащите райони, прилагат хоризонтален подход към регионалното развитие. Тези райони залагат на по-добра координация между секторните си политики и мобилизация на местните предимства и ресурси вместо на външна помощ. Най-честата формула за успех на изоставащите райони включва *едновременно* подобряване на междусекторната координация, повишаване на институционалния капацитет, инфраструктурно осигуряване и развитие на човешкия капитал. Интеграцията на целенасочените инвестиции е от ключово значение, защото изолираните секторни дейности могат да имат нежелан ефект. Например, при ограничени инвестиции само в инфраструктура се наблюдава т.нар. явление „изтичане чрез свързване“ (leaking by linking) – подобрената инфраструктура води до ускоряване темповете на обезлюдяване на изоставащите райони. Подобен е ефектът на едностранчивите мерки за подобряване на човешкия капитал, които водят до „изтичане на мозъци“ (braindrain). ОИСР отчита, че въпреки осъзнатата необходимост от успоредно изпълнение на тези мерки, на практика това се случва трудно. Инструментите на регионалната политика се променят от субсидии и държавни помощи към съчетание между инвестиционни и неинвестиционни проекти. Що се отнася до актьорите – промяната е от централизирано към децентрализирано управление и включване на представители от частния и гражданския сектор в провеждането на регионалната политика.

[73] http://www.oecd.org/site/govrdpc/50138839.pdf